

Moj Nenadić

Nakladnik

Hrvatsko kulturno-umjetničko društvo „Vladimir Nazor”, Sombor

Za nakladnika

ing. Mata Matarić

Urednik

Alojzije A. Firanj

Autori priloga:

ing. Mata Matarić

doc. dr. sc. Mario Bara

dipl. ing. arh. Josip Parčetić

prim. dr. Terezija Matarić

prof. Marija Maširević

dipl. oec. Klara Šolaja Karas

Pavle Matarić

Alojzije A. Firanj

Šima Raič

oec. Marija F. Matarić

o. Mato Miloš OCD

dipl. ing. Vinko Aranjoš

Katarina Firanj

Nataša M. Firanj

mr. pharm. Marina S. Uzelac

Terezija Pašti, rođ. Bošnjak

Odabir fotografija

dipl. oec. Klara Šolaja Karas

prof. Marija Maširević

Lektura

prof. Marina Balažev

Dizajn i tehnički urednik

Srđan Varo

Korektura

ZKVH

Naklada

500 primjeraka

Sombor, 2018.

Moj Nenadić

Hrvatsko kulturno-umjetničko društvo
„Vladimir Nazor”, Sombor

SOMBOR 2018.

PREDGOVOR

I Bog stvori Zemlju. Nekoliko kontinenata, nekoliko oceana, mnoštvo biljaka i živih bića a namnožile su se milijarde ljudi, ali svaki od njih ima samo jedan rodni kraj, gdje god bio i ma kako se zvao, on je jedinstven za svakog čovjeka koji je za njega vezan doživotno.

O našem rodnom kraju, piše ova skromna ali iskrena knjiga. Autori tekstova su salašari Nenadića raznih uzrasta, profesija, naobrazbe, uglavnom nevični pisanju tekstova za knjige. No, puni su emotivnih sjećanja na protekli život na salašu u rodnom kraju – Nenadiću. Prožetost nostalgijom svake teme odraz je autorova stava prema razdoblju života koje je proveo ili i dalje provodi na salašu. Različiti profesionalni putovi odveli su Nenadićane u druge životne sredine, no ima i onih koji i danas svoj život provode u Nenadiću.

Voljeli bismo da ova knjiga bude više od spomenara samih autora te da je prisvoje svi koji je pročitaju a mnogi će u njoj prepoznati sebe, svoje susjede, rođake, pretke. Neka se o ovoj, prvoj, knjizi o somborskim salašima napisanoj od njenih žitelja priča, neka se hvali i kritizira ali neka se i priprema drugo izdanje jer život na salašima Nenadić teče dalje s novim naraštajem.

Kako bismo čitateljima koji ne poznaju ovaj kraj što bolje dočarali svijet i život u Nenadiću, tekstualni smo dio obogatili mnoštvom fotografija.

Što nas je motiviralo da se ujedinimo oko ovog zahtjevnog projekta? Jednostavno, želja da odgovorimo na vječitu dilemu kako se najprikladnije odužiti svom rodnom kraju, svojim precima. Htjeli smo i potomcima poručiti nek žive gdje su rođeni i neka se poput nas vežu za svoje salaše, za svoj rodni kraj, zvao se on Bajski put, Radišić, Koćevi, Karakorija, Gornjak ili Dolnjak, Priko Štreka ili Priko Kanala, svejedno, jer svi ti dijelovi čine naš Nenadić.

Praktična pitanja o tomu tko će knjigu pisati, kada i kako će stići do čitatelja, gdje će se sve odraditi itd. rješavala su se spontano.

Pisci tekstova smo mi, Nenadićani, a izdajemo ju povodom 80. obljetnice HKUD-a „Vladimir Nazor” čiji su osnivači 1936. god. bili žitelji ovih salaša: predsjednik Antun Matarić, Šima Karas, Stipan Lukić, Stipan Matarić.

O našem rodnom kraju, Nenadiću, davne 1944. god. pučka pjesnikinja Manda Matarić, rođena Karas, napisala je pjesmu „U mom kraju” koju bismo vjerujem i mnogi od nas potpisali:

U MOM KRAJU

U mom kraju poznato mi
Svaka njiva svaki trn,
Poznat mi je od malena,
Svaki salaš svaki žbun.

Poznato mi od ditinjstva,
Svaka staza kraja mog,
Oranice naše plodne,
Što nam dade dobri Bog.

Poznato mi vrlo dobro,
Svako drvo, svaki panj,
I kraj bare, na obali,
Stara vrba i jablan.

Ja poznajem svako biće
Što tu diše svježi zrak,
U mom kraju ne plaši me
Gusta tama niti mrak.

Od mog rođenog salaša
Poznat mi je svaki kut,
I od modrog jorgovana,
Svaki cvitak svaki prut.

Poznata mi svaka ruža,
Što zalivam cili maj,
Zato ljubim iz sveg srca
Taj moj mili rodni kraj.

(Pjesma je tiskana u Našem kalendaru, 1944. godine.)

Dragi čitatelji kada pročitate ovu knjigu, do posljednje stranice, smatrajte je temeljem za sljedeću koju će te Vi pisati.

ing. Mata Matarić

UVOD

Cijenjeni čitatelji, knjiga pred vama plod je rada skupine autora, poznavatelja Nenadića, onih koji su u njemu rođeni, u njemu žive ili održavaju veze sa salašima cijeli svoj život. Puno je ljudi i događaja koji zaslužuju biti sačuvani od zaborava. I mi smo ih nastojali zabilježiti. Željeli smo da se u knjizi nađe što više podataka kako onih iz prošlosti, tako i suvremenih. Trudili smo se prikupiti što više dokumenata vezanih za salaše Nenadić kako bismo dobili cjelovitu sliku o naselju od njegova nastanka do danas, i objedinili podatke na jednom mjestu. Svjedočanstva opisuju kako se odvijao život Nenadićana u sferama društvenog života.

Monografija je djelo timskog rada, jer nema čovjeka koji može pokriti sva područja ljudskog djelovanja. Kao takav, timski rad daje kvalitetu i sveobuhvatnost teme koja se obrađuje. Stoga se nakladnik ove knjige odlučio za tim ljudi koji može odgovoriti na brojna pitanja postavljena o Nenadiću, o njegovoј prošlosti i sadašnjosti.

Knjiga je podijeljena u pet cjelina: *Nenadić kroz povijest; Obrazovni, politički i vjerski život; Društveno kulturni život; Sjećanja na život kroz godine i O autorima ove knjige*. Svaka cjelina bogato je ilustrirana što će dodatno olakšati praćenje sadržaja, ali će ilustracije mnogima biti dragocjeni dokument kako o prošlosti tako i o sadašnjosti Nenadića.

Prelistavajući knjigu, čitatelj će vidjeti kako su radovi pisani na najvišoj stručnoj razini ali im ne manjka literarnosti i prijemčivosti. Autori su kompetentni govoriti o temama koje su obrađivali, a vrijednost radova je još veća ako znamo da su mnogi zapisi svjedočanstva događaja koja se više neće ponoviti.

Poštovani Nenadićani, vi ste dionici ove knjige pa se, prije svega, obraćam vama. Nijedna ljudska tvorevina nije savršena pa tako ni ova naša. Zato vas unaprijed molim da nam oprostite moguće pogreške i propuste. Trudili smo se da ih bude što je moguće manje.

Moglo se sve ovo uraditi i na drugi način, ali ovo je dio rada autora koji su zaljubljenici u Nenadić kako onaj u prošlosti tako i onaj kakvim ga zamišljaju u budućnosti. Neka ovo bude spomenik trajne vrijednosti za sve nas i vas koji želimo sačuvati mjesto i način života koji u sebi sadrži mnoge elemente tradicije.

Alojzije A. Firanj

NENADIĆ KROZ POVIJEST

Od dinarskog krša do Podunavlja precı današnjih Hrvata u Nenadiću

Uvod

Naslovom ovog rada apostrofirano je Podunavlje, pod kojim se ograničavamo na prostor nekadašnjeg ugarskog Podunavlja koje teritorijalno u najvećem dijelu pripada Vojvodini, tj. Republici Srbiji. U radu ćemo se voditi od općih migracija prema prostoru Podunavlja, sužavajući na prostor Bačke i na kraju somborske okolice i prostora današnjeg Nenadića.

O kontinuitetu slavenskog stanovništva u Podunavlju svjedoče brojni toponimi kao i pisani izvori. Stanovništvo, među njima i hrvatsko, koje je pristizalo tijekom više migracijskih valova iz krajeva uglavnom južno od Save i Dunava, sve do najvećeg u 17. stoljeću, predstavljalo je svojevrsno osvježavanje starosjedilačke slavenske populacije.

Hrvati na području Vojvodine predstavljaju heterogenu manjinsku zajednicu koja zbog spleta različitih društveno povijesnih okolnosti prostor nastanjuje u više migracijskih valova, najčešće pod subetničkim imenima (koje uvjetno i retrospektivno nazivamo hrvatskima), s relativno distinkтивnim dijalektološkim značajkama. Najpoznatiji su, a svakako i najistraženiji, podunavski Bunjevci i Šokci. Namjera u ovom radu je napraviti opći pregled migracijske prošlosti Hrvata, prije svega Bunjevaca, u Vojvodini u sklopu širih migracija iz ishodišnog hrvatskoga matičnog prostora koji pored Hrvatske obuhvaća i dijelove Bosne i Hercegovine.

Rane državne veze i položaj Hrvatske u Ugarskoj utjecat će na smjer migracija stanovništva prema južnougarskim županijama. Ishodišna područja najčešće su bila Dalmacija i Bosna. Od vremena osmanlijskih prodora područja današnje Hrvatske i Bosne i

Hercegovine već su dezintegrirane, nepovezane teritorijalne jedinice čije stanovništvo uglavnom nije imalo svijest o svojemu širem etničkom identitetu, osim jednog općeg kršćanskog identiteta.

Naseljavanje iz Bosne u razdoblju 13-15. stoljeća usko je povezano s vjerskim previranjima i križarskim vojnama ugarsko-hrvatskih vladara protiv bosanskih krstjana. Specifičnost tih migracija je što su u sebi sadržavale element prisile. Kalačko-bački nadbiskup Ugrin tako će na povratku iz križarske vojne 1222. godine na područje svoje nadbiskupije naseliti više tisuća bosanskih krstjana koji će povećati stariju slavensku populaciju u većinskoj mađarskoj okolini. Za slavensko stanovništvo u Bačkoj nadbiskup Ugrin je morao tražiti svećenike iz susjednih biskupija i Bosne kao zemlje podrijetla iseljenika (Sekulić, 1991: 56, 152). Zbog vjerskih previranja u Bosni ovi doseljenici bili su najviše zastupljeni u posavskim područjima Srijema najbližim Usori i Soli, odakle su se preko područja Morovića širili dalje prema Podunavlju i sjeverno na drugu stranu u južnu Bačku. U Bačkoj su živjeli u području uz Dunav, udaljeni oko kilometar i pol od rijeke (Fermendžin, 1898: 159). Osim ovog sloja doseljenika u južnoj Ugarskoj boravili su predstavnici trgovačkih kolonija iz Dubrovnika i Bosne. Njihova nazočnost bila je usko povezana s razvojem srednjovjekovne i ranovjekovne trgovine između jadranske obale, unutrašnjosti Balkana i Srednje Europe. Dubrovački trgovci tako stižu do Bača, Kovina, Temišvara, Velikog Varadina, Budima itd. U Segedinu su zabilježeni u prvoj polovici 16. stoljeća, a bavili su se uglavnom trgovinom soli. S njima su došli i svećenici koji su ih ispovjedali na „dalmatinskom” jeziku. Ipak, najvažniji generator migracija u prostoru južne Ugarske, s kojim se izravno može povezati doseljavanje hrvatskog stanovništva, bili su osmanlijski prodori na Balkan. Skupine izbjeglica selile su na područje Podunavlja i prije 16 stoljeća i većih osvajanja koja su Osmanlije poduzele u Srednjoj Europi.

„Horwathi”, „Hrvati” ili Hrvati u Podunavlju

Plemstvo hrvatskog podrijetla u južnougarskim područjima predstavljalo je poseban društveni sloj odvojen od običnog „bezimenog puka”. Oni su, uz predstavnike najviše crkvene vlasti iz vlastitih redova, bili nositelji hrvatskog identiteta. Primjerice,

crkvene funkcije postale su poželjne među hrvatskim velikašima nakon velikih teritorijalnih gubitaka od kraja 15. stoljeća. Velikaškim obiteljima ova je strategija omogućavala lakši pristup finansijskim sredstvima, ne samo crkvenim već i svjetovnim vlastima kao i određenu sigurnost u vremenima otežanog očuvanja socijalnog statusa (Jurković, 2006: 51). Visoko plemstvo Zrinski, Frankopani, Erdödy, Nádasdy, Batthyány itd. imali su veleposjede u Ugarskoj, Hrvatskoj i Slavoniji, bili su gospodari svojih podložnika i mogli su utjecati na njihovo preseljavanje, a mnogi članovi navedenih obitelji obavljali su upravne funkcije na različitim područjima.

Takav slučaj je bio i s velikaškom obitelji Frankopan. Grgur Frankopan bio je bačko-kaločki nadbiskup i bački župan(1503. – 1520.). Kod njega je dulje vrijeme boravio latinist Ludovik Crijević-Tuberon, Dubrovčanin. Frankopanova rezidencije, predstavljala je jedan od ugarskih humanističkih centara koji je pod nadbiskupovim patronatom okupljaо krug obrazovanih ljudi (Rezar, 1999: 70). Iz iste loze Frankopana Cetinskih, Grgurov sinovac Ivan Frakopan bio je bačko-kaločki nadbiskup (1530. – 1543.). Možemo prepostaviti da je prisutnost Frankopana na visokim pozicijama u Bačkoj usko povezana s pojавom sitnijih hrvatskih plemića i kmetova iz hrvatskih krajeva, tj. da su pomogli i poticali migracije u južnu Ugarsku.

O prisutnosti hrvatskog plemstva u okolini Sombora nam svjedoči pismo Grgura Hrvatovića, koji je prema pridjevu imao vjerojatno posjed kod današnjeg Santova (Gregorius Horwath de Marthartzantho) upućeno Iohannesu de Wardaiu nedaleko Sombora datiranog 26. I. 1517. u Hajszentlőrincu.¹ Ono što svjedoči o njegovom podrijetlu je njegov potpis glagoljicom u hrvatskom jeziku „to pisa Grgur Horvatović”.

ਤੁਹ ਰੇਬ ਮੁਖ ਬੋ ਬਾਨੀ ਹੈ ਬਾਨੀ ਹੈ ਗੁ
to pis(a) Grgur <H>orva<t>o<v>ić

Hrvatski potpis glagoljicom u pismu nastalom 1517. u okolini Sombora
Izvor: Antonius Fekete Nagy, Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium anno MDXIV
(Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 12. Budapest, 1979),
str. 425-426.

¹ Prepostavlja se da se taj grad nalazio negdje između današnjeg Apatina i Sonte.

Osim plemstva na prijelazu 15. na 16. stoljeće pojavljuje se u Bačkoj i „bezimeni puk”. Novi doseljenici dobivali su prezimena i nadimke etnonimskog i etničkog korijenja koja su upućivala na njihovo podrijetlo. Uz svoje ime dobivali su prezime/nadimak Horwath koje je označavalo doseljenika s područja stare srednjovjekovne Hrvatske. Ondje, u užoj Hrvatskoj, gdje je postojao rani spomen imena Hrvat nije bilo praktične potrebe nastanka prezimena etnonimskog korijena pa ga uglavnom i nema. Nasuprot tome od kraja 15. stoljeća i velikih migracija, u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Slavoniji, Ugarskoj (uključujući današnju Vojvodinu) i dalje po Sloveniji, Austriji, Češkoj i Slovačkoj gdje narodno ime nije potvrđeno, nastaju brojna prezimena Horvat, i druga u vezi s njim. Nakon više stoljeća od nastanka takvih prezimena njihovi nositelji često više nisu hrvatske narodnosti. Ovdje nam je spomen ovog prezimena/nadimka važan kao vremenski indikator pojave nešto većeg broja naseljenika iz hrvatskih krajeva u područje Bačke i to u trenutku neposredno prije Mohačke bitke.

Tha[...], / Johannes Galamooes, Petrus Fernys, [...] / Blasius Waywaros (119 f6): [550] Egidius (?) Nagh, Petrus Porkolab, [...] Thoth, Martinus Dekan Blasius Horwath, Petrus / Horwath, Paulus Zabo, Thomas Thoth, Ambrosius Wayda, Andreas Wayda, [560] Paulus Kezeg (?), Gregorius (?) Bako, Philippus Baan, Blasius da, Benedictus Wayda, Ge-

Thamery (18 f6): Johannes Getey, Johannes Seres, Michael Nagh, Andreas Fodor, [1160] Georgius Borda, Andreas Horwath, Georgius Simon, Benedictus Seres, Johannes Gelerd, Matheus Wynche, M [...] / Czyfan, Matheus Balog, Paulus Gener, Lucas Thekechly, [1170] Thomas Theleky, Benedictus Belay, Benedictus Zenas, Thomas Anthal,

Benedictus Danka,

Pachyr (104 f6): Blasius Korlath, Benedictus Horwath, Thomas Dayka, Dionisius Pechy, Andreas Nemés, Mathias Zondy, [140] Mathias Zabos, Demetrius Kachothay, Michael Buday, Stephanus Buday, Valentinus Bwzas, Matheus Kalu, Johannes Nagh, Michael Chak, Valentinus Zabo, Johannes Gelerth, [150] Gregorius Horwath, Stephanus Dekan, Petrus Forys, Matheus Forys, Stephanus Thoth, Valentinus Farkas, Bartholomeus Bach-

„Horwathi” u popisu bačkih kmetova 1525.

Izvor: Engel Pál, Egy bácskai jobbágynévsor 1525-ből, Történelmi Szemle 37. 3.
str. 353-365.

Prezimena/nadimke koji se pojavljuju u ovakvim popisima treba shvatiti u kontekstu vremena i logike popisivača. U to vrijeme to još nisu nasljedna prezimena već su ona davana kako bi se nekoga opisalo prema nekom obilježju (šire etničko ili zemljopisno podrijetlo, podrijetlo prema naselju, zanimanje i sl.).

Možemo u skladu s istraživanjima mađarskih autora iznijeti pretpostavku u vezi s imenima nositelja da ih je u tom razdoblju prisutan određeni broj slavenskog podrijetla, iako još uvijek s dominantnom mađarskom većinom (Engel, 1995). Etnička imena su korištena u slučajevima kada se podrijetlo doseljenika razlikovalo od domicilnog stanovništva, a nastala su u kontaktu s drugom etničkom skupinom. Upadljivo je u svim naseljima veliki broj nositelja prezimena/nadimka Thoth koji je u to vrijeme mogao označavati doseljenika iz Slavonije/Tohorszag ili još vjerojatnije potomke slavenskih starosjedilaca iz ranijih razdoblja. Tek u kasnijim stoljećima u Podunavlju ime primarno označava Slovake nakon njihova brojnijeg naseljavanja. U to vrijeme još nema zabilježene pojave etničkih imena Bunjevac i Šokac.

Neka od prezimena/nadimaka nedvojbeno upućuju na južnoslavenske doseljenike (Srbe, Hrvate, Bugare...), a neka se od njih susreću i danas među Hrvatima Bunjevcima u Bačkoj. Primjerice u Fwuthog oppidumu, današnjem Futogu – zabilježen je Petrus Frangytha (Petar Franjić), Stephanus Rwudyth i Jacobus Rwudyth (Stjepan Rudić i Jakov Rudić) Dragy (Dragi) Millos (Miloš), Demetrius Jaxyth (Engel, 1995: 362) Mykowyth (Miković), Vrban itd.

Nedugo nakon Mohačke bitke osmanske vlasti su pokrenule repopulaciju južne Bačke pod svojom vlašću. S osmanskim potpunim zaposjedanjem međuriječja Dunava i Tise 1543. predstavnici plemstva i viših crkvenih vlasti povlače se u unutrašnjost Ugarske i Austrije na teritorij pod kršćanskom vlašću, međutim običan puk se dijelom zadržao, a doseljavaju se i novi stanovnici čemu svjedoče osmanski popisi. Područje Podunavlja je tijekom 16. stoljeća demografski opustjelo pa je postojala potreba ekonomске i demografske revitalizacije prostora. Istodobno, skupine hrvatskoga stanovništva iz Slavonije sele se u Bačku za vrijeme velikaških sukoba pristaša Ferdinanda Habsburškoga i Ivana Zapolje oko prava na ugarsku krunu. Smjer migracija iz Slavonije u Bačku stanovništvo nastavlja i tijekom osmanskih vojnih pohoda 1530. – 1537. tražeći sigurnost na područjima kojima je vladao Ivan Zapolja

pod osmanskom zaštitom (Bačić, 2005: 50). Hrvati se naseljavaju u manjim skupinama sve do Tise. Poticaj za naseljavanje bilo je oslobođenje davanja poreza na posjede koji u ranoj fazi osmanske vlasti još nisu bila razdijeljeni u nadarbinski fond (Mujadžević, 2008: 414, 428). Izgleda da su već početkom 1530-ih započele masovnije migracije iz srednjodalmatinskog zaleđa, područja ishodišta velikih migracija Bunjevaca, prema Podunavlju. Riječ je o velikoj selidbi iz jadranskog zaleđa oko 1530. u krajeve oko Dunava, njihov povratak oko 1565., i zatim ponovno iseljavanje uglavnom u istom smjeru 1604.-1620. godine (Holjevac i Moačanin 2007, 149). Osmanski ferman iz 1564./1565. o popisivanju Kliškog sandžaka govori o tome kako se veći broj raje koji se „prije 35 godina” iselio u krajeve oko Dunava sada vratio „te da su krajeve u koje su se vratili naročito lijepo sredili te da bi i njih trebalo uvrstiti u popis” (Jurin Starčević 2004, 159). Pojava imena novih naselja u Bačkoj tijekom prve polovice 16. stoljeća, identična ili slična nekim u Dalmaciji (Obrovac, Plavna), navodi neke autore na zaključak da su ta mjesta naselili pridošlice iz Dalmacije (Erdeljanović 1930, 60-61). Takvu hipotezu potvrđuje kronologija samostana u Subotici prema kojoj su 1537., što se vremenski poklapa s osvajanjem Požege i Klisa, u Podunavlje doselili stanovnici iz Slavonije i Dalmacije, no u dokumentima nema spomena o njihovom broju (Bukinac, 1940: 61-62)². Da je izbjeglica i drugih pridošlica³ iz Dalmacije, Bosne i Slavonije već bilo u Segedinu svjedoči djelovanje hrvatskog ispovjednika Juraja Milovana (*Milován György*) od 1535. godine (Heka, 2015: 31).

S tih područja, prije svega Dalmacije, Bosne i Slavonije, i kasnije iz Like, selilo je stanovništvo u više valova prema Podunavlju. Ime Bunjevci, s pejorativnim značenjem za katolike štokavskoga ikavskog govora i nove akcentuacije, najvjerojatnije je nastalo tijekom 15. ili najkasnije početkom 16. stoljeća u doticaju s pravoslavnim stanovništvom na području Bukovice i Kotara (Pavičić, 1962: 254-

2 Spomen hrvatskom stanovništvu nalazimo i nešto kasnije tijekom 16. stoljeća. Izvjesni Stipan Prćić (Pertić) iz Subotice dobio je plemstvo 1561. (Erdeljanović, 1930: 61).

3 Primjerice dubrovačkih trgovaca.

256).⁴ Na području sjeverne Dalmacije gdje je ime nastalo ono je sve do suvremenog doba zadržalo pejorativno značenje za Hrvate katolike (Jurić-Arambašić, 2000). Migracije bunjevačkih rodova s dinarskog područja bile su olakšane i stočarstvom, njihovom osnovnom gospodarskom djelatnošću, što im je omogućavalo laku i brzu pokretljivost i veću slobodu kretanja u odnosu na ratarsko stanovništvo koje je bilo više vezano za svoju zemlju.

To stanovništvo zatičemo i u kasnijim desetljećima pod osmanskom vlašću. Da je riječ o stanovništvu podrijetlom iz Slavonije, Požege i Dalmacije daju naslutiti brojna prezimena Tot, dio grada sa slavonskim stanovništvom – totski kraj „Mahalle-i Tot uça”, zatim prezimena/nadimke „Pojega” i „Hrvat” u osmanskom popisu segedinskog sandžaka iz 1578. (Halasi-Kun, 1964: 6-12)⁵.

„Hrvate” popis bilježi u Segedinu u gradu i okolnim salašima (Hrvát Vince szállása, dva vlasnika salaša s imenom Hirvát Matiás, Hirvát Miklós szállása), Födvaru (južno od Bečeja), Baču⁶, Serkeu, Tápéu, Vásárhelyu (kod Segedina), Erek falu, Foktuj város. Na području Subotice susreću se u gradu (Iszlavit Tomas, Hirvat Gerga, Fia Pétre), ali prije svega na salašima (Hrvát Pál szállása, Hirvát Petör szállása), Kákonu (Baja), Monostoru (danasa Bátmonostor), Goszpodince falu, Fájsz város (sjeverno od Baje) itd. Interesantno je primijetiti da ni u ovom popisu nema većeg broja osoba s prezimenom/

4 Pavičić smatra da ime Bunjevci „nisu sa sobom donijeli oni preseljenici iz sela Muškovca kod Obrovca u donjem Pozrmanju što su 1544. bili nastanjeni u Rosopajniku i Prilišću pored Kupe. To dokazuje da je u donjem Pozrmanju bilo stanovništva što nije nosilo to ime, iako je bilo stočarske privrede. Ono nije bilo zabilježeno ni kod onih Ćića koji su preselili sa toga tla u Istru, a ni kod onih pastira što su četrdesetih godina 16. st. naseljeni kod Šica u Gradišću u Austriji. Najposlije njega nema ni na zemljишtu oko Drniša, Skradina, Bribira, Šibenika i Sinja. Bunjevačko ime bilo je vezano samo na stanovništvo štokavskoga i kavskog govora i nove akcentuacije u Bukovici i Kotarima, iako je taj svijet i istoga podrijetla i istoga govora s onim od Knina do Sinja i od Skradina do Šibenika, izuzevši dakako Srbe, koji su jekavci. Bunjevačko ime, kako se vidi, nije vezano ni na podrijetlo ni na govor. Ono je prvo bilo ograničeno samo na jedan kraj, pa prema tome mora da je bilo povezano s nečim što je za taj kraj bilo u starije ili u određeno vrijeme vrlo značajno.” (1962, 254-255).

5 Osmanlije su preuzimali etnonime iz razdoblja prije njihove vlasti na tom području. Tót je bila oznaka za Slavena starosjedioca ili Slavena iz Tótországa, tj. srednjovjekovne Slavonije i Slovačke. Budući da su migracije u tom razdoblju tekle iz Slavonije na područje Bačke i Banata ovdje se etnonim Tot odnosi na stanovništvo podrijetlom iz Slavonije.

6 U osmanskom popisu Segedinskog sandžaka 1578. zabilježeno je prezime Hrvat (Halasi-Kun, 1964: 27).

nadimkom Bošnjak/Bošnak dok je njihov broj izniman u teritorijalno bližemu Srijemu. Osmanski popis Srijemskog sandžaka bilježi na više mjesta uz osobna imena etnonime Hrvat „Hrvat”, Šokac „Šokač”, Bošnjak „Bošnak” što je znatno raniji spomen etnonima Šokac negoli se obično smatra (usp. McGowan, 1983).⁷

U nahiji Sombor (Nahiye-i Szonbor) na području današnjeg Santova (Szredni Szanto) je zabilježeno 1553. i narodno ime Mislav (Miszláv Vukoszláv) koje bi moglo upućivati na doseljenika iz hrvatskih krajeva (Vass Elód, 1979). Popisi spominju i brojna druga narodna imena⁸. Kod takvih imena nije moguće donositi preciznije zaključke koje su narodnosti bili njihovi nositelji jer su navedena imena dijelom izrasla iz zajedničke slavenske narodne, ali i kršćanske baštine Južnih Slavena. Često se naseljenike iz hrvatskih krajeva označavalo zajedno s pristiglim stanovništvom iz Raške/Srbije pod imenom „Rác” što se u kasnijim razdobljima nekritički koristilo za negiranje prisutnosti hrvatskog stanovništva u predosmanskom pa i osmanskom razdoblju u Bačkoj iako različiti izvori, popisi kmetova te osmanski defteri, ukazuju i na tu sastavnici tadašnjeg stanovništva. Osim kršćana etnonim Hrvat zabilježen je uz osobna imena nekih muslimana u ugarskom Podunavlju (Kaldy-Nagy, 1971: 306).

Dolazak južnoslavenskih doseljenika na to područje doveo je do promjene jezične granice između Južnih Slavena i Mađara prema sjeveru te su tako bosanski franjevci nailazili na vjernike koji su govorili hrvatskim jezikom i na onim područjima koja su ranije nastanjivali Mađari (Toth, 2002: 182). Vjernici u južnoj Ugarskoj su svojim darovima i prilozima održavali funkcioniranje franjevačkih samostana u Bosni.

U Sombor je 1578., koji je u to vrijeme sjedište nahije i grad orijentalnog tipa, dominirala doseljenička muslimanska većina s

7 Navedeni etnonimi su najčešće zabilježeni kao općenita oznaka uz osobno ime, načinom kojim su bilježena i neka zanimanja ili obilježja (npr. – martolos, – kovač, – kör/slijep, – dul/udovac, – vilah itd.), a rijede kao prezimena. Također, uz znatan broj imena pribilježeno je „doselač”, što upućuje da te osobe nisu bile zavičajne na tom prostoru. Zabilježeni su i neki drugi etnonimi odvojeni od osobnih imena: – Ćingâne, – Mad’ar, – Bugarin/– Bulgar i prezimena Vilah, Sirblin (McGowan, 1983: 107, 133, 164, 167, 258, 408).

8 Radomir, Radivoj, Radica, Radoman, Radun, Božidar, Radoje, Maroje, Vuk (Vukac), Vukman, Vukmir, Vukadin, Vukdrag, Živko, Bogdan, Dragić, Grubiša, Miloš, Berisav, Pribil, Ljubin, Ljubo, Živan, Milin, Milko, Budač, Radomir, Ljubidrag, Dabiživ, Gojmir, Milivoj i druga.

845 muslimana, odnosno 920 s članovima posade tvrđave i njihovim obiteljima, dok je kršćanskih kuća bilo 13 sa 65 stanovnika (Petrović, 1967: 101).

Seoba Bunjevaca u Podunavlje iz 1608. godine, bila je jedna od masovnijih migracija. Šibenski knez javlja Senatu da je „dvije tisuće morlačkih kuća preseljeno u Podunavlje, da bi se oslobođili tiranije Turaka, koja je poprimila takve razmjere da se ne može više trpjeti” (Jurin Starčević 2004, 160). Preseljavanje ovakvih razmjera može se tumačiti kao mjera koja je za cilj imala uklanjanje buntovnog kršćanskog elementa s osmansko-mletačke granice u Kliškom sandžaku i demografska revitalizacija opustošenog područja Segedinskog sandžaka, njegovim preseljenjem. Mletačko-dalmatinski opis iz 1626. govori pak o iseljavanju 10 000 obitelji u istome smjeru. U razdoblju 1620. do 1624. iselilo se oko 10 000 stanovnika Kliškog sandžaka, središnje Dalmacije i zapadne Bosne, znatnim dijelom u Podunavlje (Sekulić 1991, 56). U slučaju velike seobe s početka 17. stoljeća preko Dunava „izvori predmijevaju da je do nje došlo nakon učestalih buna u Kliškom i Krčkom sandžaku, posebice poslije otvorenih buna protiv pljačkaških uprava kliškog i krčkog sandžakbega” (Jurin Starčević 2004, 159). Stanovništvo se preselilo na široko područje od Deronja preko Sombora, Subotice, Bajmoka, Kaćmara, Baje, Jankovca, Pešte i okoline sve do Ostrogonja (Sekulić, 1991.).

Ishodišni prostor i pojava Bunjevaca

Komparacija etnoloških studija s rezultatima istraživanja povjesničara i lingvista omogućila je etnologinji Milani Černelić da postavi tezu prema kojoj je etnogeneza Bunjevaca počela na jugoistočnim dinarsko-jadranskim graničnim područjima. Nadalje, pobliže je odredila taj prostor kao teritorij južno od Neretve obuhvativši južnu Dalmaciju sa zaleđem, Boku kotorsku te Crnogorsko primorje s dijelom njegova zaleđa, odnosno prostor povijesne Crvene Hrvatske. Smatra da je na tom području došlo

do prožimanja vlaških i hrvatskih kulturnih elemenata, a možda i dijelom albanskih. Stapanjem južnog ogranka ikavskih Hrvata s predslavenskim stanovništvom nastale su specifičnosti te hrvatske etničke skupine. Ekspanzijom srpske srednjovjekovne države prema Jadranu, dio stanovništva povukao se prema sjeverozapadu na područje zapadne Bosne, Hercegovine i Dalmacije (Černelić 2006). Iz tih područja, kako je prethodno navedeno, potjecao je dio naseljenika u Podunavlju.

S porastom broja katolika u Podunavlju svećenik Šimun Matković 1622. moli Sv. Stolicu da mu se za djelovanje odobri župa „Bunievzi” u Kaločkoj nadbiskupiji (Dević 1999, 26). Župu Bunjevci treba shvatiti kao širi prostor koji su naselili Bunjevci, a ne neko određeno naselje (Bukinac 1940, 63). Možemo primijetiti da se tek nakon seobe Bunjevaca iz Ličkog i Kliškog sandžaka u Podunavlje javlja siguran pisani spomen etnonima Bunjevci.⁹ Ime je svakako starije od njegova prvog zapisa, ali čini se u slučaju Bunjevaca ne više od jednog stoljeća. Stanovništvo iz dalmatinske Zagore boravilo je od 1530-ih do 1560-ih u južnom dijelu Bačke, ali tadašnje osmanske vlasti nisu ih isticale pod nekim posebnim etnonimom. Ako usporedimo vremenski okvir događaja i prostor s kojeg je poteklo to stanovništvo možemo sigurno zaključiti da su naseljenici potjecali s područja stare jezgre Hrvatskog Kraljevstva. Naime, Osmanlije su na tom području osnovali između 1522. i 1528. vilajet Hrvati (*Vilayet-i Hirvat*) sa sjedištem u Sinju (Šabanović, 1959: 176, 208). Jedna od pretpostavki je da, iako u to vrijeme još nema pisane potvrde imena Bunjevci, da je riječ o istoj ili vrlo srođnoj populaciji. Istraživanja novije historiografije dokazuju da su u drugoj polovici

⁹ U osmanskom popisu 1545. među poreskim obveznicima u Sovskom Dolu u Požeškoj kotlini zabilježeno je prezime Bunjevac (Buturac 1967, 358). Jovan Erdeljanović spominje podatak iz osmanskog popisa iz 1570. o kmetu iz Maroka u Baranji koji se zvao Márton Bunávac, no kako autor navodi taj podatak je nesiguran (1930, 61). Također, u osmanskom popisu Srijemskog sandžaka iz istog razdoblja javlja se ime „Yakob Bunevaç” u selu „Virşoyofçî” na području nahiye Nijemci (McGowan 1983, 431). Budući da je riječ o izoliranim slučajevima smatramo da se ovi podaci ne mogu smatrati sigurnim dokazom nazočnosti Bunjevaca u Podunavlju i Slavoniji tijekom XVI. stoljeća. Navedeni oblik prezimena mogao je nastati i od osobnog imena Bun koje se javlja i kao prezime u osmanskim popisima. Međutim, ne može se u potpunosti isključiti mogućnost da su navedena prezimena svjedočanstva ranih izdvojenih migracija bunjevačkih rodova. Da su migracije pripadnika iste (bunjevačke) zajednice bile masovne i u istu sredinu ne bi bilo potrebe imenovanja nekog stanovnika bunjevačkim etnonimom.

15. stoljeća na području nekadašnje srednjovjekovne Hrvatske značajan udio u stanovništvu činile vlaške katoličke skupine. Među njima je bilo romanskih i slaveniziranih, takozvanih hrvatskih Vlaha (Jurin Starčević 2004, 155). Da je vlaška (romanska) komponenta, koja je prisutna i u drugih hrvatskih skupina¹⁰, kod Bunjevaca bila u to vrijeme odavno slavenizirana svjedoči i relativno mali broj sačuvanih romanskih relikata u njihovim govorima koje su migracijama donijeli u Liku ili Podunavlje. Usporedbe radi daleko je veći broj turcizama u njihovim govorima. Ni jedna od regionalnih skupina Bunjevaca u svojoj tradiciji nije sačuvala spomen ili se prisjećala svog „vlaškog podrijetla” (Sekulić 1991, 23)¹¹. Smatramo da iako je moralno biti i vlaških (romanskih) elemenata u etnogenezi Bunjevaca ta komponenta nije bila dominantna. Ona se prvenstveno morala odraziti na prihvaćanje nekih elemenata gospodarenja, konkretno na pastirskom načinu života.

U Procesu imenovanja Bunjevaca važnu ulogu imali su stereotipi o onome „drugome/drugačijem”. Razlika u načinu života i stanovanja u privremenim i stalnim nastambama kružnog oblika jasno je razlikovala starosjedilačko hrvatsko stanovništvo od stanovništva viših krških područja gdje su za stanovanje korištene bunje (Gušić 1972, 18). Od imenice bunja plural su bunje, a prema jednoj od brojnih teorija o imenu Bunjevci, stanovnici bunja bili su imenovani Bunje/vcima.¹² Prema Svetozaru Georgijeviću „Čovek koji je živeo u bunji mogao se zvati „Bunj” ili pre „Bunjac”, u množini „Bunjci” ili „Bunjevi” iz čega se moglo samo izvesti Bunjevac – Bunjevci” (1976, 186). Pavičić dopušta mogućnost da je ime Bunjevci postojalo i prije doseljenja veće skupine štokavaca, a označavalo je skupinu stanovništva koja je živjela u istom posjedovnom i imovnom stanju kao i doseljeni štokavci (1962, 256). Do pojave bunjevačkog pučanstva na području srednjodalmatinskog zaledja doći će sigurno već u 16. stoljeću (Jurin Starčević 2004). Prema Marku Šariću „prijelaz bunjevačkog imena iz generičkog

10 Primjerice kod stanovništva dalmatinskih gradova.

11 Za ličke Bunjevece senjski biskup Sebastijan Glavinić (1630. – 1699.) navodi, da prihvaćaju za sebe naziv „Bunjevci”, ali da ne trpe, da ih se naziva Vlasima. (Sekulić 1991, 23).

12 Polazišta autora oko nastanka imena Bunjevci su različita. Pregled teorija o imenu Bunjevci vidi u Leksikon podunavskih Hrvata Bunjevaca i Šokaca, 2004.

naziva u etnonim dogodio se na osmanskom krajištu u kliško-ličkom prostoru ('oko Dinare i Velebita') sredinom 16. stoljeća, a može se razumjeti samo u kontekstu procesa etnokonfesionalizacije vlaških društava" (2008, 25). U doticaju s pravoslavnim stanovništvom koje je pristizalo u većem broju tijekom 16. stoljeća jedno usko regionalno etnokonfesionalno ime se proširilo i na druge skupine stanovništva. Ime je dobilo novu konotaciju, uz zadрžavanje pejorativnog značenja, za katolike štokavskoga ikavskog govora i nove akcentuacije. Time je vremenom ime Bunjevci prošireno i na druge skupine katoličkog stanovništva, nesumnjivo hrvatskog, na području Dinare i Svilaje, Promine, šireg područja Dalmatinske Zagore, Ravnih Kotara, zapadne Bosne i zapadne Hercegovine.

Prema nekim lingvističkim istraživanjima „Bunjevci su prvotno živjeli uz Dinaru i sjeverni dio Svilaje gdje se i prije provale Osmanlija govorilo štokavski i gdje je u 15. stoljeću nastala ikavska nova akcentualizacija. Otuda su se spustili u početku osmanske vladavine u kraj oko Zrmanje i dalje na područje Zelengrada, Benkovca, Zemunika i Poličnika gdje su se izmiješali i stopili s ranijim stanovnicima" (Jurin Starčević 2004, 159-160).

Druga velika skupina hrvatskog stanovništva dolazila je u više valova tijekom nekoliko stoljeća iz Bosne, prije svega sjeverne i sjeveroistočne, a imenovani su Šokćima. Osmanski popis Srijemskog sandžaka bilježi na više mjesta uz osobna imena etnonime Hrvat „Hrvat”¹³, Bošnjak „Bošnak”¹⁴, Šokac „Šokač”¹⁵ i u jednom slučaju Bunjevac „Bunevač” (npr.

13 U kršćanskim mahalama Karlovaca zabilježeni su Petar – Hrvat, Anbruš – Hrvat i Hrvat Bojiko. Izvedenica iz etnonima Hrvat u obliku prezimena Hrvatin „Dimitra Hrvatin” upisano je u selu „Novasel” kod Mitrovice (McGowan, 1983: 167-168, 331).

14 Navodimo osobna imena s etnonimom Bošnjak: Martin – Bošnak, Šimun – Bošnak, Grgur – Bošnak, Jakob – Bošnak, Iviko – Bošnak, Blaj – Bošnak, Marko – Bošnak, Petar – Bošnak, Milko – Bošnak, Gonom (?) – Bošnak, koji su zabilježeni u selu Ička kod Iloka, Gibarcu, Bapskoj, Vukovaru, Ledincima, naselju Andirirovoči (?) u nahiji Morović, Pudrofći u nahiji Rača, Hamišak u nahiji Ilok (McGowan, 1983: 19, 53, 54, 63, 78, 133, 167, 179, 400, 514).

15 Navodimo oblike etnonima Šokac zabilježene u popisu: Ivanış – Šokaç, Habyan – Šokaç, Dimitra – Šokaç, Imre – Šokaç, Mitar – Šokaç, Matiyaş – şokaç, Ivanış – şokaç, D'ura – şokaç, Radovan – şokaç, kao prezime Mate Šokaç, Marko Šokaç, Damyan Šokaç, Nikola Šokaç, Virşak Šokaç, İştfan Šokaç, Vinko Šokaç, Manko Šokaç. Oblici etnonima Šokac zabilježeni su u: Gornjem Lovasu, Kupincu, Jameni, Ştitaru, Opojevcima, Velikim Remetama (Büyük Remeta), Beškoj, Kamendinu, naseljima Ivlaştinçı (?), Hilapovči (?) i Helinči (?) u nahiji Grgurovci (McGowan, 1983: 36, 54, 103, 107, 112, 124, 167, 207, 242, 395, 490, 494, 515). Također javljaju se i izvedenice iz etnonima Šokac u obliku prezimena Šokče „Šokće” (Mato Šokće) u Vukovaru te Šokčić „Šokçit” D'ura Šokçit', Nikola Šokçit' u Batrovcima i Vrdniku mezri Remeta (McGowan, 1983: 76, 134, 258).

Anbruş – Hirvat, Ivaniş – Şokaç, Şimun – Boşnak, Yakob Bunevaç (usp. McGowan, 1983)¹⁶. Da je u isto vrijeme pod osmanskom vlašću u Bačkoj bilo slavenskog katoličkog stanovništva koje su središnje vlasti imenovale Šokcima svjedoči ferman sultana Ahmeda I. upućenog 10. III. 1615. budimskom veziru Ali-paši u kojem se za katoličko stanovništvo koristi navedeni naziv (Sekulić 1991, 91-91). Ferman istog sadržaja koji je pronašao Alekса Ivić u mađarskom arhivskom gradivu te ga ustupio Risti Jeremiću glasi: „Salih ben Šemseddin, somborski kadija i Derviš Mehmed, segedinski kadija od 26. marta 1620. dobili [su] od budimskog beglerbega kopiju carskog fermana kojim se zabranjuje pravoslavnom mitropolitu da kupi porez od Mađara i Šokaca, jer se njihova vera razlikuje od vere Grka, Srba i Vlaha i Mađari i Šokci nemaju nikakve veze sa pravoslavnim mitropolitom.” (Jeremić 1926, 95). Manje migracije Bunjevaca (i Šokaca) u Podunavlje i unutar Podunavlja trajale su kroz cijelo 17. stoljeće sve do velikog migracijskog vala krajem istog stoljeća. Na području „župe Bačka”, koja je 1612. imala osam sela, međusobno dosta udaljenih, bilo je približno 2.000 katolika (Bukinac, 1940: 64). Dvadesetih godina 17. stoljeća među tamošnjim katolicima djelovao je kao misionar Pavao Papić, dok je dubrovački svećenik Paolo Torelli od pape Pavla V. dobio naslov „bačkog opata” kao vođa katolika pod turskom okupacijom (Tóth, 2002, 184-185). Prema spomenu iz 1632. u Bačkoj je u dvije župe, Sombor i Bukin, bilo do 30 sela s katoličkim stanovništvom ilirskog jezika, dok su veliku većinu činili „schismatici di lingua illirica” najčešće pravoslavni, ali i katolici koji su zbog nedostatka svećenika na različite načine kršili kanone Katoličke Crkve, odnosno uskraćivali joj poslušnost kao i „heretici”, tj. protestanti (Dević 2004, 274, 285; usp. Skenderović 2010, 84). Na područjima jugozapadne Bačke koju je 1632. posjetio barski biskup Petar Mazareki živjelo je oko 4.000 katolika, a dušobrižništvo su vršili franjevci Bosne Srebrene. Katolika je bilo i u smjeru Segedina

¹⁶ Navedeni etnonimi su najčešće zabilježeni kao općenita oznaka uz osobno ime, načinom kojim su bilježena i neka zanimanja ili obilježja (npr. – martolos, – kovač, – kör/slijep, – dul/udovac, – vilah itd.), a rjeđe kao prezimena. Također, uz znatan broj imena pribilježeno je „doselač”, što upućuje da te osobe nisu bile zavičajne na tom prostoru. Zabilježeni su i neki drugi etnonimi odvojeni od osobnih imena: – Çingâne, – Mad’ar, – Bugarin/– Bulgar i prezimena Vilah, Sirblin (McGowan, 1983: 107, 133, 164, 167, 258, 408).

te na području Banata (Bukinac 1940, 65). Beogradski biskup fra Marin Ibrišimović krizmajući je pohodio godine 1649. naselja u južnoj Ugarskoj (Segedin, Martonoš, Bajmok, Jankovac, Santovo, Sombor, Bereg, Kolut, Monoštor, Bač i Bukin) nastavljajući sve do Pešte i Senandreje (Fermendžin 1892, 467-468). Za vrijeme osmanske uprave u ta je naselja umjesto odbjeglog stanovništva naseljeno novo potrebno za rad i normalni tijek života. Potvrda za to može biti i nekoliko rečenica iz Čelebijevog putopisa: „Sva tamošnja raja (u Somboru, M. B.) nisu Madžari, nego Vlasi kršćani. Ta su mjesta nešto posebno, ne pripadaju Ugarskoj, nego se ubrajaju u vilajete Bačku i Vlašku.” (Čelebi 1996, 529-530). Vlasi kršćani bili su pravoslavci i katolici. Beogradski biskup fra Marin Ibrašimović 1649. krizmao je u Somboru 117 krizmanika. U gradu je živjelo 30 obiteljskih zadruga iz kojih su bili krizmanici (Sekulić 1994, 100).

Potreba za svećenstvom koje bi skrbilo za slavensko, tj. hrvatsko stanovništvo rezultirala je pokretanjem škole za „Dalmatince” klerike u Széchenyu 1647. i u Lipi 1650. Već je u prvoj polovici 17. stoljeća u Segedinu i Subotici živio tako veliki broj „Dalmatinaca” da su morali imati vlastitog dušobrižnika. Ako je za vjerovati osmanskom putopiscu Evliji Čelebiji (1996, 529-530), Bunjevci u okolini Sombora su oko 1660. imali vlaška sociokulturna obilježja i vrlo vjerojatno drugačiji društveni status, dok su njihovi sunarodnjaci u okolini Subotice već prešli u status zemljoradničke raje (Šarić 2014, 51). U jednom pismu pisanom bosančicom 1668., katolici iz Baje, Gare, Bajmoka i Sombora svjedoče da su uvijek imali svećenike iz olovskog samostana. Svoj jezik u pismu nazivaju „iliričkim” (Jačov 1992, 688-692). Dostupni izvoru upućuju na zaključak da su Bunjevci već generacijama živjeli u onim naseljima u koja su se masovnije naselili krajem 17. stoljeća.

Najveći selidbeni val u Podunavlje bio je potaknut osmanskim porazima 1680-ih te njihovim protjerivanjem iz Bačke i dijela Srijema, ali i kršćanskim porazima u Bosni. Iz Bačke i Srijema seli se južnoslavensko i drugo muslimansko stanovništvo u Bosnu, a doseljavaju se u nju skupine Bunjevaca i Šokaca. Znatan broj Bunjevaca dospio je u trokut Baja-Sombor-Subotica 1687. godine,

dok se Šokci (uglavnom s područja sjeveroistočne Bosne) naseljavaju uz obalu Dunava sjeverno i južno od Bača, a u Srijemu u njegov zapadni dio.¹⁷ Dosedjeno stanovništvo uključilo se u vojne operacije habsburške vojske. Podrijetlo bunjevačkih rodova u posljednjem velikom valu naseljavanja prema regionalnom podrijetlu bilo je heterogeno na što upućuju i njihova prezimena, ali i da je dio potjecao iz ranijih valova naseljavanja koji su nosili obilježja kraja iz kojeg su dосeliли (npr. Budimac, Budimčević, Peštalić, Ostrogonac, Bačlja, Melikut (Meljkut?), Horvat, Hervat, Hervatcki, Hervatski, Horvacki, Horvatelim, Bosnai, Bosnia, Bošnjak, Imocki, Imoćanin, Šokac, Šokčić, Slovak i dr.) (usp. Tonković, 2010: 57-76). Austrijski časnici su ih zabilježili kao katoličke Race dok su se oni sami imenovali Dalmatincima. Franjevcii su, prema nekim mišljenjima, s katolicima iz Bosne preveli i pokrstili dio muslimana i naselili ih u Podunavlje (Erdeljanović 1930, 78; Heka, 2015: 33).

Sombor i njegova neposredna okolica 1700. godine
Izvor: <https://maps.hungaricana.hu>

Za opis Sombora u 17. stoljeću važan je putopis Evlije Čelebija i autobiografija Osman-age Temišvarske. Ovi opisi nam daju sliku stanja prirodnog okoliša neposredno i tijekom seobe najveće skupine Bunjevaca na ova područja. Opisujući segedinski sandžak, područje

¹⁷ U protokolima matičnih knjiga uz imena osoba pisano je „origine Bosnensis”, „Bosnensi” „de Salino”, tj. Soli ili Donje Tuzle (Erdeljanović, 1930: 78).

na kojem u to vrijeme već obitava dio Bunjevac, Čelebi daje vrijedne podatke o Baji gradu na Dunavu, naime da je „zemljište podvodno i močvarno.” Sombor je u to vrijeme „na zapadnoj strani jednog velikog polja”... „okružen vinogradima, baščama i ograđenim vrtovima.” Međutim u njemu „nema tekućih voda”. Postoje „svega četiri bunara sa živom vodom.” Više podataka i bolje opise daje Osman-aga Temišvarska u vrijeme Bečkog rata.¹⁸ Opisani predjeli padaju upravo u vrijeme naseljavanja veće skupine Bunjevac na ova područja. Krećući se iz smjera Segedina „preko bačkih pustopoljina” opisuje podunavske krajeve na realističniji način od samog Čelebija.¹⁹ „Pješačili smo pustum i nenaseljenim krajevima; danju je vrućina // postajala neizdrživa, a u toj beskrajnoj ravnici nigdje nije bilo moguće pronaći baš nikakav hlad. Vode je bilo samo u bunarima koje su austrijski vojnici iskopali na mjestima gdje su logorovali. Neki od njih bili su (pre)duboki; u nekima je (pak) bilo dosta vode pa smo vezivali pojaseve jedan za drugi, spuštali (u bunar) svoje zdjele, izvlačili vodu i gasili žeđ. Na taj način smo uspjeli prepješaćiti mjesta nalik pustinji. Uopće nismo mogli spavati, danju od (nesnosne) žege i muha, noću od neizrecivog mnoštva komaraca.²⁰ Kad bi netko uzeo zdjelu u ruke, nije ju mogao obraniti (od njih). Uz sve to nismo bili sigurni ni od divljih životinja, hajduka i husara”... „Petog dana na jednom mjestu u blizini Sombora ugledali smo Dunav. U tim predjelima ponegdje ima šume. Budući da je (inače) vrijeme visokog vodostaja, rijeka se izlila te su pod vodom bila neka mjesta obrasla šumom i ševarom.” (Osman-aga Temišvarska 2004, 14). „Obala s bačke strane je niska, iz korita rijeke bilo se izlilo toliko vode da je nastala neopisiva poplava.” (Osman-aga Temišvarska 2004, 20).

18 Osman-aga rođen je u Temišvaru, na osnovu njegovih zapisa najvjerojatnije 1671. Umro je u Istanbulu nakon 1724. kada su u njegovu autobiografiju uneseni posljednji upisi. Obitelj mu je podrijetlom bila iz južnoslavenskih krajeva. U rođnom je gradu naučio pisati i čitati te se posvetio vojnoj karijeri. Postao je niži zapovjednik u konjičkoj jedinici osmanske vojske u tvrdavi Temišvar. U sukobima s kršćanskim vojskom kod Lipove, u današnjoj Rumunjskoj, dospio je u zarobljeništvo u kojem je proveo više godina. Opisao je različita područja južne Ugarske, Slavonije i Hrvatske kroz koja je prošao u razdoblju njegova zarobljeništva.

19 Osnovni opisi Evlige Čelebija i Osman-aga Temišvarskeg o geomorfološkim karakteristikama Podunavlja se podudaraju.

20 Od velikog broja komaraca tada su se branili tjerajući ih dimom od zapaljenog sijena (Osman-aga Temišvarska 2004, 19).

Također donosi podatak „o pustim poljima, na kojima su nekad bili somborski vinogradi.” (Osman-aga Temišvarske 2004, 18).

Nenadić i okolica oko 1750.

Mappa exhibens situm comitatum Báts et Bodrog, prouti nunc in concreto

per comitatum Bachiensem administratur, ok 1750.

Izvor: <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/1982/>

Novonaseljeni Bunjevci su bili samo osvježenje već postojećim skupinama u Podunavlju. Vjerojatno su postojale veze između stanovništva u Podunavlju i onog u unutrašnjosti iz predjela odakle će se naseliti veći broj Bunjevaca krajem 17. stoljeća. Teško bi bilo za pretpostaviti da bi se pokretale velike seobe u sasvim nepoznata područja u kojima nije sigurna egzistencija za velik broj ljudi. Medij između podunavskih Bunjevaca i onih u postojbini su bili franjevci bosanske vikarije koji su bili upoznati sa stanjem u Podunavlju. Stanje okoliša je bilo takvo da su se naseljenici mogli koristiti prirodnim prijelazima preko Save u Slavoniju kod Brčkog, Mihaljevca (u blizini Babine Grede), Županje, Blata, Davora i Broda (Bušić 2005, 52). Izgleda da su uspjeli prijeći Dravu i Dunav, nakon oslobođenja Osijeka u jesen 1687., prije visokih jesenskih vodostaja. Međutim, tek naseljeni, u novoj sredini neće imati sigurnosti zbog osmanskih četa koje su se u neredu povlačile poslije više poraza u Ugarskoj. Zbog toga će se stanovništvo („natio Dalmatica“) sa svojom stokom povremeno skrivati po zemunicama, dunavskim šumama i ludoškim ritovima 12 godina do potpisivanja mira u Srijemskim Karlovcima.

Tek nakon mira Bunjevci su mogli organizirati svoj društveni i gospodarski život u novoj sredini.

Nenadić i okolica oko 1760.

Mappa exhibens situm comitatum Bács et Bodrog prouti nunc in concreto per comitatum Bacsensem administratur, 1760. Izvor: <https://maps.hungaricana.hu/en/OSZKTerkeptar/1154/>

Zaključak

U novoj sredini Bunjevci su za vojnu službu dobili zemljische posjede na kojima su se u početku bavili ekstenzivnim stočarstvom. Ekstenzivno stočarstvo, koje se kao takvo zadržavalo dugo vremena, onemogućavalo je formiranje „ušorenih“ seoskih naselja. Pojedina naselja sa svojim salašima ostala su vrlo raštrkana i do polovice 20. stoljeća u somborskoj i subotičkoj okolici. Jedno od takvih naselja s bunjevačkim stanovništvom je i Nenadić koje se razvilo na nekadašnjoj pustari. Zabilježeno je 1746. da je Nenadić pustara dosta na za život 50 seljačkih gospodarstava, a spominje se i nekoliko godina kasnije (1749.) prilikom proglašenja Sombora slobodnim kraljevskim gradom. Postupno će se Bunjevci u somborskoj okolici osim stočarstva, kao primarne gospodarske djelatnosti, početi sve više baviti i ratarstvom za što su postojali prirodni preduvjeti.

Podrijetlom iz drugačijeg klimatskog područja, drugačijih ekosustava, migracijama su dospjeli iz planina u ravnice, daleko

izvan dinarskih zona stočarstva. Bili su primorani na različite prilagodbe od gospodarenja do ustroja društvenog života. Stanovništvo se uključivalo u nove gospodarske procese koji su vladali na području Podunavlja što je utjecalo na svakodnevni život stanovništva. Usmjerenost na rad i zemlju oblikovao je drugačiji kompleks društvenih osobina za razliku od onih koje su prevladavale u njihovoј postojjbini. Zemlja je postala središnja gospodarska vrijednost. Stanovnici se od vremena naseljavanja na pustare i danas još uvijek najviše bave poljodjelstvom, a zbog rubnosti i izdvojenosti Nenadića u odnosu na Sombor naselje je sačuvalo dosta od tradicije te strukturu stanovništva pa se i danas prepoznaće kao bunjevačko.

doc. dr. sc. Mario Bara

Literatura

- Bačić, Slaven (ur.). *Leksikon podunavskih Hrvata-Bunjevaca i Šokaca* Bu–4. Subotica.
- Bukinac, Beato (1940). *De activitate Franciscanorum in migrationibus populi Croatici saeculis XVI et XVII*. Zagreb.
- Bušić, Krešimir. 2005. Bunjevci, Povijest. Do doseljenja u Podunavlje, u: Bačić, Slaven (ur.). *Leksikon podunavskih Hrvata-Bunjevaca i Šokaca* Bu–4. Subotica, 48–53.
- Dević, Antun (1999). Spisi generalnih sjednica Kongregacije za širenje vjere u XVII st.; I dio. *Fontes: izvori za hrvatsku povijest* 5, 23–169.
- Dević, Antun (2004). Razni fondovi Kongregacije za širenje vjere 17-18. st. Visite e collegi. *Fontes: izvori za hrvatsku povijest* 10, 253–293.
- Čaušević, Ekrem [priredio i preveo]. 2004. *Autobiografija Osman age Temišvarskog*. Zagreb.
- Čelebi, Evlija. 1996. *Putopis-odlomci o jugoslovenskim zemljama*. Sarajevo.
- Engel, Pál (1995). Egy bácskai jobbágynévsor 1525-ből, Történelmi Szemle 37. 3. 353–365.
- Erdeljanović, Jovan. 1930. *O poreklu Bunjevaca*. Beograd.
- Fekete Nagy, Antonius (1979). *Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium anno MDXIV* (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 12. Budapest).
- Fermendžin, Eusebius. 1892. *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis: ab anno 925 usque ad annum 1752*. Zagreb.
- Fodor, Pál, Dávid, Géza (ed.) (2000). *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe: The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*. Brill, Leiden-Boston.
- Georgijević, Svetozar. 1978. O imenu Bunjevci. *Onomastica Jugoslavica* 7: 177–187.
- Gušić, Marijana. 1972. Napomene uz bunje u Dalmaciji. *Narodno stvaralaštvo - folklor* 42-43: 11-20.
- Halasi-Kun, Tibor (1964). 16th Century Turkish Settlements in Southern Hungary. *Bulleten* 28, 1-72.
- Heka, Ladislav (2015). *Ladislav Heka: Dalmatini (Bunjevci) u slobodnim kraljevskim gradovima Segedinu i Subotici*. Subotica.
- Holjevac, Željko i Moačanin, Nenad. 2007. *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva u ranome novom vijeku*. Zagreb.
- Jačov, Marko (1992). *Le missioni cattoliche nei Balcani durante la Guerra di Candia (1645-1669)*, sv. II. Vatikan.
- Jurić-Arambašić, Ante (2000). *Kijevo, narodni život i tradicijska kultura*. Zagreb.
- Jurin Starčević, Kornelija (2004). Demografska kretanja u selima srednjodalmatinskog zaleđa u 16. i početkom 17. stoljeća prema osmanskim

detaljnim poreznim popisima (mufassal defterima). *Prilozi za orijentalnu filologiju* 54, 139–167.

Jurković, Ivan (2003). Klasifikacija hrvatskih raseljenika za trajanja osmanske ugroze (od 1463. do 1593.). *Migracijske i etničke teme* 2-3, 147-174.

Kaldy-Nagy, Gyula (1971). *Kanuni Devri Budin Tahrir Defteri* (1546-1562). Ankara: Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No. 77.

McGowan, Bruce W. (1983). *Sirem sancağı mufassal tahrir defteri*. Ankara.

Mujadžević, Dino (2008). Mühimme defter iz 1552. – osmanski izvor za povijest Slavonije i Srijema. *Scrinia Slavonica* 8, 399-427.

Pavičić, Stjepan (1962). *Seobe i naselja u Lici*. Zagreb.

Petrović, Đurđica (1967). Prilog istoriji Bačke u 16. veku. *Zbornik za društvene nauke Matice srpske* 48, 95-105.

Rezar, Vlado (1999). Dubrovački humanistički historiograf Ludovik Crijević Tuberon, *Analiz Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 37, 47-94.

Sekulić, Ante (1991) *Bački Hrvati : narodni život i običaji*. Zagreb: JAZU.

Sekulić, Ante (1994). *Hrvatski bački mjestopisi*. Zagreb.

Skenderović, Robert (2010). Vjerski sinkretizam i pitanje shizme u Bačkoj u 17. stoljeću, u: Skenderović, Robert (ur.). *Identitet bačkih Hrvata*. Zagreb–Subotica, 79–94.

Šabanović, Hazim (1959). *Bosanski pašaluk: postanak i upravna podjela*. Sarajevo.

Šarić, Marko (2008). Bunjevci u ranome novom vijeku. Postanak i razvoj jedne predmoderne etnije, u: Černelić, Milana – Rajković, Marijeta – Rubić, Tihana (ur.). *Živjeti na Krivom Putu. Sv. I*. FF press. Zagreb, 15–43.

Šarić, Marko (2014). Seoba Bunjevaca u Podunavlje 1607. godine u svjetlu osmanske politike prisilnog preseljenja stanovništva (sürgün), u: Milana Černelić, Jadranka Grbić Jakopović, Marijeta Rajković Iveta, Tihana Rubić, Matija Dronjić, Mihovil Gotal, (ur.). *Bunjevci u vremenskom i prostornom kontekstu* Zagreb: FF press, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 45-78.

Tonković, Bela (2010). Subotičko pučanstvo u 17. stoljeću, u: Skenderović, Robert (ur.). *Identitet bačkih Hrvata*. Zagreb–Subotica, 37-78.

Toth, Istvan Gyorgy (2002). Franjevci Bosne Srebrenе kao misionari u turskoj Ugarskoj (1584.-1716.). *Scrinia Slavonica* 1, 178-201.

Vass, Előd (1979). Szántova a török idők alatt. <https://sites.google.com/site/hercegszantotoertenete/home/helytoerteneti-irasok-tanulmanyok/szantova-a-toeroek-idok-alatt> (pristup: 7. III. 2016.)

NENADIĆ: PROSTOR, LJUDI, IDENTITET

Uvod – Prirodno geografska obilježja

Prema Statutu Grada Sombora²¹ teritorij grada Sombora čini više naseljenih mjesta među kojima se nalazi i Nenadić s gotovo 400 stanovnika. Za Nenadić je uvek bilo poznato da većinu stanovništva čine bunjevački Hrvati, potomci bivših graničara, te da se tamo nalaze „bunjevački salaši” (Beljanski 1979, 126)²². Potvrđuju to razni popisi stanovništva od sredine 18. stoljeća u kojima su bilježena obiteljska prezimena. Riječ je o prostorno većem lokalitetu koje je danas prigradsko naselje Sombora točnije područje s desne i lijeve strane Gakovačkog puta, zatim između Sjeverne i Koć Mostonge (Sekulić, 1994 106). S obje strane ceste pružaju se uglavnom veća salaška imanja, a dio ih se nalazi ponešto udaljen od glavne prometnice. Stanovnici dijele salaše na dvije skupine: „Dolnjak, prema Somboru, od škole prema Gakovu Gornjak.” (Sekulić 1994, 106). Nenadić je u neposrednoj blizini grada, udaljen svega nekoliko kilometara od njega. Pripada mjesnoj zajednici Gornja Varoš. Nove obiteljske kuće postupno se pomiču prema gradu i izvjesno je da će se Nenadić u budućnosti i fizički spojiti u neprekinutom nizu kuća sa Somborom. Nekada su se salaši pružali u smjeru Baje i Čatalje poznati kao Bajski put i Čatalinski put. Naselje se cijelom svojom površinom nalazi na aluvijalnoj ravni i pogodno je za poljoprivredne djelatnosti kojim se najveći dio stanovnika bavi. Klima je s obzirom na geografski položaj umjerenokontinentalna s jasno izraženim godišnjim dobima.

21 Službeni list Grada Sombora br.2/2008.

22 Salaši su činili gospodarsku osnovu materijalnog blagostanja najvećeg dijela Bunjevaca. Širenjem obiteljskih zadruga starješina sa ženom bi se u nekim slučajevima preseljavao u grad ili bi pojedini članovi povremeno, po potrebi, dolazili ili boravili u gradu. Tako su stvorene salaško-građanske zajednice koje su obiteljski i gospodarski funkcionirale kao jedna cjelina. To je vidljivo i na primjeru Nenadića. Korijene tomu valja tražiti u zadružnom sustavu obiteljskog života (Černelić 2002).

Danas su sve manje u upotrebi stari toponimi koje su ostavili njegovi stanovnici. Među lokalitetima koje je u svojim istraživanjima zabilježio Ante Sekulić su: Bila bara²³, Čarda (nasuprot željezničkoj postaji Radišić), zatim u bližoj okolini Karakorija²⁴, Stolišić. Za jedan dio Nenadića prema Čatalinskom putu²⁵, koristi se naziv „Totluk”. Beljanski i Sekulić smatraju da naziv potječe od „Totova” „jamačno Madžara” „gdje je bunjevačka mladež iz salaša uz Bezdanski put i iz Male Pešte odlazila u Stolišće na zabavu” (Sekulić 1994, 106). Međutim, izraz „Totovi” često se koristi/koristio za Slovake (usp. Beljanski 1981, 130). Na poveznici s Bunjevcima mogu upućivati neka prezimena u Bunjevacu koja su mogućeg slovačkog podrijetla, ali i primjeri etnonimskog prezimena Tot kod Bunjevaca, npr. Andrija Tot koji je 1749. stanovao na Karakoriji (*Bunjevački kalendar za prostu godinu 1869* [1868], 21; Sekulić 1994).

Povijest i stanovništvo

Prošlost današnjih stanovnika Nenadića usko je povezana s naseljavanjem somborskih graničara iako se kontinuitet katolika Slavena može pratiti i kroz ranija razdoblja pod osmanlijskom vlašću pa i prije nje u predmohačkom razdoblju. Da je područje i prije osmanske vlasti bilo naseljeno upućuju tragovi nekadašnje crkve otkriveni u Nenadiću (Sekulić 1994, 101). Vijesti o katolicima u Somboru donosi 1632. barski nadbiskup Pietro Massarecchi koji u svojem izvješću među katoličkim župama u Bačkoj uz Sombor navodi još i „Bukin”. Nepuna dva desetljeća kasnije, 1649. godine, beogradski biskup Marin Ibrišimović krizmao je u Somboru

23 Bare uz Mostongu u Nenadiću grad je davao u zakup raznim interesentima (Beljanski 1981, 125). Za baru u Karakoriju zabilježeno je 1856. da je „ležeća u pustari Rančevu” što znači da se atar Nenadića na tom dijelu graničio s atarom Rančeva (Beljanski 1981, 166).

24 Karakorija je poslije protjerivanja Osmanlija postala dijelom vojnoga šanca Sombora. Žitelji su bili somborski graničari, većinom Srbi, ali bilo je i Bunjevaca. Zabilježeni su 1749. u Karakoriji rodovi Martina Zomborlije i Andrije Tota. Danas je to područje uz jugoistočni dio Nenadića, prema željezničkoj pruzi (*Bunjevački kalendar za prostu godinu 1869* [1868], 21; Sekulić 1994).

25 Od bunjevačkih obitelji uz Čatalinski put salaše su imali u različitim vremenskim periodima: Stolišići, Raići, Džinići, Paštrovići, Firanji, Benčići, Peštalići, Čuvardići, obitelj Kukuruzar i vjerojatno još neke čiji se spomen nije sačuvao. Nekad su se ovim putom Somborci često koristili odlazeći po vino i drugim poslovima u smjeru Baje. Danas se njime uglavnom koriste zemljoradnici u ljetnjim mjesecima dok je zimi teško prohodan (Beljanski 1973). Danas je stalno naseljen samo jedan salaš na kojem živi i radi obitelji Džinić. (vidi: Četiri generacije obitelji Džinić zajedno žive na salašu kraj Sombora, *Hrvatska riječ*, 15. III.2013. br. 519.)

117 krizmanika. Ostavio je podatak o tadašnjem Somboru za koji navodi da je imao 30 katoličkih domova te da nisu imali vlastitu crkvu što govori o njihovu podređenom društvenom položaju, jer nisu smjeli imati vlastite vjerske objekte unutar grada. Sombor je pohodio beogradski biskup Mateja Benlić 1653. godine koji je tada posjetio „župu Bačka”, u kojoj je bilo 1.000 domova, s 6.000 duša, koju možemo poistovjetiti sa Somborom. Naime, Benlić navodi da se „u njoj nalazi velik kraj koji se zove Sombor (*,una terra grossa, Somobor*”). Zatim nastavlja da u njemu u velikom broju žive pravoslavci, a u manjem katolici, da se u tome kraju nalazi župa u kojoj su četiri franjevca te navodi mjesta u kojima se služe mise – u jednoj kući u Somboru i u pet crkava u okolici. (Skenderović 2017, 77). Fra Bono Mihaljević, služeći se nekim starijim izvorom, piše da su franjevci tijekom osmanske vlasti u Somboru imali crkvicu posvećenu sv. Franji, malenu i bez tornja. Ona se vjerojatno nalazila izvan šanca (Stepanović 2012b, 78), negdje na Sončanskom putu (Beljanski 1980, 40). Župa je bila pod upravom franjevačkog samostana u Olovu. Iz navedenog možemo zaključiti da su u vrijeme osmanlijske vlasti franjevci u gradu imali samo stan s malom kapelom, dok je većina katolika živjela u okolnim mjestima (Skenderović 2017, 77). Iz 1667. postoje podaci o somborskim građanima katolicima iz obitelji Jurić, Marković, Antunović, Ivanić i Stipanović, dok Beljanski (1980, 36) spominje još obitelji Kolarić, Filipović, Ivanović i Zlatanović, koje su poslale zahvalu papi što je imenovao biskupom Matiju Brnjakovića (Sekulić 1991, 112). Vjernici iz Sombora, Gare, Baje i Bajmoka 1668., među njima Pilip Ačija i Tomaš Garić iz Sombora, pišu Propagandi pismo bosančicom te navode da su njihovi dušobrižnici oduvijek bili franjevci iz samostana u Olovu. Svoj jezik u pismu nazivaju „iliričkim” (Jačov 1992, 688-692). Spomen o tadašnjem stanovništvu, 1665. godine, nalazimo i u putopisu Evlije Čelebija: „Sva tamošnja raja (u Somboru, op. a.) nisu Madžari, nego Vlasi kršćani.” (Čelebi 1996, 529-530). O svakodnevnom životu somborskih katolika ne zna se mnogo. Iz dostupnih izvora zna se da im je život pod osmanlijskom vlašću bio nesiguran, da su bili izloženi samovolji i nasilju poput onoga krajem 16. i sredinom 17. stoljeća kada su Tatari u sklopu osmanlijske vojske opljačkali mnoga naselja, ubijajući i progoneći nemuslimansko stanovništvo. Franjevci su se 1664. godine žalili da

vjernike po Somboru, Pečuhu i drugim mjestima teroriziraju Tatari (Beljanski 1980, 31). U narodnoj predaji održale su se priče o buni malobrojnih kršćana u Somboru (katolika i pravoslavaca) 1675. godine (*Bunjevački kalendar za prostu godinu 1869* [1868], 11) za što ne postoje dokazi (Beljanski 1980 40).

Sombor su Osmanlije napustile u rujnu 1687. bez borbe, a malobrojni kršćani su austrijsku vojsku dočekali kao oslobođitelje. Najveći selidbeni val u Sombor i okolicu bio je potaknut osmanlijskim porazima i njihovim protjerivanjem iz Bačke. Najveći broj Bunjevaca dospio je u trokut Baja-Sombor-Subotica 1687. godine, dijelom u naselja u kojima su katolici već obitavali, dijelom u nova naselja. Manjih doseljavanja i preseljavanja iz pojedinih naselja na tom području je bilo i kasnije. Ubrzo je počelo naseljavanje pustara i osnivanje salaša u okolini Sombora.

Naselje pod imenom Nenadića najranije nalazimo u popisu bačkih pustara i naselja s početka devedesetih godina 17. stoljeća i to kao fiskalnu (komorsku) pustaru (Stepanović 2015, 17). Naselje je u kartama različito bilježeno: 1748. „Nenadieviz”, 1750. „Nenaditz”, 1760. „Nenadicz”, 1766. „Nenadicze”, 1767. „Nenadics” 1791. „Nenadicza”, 1794. „Nenadity”, 1805. „Nenadits”, 1825. „Nenadis”, 1905. „Nenadics”, 1914. „Nenadics szalasok”.

Nenadić na karti 1766. godine²⁶

Što se obradivog zemljišta tiče, njega je Sombor nakon oslobođenja od Osmanlija, imao mnogo što se može zaključiti iz popisa 1702./1703. kada se uz njegov atar u užem smislu nalazilo i 26 pustara: uz Nenadić tu su još i pustare Belić, Braćević, Brestovac,

²⁶ Izvor: Mappa comitatum Bács et Bodrog prouti nunc sub solo nomine comitatus Bacsensis administratur 1766. <https://maps.hungaricana.hu/en/OSZKTerkeptar/252/view/?bbox=193%2C-3220%2C3127%2C-1878> travnja 2017.

Bukovac, Gakovo, Godečevo, Gradina, Đurdin, Žarkovo, Ivanovo Selo, Karakorija, Krnjaja, Kruševlje, Miletić, Piperoš, Preradović, Pustakula, Rančevo, Salašić, Samotvorica, Stanišić, Stapar, Čičovi, Čonoplja i Šaponja. Navedene pustare bile su pogodne za razvitak stočarstva i salašarski način privređivanja somborskih graničara (Gavrilović 1992, 19). Na području pustara graničari su 1720. obrađivali zemlju, a iz tadašnjih pustara u narednim desetljećima će se razvijati salaška naselja (Beljanski 1980, 50).

Nenadić je 1746. zabilježen kao pustara koja je dostatna za 50 seljačkih gospodarstava (Sekulić 1994, 105). István Iványi bilježi da su graničari područje nazivali Stolišić, dok Ante Sekulić na osnovu vlastitih istraživanja nije mogao naći potvrdu da se područje Nenadića nekoć nazivalo Stolišić te smatra da naziv Stolišić potječe iz novijeg razdoblja, 1914. – 1918., po brojnoj i gospodarski jakoj obitelji Stolišić. Međutim, lokalitet Stočić-Stolišić zabilježen je već na zemljovidu iz 1769. kao i onima iz ranijih godina.

Najstariji popis posjednika u Nenadiću potječe iz 1748. godine, većinom su to somborske graničarske obitelji Bunjevaca: „Aleksić, Car(ev), Ciprijanov, Cuconja, Čabdarev, Damjanov, Fratrić, Gavranov, Gluvić, Grabin, Gromilović, Jozić, Kekezović, Liščević, Lukačev, Matić, Ostrogonac, Stolišić i Suvajdžija. Neposredno nakon elibertacije posjede i salaše u Nenadiću do bile su i obitelji: „Čerčev(ić), Dorotić, Lukić, Mamužić, Palić i Parčetić, kao i srpska porodica Buzadžić, a nešto kasnije (do 1770) u Nenadić je doseljena i bunjevačka porodica Logo.” (Stepanović 2015, 17). Bunjevački kalendar za godinu 1869. navodi ponešto drugačiji popis stanovnika Nenadića koji su tamo živjeli 1748. godine: „Fratričevići, Gromilovići, Holičići, Ciprijanovi, Damjanovi, Aleksići, Gavranovi, Lišćevi, Malbašići, Kekezevići, Csapdarevi, Carevi, Kujundžići, Ostrogončevi, Cuconje, Josići, Matići, Gluvići, Ivančevi, Lukačevi, Gabač, Cveini, i Andrini.” Navodi se dalje: „na njoj osim navedenih plemena žive sada i ova plemena: Ostoići, Jerkovići i Vukovići.” Nepotpisani autor smatra da su navedeni rodovi morali doći iz Bezdana. (*Bunjevački kalendar za prostu godinu 1869* [1868], 22). Stanovnici Nenadića, i ostalih salaških naselja i Sombora, našli su se

u nezavidnoj poziciji zbog neurednog vraćanja posudbe od 150.000 forinti koja je iskorištena za elibertaciju Sombora. Žitelji Nenadića, Bilića, Rančeva, Karakorije, Šivolje, Malog Miletića, Runjana, Bukovca i Peteševa trebali su prikupiti 61.000 forinti (Beljanski 1980, 79). Ataru Nenadića je 1763. godine pripadalo 2.864 jutra oranica, pašnjaka i livada. Ondje je 1764. bilo 25 salaških domova, odnosno 33 doma 1775. godine. Detaljna katastarska mapa Nenadića izrađena je 1827. (Stepanović 2015, 17).

Nenadić na karti iz 1767. godine²⁷

Tijekom cijelog razdoblja postojanja naselja, zbog demografskog rasta i dijeljenja obitelji bilo je preseljavanja u druga salaška naselja ili u Sombor. Isto tako pojedine su se obitelji doseljavale u Nenadić. U ataru salaša Nenadić od početka se 19. stoljeća nalaze zapisi o obitelji Aničić (kasnije Anišić), te su 1828. kao vlasnici salaša i zemlje zabilježeni Ivan i Stanko Aničić, s po 7 jutara oranice i jednim jutrom sjenokosa (Stepanović 2012c, 8). Jedna grana obitelji Raič preselila se polovicom 19. stoljeća u Nenadić.

²⁷ Izvor: Mappa exhibens situm Comitatum Bats et Bodrog prouti nunc in concreto per Comit. Batsensem administrandur 1767. <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/2494/view/?pg=0&bbox=-3894%2C-7279%2C8910%2C311> travnja 2017.

Mija Raič je 1867. godine zabilježen kao vlasnik osam konja i 60 ovaca (Stepanović 2013, 10). U to vrijeme među Nenadićanima najimućniji je bio Mate Jozić koji je imao oko 400 jutara zemlje i velika stada ovaca (Firanj 2011, 80). Vremenom su u Nenadiću salaše imale bunjevački rodovi „Beretić, Blesić, Kukuruzar, Pletikosić, Raič, Radošev i Firanj”, a početkom 20. stoljeća doseljena je i jedna grana brojnog roda Matarić (Stepanović 2015, 17). Ante Sekulić je u vlastitim istraživanjima tijekom druge polovice 20. stoljeća (1950. i 1970. godine) zabilježio sljedeća prezimena: „Adžić, Carev, Ciprijanov, Čuvardić, Džinić, Dorotić, Fratrić, Gavranov, Gluvić, Gromilović, Ivančević, Jozić, Kekezović, Knezi, Kujundžić, Liščević, Lukić, Lukačević, Malbašić, Matić, Matarić, Ostrogončev, Paštrić, Parčetić, Pekanović, Petreš, Peštalić, Probojčević, Žuljević” među starijim slojem stanovništva i među novijim doseljenicima: „Benčić, Dotlić, Dožanin, Galić, Karanić, Majić, Radoš, Suvaj, Sop, Vočkić i drugi” (Sekulić 1994, 106).

Nenadić na karti iz 1794. godine ²⁸

Bunjevački su Hrvati u revoluciji 1848. i 1849. bili pasivni, a najvećim dijelom na strani mađarske revolucionarne vlade, dijelom zbog suprotstavljenosti sa srpskim stanovništvom u Bačkoj, dijelom zbog tradicionalne lojalnosti bunjevačkih elita Ugarskoj

²⁸ Izvor: Bács és Bodrogh törvényesen egyesült vármegyék; Comitatus Bacsensis et Bodrogiensis articulariter uniti <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/4785/?list=eyJxdWVyeSI6ICJCb2Ryb2cifQ> travnja 2017.

državi (Beljanski 1981, 98). Priklonivši se Mađarima postali su predmet napada srpskih jedinica, nerijetko pljačkaških. Tu sudbinu su dijelili i stanovnici Nenadića. Stradanja bačkih katolika za revolucije opisao je somborski ravnatelj katoličke škole i senator Ivan Nepomuk Ambrozović (Sombor, 1789. – Sombor, 1869.), u djelu: Žalostica žalostna Ivana Nep. Ambrozovića, u zomborskoj kralj. varoši penziniratog senatora, bižajućeg od kuće pak do Kalcse, kad su raci-serbianci u medjuboju madžarskom 1848-49. progonili katholike, po njemu istom ispivana u Zomboru god. 1850. Ambrozović je djelo napisao ikavicom u kojem domaće Srbe naziva Racima, Serbijancima, Serbljima pri čemu se potonja dva odose na pridošle dobrovoljce. Svoj narod naziva Dalmatinima (u Baji) koji su se pobunili protiv Srba, a razlikuje katolike „Rimljane” i Srbe „vlaške fele”. Istiće da su „somborski Raci po rimokatoličkim kućama vodili Servijance, da narod globe”, a za salaše Nenadić piše da su „rimljanski”, odnosno „bunjevački, dalmatinski” (Beljanski 1981, 130). Jezik Hrvata Bunjevaca i kasnijih desetljeća se u spisima grada naziva „dalmatinski” (Beljanski 1981, 169). U somborskih i drugih Bunjevaca u Podunavlju dalmatinsko ime je koegzistiralo s bunjevačkim gotovo do 20. stoljeća nakon čega se u potpunosti napustilo. Dalmatinsko ime jamačno je upućivalo na njihovo podrijetlo i područje s kojega su doseljavali u Bačku u ranijim stoljećima. Nakon slamanja revolucije, zbog iskustva progona, pljački, nesigurnosti stanovnici somborskih salaša tražili su od grada oružje (Beljanski 1981, 113). Na zauzimanje Ivana Ambrozovića u Nenadiću je 1860. otvorena škola za bunjevačku djecu, ali je nastava održavana na mađarskom jeziku (Beretić 2008, 19). Za učitelja je postavljen Alojzije Vidaković iz Lemeša (Beljanski 1981, 187).

Nenadićani su oduvijek bili snažno vezani za svoju katoličku vjeru. Kapela Imena Marijina u salašima Nenadić, izgrađena je 1929. godine. Zemljište za kapelu poklonio je Karlo Logo, a na istom zemljištu je kasnije sagrađena i nova škola. Inicijativu za gradnju kapele donijelo je nekoliko mještana s ovih salaša. „Na spomen-ploči na ulazu u kapelu stoji: NA SLAVU BOŽJU, PODIŽE

KAPELU R.K. NAROD NENADIĆ SALAŠA 1929. godine. Među osnivačima upisani su: St. Gluvić, K. Logo i D. Jozić". (Janković 2009). Gotovo stoljeće nakon osnivanja prve škole u Nenadiću, u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata sve do 1956. godine u školi se predavao hrvatski jezik, što potvrđuju svjedodžbe ondašnjih đaka. U školi je predavao Franja Pavletić. Škola je u Nenadiću, kao područno odjeljenje Osnovne škole „Bratstvo – jedinstvo”, djelovala do sredine 1990-ih nakon čega je ugašena. Škola je 1930-ih imala pučku knjižnicu s čitaonicom po čemu se Nenadić također izdvajao u odnosu na druga salaška naselja. Zgrada nekadašnje škole, izgrađena 1930-ih, 2012. godine prepuštena je na uporabu žiteljima radi preuređenja u prostor koji bi pružio različite sadržaje za mladež kojih je u Nenadiću oko pedesetoro dobi između 12 i 25 godina.²⁹

Nenadić i okolica na karti iz 1805. godine³⁰

Žitelji Nenadića prednjačili su, a u tome još uvijek prednjače, u kulturnom i političkom organiziranju somborskih Bunjevaca. Martin Matić (1876. – 1945.), pravnik i sindikalist bio je predstavnik Bunjevaca na Velikoj narodnoj skupštini u Novom Sadu 25. XI. 1918. a kasnije je izabran u Veliki narodni savjet Narodne skupštine

29 "Prostor će prilagoditi svojim potrebama", *Hrvatska riječ*, br. 470, 30. III.2012.

30 Izvor: Corpus Ichnographiarum omnium I[ncliti] Comitatui de Bacs in... [TA 183] Političko i društveno organiziranje <https://maps.hungaricana.hu/en/OSZKTerkeptar/2306/> travnja 2017.

u Novom Sadu i Privremeno narodno predstavništvo, tj. Narodnu skupštinu u Beogradu (Pekić 1930; Enfgelsfeld 1989, 89; Kuntić 1991). Novosadski je Veliki narodni savjet odlučio 16. veljače 1919. da na Pariškoj mirovnoj konferenciji zastupa interesе Bunjevaca i Šokaca zajedno s narodnim prvacima Blaškom Rajićem, Ivanom Evetovićem i Stipanom Vojnićem-Tunićem. Nastupao je s namjerom da se Bajski trokut uključi u novu južnoslavensku državu. Na dužnosti velikog župana za Baju i Bajski trokut bio je od 1920. do 1921. godine (Pekić 1930, 234-236, 244). Karlo Logo bio je posjednik sa salaša Nenadić. Jedan je od najmlađih sudionika na Velikoj narodnoj skupštini u Novom Sadu 1918. (Bojanin 2014, 52). Uz njega je od žitelja Nenadića na istoj skupštini sudjelovao i Šima Jozić, posjednik iz Nenadića, sin veleposjednika i gradskog viralista Đuke Jozića (1850. – 1915.) (Pekić 1939, 255; Firanj 2011, 80). Bunjevci sa salaša Nenadić su i jedni od osnivača *Bunjevačkog kola* 1921. kao i *Dobrotvorne zadruge Bunjevki* 1924. u Somboru. Tih je godina većina članstva uglavnom podržavala *Bunjevačko-šokačku stranku* koja je od samog početka djelovanja kroz svoj list *Neven* i javno svjedočila hrvatski identitet Bunjevaca i Šokaca.³¹

Na somborskem području će se tijekom 1923. politički angažirati i Antun Matarić poljodjelac iz somborskog salašarskog naselja Nenadić koji se u Zagrebu, gdje je služio vojni rok, upoznao s idejama republikanizma i socijalnog programa Hrvatske republikanske seljačke stranke (od 1925. Hrvatska seljačka stranka), te sa Stjepanom Radićem, Pavlom Radićem, Đurom Basarićekom, Ivanom Pernarom, Augustom Košutićem, Jurjem Krnjevićem i drugim prvacima stranke.³² Ubrzo je osnovana organizacija stranke na salašima Nenadić i kotarska organizacija za Sombor koju je predvodio Antun Matarić. Predstavnici stranačkoga vodstva često su posjećivali mjesne organizacije, pa i predsjednik stranke Stjepan

31 "Da se razumijemo", *Neven*, br. 17, 23. I. 1921., 2. U članku se na negiranje hrvatske pripadnosti Bunjevaca i postupke vlasti odgovorilo: „Postupak Srba tjerao je Bunjevece medju Hrvate, jer su im druzi u nevolji s kojima ćemo zajedno da se borimo protiv onoga što u našoj državi ne valja: protiv srpskih hegemonističkih težnja, protiv demagoštva i protiv lažnog demokratizma.”

32 Historijski arhiv Sombor (dalje: HAS), Milenko Beljanski-Sombor (dalje: MBS), 97/1425 (Dokumentacija korištena za pisanje knjige *Sombor i bunjevački nacionalni preporod (1870-1945)*, Sombor, 1971.)

Radić, koji je u vrijeme progona stranke dok je bila dio Seljačke interacionale, u tajnosti posjetio Sombor 1924. i boravio na salašu obitelji Karas u Nenadiću. Prema svjedočenju članova obitelji Karas³³ Stjepana Radića je ugostio Šima Karas jer je zbog stalnog nadzora salaša Antuna Matarića ondje bio sigurniji.³⁴ Ogranci koji su postojali na somborskem području djelovali su tajno do 1925. ne poduzimajući značajnije političke akcije. Nisu održavani javni politički skupovi već agitacija „od kuće do kuće od salaša do salaša“.³⁵ Učenje o vrijednosti pučke kulture, seljaštву kao čuvaru nacionalnog identiteta te politički program stranke usmjeren na poboljšanje društvenog položaja seljaka naišao je na dobar prijem među žiteljima Nenadića. Seljaštvo je idealizirano u hrvatskom seljačkom pokretu upravo iz činjenice da je ono predstavljalo najčišći i najzdraviji element naroda. Naime, upravo su salaške i pojedine seoske sredine u kojima su Hrvati živjeli odvojeno od drugih naroda ostale izvan asimilacijskih utjecaja gradskih središta.

Važan događaj za mjesnu povijest bilo je ujedinjenje Bunjevačko-šokačke stranke i Hrvatske seljačke stranke. Stranačka vodstva su dogovorila da se to proglaši na javnoj skupštini u Somboru. Na sjednici kotarske organizacije HSS u Somboru 2. V. 1926. odlučeno je da se pozove Stjepan Radić i što prije održi javnu skupštinu u Somboru.³⁶ U pozivu su uz kotarsku organizaciju bile potpisane još i ove organizacije sa somborskog područja: „Gradina-salaši, Matarić-salaši, Sombor Gornja Varoš, Parčetić-salaši, Bački-salaši, Nenadić-salaši, Džinić-salaši, Željković-salaši, Gakovo, Krnaja, Bački Monoštor, Bezdan, Kupusina, Telečka, Đula-salaši“.³⁷ Stjepan Radić je došao u Sombor 24. V. 1926., a dočekan je svečano na Bezdanskom putu od Antuna Matarića, s bliskim suradnicima. Dočekao ga je i veliki broj konjanika u narodnim

33 O tome je autoru ovih redaka svjedočio Nenadićanin Karlo Karas u kolovozu 2009. nakon predavanja o djelovanju Hrvatske seljačke stranke u Bačkoj koje je održano u *Hrvatskom domu*.

34 Usporedi podatke iz HAS, F: 97, MB. i "Posveta zastave Hrvatskog Radiše u Somboru", *Hrvatski dnevnik*, br. 1250, 23. X. 1939., 2.

35 "Tajanstveni pohodi Radićevaca", *Nova pošta*, br. 333, 14. VIII. 1924. 2.

36 "Brzozavi i pismeni pozdravi predsjedniku HSS", *Dom*, br. 19, 12. V. 1926., 3.-4.

37 Isto.

bunjevačkim nošnjama pod hrvatskim zastavama.³⁸ Na skupštini je pročitana deklaracija tzv. Somborska deklaracija po kojoj su sve mjesne organizacije BŠS-a postale organizacije HSS-a, dok je list *Neven* postao „glasilo Hrvatske seljačke stranke za Srijem i Vojvodinu”.³⁹ Prema stranačkom izvješću iz lipnja 1927. na somborskem području djelovala su 22 ogranka stranke, među njima i onaj u Nenadiću.⁴⁰

Nenadić na karti 1825. godine⁴¹

38 Milenko Beljanski, *Sombor i bunjevački nacionalni preporod (1870-1945)*, Sombor, 1971., 33. donosi netočan podatak da je Stjepan Radić održao okružni zbor HSS u Somboru 1925., na što su se pozivali i Ante Sekulić, *Bački Hrvati*, Zagreb, 1991, 121. Prema tisku i arhivskom gradivu nema nikakvog traga da je Stjepan Radić održao zbor HSS u Somboru 1925. Svi podaci o održavanju prvog Radićevog zbora u Somboru upućuju samo na 24. V. 1926. Usپoredi i HAS, MBS, 97/1425 (Dokumentacija korištena za pisanje knjige *Sombor i bunjevački nacionalni preporod (1870 - 1945)*, Sombor, 1971.).

39 "Srijem, Baranja, Bačka-jedna su duša seljačka", *Dom*, br. 21, 26. V. 1926., 1.-3., "Bunjevci i HSS", *Dom*, br. 23, 9. VI. 1926., 1.-2., vidi i "Deset hiljada ljudi na Radićevom zboru u Somboru", *Neven*, br. 21, 27. V. 1926., 1; "Dobar utisak Radićevog govora u Somboru", *Obzor*, br. 138, 25. V. 1926., 1.

40 "Potpuni bankrot "seljačkog" trolista Konjović-Palić-Matković", *Neven*, br. 24, 9. VI. 1927., 2.

41 Izvor: Mappa II. Comitatum Bács et Bodrog articulariter unitorum quam honoribus et obsequiis ... domini comitis Francisci Györy ... camerarii et consiliarii ac provinciae hujus supremi ... et ordines ... <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/1984/?list=eyJxdWVyeSI6ICJCb2Ryb2cifQ> travnja 2017.

Nenadićani i Hrvatsko kulturno društvo *Miroljub*

Nakon godina nesporazuma u radu „Bunjevačkog kola” u Somboru će biti osnovano Hrvatsko kulturno društvo „Miroljub” (6. XII. 1936.) koje će okupiti nezadovoljnike.⁴² „Bunjevačko kolo” koje je do tada okupljalo sve somborske Hrvate nije zauzimalo dovoljno jasno stanovište oko nacionalne pripadnosti Bunjevaca, a u samom društvu glavnu riječ vodila je nekolicina bogatijih zemljoposjednika. Hrvatski orijentirani članovi „Bunjevačkog kola” u Somboru, poneseni Radićevim idejama hrvatskog seljačkog pokreta, od 1923. postupno su se udaljavali od onog dijela članstava koje se nazivalo samo Bunjevcima. Nije bilo u pitanju samo deklariranje narodnosne pripadnosti, već i politička orijentacija Bunjevaca koji su se vezivali uz vladajuće stranke osiguravajući tako svoj materijalni položaj, nasuprot deklariranim Hrvatima koji su bili sitniji zemljoposjednici, pristajali uz HSS i aktivno sudjelovali u njegovom radu. Poslije petosvibanskih izbora 1935. Hrvati okupljeni oko Antuna Matarića istupit će iz „Bunjevačkog kola” i u početku će djelovati u domu sv. Cecilije, gdje je bilo sjedište Križarskog bratstva. Rad u prostorima Križarskog bratstva omogućio im je somborski župnik Antun Skenderović. Izdvajanje u posebno, „samostalno društvo bilo je opravdano velikim brojem članova i njihovim potrebama za nezavistnim političkim, nacionalnim i kulturnim životom.” (Beljanski 1971, 43) HKD „Miroljub” će privući veliki dio nekadašnjih članova „Bunjevačkog kola” upravo otvorenim priznavanjem hrvatstva Bunjevaca. Društvo je pred Drugi svjetski rat s pristalicama HSS-a imalo do 1.200 članova od kojih su 85% bili poljodjelci, dok su ostali članovi bili trgovci, obrtnici i činovnici.⁴³ Za predsjednika društva izabran je Antun Matarić istaknuti kulturni i politički djelatnik Hrvata Nenadića i Sombora.⁴⁴ Samoorganizacijom prikupljana su financijska sredstva za kupnju društvenih prostorija. Svi darovatelji koji su davali priloge neovisno o visini iznosa bili su upisani u knjigu HKD „Miroljub”, a izvješća o donatorima donosile su i ondašnje „Subotičke novine”.⁴⁵ Nakon akcije

42 Osnovan „Miroljub”, *Subotičke novine*, br. 25, 11. XII. 1936.

43 Isto.

44 HAS, Fond 61, *Sreski sud Sombor*: F: 61/221, 223, 226

45 „Daljnji doprinosi za Hrvatski dom u Somboru”, *Subotičke novine*, br. 12, 19. III. 1937. str. 4.

prikupljanja priloga u kojem su značajan udio imali žitelji Nenadića i drugih salaških naselja, kao i grada Sombora, uz pomoći drugih hrvatskih društava, da se kupe prostori u kojem će djelovati HKD „Miroljub”, u Somboru je 1937. svečano otvoren Hrvatski dom.⁴⁶ U njemu su svoje mjesto našle brojne sekcije, ali i druga društva poput „Hrvatskog radiše”. Predstavnici HKD „Miroljub” nastojali su dogovoriti spajanje društva „Bunjevačko kolo”, jer je najveći dio mladih članova tog društva već bio prešao u HKD „Miroljub” zbog bogatijeg i raznovrsnijeg djelovanja, ali otpor fuziji dvaju društava predstavljala je nekolicina režimski orijentiranih članova u upravi „Bunjevačkog kola” (Beljanski 1971; Matarić 1986; Stepanović 2012a). Asimilacijske pokušaje mađarskih vlasti i uplitane u rad društva preko pravnika Grge Vukovića nacionalno svjesno članstvo je spriječilo. Međutim, mađarske vlasti su društvu zabranile rad u svibnju 1944.

Nenadić na karti 1905. godine⁴⁷

U Somboru je još za vrijeme mađarske okupacije (lipanj 1944.) Antun Matarić sa suradnicima pozvao nekadašnje članstvo

46 "U Somboru će se idućeg mjeseca otvoriti Hrvatski dom", *Hrvatski dnevnik*, br. 316, 9. IV. 1937.

47 Izvor: Bács-Bodrog vármegye közigazgatási és földmívelési térképe

<https://maps.hungaricana.hu/en/HTITerkeptar/989/?list=eyJxdWVyeSI6ICJab21ib3IifQ> travnja 2017.

na priključenje partizanima i pomaganje NOP-a. U završnim ratnim operacijama poginulo je četrnaest članova društva. Rad društva je obnovljen u lipnju 1945. pod novim imenom Hrvatski prosvjetni dom, a članstvo je ubrzano raslo. Za potrebe društva dobivena je nova zgrada čiju se adaptaciju tijekom 1949. godine u Nenadiću prikupilo 19.790, Gradini 9.860, Šikari 850 i u gradu 30.250 tadašnjih dinara (Stepanović 2012a, 32). Iste godine društvo je promijenilo ime u Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo „Vladimir Nazor”.

Umjesto zaključka

Nenadićani su ponosno svjedočili svoj nacionalni identitet u različitim vremenima i političkim sustavima i oduvijek su prednjačili u očuvanju kulture i tradicije svoga naroda. Tomu i danas svjedoči sastav aktivnog članstva HKUD „Vladimir Nazor” koje znatnim dijelom čine upravo Nenadićani. U Nenadiću su rođeni, ili su imali posjede te su životom vezani za Nenadić Antun Matarić stariji (1899. – 1984.), Antun Matarić mlađi (1921. – 1996.), Mata Matarić (r. 1947.), Šima Raič (r. 1947.), Alojzije Firanj (r. 1952.) i drugi.

doc. dr. sc. Mario Bara

Literatura:

- Beljanski, Milenko. 1970. *Somborski salaši*. Sombor.
- Beljanski, Milenko. 1971. *Sombor i bunjevački nacionalni preporod (1870-1945)*. Sombor.
- Beljanski, Milenko. 1973. *Pangare, Gospin sokak, Čutka, Šikara, Strilić, Mali Beč, i Čatalinski put*. Sombor.
- Beljanski, Milenko. 1978. *Drugi zapisi o Somborcima i okolini*, Sombor.
- Beljanski, Milenko. 1979. *Ponovo o Somborskim salašima*. Sombor.
- Beljanski, Milenko. 1981. *Letopis Sombora od 1801. do 1860. godine*. Sombor.
- Beljanski, Milenko. 1982. *Popina Ćuprija, Klisa, Matarići, Sombor*
- Beretić, Stjepan. 2008. Ambrozović, Ivan Nepomuk. U: *Leksikon podunavskih Hrvata Bunjevaca i Šokaca* sv. 1 A. Subotica: 19-20.
- Bojanin, Marija. 2014. „*Mala grana*” – o Bunjevcima u Somboru. Sombor.
- Černelić, Milana, Povezanost života na salašu i u gradu u bačkih Bunjevaca, Etnološka tribina 25, Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva 32, str. 99-103.
- Engelsfeld, Neda. 1989. *Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca – Privremeno Narodno Predstavništvo*. Zagreb: Globus.
- Firanj, Alojzije. 2011. Jozić, Đuka. U: *Leksikon podunavskih Hrvata Bunjevaca i Šokaca* sv. 11 J. Subotica, str. 80.
- Gavrilović, Slavko. 1992. Sombor – graničarski šanac (1687-1745). *Zbornik Matrice srpske za istoriju* 46, str. 7-46.
- Jačov, Marko. 1992. *Le missioni cattoliche nei Balcani durante la Guerra di Candia (1645-1669)*, sv. II. Vatikan: Biblioteca apostolica vaticana.
- Janković, Vinko. 2009. Proštenje u Nenadiću. *Zvonik*, br. 179. <http://www.zvonik.rs/arhiva/179/subisk.html>
- Kuntić, M. Alba. 1991. Iz istorije bačkih Bunjevaca: Povodom tristogodišnjice seobe Bunjevaca u Bačku: Prilog istoriji srpskog naroda; Bački Bunjevci u Somboru i značaj dela Martina Matića za njihovu istoriju. *Spomenik CXXXII, Odeljenje istorijskih nauka* 8. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, str. 137–201.
- Matarić, Franja. 1986. *Monografija društva (Kulturno - umetničko društvo „Vladimir Nazor“)*. Sombor.
- Pekić, Petar. 1930. *Povijest Hrvata u Vojvodini*. Zagreb.
- Pekić, Petar. 1939. *Povijest oslobođenja Vojvodine*. Subotica: Štamparija Grafika.
- Sekulić, Ante. 1991. *Bački Hrvati : narodni život i običaji*. Zagreb: Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena 52, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Sekulić, Ante. 1994. *Hrvatski bački mjestopisi: povijest hrvatskih imena mesta u Bačko-bodroškoj županiji*. Zagreb: Školska knjiga.
- Stepanović, Milan. (prir.) 2012a. *HKD „Vladimir Nazor“ Sombor 1936.-2011. Monografija povodom 75 godina postojanja i rada*. Sombor.

Stepanović, Milan. (prir.) 2012b. *Somborska hronika fra Bone Mihaljevića 1717-1787*. Sombor.

Stepanović, Milan. 2007. *Sažeta povesnica somborske porodice Matarić : iz arhivskih izvornika XVIII i XIX stoljeća*, UG „Reč, istina, sloboda”. Sombor.

Stepanović, Milan. 2010. Salaši Gradina, *Rič Bunjevačke maticе* 47-48, 2010.

Stepanović, Milan. 2012c. Anišići – bunjevačka graničarska porodica. *Rič Bunjevačke maticе*, 65-66, str. 8.

Stepanović, Milan. 2013. Somborska bunjevačka porodica Raič. Tragom arhivskih izvornika iz XVIII i XIX veka. *Rič Bunjevačke maticе* 79-80, str. 9-10.

Stepanović, Milan. 2015. Nenadić, „Somborske novine”. 17. IV 2015. br.3173, str. 17.

OD PUSTARE DO EKONOMIJE

Uvod

Ekonomski prikaz salaša Nenadić moramo započeti pregledom osnovnih značenja riječi ekonomija, definicijom ekonomije, ekonomskih principa i resursa. Riječ ekonomija potječe iz grčkog jezika i prvotno je značenje bilo upravljanje kućom (oikos – kuća, domaćinstvo i nomos – zakon, pravilo o upravljanju). U slobodnom bismo prijevodu riječ ekonomija mogli prevesti kao „skup pravila i vještina upravljanja domaćinstvom, gospodarstvom, razumno iskorištavanje dobara i snage po načelu: što veći uspjeh što manjim sredstvima“. Ekonomija je i znanstvena disciplina koja proučava kako društvo upotrebljava oskudne resurse da bi proizvelo određena dobra i usluge i raspodijelila ih među ljudima. Ekonomija je također izraz za poljoprivredno dobro, imanje, gazdinstvo.

Ekonomski principi su: ekonomičnost, produktivnost i rentabilnost. Ekonomičnost je način poslovanja koji omogućuje da se uz najmanje troškove postigne najveći proizvodni učinak. Ekonomičnost u općem smislu označava štedljivost, odnosno brižljivost u trošenju sredstava.

Produktivnost rada je princip ekonomije koji zahtijeva ostvarenje što većeg obima proizvodnje sa što manje utrošenog rada. Rentabilnost, kao princip, predstavlja težnju da se ostvari što veća dobit uz što manje angažiranje sredstava.

Tradicionalni ekonomski resursi su: prirodni resursi (zemlja), rad i kapital. Pod prirodnim resursima podrazumijevaju se zemljiste (potencijalne oranice), pašnjaci, šume, voda, klimatski i geografski uvjeti, itd. Rad čine sve fizičke i umne sposobnosti ljudi, ljudski potencijal. Kapital su zgrade, alati, strojevi, stočni fond... i finansijska sredstva.

Stanovnici salaša Nenadić oduvijek su se bavili poljoprivredom i stočarstvom pa su na ekonomski razvoj salaša veliki utjecaj imale aktualne mjere agrarne politike u koje se ubrajaju:

- zemljišna politika
- ekonomске mjere
- tehničko-tehnološke mjere
- organizacijsko-administrativne mjere

Kako su nastali salaši Nenadić

Pustara

Povijest kaže da je bilo na tisuće obitelji, da su bježali od turske tiranije tražeći malo prostora za miran i čovjeka dostojan život. Neki od događaja su opjevani i sačuvani i u pjesmama a jedna od njih je i bunjevačka „pisma iz naroda” „Ženidba Vidak Kapetana” (stihovi 121-127 i 140-142) koju je zabilježio Ive Prćić:

(...)
Došlo doba pa da putujemo!
Turski nam je zulum dojadio,
da ga više podnet ne možemo,
zalud puška, zalud desna ruka,
kad nam Turčin polja popalio,
sa plandišta ovce odagnao,
(...)
Kad vas tamo (u Bačkoj) bolja srića čeka:
ravna polja, zelene livade,
guste šume, bratski zagrljaji
(...)

Kroničari su zabilježili jednu od seoba riječima: „Oko pet tisuća duša vođenih grupom od 18 franjevaca kojima je na čelu stajao fra Andelko Šarčević, i s dvojicom kapetana Jurajem Vidakovićem i Dominikom Dujom Markovićem, pošli su, najvjerojatnije 1686. godine, a 1687. godine stigli u Bačku, Tada spomenuta dvojica kapetana mole od Beča dozvolu da se doseljenici mogu nastaniti oko Sombora, Subotice, Baje i Segedina”.

U povodu 250. godišnjice glavne seobe Hrvata Bunjevaca pjesnik Alekса Kokić napisao je pjesmu „Za ljepšu budućnost”. Pjesma je izgovorena na akademiji u Subotici, 15. kolovoza 1936. godine. Akademiji je nazočio i moј dida Šima Karas i donio veliku sliku kraja iz kog su došli naši preci. Na slici su tvrđava Stjepana Herceга i rijeka Buna, a u desnom donjem kutu slike ispisane su prve dvije strofe pjesme:

Iz zemlje kamene, kršne Hercega Stjepana hrabrog,
s izvora hlađane Bune pređi su naši slavní
jednog crnoga dana praćeni urlikom bure
došli dušama bolnim u puste bačvanske ravni.

Ognjište toplo i ljubav nije ih čekala ovdje,
ostvareni nisu im bili mnogi njihovi snovi,
umjesto mira i sreće i zemlje meda i mljeka
pustoš ih sačeka jadne, bojevi mnogi i novi.

Al u njih bijaše srca, u njih bijaše snage,
njihove muževne grudi vjerom su bile pune,
život su davali rado, nosili trbove krune
za sreću doma svoga, slobodu grude im drage.

Ekonomski gledano, pustara sjeverno od Sombora s obiljem prirodnog bogatstva: plodnim poljoprivrednim zemljишtem i pašnjacma, šumama, ritovima i rječicom Mostongom, bila je obećavajući prostor za nastanjivanje i organiziranje gospodarskog života. Jedan manji dio doseljenika nastanio se upravo na ovoj pustari i u njoj počeo graditi svoju egzistenciju. Tako su na jednoj od Somborskih pustara nastali salaši Nenadić. Obiteljske zajednice

brojile su desetak i više članova i u svakoj je bilo tri ili četiri generacije. Iz starog kraja ponijeli su najvrjednije: živu vjeru, jezik, običaje, kulturu, patrijarhalni odgoj – obilježja svojeg narodnog identiteta. U starom kraju bavili su se ekstenzivnim stočarstvom i ratarstvom pa su blago, stoka, možda drveno ralo i oruđe bili jedini kapital s kojim su stigli u Bačku. Na tlu na kojem su provodili svoju svakodnevnicu borili su se s grmljem, šumovitim krajevima, močvarama da bi neobrađeno prostranstvo pretvorili u plodne oranice, široke i pitome njive. Bez upornog rada to se nije moglo postići, a trebalo se prilagoditi novom podneblju i novim klimatskim uvjetima – oštim zimama i žarkim ljetima.

Sve do 1702. godine kada je Sombor bio uključen u sustav graničarske Vojne krajine Potisja žitelji na pustarama, pa i Nenadićkoj, nastojali su sačuvati živu glavu od Turaka koji su pri povlačenju na jug nemilosrdno harali ovim prostorima. Poljodjelci su se jasno razlikovali od vojnika – graničara. Svaka obitelj davala je vojnog obveznika i samim tim ostvarivala i uživala povlastice što je rezultiralo i boljim ekonomskim položajem. Povlastice su trajale sve do ukidanja Vojne krajine u Bačkoj, 1745. godine, ukazom carice Marije Terezije. Grad Sombor i okolni salaši platili su otkupninu od 150.000 forinti i primili 17. veljače 1749. godine caričinu Povelju kojom Sombor s okolnim salašima (i salaši Nenadić) postaje slobodan kraljevski grad. Prvi gradonačelnik bio je Martin Parčetić.

Gledajući kroz stoljeća, sve turbulencije, previranja i tegobe nisu zaobišle ni salaše Nenadić. Na području kojim su vojnom službom, posjedom i radom gospodarili, Nenadićani su svoj društveno-ekonomski život razvijali nesmetano, poletno i gospodarski svršishodno: obrađivali su zemlju, jačali svoja stada i posjede, vojevali su u svim ratovima srčano, stjecali su priznanja i odlicja, oslobođali su svoj prostor od feudalnih nameta (sudjelovali su u revoluciji kojom je ukinut feudalizam 1848. godine).

Grčevita povezanost uz zemlju izvire iz stoljetnog naprezanja da se tlo učini plodnim, sigurnim zalogom životne opstojnosti. Ljubav i odanost prema zemlji koju su iskrčili, dobili ili naslijedili urezane su duboko i daju pečat psihi naših Nenadićana. Prihvatali su poljodjelstvo kao svoje zanimanje: orali su brazde, bacali sjeme, kopali i okopavali, kosili žito, zob i raž, brali kukuruz i vinograđe.

Sagibali su se nad zemljom, duboko i snažno, prevrtali je i milovali, skupljali su zemljišne površine i bili uvjereni da tako šire i obzore, pa su zato druge mjerili „lancima”, zemljišnom mjerom, jedinom i pouzdanom. Koristili su ju kad su ženili sinove, udavali kćeri, sklapali prijateljstva i povezivali se rodbinski. Poljodjelstvo pak traži i iscrpljuje tjelesnu snagu, potiskuje požude i nagone, osvaja i usmjeruje pozornost, što sve utječe na mirnu prosudbu zbivanja, sređenost i urednost u životu, čestitost i razumijevanje u postupcima prema drugima. Nenadićani nisu slijepo trčali za novinom, čuvali su svoju zemlju i imovinu, svoje ime i običaje. Gospodarski neovisni i nenasrtljivi prema novostima oni su se svojom „konzervativnošću” odupirali nasrtajima tuđinaca i povremenim snažnim valovima asimilacije.

Složeni mozaik života Nenadićana tijekom niza stoljeća slagao se oko osnovne društvene zajednice – obitelji. Obitelj je uvijek nosila obilježja i značajke patrijarhalne, konzervativne, temeljne društvene zajednice. Ako su u gospodarsko-ekonomskom životu u posjedu zemlje i obradi svojih njiva gledali najbolje jamstvo svoje opstojnosti, skromne sreće i zadovoljstva, onda su u ustrojstvu svoje obitelji, najčešće veoma brojne, imali zalog svoje povezanosti, sigurnosti i radosti. I dok je u rad i u službu zemlji, salašu, posjedu i njivama prodiralo novo (način obradbe, oruđa, strojevi, pomagala) u obitelji su se uporno, ljubomorno čuvali odnosi koji su nekoć davno uvedeni na temelju životnog iskustva i pučko-vjerskog svjetonazora. Tako je bilo tijekom vijekova, nepromijenjeno i postojano, sve do sredine 20. stoljeća. U obiteljski život Nenadićana, slabo su ili nikako prodirali novi utjecaji. Svoje stare, davne obiteljske uredbe, koje su naši preci donijeli sa sobom, sačuvali su u novim prilikama i na novom podneblju.

Naši preci donijeli su u sebi živu vjeru i prema njoj oblikovali mentalitet i opće ponašanje svojih potomaka. I danas se kroz čitavu godinu živi po vjerskom kalendaru, a svaki posao ili putovanje započinje s „Bože pomozi”.

Odvajkada, pa sve do polovice 20. stoljeća život se salašara u Nenadiću odvijao u velikim obiteljskim zajednicama (obiteljskim zadrugama). Na čelu svake zajednice bio je starješina, obično najstariji muški član (*dida*), i njemu su se svi pokoravali, njega

su slušali. On je odlučivao o poslovima, plodoredu usjeva, o velikim kupnjama i prodajama (zemlje, stoke i sl.), obiteljskim svečanostima (*gošćenjima*), o odlasku u varoš, na sajam (*vašar*). Starješina je prvi sjedao za stol, *načinio* je somun kruha, rezao i dijelio kruh redom i prvi uzimao jelo. Članovi obitelji morali su ga slušati, s njim se posavjetovati, pitati dopuštenje za odlazak sa salaša, za izlaske u grad, na zabave, za odlazak *u kolo*, u *momčenje*, *divojčenje*. Bez suglasnosti starještine nije se odlazilo u prošnju kao ni na vjenčanje bez njegova blagoslova. Obiteljsko ustrojstvo i stega tražili su poštivanje svih starijih članova obitelji, poglavito starještine – svi su u obitelji starijima od sebe govorili Vi, naročito djeca i snahe.

U obiteljima na salašu *starješina* ili *baćo* vršio je diobu poslova ostalim muškarcima, na oranicama i oko salaša. Muškarci su imali svoje dužnosti, obveze i poslove u koje su spadali svi poljski poslovi (oranje, sjetva, kosidba, berba i sl.), gradili su i popravljali zgrade, namirivali stoku itd.

Ručna kosidba

Žene su bile ne samo podložne u poslušnosti starješini nego im je položaj općenito bio teži jer ni o čemu nisu odlučivale, pa se nisu ni udavale bez *baćinog* dopuštenja. Radile su u kući: kuhale, spremale, prale, *roljale*, krpale i sl. Njihova je dužnost bila kopanje i

okopavanje u *bašći*, uzgoj peradi, tkale su platno, pregače, ponjavice, torbe i drugo ili su pak prele vunu, bojile platno i vunu, šile, plele, vezle, itd. Bile su *reduše* i spremale salaš. Žena starještine obitelji, najčešće majka (*nana*) brojnih sinova i kćeri, baka (*majka*) unučadi, nije se razlikovala u obavljanju kućnih poslova od ostalih žena u kući i radila je sve što je mogla i što je bilo u skladu s njezinom dobi i zdravljem. Zahvaljujući njoj i njezinom zalaganju često su se rješavali neskladi i nesporazumi među djecom, snahama i jetrvama. Takođe je zagovarala kod obiteljskog starještine rješenje nabave kućnih potrepština, ženske odjeće i *ruva* a skrbila je i o gostima i *gošćenjima*.

Postupni nestanak obiteljskih zadruga bio je uvjetovan usponom i razvitkom kapitalističkog uređenja. Iz obiteljskih zajednica su „izlazili“ oženjeni sinovi najčešće uz pomoć svoje obiteljske zajednice koja im je davala dio posjeda i podizala salaš. Salaši su građeni u tri reda: pored pruge, druma i rječice Mostonge, u pravcu sjever-jug.

Poljoprivrednu i ekonomsku ekspanziju salaši su doživjeli sproveđenjem Privredne reforme 1965. godine. Kroz tu reformu država je pomagala individualni sektor pa sve veći broj poljoprivrednih domaćinstava kupuje traktore i priključne poljoprivredne strojeve, uvode se agro-tehničke mjere, siju se nove sjemenske sorte što je rezultiralo većim prinosima svih sjetvenih kultura pa kao i većim prihodima od osnovne poljoprivredne djelatnosti. U svemu tomu stočarstvo ne zaostaje. Pojedine obitelji ostvarivale su dodatne prihode sjetvom i prodajom lubenica i dinja. Svaki salaš, kao ekonomija u malom, proizvodio je hranu (meso, jaja, mlijeko, sir, kajmak, voće i povrće) za vlastite potrebe, a višak su prodavali na somborskoj tržnici osiguravajući tako redoviti prihod kućnom proračunu.

Razvoju, napretku i opstanku salaša Nenadić doprinijeli su izgradnja željezničke pruge 1895. i ceste 1958. godine kao i uvođenje električne energije 1960. i izgradnje asfaltiranog puta 1975. godine. Ubrzo nakon toga uvedeni su i telefon i plin pa i izgrađena biciklistička staza 2012.

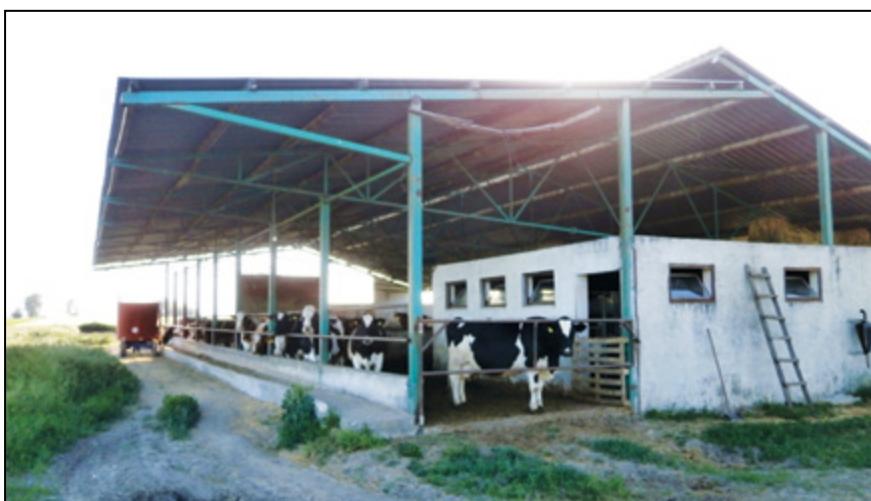
Fluktuacija stanovništva u salašima Nenadić je stalno prisutna. Novi stanovnici doprinijeli su bogatstvu suživota. Donijeli su i

svoja zanimanja (trgovina mješovite robe, trgovina stočne hrane, proizvodnja PVC stolarije, izrada proizvoda od drva, otkup mlijeka) kao i svoje životne umješnosti, navike, običaje i kulturu.

Danas među Nenadićanima sve više prepoznajemo vrsne domaćine koji se specijaliziraju za određenu proizvodnju kojoj daju prednost (voćarstvo, povrtlarstvo, mljekarstvo, uzgoj stoke, prerada mesa), ali ne zanemaruju i ostalu poljoprivrednu i stočarsku proizvodnju.

Voćnjak Ivana Firana, na slici su djeca Mirjam i Ilija

Farma krava muzara Petra Firana

Uzgoj povrća, obitelj Raič Helena, Alena, Zlatko i Valentin

Zaključak

Moje viđenje ekonomije u salašima Nenadić govori o prošlosti jer je ona proživljena, zabilježena i ima vidljive rezultate. Danas i u budućnosti vidim svaki salaš u Nenadiću kao potencijal iz snova za poštene, vrijedne, dobre i plemenite ljude, spremne na život u skladu s prirodom kao najvećim gospodarom ne zaboravljujući da svatko ima svoje mjesto pod Suncem.

dipl. oec. Klara Šolaja Karas

Literatura:

Ante Sekulić: *Bački Bunjevci i Šokci*, Školska knjiga, Zagreb, 1989. god.

Matija Evetović: *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, NIU „Hrvatska riječ”, Subotica, 2010. god.

Aleksa Kokić: *U sjenama ravnice*, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica, 2013.

POLJOPRIVREDNA PROIZVODNJA NA SALAŠIMA

Kooperacija

Stanovnici salašarskog naselja Nenadić oduvijek su se bavili zemljoradnjom, ratarstvom i stočarstvom. Svoju egzistenciju, sadašnjost i budućnost isključivo su gradili na obradi zemlje i na uzgoju stoke. Zemlju su obrađivali kao i većina zemljoradnika u okolini Sombora alatkama i strojevima koji su u to vrijeme bili na raspolaganju.

- Osnovna obrada zemlje, oranje, početkom 20. stoljeća obavljala se sa jednobraznim plugom koji su vukli 2 ili 4 vola koje su kasnije zamijenili konji. Dubina, kvaliteta i brzina takvog oranja je neusporediva sa suvremenim načinima oranja.
- Priprema za sjetu svodila se na drljanje drvenom drljačom na kojoj su samo klinovi bili metalni.
- Sjetva žita obavljala se uglavnom „omaške”, odnosno bacanjem iz ruke, a kukuruz se sijao „pod petu na korak”.
- Njega usjeva svodila se na skupljanje i uklanjanje takozvanih „džombi” u vrijeme kada je kukuruz bio pred usjev a povremeno se i koristila *brana* koja je bila od pruća.
- Kukuruz se parao obvezno dva a nekada i tri puta (i za to su se koristili konji), a kopao se obvezno dva puta i na kraju se *zagrtao*.

Vršidba žita obavljala se isključivo ručno kao i berba kukuruza u jesen.

Takva „agrotehnika” s dostupnim sjemenom, koje se čuvalo od prethodnog uroda, zadovoljavala je osobne potrebe jedne salašarske obitelji. Kukuruz se koristio za prehranu svinja, krava, konja kao i mnogobrojnih pilića, pataka, gusaka, purica i druge živine. Svaka salašarska obitelj, u to vrijeme, proizvodila je za svoje potrebe skoro

sve što je potrebno za prehraniti se. Viškovi, ako ih je bilo, nosili su se u Sombor na *pijacu*. Za zarađeni novac od prodaje viškova kupovao bi se šećer u malim količinama, sol i vitriol (*pitrijol*) koji je bio jedini izvor svjetlosti.

Tako su naši *pradidovi* mukotrpnim radom osiguravali opstanak i razvoj svoje višečlane obitelji.

Dvadesetih godina prošlog stoljeća u poljoprivredi dolazi do vidnog napretka u obradi zemlje. Naši salašari su imali sreće da su u obližnjem selu Gakovu živjeli Nijemci koji su iz Njemačke dobavlјali suvremene strojeve za obradu zemlje. Tako su naši *didovi* dolazili u posjed, uglavnom polovnih, alatki kao što su željezni dvobrazni plug „duplir”, sijačica za žito, sijačica za kukuruz, gvozdena drljača „brana”, parač i krunjač za kukuruz. Tih godina počinje se sijati do tada najbolja pšenica, Bankut, koja je rađala od 10 do 15 metara po jutru što je bio fantastičan prinos za ono vrijeme, uzimajući u obzir tehnologiju i ulaganja u proizvodnju. Za kukuruz se i dalje koristilo sjeme iz čardaka ali je sjetva sad već bila strojna, a obrada zemlje kvalitetnija što je doprinijelo ozbiljnom povećanju prinosa. Povećanje prinosa kukuruza omogućio je razvoj stočarstva u prvom redu uzgoj svinja i goveda.

Višak proizvoda se povećao te se i dalje prodavao u Somboru, a dobit se koristila za poboljšanje životnih uvjeta na salašu.

Naši *didovi* su i dalje puno radili i većinu poslova obavljali ručno, a među najtežima izdvajaju se vršidba žita i berba kukuruza.

Vozidba žita

Vršalica i radnici

U to vrijeme pojedine obitelji, kupuju, nasljeđuju veće površine zemlje i ubrzo počinju prednjačiti u primjeni suvremenih oruđa za obradu zemlje kao i u tovu svinja i goveda. U Nenadiću su to bile obitelji Jozići, Logo i Lukić.

Volovi vuku kola

Drugi svjetski rat

Četrdesete godine i Drugi svjetski rat unazađuju cjelokupno društvo, a posebice poljoprivredne proizvođače iz salaša. Mnogi mladi ljudi su mobilizirani i otišli u rat, a doma su ostajali njihovi stari roditelji koji nisu mogli nastaviti proizvodnju. Za potrebe rata oduzimani su konji tako da je mnogo zemlje ostalo neobrađeno pa je hrane bilo sve manje i za ljude i za stoku.

Po završetku rata prva mjera u poljoprivredi bio je Zakon o agrarnoj reformi kojom se ograničavao zemljišni posjed. Zemlja je oduzimana od veleposjednika, Nijemaca („neprijatelja društva“) čime se stvorio znatni zemljišni fond iz kojeg se zemlja dijelila bezemljašima ili onima koji su imali jutro ili dva svoje zemlje i koji su bili nadničari (*biroši*) ili radnici. Iz istog su se fonda formirala i državna poljoprivredna dobra.

Uvodi se planska sjetva koja je trebala osigurati dovoljnu količinu poljoprivrednih proizvoda.

Dolazi do masovne kolektivizacije te se stvaraju seljačke radne zadruge (SRZ) koje su trebale unaprijediti poljoprivrednu proizvodnju, posebice ratarstvo. Od 17 salašarskih naselja jedino u Nenadiću nije formirana SRZ. Naši zemljoradnici su ostali samostalni.

Agrarna mjera koja je najviše pogađala salašare jest uvođenje obveznog otkupa poljoprivrednih proizvoda. Nenadićani su marljivim radom proizvodili i isporučivali svoju propisanu kvotu žita, kukuruza, svinja, masti. Ti proizvodi su plaćeni po minimalnoj cijeni i to u bonovima za koje se mogla kupiti tekstilna roba.

Iako je obvezni otkup poljoprivrednih proizvoda bila nužna mјera za prehranu gradskog stanovništva neki su je iskoristili za osobni obračun s pojedinim salašarima od kojih se tražilo da za obvezni otkup daju i više nego što su imali.

Godine 1949. Vlada uviđa da mјere obveznog otkupa nisu ispunile plan nego izazivaju nepovjerenje kod seljaka te ih 1949. ukida. Također se i raspadaju seljačke zadruge koje su se

također pokazale kao krivi potez jer su unazadile poljoprivrednu proizvodnju. Odustaje se i od stroga određene planske sjetve što su naši vrijedni domaćini, poslije ratnih događanja i nepopularnih agrarnih mjera u poljoprivredi, jedva dočekali. Sada su ponovno mogli svojim radom osigurati bolju budućnost sebi i svojoj djeci. Ubrzo dolazi do promjena – u ratarstvo se uvode nove sorte žita, ječma, hibridne vrste kukuruza a u povrtlarstvu nove sorte krumpira. Hibridi kukuruza svojim prinosom nadmašuju sva očekivanja. U stočarstvu se nabavljaju nove pasmine svinja, kokoši, pilića, krava... Dolazi i do promjena u tehnologiji koja se primjenjuje a nositelj tehnološke ekspanzije u poljoprivredi bila je, tih godina formirana, Zemljoradnička zadruga Sombor.

Godine 1956. zemljoradnička zadruga (ZZ) nabavlja 30 traktora marke Ferguson 28 s plugovima. Raspoređuje ih pojedincima po salašima kako bi vršili uslužnu obradu zemlje u cilju postizanja većih primanja uz manje uloženog ljudskog napora. U Nenadiću traktor je zadužio Antun Matarić mlađi. Ti traktori su godišnje uzorali i do 500 katastatarskih jutara svojim kooperantima. Kupuje se više kosičica samovezačica za žito i vrši usluga košenja žita za 100 kg/kj. Vršalice za žito raspoređuju se sukladno veličini salaša i procijenjenoj površini zasijanom žitom. U Nenadiću je i vršalicom upravljao Antun Matarić mlađi.

Ekspanzija proizvodnje

Šezdesete godine su bile najbolje razdoblje za poljoprivredu i naše salaše. Proizvodnja ratarskih kultura doživjela je najveći napredak u svakom pogledu. Obrada zemlje se sve više obavlja traktorima i suvremenim poljoprivrednim strojevima. Ratarska kultura je najočitiji primjer kako znanost može pomoći poljoprivredi. Prinosi svih kultura su se nekoliko puta uvećali zahvaljujući modernom načinu obrade zemlje i odabirom hibridnih kultura. Tov svinja prerasta u intenzivnu proizvodnju i također donosi dobre rezultate.

Na kombajnu za žito, Antun - Tunča Matarić

Prvi kombajn u Sombor stigao je 1958. godine, vozio ga je čika Franja Krajninger koji je tih godina ovršio oko 35 vagona žita po godini. Unatoč odličnim rezultatima naši paori sve novine prihvaćaju s oprezom i nepovjerenjem. No, nakon nekoliko godina novog načina skidanja usjeva sva sumnja je nestala i oni su bili među prvima koji su primijenili najnoviju tehnologiju i najnovije sorte sjemena.

Sve više ljudi nabavlja traktore, tanjurače, drljače, sijačice, prskalice, kasnije i kombajne te na taj način obrada zemlje postaje u potpunosti strojna. Sve to je rezultiralo povećanjem prihoda i životnog standarda samih proizvođača i njihovih obitelji. Tih godina skoro svaki salaš ima radio, televizor, sanitarni čvor, kupaone, putnička vozila i to postaje svakodnevica.

Na traktoru, Karlo Karas

Sjećanja

Rođen sam 1952. godine i dobar dio poljoprivredne proizvodnje sam upoznao kroz život na salašu u Nenadiću i bio svjedokom opisanih promjena u poljoprivredi, ratarstvu i stočarstvu. Kao desetogodišnjak parao sam kukuruz konjem. Dnevno bismo oparali 2-3 jutra i to je bio povoljni broj koraka koje je trebalo napraviti, bilo je to puno i za baću, a pogotovo za mene. Svakog dana nakon škole čuvao sam 5-6 krava pokraj pruge od Branda do Graničara što je od kuće udaljeno 3 km. Danas malo koji desetogodišnjak to radi i tako provodi djatinjstvo. Odmalena sam bio uključen u posao na salašu i u poljoprivredu. To me prati već 65 godina. Imao sam sreću da sam 1976. godine dobio posao u zemljoradničkoj zadruzi, u to vrijeme najboljoj i najorganiziranijoj zadruzi s najviše kooperanata u cijeloj zemlji. Bio sam referent ratarstva u kooperaciji zadruge te sam surađivao s poljoprivrednim proizvođačima iz Šikare, Bezdanskog puta, Nenadića, Rančeva i drugih salaša punih 37 godina.

Tablični prikazi proizvodnje**KOOPERACIJA U NENADIĆU
UGOVORENA PROIZVODNJA DO 1990. GODINE**

GODINA	PŠENICA	KUKURUZ	SUNCOKRET	SOJA	ŠEĆERNA REPA	KRUMPIR	RICINUS	UKUPNO
1977.	300	200	120	26				646
1978.	250	180	150	8				588
1979.	180	300	30					510
1980.	205	400	60		18			683
1981.	210	450	25					685
1982.	300	400	27	62	14			803
1983.	250	410	2	60	21			743
1984.	190	420		100	35			745
1985.	150	350	12	80	27			619
1986.	180	400	30	70	39		7	726
1987.	400	420	50	65	30			965
1988.	380	410	15	60	16	10		891
1989,	250	350	20	30	27	5		682
1990.	200	300	15	80	85			680

**VRSTE ŽITA, JEĆMA, HIBRIDI KUKURUZA, SUNCOKRETA,
KRUMPIRA I ŠEĆERNE REPE KOJI SU SE SIJALI
U NENADIĆU**

VRSTA

SORTA	U PROIZVODNJI OD	PRINOS U MC
BEZOSTAJA	1961.	25
BRKULJA	1964.	
BAČKA	1964.	
FORTUNATO	1948.	

LEONE	1955.	
LIBELULA	1966.	25-30
PANONIJA	1964.	
SANPASTORE	1960.	30
VUKA	1960.	
SAVA		
NS –SVE SORTE NOVO-SADSKOG INSTITUTA		

JEĆAM ATLAS

KUKURUZ

HIBRID	SKLOP
NSSK-70	40000
ZPSK-1	36000
NEBRASCA-301	
WISCONSIN-270	50000
KANSAS-1859	
IOWA	
WF 9 X 46	

SUNCOKRET

HIBRID	U PROIZVODNJI OD
VHIMIK	1953.
DEREEDOUK	1960.
SMENA	1960.

KRUMPIR

VRSTA	OD KAD SE SIJE
BIHTIJA	
VIKTORIJA	
KARDINAL	1958.
DEZIRE	1962.

Iz ovog osvrta na proizvodnju ratarskih kultura u Nenadiću može se izvući zaključak da su salašari Nenadića prihvatili nova dostignuća u poljoprivredi, posebice u ratarstvu što se vidi iz vrhunskih rezultata i priznanja koja su postizali na različitim natjecanjima pa i na Novosadskom poljoprivrednom sajmu na kojemu su osvojili pregršt medalja, zahvalnica, diploma i drugih nagrada.

3 diplome, medalja za kvalitetu

Najznačajnije piznanje Nenadićanima bio je posjet Japanskog ministra poljoprivrede.

Ministarstvo poljoprivrede Jugoslavije ugostilo je, početkom sedamdesetih godina 20. stoljeća, svoje kolege iz Japana. Između ostalih mesta u Vojvodini, posjetili su u Nenadiću salaš Antuna Matarića-Tunče koji je bio priznati rekorder u proizvodnji žita, kukuruza i uzgoju stoke, na saveznoj razini. Goste iz Japana dočekao je na salašu divan dan kasnog ljeta i bogata trpeza, koju je priredila domaćica Kata. I danas pamtim oduševljenje gostiju onim što su na salašu vidjeli i doživjeli, širokim prostranstvom oko salaša, uređenim njivama, bogatim zelenilom, zrelim voćem koje su sami brali po avliji i odmah probali, gostoprimstvom... Prema sjećanju Tereze, kćeri Antuna Matarića, u znak sjećanja domaćinu su poklonili nakit s japanskim biserima (privjesak za lančić i šnalu za kravatu od bijelog zlata).

Privjesak za lančić

Nagradivani poljoprivredni proizvođači iz Nenadića

Poslije uvođenja novih sorti u biljnu proizvodnju i novih pasmina u stočarstvo te prelaskom na strojnu obradu zemlje i uporabu mineralnih gnojiva prinosi žita, kukuruza i suncokreta, kod naših vrijednih ljudi, dostižu vrhunske rezultate. To je sve zabilježeno u zemljorandičkim zadrugama u kojima su se sklapali ugovori o proizvodnji određenih kultura kako bi se i druge potaklo na primjenu suvremene tehnologije i hibridnih sorti. Zemljoradničke su zadruge organizirale i natjecanja u proizvodnji na lokalnoj razini.

Najviše priznanja, pohvalnica, nagradnih putovanja pripalo je proizvođačima iz Nenadića. Vrhunski prinosi kukuruza, žita, suncokreta potakli su zadruge da ih prezentiraju na najvećem međunarodnom poljoprivrednom sajmu u regiji – u Novom Sadu.

Prinos kukuruza

Na sajmu sudjeluju proizvođači iz cijele zemlje kao i iz drugih država i u toj konkurenciji proizvođači iz Nenadića osvojili su najviše zlatnih medalja poslije daleko većeg mesta Stapara. Prinosi pojedinih hibrida kukuruza su i danas aktualni. Urod od 123 mc/ha 1967. godine s hibridom SK-1 i danas je vrlo aktualan.

Antun Matarić je dobio najviše priznanja na novosadskim sajmovima. Osim njega mnogi Nenadićani su dobitnici medalja, zahvalnica i plaketa: Pera Džinić, Antun Gromilović, Karlo Karas, Žiga Parčetić, Mato Lukić, Jožika Jozić, Perica Matarić, Lajčo Fratrić, Gašpar Matarić, Antun Firanj, Vinko Firanj, Đena Jozić.⁴⁸

Svi ovi proizvođači kooperirali su s Kooperacijom zemljoradničke zadruge Sombor koja je u to vrijeme bila najveća i najbolje organizirana.

48 Ako je netko nagrađen a nije na popisu neka se javi autoru kako bismo nemamjernu pogrešku ispravili i idućem izdanju.

Prinosi pojedinih kultura nagrađenih proizvodača

Antun Matarić	kukuruz 1978. g. - 135,99 mc/ha	
	kukuruz 1979. g. - 137,27 mc/ha	
Vinko Firanj	kukuruz 1967. g. - 117,86 mc/ha	SK – 1
Karas Karlo	pšenica 1970. g. - 55,60 mc/ha	
Gašpar Matarić	kukuruz 1964. g. - 75mc/kj	
	kukuruz 1967. g. - 123 mc/ha	SK-1
	kukuruz 1970. g. - 115 mc/ha	
	pšenica 1970. g. - 52mc/ha	

Kada su ih pitali kako ostvaruju tako dobre prinose većina je odgovorila da velikih tajni nema. Samo kvalitetna obrada, dobri hibridi i dosta mineralnog gnojiva po jutru (oko 500 kg) i to na njivu unaprijed pognojenu stajskim gnojivom (30-40 tona gnojiva po katastarskom jutru). Preporučali su sjetvu s razmakom od 25-27-30 cm, dva špartanja, prskanje protiv korova ili umjesto prskanja – dva okopavanja. To je dio koji se tiče uloženog rada i znanja a drugi dio koji doprinosi dobrom urodu su povoljni klimatski uvjeti tijekom rasta biljke. Kiše je bilo više i bila je dobro raspoređena a temperatura nije ugrožavala razvoj biljaka.

Sada, 2016. godine, jedan od nagrađenih kaže da je ranije bilo puno jednostavnije i lakše proizvesti dobre prinose nego li danas.

Poljoprivredna proizvodnja u Nenadiću pratila je suvremene trendove u obradi zemlje i primjeni mineralnih gnojiva i pesticida. Danas u Nenadiću svaka kuća ima minimalno jedan traktor, od malih do traktora velike snage. Ima kućanstava koja imaju najsuvremenije kombajne s hederima od 6 m koji rade i žanju na poljima na kojima se prije šezdesetak godina sve to obavljalo ručno.

Ivan, Lidija, Lazar i Adela Jozić

Boris, David i Zvonko Lukić

Nenadićani su bili i ostali predani zemlji i zemljoradnji te i dalje s puno ljubavi obrađuju svoja imanja i čuvaju svoje salaše.

Hvala svim salašarima Nenadića na suradnji i prijateljstvu svih ovih godina.

Stočarstvo

Kada je u ratarskoj proizvodnji došlo do ozbiljnih povećanja prinosa, posebno kukuruza, kod većine proizvođača stvara se višak tih proizvoda. Tako se šezdesetih godina po Nenadiću počinju graditi čardaci za kukuruze (mnogi od njih veliki i do 12 hrvati). U prvim godinama nisu svi bili puni. Čardaci su punjeni tako da su se klipovi u njih bacali da budu s one strane koja se vidi s puta tj. s one strane koja se vidi izdaleka. Samo nekoliko godina kasnije čak i takvi, u početku veliki čardaci, nisu mogli primiti sav urod kukuruza. Kukuruz su salašari, posebice 70-ih godina koristili, uglavnom, za tov stoke. Svaki salaš imao je 1 – 5 krava i do tri krmače. Sav pomladak nije se prodavao nego su se napravile nove štale ili svinjci pa se počelo s ozbiljnijim tovom.

Prije Drugog svjetskog rata velike objekte za tovljenje stoke imali su Jozići, Logo i Lukić. Ovi objekti su bili puni krava, teladi, a najviše tovnih junadi. Također su imali i dobre svinjce, puno krmača, puno prasića pa tako i puno tovljenika. Prvi suvremeniji objekt za tov svinja, krajem šezdesetih godina, napravio je Karlo Karas. U objekt je smjestio 100 tovljenika a bilo je mjesta i za 10 do 15 krmača. Ostali proizvođači su pravili klasične svinjce u koje su smještali 30 do 50 tovljenika.

Svinji u avliji Lajče Fratrića, 10. svibnja 1970.

I u kućama u kojima se nije bavilo velikim uzgojem svinja uzgajalo se za vlastite potrebe, tako da je svaka kuća imala 1-3 krmače i prasiće koje dobiju od nje. Ukupno gledano broj krmača i tovljenika sedamdesetih godina u Nenadiću, bio je značajan.

Kad je Zemljoradnička zadruga pokrenula posao tovljena junadi (nabavljujući dobru telad i osiguravajući dobru otkupnu cijenu junadi), jedan dio Nenadićana je prihvatio taj posao pa je tako osim tova svinja počeo i masovan uzgoj junadi.

Veći uzgajivači su držali od 10 do 15 junadi, a oni manji 2 – 5 grla. Cjelokupnu hranu za uzgoj proizvodili su sami na svojim njivama i livadama tako da je taj posao donosio lijep prihod. U novije vrijeme uzgoj svinja i junadi je smanjen što zbog starenja salaša i odlaska mlađih, što zbog nesigurnog otkupa gotovih proizvoda te nestabilnosti cijena i neredovite isplate. Danas u Nenadiću ima jedna suvremena farma krava muzara čiji je vlasnik Pavle Firanj. Na farmi je više krava nego u cijelom Nenadiću.

Lubeničari iz Nenadića

Pojedini Nenadićani su se, osim ratarskom proizvodnjom bavili i uzgojem lubenica i dinja.

Proizvodili su ih u velikim količinama što znači da su pod lubenicama i dinjama imali od 1 do 2 katastarska jutra. Proizvođači su bili: Karlo Karas, Antun Gromilović, Mato Lukić, Žiga Parčetić, Šima Raič (Srebro), Vinko Firanj, Gašo Matarić, Lajčo Fratrić. Svaki proizvođač prodavao je lubenice na „svojem” teritoriju. Najviše se prodavalо u Bajmoku, Pačiru, Moravici, Gakovu, Bezdanu, Somboru, Stanišiću, Svetozaru Miletiću. Sve bi počinjalo izjutra, oko 4 sata, kada bi upregli dva odmorna konja u *gumenjak* (*špediter*, kola sa gumenim točkovima i visokim stranicama) pun lubenica koje su ubrane i utovarene prethodnog dana. Put do Bajmoka trajao bi oko 4 sata te se na plac (*pijacu*) stizalo u 8 sati, sa svježom robom. Žene su prodavale na tržnici, za tezgom, a muškarci su kolima obilazili ulice vičući „Lubenica, lubenica!” kako bi potencijalni kupci čuli te izašli na ulicu kupiti. Prodaja je trajala do poslijepodnevnih sati kad se kretalo doma kako bi se stiglo još za dnevnog svjetla utovariti lubenice za sutrašnju prodaju koje su već čekale ubrane.

To je trajalo oko 30 dana. Konji bi za to vrijeme smršavjeli i jedva izdržali svakodnevni napor. Bilo je teško i naporno ali se moglo lijepo zasaditi.

Na priklici: Josip Firanj. S lijeva na desno: Stana Matarić, Josip Probojčević (Joza), Ivan Probojčević, Duro Pletikosić, Gašo Matarić i Stipo Probojčević

U to su vrijeme Nenadićani bili najpoznatiji proizvođači lubenica u okolini Sombora. Za njih su znali čak i profesori na Poljoprivrednom fakultetu u Novom Sadu, te su jednom prigodom studente završne godine doveli na njivu domaćina Karla Karasa da prikažu proizvodnju lubenica na „individualnom sektoru”, kako se to tada nazivalo.

Danas se proizvodnjom lubenica „na veliko” bavi samo nekolicina ozbiljnih proizvođača: Šima Raič, Vinko Komušanac i Josip Peštalić. Tehnologija proizvodnje lubenica zahtijeva mnogo ručnog rada, proizvodnju rasada, kalemljenje, foliju, navodnjavanje „kap po kap”, a sve to da bi se konkuriralo lubenicama iz uvoza kojih je sve više.

Većina domaćina iz Nenadića je uzgajala lubenice i dinje (vrižu) za svoje potrebe. Proizvodnja lubenica u Nenadiću polako nestaje.

Pavle (Gašin) Matarić

KUĆE, GOSPODARSTVO I GRADNJA

Opis salaša

Salaš nije građevina. Salaš je tvorevina koja izrasta iz zemlje. Čovjek salašu svojom rukom, svojim umom i mudrošću udahnuje i daruje namjenu da mu služi.

Kod salaša je sve po mjeri čovjeka. Na skici koja prikazuje tipično salaško domaćinstvo, salaš je prikazan kao cjelina. Na salašu nema ni jednog suvišnog ili nepotrebног elementa. Sve nečemu služi i sve je nečemu namijenjeno. Svaki salaš ne mora imati, niti ima, sve što je prikazano na skici, ali se život na salašu odvija u skladu s prikazanim pravilima. Na salašu je sklad čovjeka, prirode i ljudske tvorevine do te mjere usklađen da se ne može odvojiti prirodno od stvorenog.

Salaš i čovjek se zajedno rađaju, zajedno žive, uzajamno se dopunjaju i na kraju zajedno umiru. Salaš je rukama čovjeka izvajan od sunca, zemlje, vode, drveta, trske i vapna.

Kuće i gospodarstva u Nenadiću

Kuće i gospodarstvo naselja Nenadić ne razlikuje se od drugih salaša s ovih naših ravničarskih prostora. Svi salaši su građeni kao pojedinačni ili u skupinama – *ušoreni*. Suština njihova postojanja proizlazi iz činjenice da su građeni blizu njive koju su paori, zemljoradnici, obrađivali. Salaši su građeni na uzvisinama pokraj livada koje su u to vrijeme većim dijelom godine bile pod vodom. Poplavljeno livada je bila uobičajena sve do izgradnje melioracijskog sustava. Salaška gazdinstva su siromašna, skromna. Salaši su građeni na slanicima, na mjestima na kojima zemlja nije bila pogodna za poljoprivrednu obradu. Građeni su tako da su

stoku i živinu mogli držati na otvorenom. Salaši vrlo često nisu bili ograđeni. Krave, svinje, ovce i sva živilina slobodno se kretala livadama na kojima je pronašla potrebnu ispašu. Na dijelovima na kojima se voda zadržavala tijekom cijele godine bilo je ribe koju su stanovnici salaša lovili za jelo. Tu su, također, guske i patke imale svoj raj. Dijelovi koji nisu bili pod vodom davali su sijeno. Treba zaključiti da je siromašnom stanovništvu salaša lokacija salaša blizu njiva te hrana za životinje koje uzbajaju i od kojih žive bila od životnog značaja. Divljač je također bila nadohvat ruke, posebice zečevi. Treba istaknuti da do salaša nisu vodile asfaltirane ceste te su pojedini salaši bili velikim dijelom godine odsjećeni od svijeta. Moramo znati da su za ta domaćinstva odlazak na tržnicu na kojoj su prodavali svoje proizvode, odlazak liječniku, u mlin, kod kovača, kolara, sarača ili drugog zanatlije ili ne daj bože sprovod bili veliki izazov koji je iziskivao puno napora, a odlazilo se zaprežnim kolima ili pješice. Tegleća marva, volovi i konji bili su ključni za preživljavanje naših salaša. Salašari su živjeli od proizvoda koje su imali: žito, kukuruz, meso, sir, jaja ili povrće. Tehnologija proizvodnje, oruđa i alat bili su na niskom stupnju razvoja.

Ni sam život na salašu nije bio siguran zbog čestih organiziranih krađa, tako da je skoro svaki salaš bio naoružan lovačkim puškama, psima čuvarima i radnim psima – pulinima. Domaćini, odabrani muškarci, velikim su dijelom godine spavalii u *gonku* naoružani, a većina je domaćinstava imala organiziranu stalnu dnevnu stražu nad svojom imovinom.

Moramo se suočiti s činjenicom da su salaši spomenik prošlosti. Salaši su nestajali prije svega zbog razuđenog položaja, slabe infrastrukture, izostanka cesta i električne energije.

U prilog ovoj tvrdnji ide i činjenica da su se dulje očuvali salaši koji su bili *ušoreni* i locirani uz asfaltirane ceste (te su prije dobili električnu energiju i druga obilježja suvremenog života). No, valja spomenuti i to da je ukrupnjavanje posjeda, tijekom komasacije također utjecalo na iseljavanje salaša. Preostali dobro locirani salaši se gase pod pritiskom suvremenog načina života. Zgrade se na njima polako ruše a umjesto njih niču suvremene građevine za stanovanje

i poljoprivrednu proizvodnju. Tužno je što se prilikom izgradnje novih stambenih objekata zanemaruju tradicionalni načini gradnje.

Migracija stanovništva u velike gradske sredine potaknuta je željom za boljim životom, zaposlenjem, boljom i kvalitetnijom zdravstvenom zaštitom i kvalitetnijim školskim uvjetima.

Moram istaknuti da se generacija rođena poslije Drugog svjetskog rata, koja je rasla pod geslom „uči dijete kako ne bi morao raditi”, vratila na staro ognjište ili u blizinu njega i sada sudjeluje u pisanju ovog teksta.

Položaj salaša u Nenadiću

Nenadić salaši se nalaze na sjevernoj strani Sombora u smjeru Gakova. Ploča za oznaku početka naselja Nenadić nalazi se na udaljenosti od cca 2,3 km od sjeverne obilaznice Grada Sombora. Nenadić se prostire na sjever duž puta za Gakovo. Ploča o prestanku naselja Nenadić nalazi se na cca 3,3 km od ploče koja označava početak naselja.

Pored prometnice dugo vremena je bila funkcionalna željeznička pruga Sombor – Riđica izgrađena 1895. godine (koristila se sve do 1978. godine a od tada je polako propadala i sada je u ruiniranom stanju).

Naselje je izgrađeno na trima uzvišenim dijelovima terena (ovdje se takav dio terena zove *greda*) i po tome se Nenadić salaši mogu podijeliti na tri skupine salaša:

A. Salaši sa zapadne strane puta za Gakovo, koji imaju najbolju vezu s prometnicom jer su na nju direktno navezani. Okop ovih salaša završava se lijevom obalom rijeke Mostonge. Livade su, zbog vode, nepogodne za poljoprivrednu obradu.

B. Salaši koji su locirani s istočne strane puta i s istočne strane pruge. Nekada su (u vrijeme aktivnog željezničkog prometa) imali dobar pristup željeznicu ali otežan pristup cesti. Gašenjem željezničkog prometa i stavljanjem pruge izvan uporabe stanovnici salaša su se okrenuli cestovnom prometu.

C. Salaši izgrađeni sa zapadne strane puta, na desnoj strani rijeke Mostonge u najnepovoljnijem su položaju jer njihovi stanovnici moraju prijeći i Mostongu na kojoj manjka mostova. Ova je skupina salaša na kraju svojeg okopa prema zapadu i svojom zemljom iza prošća također bila okružena vodom – rijekom Koć, koja je sada isušena prokopom kanala za odvođenje vode.

Nenadić salaši se po duljini prostiru u smjeru istok-zapad pri čemu je najveći broj salaša *gonkom* okrenut prema jugu. No, znatan je i broj salaša koji su *gonkom* okrenuti zapadu.

Salaši Nenadić mogu se, većim dijelom, smatrati ušorenim,

(posebice oni koji se nalaze s istočne i zapadne strane puta), dok se za salaše preko Mostonge ne može reći da su ušoreni nego ih se može smatrati građenim u skupinama.

Od infrastrukture naselje ima prometnicu, električnu energiju, biciklističku stazu (skorije gradnje), telefonsku mrežu.

Velika mana lokacije salaša na desnoj strani Mostonge jest nedostatak mostova. Stanovnici toga dijela problem rješavaju individualno izgrađenim građevinama koje koriste za prijelaz rijeke.

Imajući u vidu da ovim prijelazima prevoze i velike terete postoji stalna opasnost po život i zdravlje mještana, jer su ovakvo građeni „mostovi“ improvizirani i nesigurni.

Na desnoj obali Mostonge nema drugih prometnica osim *lenija* i improviziranih cesti.

Nadležna vodoprivredna organizacija koja vodi brigu o riječnim tokovima ovog kraja izgradila je nekoliko mostova preko Mostonge, no oni imaju ograničenja u količini tereta koja preko njih smije prijeći te velikim dijelom ne odgovaraju potrebama stanovnika Nenadića jer im onemogućava transport proizvoda proizvedenih na salašima.

Legenda slike makro lokacije salaša:

1. Stambeni objekt – salaš
2. Prostor za poslugu
3. Prostor za pribor (amovi, kajasi, alati i hrana za konje)
4. Pušnica za meso s dvije uzidane natkrivene *katlanke*
5. Zimska *košara* (štala) za marvu
6. Ljetna kuhinja
7. Šupa i nadstrešnica za ljetno objedovanje i okupljanje
8. Opekom popločani plato ispod ogromnog oraha
9. Krupara na konjski pogon za mljevenje kukuruza u kašu i prikrupu
10. Čardak na stubovima uz uporabni prostor ispod čardaka
11. Ambari s dvije komore, za žito
12. Kokošnjac
13. Poluukopani podrum
14. Poljski WC
15. Bara (nastala kao posljedica ljudske intervencije u krajolik)
16. *Plivara* (skladište za pljevu)

Skica 1 – Makro lokacija salaša

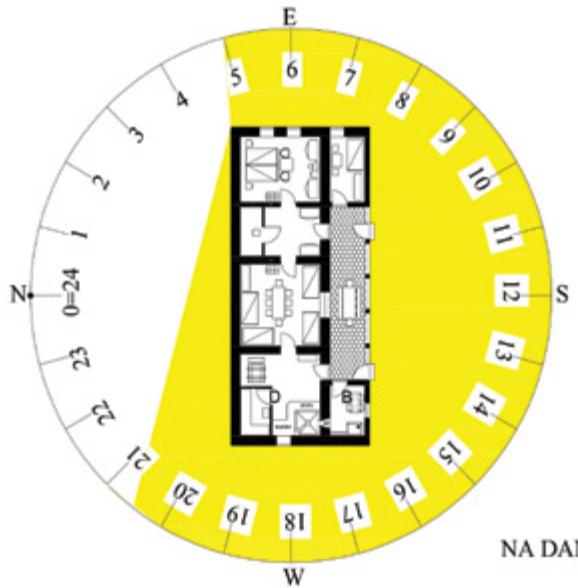
17. Šupe za oruđa (kola, sijačicu, sječkalicu i druge strojeve i alatke)
18. Kamare slame
19. Stogovi kukuruzovine
20. Bačve s vodom (protupožarna zaštita prilikom vršidbe)
21. Šupa za ovce
22. Šupa za marvu ljeti
23. Vršalica za žito
24. Elevator za transport slame tijekom vršidbe
25. Traktor (Lanc Bulldog)
26. Stogovi sijena (livade i djeteline)
27. Stog *ogrizona* (kukuruzovine)
28. Gnojište
29. Bagremovo deblo za vezivanje i mužu krava
30. *Košara* (štala za konje)
31. Svinjci
32. Pomoćno zimsko đubrište (manjih dimenzija)
33. Bunar s đermom, *sikom* i valovom za napajanje stoke
34. Nadstrešnica – zatvorena šupa za krunjenje kukuruza, pečenje rakije i sl.
35. Pčelinjak
36. *Prošće* (ograda)
37. Stabla (bagrem, višnja)
38. Orah
39. Dudovi
40. Topola
41. Kamara neovršenog žita

Stambeni objekt – salaš

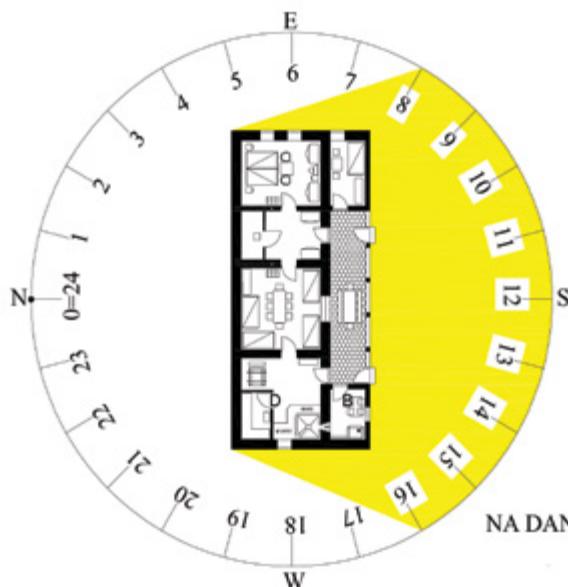
Stambeni objekt na salašu, kako je prikazan na skici 1 tipičan je primjer stambenog dijela salaša. U opisu koji donosimo prikazat ćemo uobičajene načine razmišljanja pri odabiru orijentacije salaša u odnosu na kretanje Sunca.

Orijentacija salaša u Nenadiću je po duljini istok – zapad s *gonkom* okrenutim na južnu stranu, ili po duljini sjever – jug s *gonkom* okrenutim ka zapadu.

OSUNČANJE SALAŠA SA GONKOM OKRENUTIM NA JUG

NA DAN 21.06

NA DAN 21.12.

Skica 2.

Analiza salaša orijentiranih po duljini istok – zapad s *gonkom* okrenutim na južnu stranu

Na skici broj 2 prikazano je osunčanje salaša u vrijeme ljetnog solsticija u razdoblju poslije 21. lipnja kada su dani najdulji i noći najkraće.

Na skici je prikazan sat na kojemu se vidi obdanica (obojena žuto) u trajanju od 5 sati pa sve do pol 9 uvečer. Suncem su obilno obasjane istočna, južna i zapadna strana, a sjeverna vrlo oskudno. U podne je *gonak* osunčan pod kutom od cca 67° u odnosu na horizont. Od ovako velikog kuta upada Sunca relativno se lako boriti horizontalnim istacima, dovoljno je oko 60 cm, a *gonak* okrenut na jug širine minimalno 120 cm idealan je zaslon od pretjeranog osunčanja i zagrijavanja soba u popodnevним satima.

Osunčanost *gonka* s juga u vremenu od 12 do 16 sati je velika od čega se treba štititi vertikalnim zaslonom koga salaš nije imao te je uvijek ispred *gonka* bilo zasađeno jedno ili dva stabla s širokim krošnjama, obično su to bili dudovi. Ova stabla su štitila *gonak* i sobe od pretjeranog osunčanja i zagrijavanja.

Treba obratiti pozornost i na to da je u ljetnim danima sjevernu fasadu takvog salaša *gonkom* okrenutim jugu, sunce obasjavala od 19 do 20,30 sati znači svega 1,5 sat.

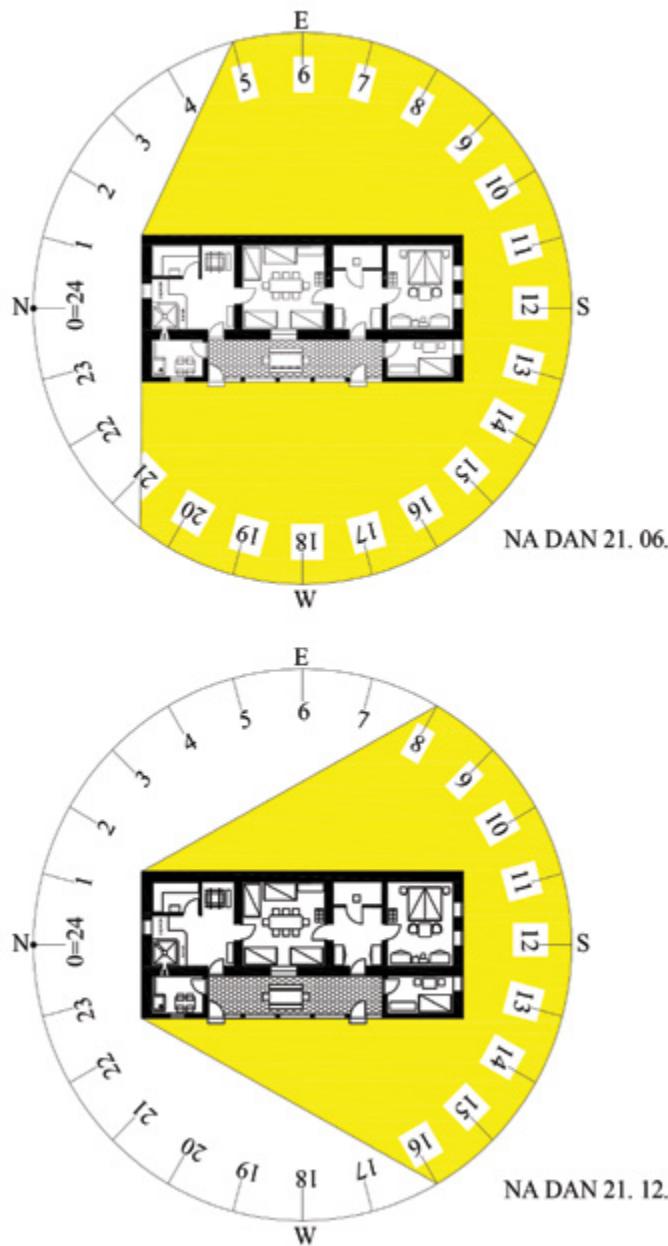
Na skici broj 2 prikazano je osunčanje salaša u vrijeme zimskog solsticija u razdoblju poslije 21. prosinca kada je najkraći dan, a najdulja noć.

Na skici je prikazan sat na kome se vidi obdanica (obojena žuto) u trajanju od 8 do 16 sati.

U podne je *gonak* osunčan pod kutom od cca 21° , u odnosu na horizont. Od ovako malog ugla upada sunca nije se potrebno štititi jer je ovo osunčanje dobrodošlo i poželjno.

Sada je vertikalna zaštita od sunca nepoželjna, a više je i nema. Naime lišće je opalo ili ga je uništilo dudovac pa se sunce kroz granje probija duboko u *gonak* i prostorije iza njega.

OSUNČANJE SALAŠA SA GONKOM OKRENUTIM NA ZAPAD

Skica 3

Analiza salaša orijentiranih po duljini sjever – jug s *gonkom* okrenutim zapadu

Na skici broj 3 je prikazano je osunčanje salaša u vrijeme ljetnog solsticija u razdoblju poslije 21. lipnja kada je najdulji dan i najkraća noć.

Na skici je prikazan sat na kojem se vidi obdanica (obojeno žuto) u trajanju od 5 do pol 9 uvečer. Suncem su obilno obasjane istočna, južna i zapadna strana, a sjeverna strana praktički nema osunčanja.

U podne je južna *kibla* (lastavica, kalkan) osunčana pod kutom od cca 67° , u odnosu na horizont. Od ovako velikog kuta upada sunca relativno se lako brani horizontalnim istacima, dovoljno je cca 60 cm, a zid od naboja ima toliku širinu (ili neznatno manju) što je dovoljna zaštita i male sobe od pretjeranog zagrijavanja. Na južnoj *kibili* uvijek su bili prozori i nije bilo potrebe za drugom horizontalnom ili vertikalnom zaštitom od Sunca.

Osunčanje *gonka* sa zapada je bilo najjače u vremenu između 14 sati i zalaska Sunca (oko pol 9 uvečer). Zasađeni dudovi ovdje imaju izuzetnu funkciju, jer svojom sjenom uspješno brane i uspijevaju obraniti *gonak* i sobe iza *gonka* od pretjeranog osunčanja i topline.

U ljetnjim je danima salaš *gonkom* okrenutim na zapad svoju istočnu stranu, koja je bila bez otvora, imao obilno osunčanu u vremenu od 5 do 11 sati a u zimsko vrijeme je osunčanje te *fasade* bilo od 8 do 11 sati.

Sjeverna *fasada kibla* (lastavica, kalkan) kod ove orijentacije nije nikada bila osunčana, i na njoj je bio obično samo jedan otvor (prozor dimenzije cca 80x100 cm, koji je imao ulogu kontrole okopa).

Na skici broj 3 prikazano je osunčanje salaša u vrijeme zimskog solsticija u razdoblju poslije 21. prosinca kada su danji najkraći a noći najdulje.

Sat pokazuje obdanicu (označeno žutom bojom) koja traje od 8 do 16 sati.

Gonak okrenut zapadu je osunčan u vremenu od 13 do 16 sati sa sunčevim zracima koji skoro horizontalno pod uglom od cca 2° prodiru u *gonak* i sobe iza *gonka*.

Vertikalnih zaštit (lišća) više nema. Sjeverna *fasada kibla* (lastavica, kalkan) nije osunčana.

Uspoređujući ove dvije orijentacije zaključujemo da je orijentacija salaša istok – zapad s *gonkom* okrenutim jugu, komfornija i prirodnija.

Mana ovakve orijentacije jest nedostatak osunčanosti sjeverne strane zgrade.

Salaš koji se proteže u smjeru sjever – jug s gonkom okrenutim zapadu ima slabiju osunčanost zapadne *fasade gonka* ali je osunčanost južne strane idealno. Istočna je *fasada* također dobro osunčana.

Sjeverna *fasada* nije osunčana.

Manu nedovoljne osunčanosti zapadne *fasade* u zimskom razdoblju i potpunu neosunčanost sjeverne strane graditelj je djelomice ublažio izgradnjom paorske peći uz sjevernu *fasadu*.

Zašto je važna opisana orijentacija salaša?

Temelji salaša su rađeni u nekoliko redova opeke a mnogi su salaši bili bez temelja. Zidovi su bili od naboja. Krovni pokrivač je bila trska a kasnije biber crijepljivo. Salaši, uglavnom, nisu imali oluke. Bili su izloženi jakom vjetru sa sjevera i istoka, koji je nosio snijeg i kišu i obilno zalijevao sjeverni i istočni zid salaša. Salaši *gonkom* okrenuti jugu nisu imali mogućnost ljeti osušiti istočni zid koji je bivao sve vlažniji, a bio je vrlo dug.

U ovo su se mogli uvjeriti svi oni koji su poduzimali zahvate održavanja objekta uvodeći u zid hidroizolaciju. Količina vlage u zidu je bolje vidljiva pri klasičnoj popravci zida zamjenom vlažne opeke suhom nego pri strojnem rezanju i popravci zida.

Kada je u pitanju sjeverna *fasada*, iako dobro osušena imala je nedostatak jer je zid, od naboja, u *kalkanu* nastavljen opekom na 12 cm ili *kiblom* od drveta. Taj prijelaz je u *kalkanu* obično bivao prekriven biber crijepljom koji je vremenom počinjao propušтati vodu a položaj mjestra je bio takav da se nije moglo lako prići i napraviti popravku.

Salaši kod kojih je *gonak* gledao na zapad imali su suhi istočni zid dok je sjeverna strana imala isti problem na mjestu prelaska s naboja na *kalkan*.

Posljedice su bile sljedeće: kod orijentacije *gonka* na jug, obično se prvo rušila sjeverna najduža *fasada*, i to negdje oko sredine, jer se tamo nakupljalo najviše vode. Ovako nastala šteta je ogromna.

Kod orijentacije *gonka* na zapad u pravilu se rušila sjeverna *kibla*. Oštećenja nastala rušenjem *kible* su velika ali ni izbliza tolika kao rušenje sjevernog zida.

Srušen sjeverni zid uslijed vlage

SKICA PODELE NA GUMNO ZAPALJIVI DEO SALAŠA I NA MANJE ZAPALJIVI DEO

Skica 5 – Mjere zaštite od požara

Analiza salaša s aspekta protupožarne zaštite

Danas su prisutne rigorozne mjere zaštite od požara i u tu se svrhu donose zakoni, a obvezna je i izrada elaborata i projekata protupožarne zaštite.

Da je čovijek i na salašu pri organiziranju svojeg kućanstva vodio brigu o zaštiti od požara vidi se iz skice 5.

Na skici je zelenom bojom označen prostor umjerene opasnosti od požara a crvenom bojom onaj dio (poput gumna) u kojem je opasnost od požara bila vrlo velika.

Pušenje kao moguć izvor izazivanja požara rješavalo se na način da se prije ulaska u zonu velike opasnosti od izbjivanja požara cigareta morala ugasiti. Za gašenje cigareta su na pogodnim mjestima, obično na vratima prije ulaska u opasnu zonu bile postavljene staklene boce obješene na zidu i u njima voda te se u njih ubacivala cigareta. Boce su bile postavljene na svim prolazima koji vode u gumno.

Pojačana briga o sigurnosti od požara bila je u vrijeme žetve i sakupljanja snopova žita, slaganja snopova u kamare kao i za vrijeme vršidbe. Kao preventiva na odgovarajućim mjestima su bile postavljene bačve s vodom.

Još je veća opasnost vrijebala za vrijeme vršidbe i to kada se počelo žito vršiti pomoću strojeva. Traktor je morao imati zaštitu od mogućeg izbacivanja varnica i morao je biti udaljen minimalno 20 m od vršalice što je doprinosilo većoj sigurnosti.

Za vrijeme tih radova mjeseta za pušenje su bila strogo definirana.

U dijelu koji je na skici označen svetlo sivom bojom bilo je zgrada kod kojih je opasnost od požara bila veća – poput pušnice za meso. One su stoga građene kao strogo odvojene građevine, a gradile su se od drveta ili od opeke. Osim toga, morale su biti građene na mjestima koja su stalno vidljiva – kako zbog prevencije požara tako i zbog prevencije krađe mesa.

Požari su bili mogući i na stambenim objektima gdje je izvor požara u pravilu bio dimnjak.

Dimnjak se zidao od opeke u blatu, spolja i iznutra je bio ožbukan blatom koje je vremenom otpadalo i ostajale su prazne fuge. Osim toga otvor za čišćenje bio je zatvaran opekom, crijevima, nekada limom ili drugim materijalima koji nisu dobro zatvarali otvore.

Treći tehnički uzročnik bila je horizontalna dimnjača (fuks) koja je povezivala dimnjak na spoljnem zidu stambenog objekta

s dimnjakom u slemenu objekta. Dimnjača je zidana od opeke na drvetu, dasci, a s gornje strane je bila pokrivena opekom u blatu. Kada se dimnjača čistila poklopac se uklanjao no često se nakon čišćenja nije dobro postavljao na mjesto. Osim toga, za dimnjače su se upotrebljavale improvizirane građevine kao na slici 6.

Na slici 6 se vidi (dimnjača, fiks) koja ima pukotinu na salonitnoj cijevi kroz koju je kuljao dim prilikom korištenja.

Analiza salaša s aspekta zaštite životnog okoliša

Na salašima nisu poznavali termin zaštite životnog okoliša. No, ljudi su na salašu jednostavno znali kako na najbolji način postaviti objekte i to tako da rastojanje između dijela u kojemu su smještene životinje (štala, obora, svinjaca, torova i živinarnika) i dijela u kojemu su živjeli ljudi, bude što bolje osmišljeno. Pazilo se na to da izvor neprijatnog mirisa (i moguće zaraze) bude dovoljno udaljen od stambenog dijela. Bunari su uvjek bili dovoljno udaljeni od mjesta mogućeg zagađenja. Pazilo se da svi objekti budu optimalno zaštićeni od vjetra i pretjeranog sunca.

Zbog skromnog načina života stanovništva na salašima sastavni je dio života bila učinkovita uporaba svega što je imalo bilo kakvu uporabnu vrijednost.

Ogrizine su ostaci kukuruzovine poslije hranjenja stoke i one su vađene iz jasala te slagane u kamare da bi se zimi iskoristile za loženje paorske peći.

Sva pletena odjeća koja se vremenom pocijepa i istroši nije bila bacana u otpad nego se parala i tako se dobivena vuna ponovno koristila za pletenje.

Koža od ovaca je soljena kako se ne bi pokvarila i potom prodavana čurčijama za štavljenje. Od te su se kože izrađivali kožusici, *pršnjaci, opaklige*. Vuna od striženja ovaca je prodavana vunarima koji su je češljali, a na salašima za zimskih dana upredala vretenom ili kolovratom. Surutka od proizvodnje sira je služila za napajanje prasića. Voda koja je ostajala poslije pranja posuđa (*spirine*) nije odlazila u odvod nego je bila hrana svinjama. U ono vrijeme nije bilo agresivnih deterdženata za suđe niti drugih štetnih kemikalija tako da je za svinje bilo sigurno (i ukusno) jesti ostatke. Ostaci sušenog mesa, kosti, koža životinja – sve se to skupljalo i koristilo za kuhanje sapuna. Od kuhanja sapuna ostajala je lužina koju su domaćice, kako nije bilo deterdženata, koristile za pranje jako zaprljanog rublja, stolova, posuđa. Skuhani sapun se dijelio u dvije skupine: bijeli sapun i crni sapun. Bili su jednakо učinkoviti ali je bijeli izgledom bio ljepši. Na salašima se nije bacalo ni platno nego se u zimskim danima cijepalo na trake različitih boja da bi od njih domaćice tkale krpore za zemljani pod u sobama. Pepeo se koristio za spravljanje cijedi koja je služila za pranje i čišćenje posuđa.

Ostaci nakon krunjenja kukuruza, *kočanjice (oklasci, čuke, šapurine)*, koristile su se kao ogrjev za šporet i kaljeve peći. Pljeva poslije vršenja ječma (koja je bila puna osija) i žita odlagana je u posebne prostore i služila je kao konjska hrana. Perje od gusaka i pataka koristilo se za izradu jastuka. Svinjska dlaka se prodavala četkarima ili se koristila pri izradi blatnog maltera. Plod duda se

sakupljao i od njega se pekla rakija. Stočni izmet pomiješan sa slamom odlagan je na za to određena mjesta, u gnojišta, i bio je jedini izvor obogaćivanja oranica hranjivim sastojcima. Domaćice su koristile konoplju za tkanje platna, ručnika, slamarica i plahći. Za vezivanje snopova žita koristila se upletena užad od žita (izrađivali su ih noću kada ima vlage). Snopovi kukuruzovine su vezani konopljom. Sijeno se sakupljalo na svakoj lokaciji na kojoj je to bilo moguće.

Otpadno željezo je odnošeno kovačima. Svaka grančica, grana, deblo i korijen drveta bili su na neki način iskorišteni.

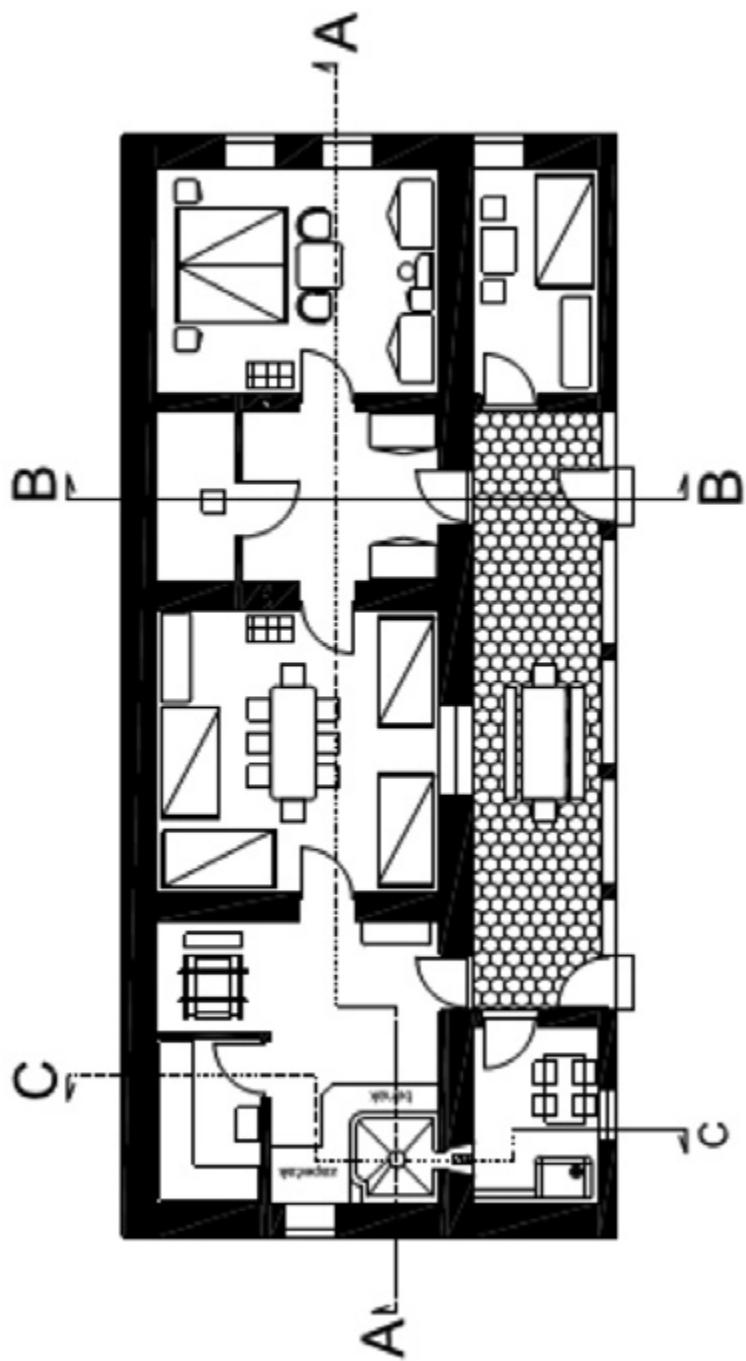
Iz opisanog se vidi da je salašar bio uzorni zaštitnik životnog okoliša. Kod njega nije bilo nikakvog otpada a komoli otpada opasnog po zdravlje. Zagađivanje životnog okoliša na salašu jednostavno nije bilo moguće.

Prikaz tehničkih karakteristika salaša s pripadajućim gospodarskim objektima

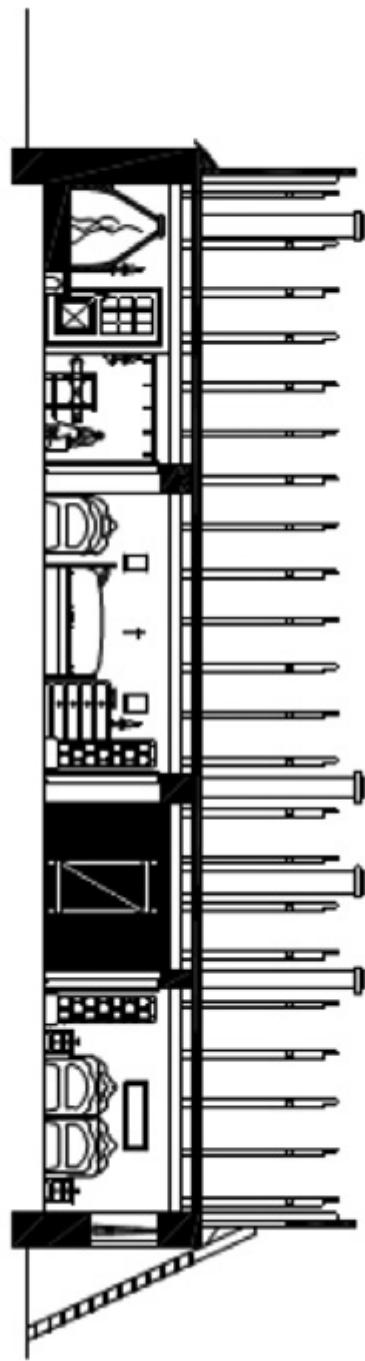

Slika salaša po kome je obrađen kompletan odjeljak

Kuće i gospodarstvo u Nenadiću. Od salaša više ni traga nema. Slikano oko 1960. godine.

presek A-A

presek B-B

presek C-C

0 1 2 3 4 5 m

A horizontal scale bar with tick marks at intervals of 1 unit, ranging from 0 to 5. The text "0 1 2 3 4 5 m" is placed above the scale bar.

Ambar od pruća, iznutra je bio blatom obložen i okrečen

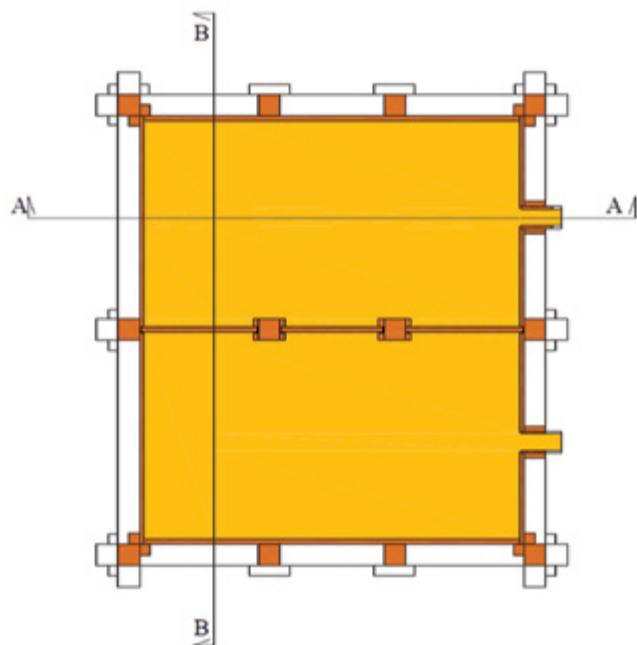

Detalj saonica na kojima je ambar sagrađen

Drveni ambar na saoncima sa čela i boka

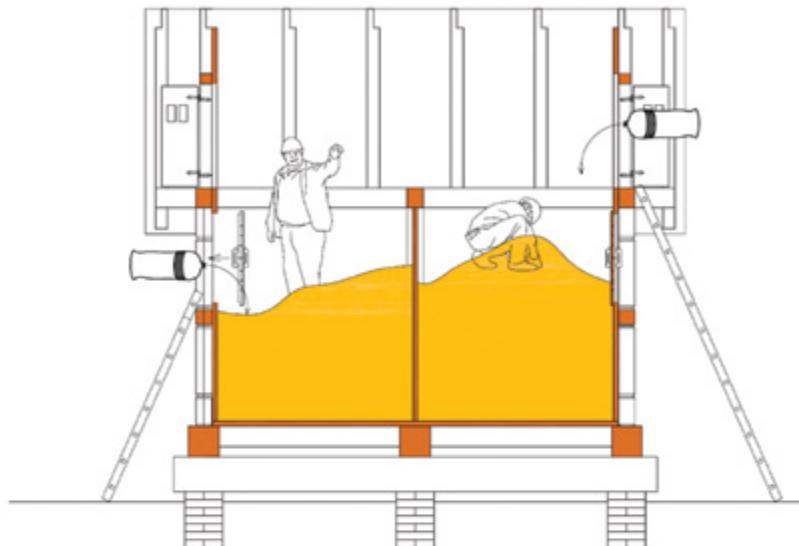
osnova ambara sa dva koša 1/50

ambar sa dva koša presek A - A 1/50

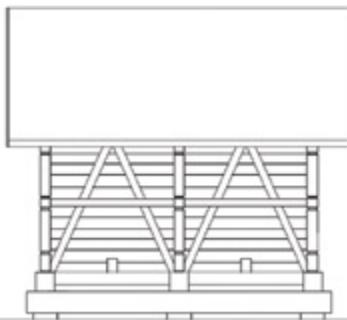

ambar sa dva koša

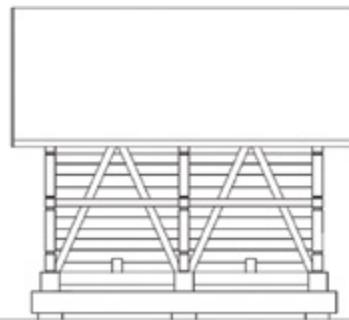
presek B - B 1/50

ambar sa dva koša bočni izgled

bočni izgled 1/50

ambar sa dva koša bočni izgled

bočni izgled 1/50

fotografija i skice ambara

dipl. ing. arh. Josip Parčetić

STANOVANJE, PREHRANA, VODA, BOLESTI

Stanovanje

Salaši su obiteljska gazdinstva u ravnici, poljska imanja s kućom i ekonomskim objektima. Naziv potječe od mađarske riječi *szallas* (smještaj). Salaši kakve ih danas poznajemo nastali su polovicom 19. stoljeća u Vojvodini. U početku su to bila staništa stocara i koristila su se uglavnom ljeti. Razvojem zemljoradnje postali su stalna boravišta odnosno trajno nastanjeni.

Antun Tunča Matarić s majkom i sestrom 1939. godine

Građeni su raštrkani po ravnici, izolirani i udaljeni od gradskih naselja, pa su ih često slikovito poredili s otocima u ravnici na koji se ovdje često referira kao na Panonsko more. Od početka 20. stoljeća broj salaša je rastao, ponegdje su građeni u skupinama (najčešće u nizovima) poput Nenadića. Bili su u blizini puteva i *lenija*, obično stotinjak metara udaljeni od ceste. Za gradnju salaša korišteni su

prirodni materijali koji su bili dostupni (zemlja, trska, drvo). Kuće od *naboja* pokrivane su u početku krovovima od trske, kasnije biber crijepom. Zidovi zemlje odličan su termički i zvučni izolator, dugotrajni su (opstaju i do 2 stoljeća), jaki i sposobni nositi težinu krova. Debljina zida bila je 30-ak centimetara i više. U slučaju oštećenja dodavala se svježa zemlja (odnosno blato) – lijepljenjem te se tako stvarala homogena masa sa zidom. Zidovi danju akumuliraju toplinu koju noću oslobađaju u prostorije, a noću sakupljena hladnoća tijekom dana osvježava unutarnji prostor. Ljeti su prostorije ugodno svježe, a zimi ne previše hladne i lako se zagrijavaju. Kuće su uglavnom građene s podrumima (ljeti svježim, zimi toplim) koji su korišteni kao ostave. Tavani su bili prostrani i na njima se čuvalo žito. Tako je postizan apsolutni sklad s prirodnim okruženjem, koje ničim nije narušavano. Na salašu su se odavno poštivali danas važeći principi ekološkog načina života koji su bili značajni za očuvanje cjelokupnog zdravlja salašara.

Salaš

Salaš se uglavnom sastoji od 2 do 3 sobe, kuhinje, ostave, *gonka* i *komare* iz koje je bio ulaz na tavan. Kupaone su se dograđivale kasnije, u drugoj polovici 20. stoljeća. U odvojeno građeni objekt ili više njih, smještane su šupe, *košare* kokosinjci, svinjci i obori. Obvezan čardak za smještaj kukuruza također se gradio odvojeno.

Neraskidiva cjelina su stambeni dio i cijelo salaško imanje s obradivim zemljишtem koje je najčešće okruživalo kuću i ekonomski objekte te prostrana dvorišta-avlige, voćnjaci, livade, obvezni bagremari, jablanovi na ulaznim kapijama, a ponegdje i manji vinogradi. Avlige su uvijek ograđene i to prućem koje se ovdje naziva *prošće*. Nije bilo i nema salaša bez bujnog zelenila raznovrsnog drveća okolo njega, često u vidu manjih šumica bagrema koje su davale svjež zrak, cvrkut prica, zaštitu od vjetra ali i najvažnije – zaštitu od sniježnih nanosa. Kuće su se zimi grijale loženjem paorske peći u koju su se ložile ogrizine, kočanjice, snoipići sitnog granja itd., što bismo danas nazvali biomasom. Nakon paorskih peći zidane su kaljeve peći i ložila su se drva, a danas već mnogi salaši imaju i centralno grijanje.

Kroz nenadičke salaše prolazi željeznička pruga. Nekad je bio živ teretni promet (za poljoprivredne proizvode koji se iznose na tržiste) kao i putnički promet. Oba su bila od velikog značaja dok početkom 60-ih godina prošlog stoljeća nije napravljena kamena cesta (kasnije je asfaltirana) koja je bitno popravila kvalitetu života omogućivši bolju povezanost s gradom i potaknula razvoj cestovnog prometa (autobusnog i automobilskog). U našem je domaćinstvu prvi automobil kupljen 1959. godine (sivi Opel kabriolet). Istih godina uvedena je u salašima i električna struja, što je bio ogroman napredak koji je olakšao život i unaprijedio kućanstva (radio, TV, hladnjak).

Dvorište

Polako se tradicionalni način života, koji je bio težak ali i lijep, počeo mijenjati. Nestajala je pozitivna osama, život i rad koji su bili u potpunom skladu s prirodom. Život na salašu počinjao je sve više ličiti na živote u suvremenim kućanstvima u bilo kojem dijelu zapadnog svijeta. Ubrzo je i mehanizacija na njivama zamijenila upotrebu konja u obradi zamlje.

U našim salašima su postojali: osnovna škola (prva četiri razreda), kapela (crkvica), zadružni dom s prostranom dvoranom i pozornicom za razne priredbe, igranke za mlade, kuglana (veoma popularna – naši kuglaši su se natjecali na državnoj razini), prodavaonica mješovite robe, kavana. Djeca se školuju i najljepše je kada se poslije završenog obrazovanja vraćaju salašima s kojih su potekli te unapređuju život svojim znanjem uz već postojeću ljubav prema svojoj tradiciji.

Broj aktivnih salaša se smanjuje, veliki broj je napušten, no, istovremeno se na nekima salašima razvijaju prave male suvremene farme, podižu se voćnjaci, uzgaja se povrće, ukrupnjavaju se parcele za obradu zemlje...

Voda

Voda je neophodna za sve vitalne funkcije organizma uključujući i rad srca, bubrega itd. Bez vode se može živjeti samo par dana dok bez hrane možemo znatno dulje. Sve kemijske reakcije u organizmu zahtijevaju vodu. Dnevni unos vode treba biti uravnotežen s dnevnim gubitkom vode (voda se gubi disanjem, urinom, fesesom, znojenjem) i iznosi 1,5 – 2 litre (u to se ubraja i voda koju unesemo kroz namirnice). Veće potrebe za vodom se javljaju kod teškog fizičkog rada, bolesti s povišenom tjelesnom temperaturom, ljeti kada je znojenje pojačano i sl.

Na salašima se voda, dobivala iz kopanih i ozidanih bunara dubine oko 10 m. Za izvlačenje vode koristio se sustav đerma. Uz bunar se nalazio valov za napajanje stoke. Bunar s đermom je jedan od simbola salaša širom Vojvodine i predstavlja lijepu, nostalgičnu sliku prošlih vremena.

Dvorište

Takve su bunare uglavnom zamijenili kopani bunari dubine do 30 m s ručnom pumpom ili hidroforom. Danas je to i najuobičajeniji način opskrbe pitkom vodom. Znaju salašari da se voda za piće mora povremeno fizičko-kemijski i bakteriološki pregledati u Zavodu za javno zdravlje. To vrijedi za sva izvořišta vode, uz poštovanje Pravilnika o higijenskoj ispravnosti vode. Voda na našem terenu ima povećan sadržaj željeza što joj daje narančasto-crvenu boju, no to je bez većeg značaja po zdravlje. Vodovodna i kanalizacijska mreža ne pokriva naše salaše iako gradski vodovod postoji od 1963. godine a kanalizacija za otpadne vode od 1964. godine. Na salašu se kopaju i koriste septičke jame u koje otječe otpadna voda a ključno je znati da se ne smiju kopati blizu vrtova. Radi boljeg i zdravijeg života budućih generacija, danas, u 21. stoljeću, korisno bi bilo povezati naše salaško naselje s vodovodnom i kanalizacijskom gradskom mrežom, tako bi se i kontrole zdravstvene ispravnosti vode za piće lakše obavljale.

Prehrana

Prehrana je od primarnog značaja za očuvanje dobrog zdravlja. Zdrav stil života zahtijeva pravilnu prehranu a to se mora učiti od samog rođenja i njegovati tijekom života. Pravilne životne navike stvaraju se u djetinjstvu.

Uravnotežen, umjeren, raznovrsni dnevni unos hrane najbolja je prevencija mnogih bolesti (posebice danas kada su kronične nezarazne bolesti najveća prijetnja zdravlju suvremenog čovjeka).

Prava hrana (dakle što se jede), u pravo vrijeme (kada se jede), u odgovarajućoj količini (koliko se jede) preduvjet je kvalitetnog zdravog života.

Namirnice su razvrstane u 6 kategorija, a svaka je jednakom potrebna i korisna u svakodnevnoj prehrani.

To su:

1. Žitarice (kruh, peciva, riža, tjestenine)
2. Povrće (svježe, smrznuto, konzervirano, kuhan, zeleno, crveno, narančasto, šareno)
3. Voće (sušeno, svježe, konzervirano)
4. Masti i ulja (nezasićene imaju prednost pred zasićenim, vitamin E)
5. Mlijeko, mliječni proizvodi (svježe mlijeko, kiselo mlijeko, jogurt, sir, kajmak vrijedan izvor kalcija)
6. Meso, mahunarke, jaja, mesne prerađevine.

Ratarske kulture (žito, kukuruz, šećerna repa, suncokret) i povrtlarske biljke (svaki salaš uz kuću ima vrt s raznovrsnim povrćem: krumpir, rajčica, paprika, krastavci, tikvice, lisnato povrće, luk i drugo) uzgajaju se za vlastite potrebe a višak se iznosi na tržiste, na tržnicu.

Stoka, sitna i krupna, odabira se i gaji za hranu ali i za prodaju (krave za mlijeko, svinje za meso i mesne prerađevine [svinjokolj (*karbinje, kolinje*) uglavnom bude u kasnu jesen i zimu]. Svježe meso se u današnje vrijeme uglavnom zamrzava, a također je i dalje uobičajen tradicionalni način čuvanja mesa u mesnim prerađevinama (šunka, kobasice, slanina). Ljeti se u prehrani češće koristi meso peradi. Važna je i korisna uporaba jaja.

Gotovo svako domaćinstvo u avliji ili oko salaša ima zasađene voćke (jabuke, kruške, šljive, dunje, orahe i dr) te je upotreba voća u prehrani uobičajena. Od šljiva (rjeđe od dudova) i grožđa peče se rakija ili pravi vino za domaću uporabu. Alkohol se uglavnom pije umjereno.

Razne suvremene prehrambene proizvode poput kave, čaja, čokolade, kolače i drugih slastica) preporuča se konzumirati umjereno i povremeno.

Iskustvo u proizvodnji, čuvanju, skladištenju namirnica kao i znanja o njihovoj kulinarskoj obradi i kombiniranju koje omogućuje iskorištavanje svih potrebnih elemenata (proteina, ugljiko-hidrata, masti, minerala, vitamina) rezultirali su zdravom i uravnoteženom prehranom salašara a to se umijeće prenosilo s generacije na generaciju. Najbolji se učinak pravilne prehrane postiže raspoređivanjem dnevnih unosa hrane u 5 obroka. Uvijek se ističe važnost doručka, kao najvažnijeg obroka jer se njime osigurava unos energije potrebne za početak dana, to je priprema za radni dan (povećava radni učinak, pažnju, pamćenje). Primjer kvalitetnog doručka: žitarice, jaja, šunka, sveže povrće, jogurt. Za užine je dobro da se sastoje od voća, a da večera bude lagana. Za ručak je važno da bude kuhanha hrana. Običaj koji se također prenosi generacijama na salašima jest da se srijedom ne kuha meso nego obrok bude uglavnom od tjesteta te da se petkom posti (post odmara naš probavni sustav i pomaže čišćenju organizma). Također je običaj da se nedjeljom cijela obitelj okuplja oko svečanog ručka koji se sastoji od bistre juhe, kuhanog mesa i umaka, pečenog mesa uz prilog od povrća te kolača – gibanice s makom, orasima, rogačom ili sl. za desert. Takav ručak osim opuštanja i zadovoljenja gladi ima i veći emotivni, socijalni značaj zbližavanja, razgovora svih članova obitelji.

Kata i Antun Tunča Matarić – trenutci odmora

Važno je voditi brigu da se ne konzumira previše soli, da se namirnice ne dosoljavaju posebice ne one koje već sadrže znatne količine soli: dimljeno meso iz salamure, konzervirano povrće itd. Dnevna potreba za soli iznosi 1 – 1,5 žličice.

Dovoljan unos vode primarna je potreba organizma.

Dnevne potrebe za energetskim, gradivnim i zaštitnim sastojcima su različite i ovise o više faktora: uzrasta, životne dobi, poslova koji se obavljaju, spola, godišnjeg doba, fizičke aktivnosti itd. Važno je znati da fizički rad znatno povećava potreban energetski unos.

Bolesti

Na salašu se oduvijek živjelo teško i lijepo. Rad i život u doslugu s prirodnim okruženjem pružao je preduvjete za zdrav život (čist zrak, zdrava hrana, odsustvo različitih stresova zbog relativne izoliranosti, razvijanje individualnih potencijala prema vlastitom nahođenju).

Na ljudsko zdravlje utjecaj okoline je vrlo važan (bilo pozitivan, bilo negativan). Životni stil salašara potencirao je pozitivne utjecaje a smanjivao negativne već i samim poimanjem života. Nasuprot tomu, život u gusto naseljenim sredinama, pogotovo industrijskim središtima, nužno je mijenjao uvjete života na štetu ljudi. Zato je mentalno zdravlje kao i ono duhovno, kao važan dio općeg zdravlja, na salašima dobro očuvan uz očuvane optimalne međuljudske odnose (druženje, uvažavanje, pomaganje u poslovima (*mobe*), i u teškim razdobljima, zajednička radovanja i slavlja).

Već je objašnjeno kako je prehrana od primarnog značaja za očuvanje dobrog zdravlja kao i za vraćanja izgubljenog i kako je važno da bude usklađena s potrebama.

Rad kao fiziološka i biološka potreba čovjeka (naročito na salašima) istovremeno je i opterećenje za organizam i eventualno opasnost po zdravlje i život (ekstremni vremenski uvjeti, suvremena mehanizacija u poljoprivrednoj proizvodnji koja može uzrokovati i ozbiljne povrede i invaliditet). Zato se ne smiju previdjeti i zanemariti štetni faktori i momenti (potrebna budnost, koncentracija, oprez, važnost obuke za rukovanje strojevima). Svaki rad ima i

svoje fiziološke granice iznad kojih može biti štetan, jer opada radna sposobnost i produktivnost te se o svemu tomu mora voditi računa radi očuvanja zdravlja. Važno je truditi se otkloniti subjektivne štetne faktore, a objektivne, koliko je moguće, staviti pod kontrolu. Jako su važni režimi odmora, relaksacije, obnavljanje energije i snage odnosno pauze u poslovima: nedjelja je uvijek dan odmora, zimsko razdoblje ne obiluje fizičkim aktivnostima na njivama te se više razvijaju socijalni kontakti, druženja, prela. Različiti vjerski praznici s odlascima u crkvu također su prilike za odmor.

Akutne infektivne bolesti (epidemije, viroza, gripa) na salašima su rijetke. TBC – infektivna i socijalna bolest koja je bila često smrtonosna u ranoj polovici 20. stoljeća (prema SZO) odavno je stavljena pod kontrolu zahvaljujući vakcinaciji i boljim životnim uvjetima.

Danas su prisutnije kronične bolesti srca, krvožilnog sustava, povišeni krvni tlak, šećerna bolest, maligne i dr. bolesti i to u jednakoj učestalosti na salašima kao i među općom populacijom. Zato svi jednako moraju voditi računa o poznatim faktorima rizika, njihovim prepoznavanjem i mogućom eliminacijom.

Pad nataliteta, produženje životnog vijeka karakteriziraju vrijeme u kojemu živimo, pa je potrebno posvetiti posebnu brigu zdravlju djece i starijih ljudi.

Odgajati djecu, obrazovati ih da izrastu u savjesne i etički pozitivnim osobe i sve to s puno ljubavi siguran je recept. Bezbrižno djetinjstvo na salašu usklađeno s prirodnim tokovima i okruženjem nezamjenjivo je.

Terezija i Marija Matarić – bezbrižno djetinjstvo

Starim ljudima važno je pomoći u razvijanju preostalih fizičkih i mentalnih mogućnosti, umanjiti im osjećaj suvišnosti i bespomoćnosti, jer im to omogućuje bolje očuvanje njihovog zdravlja, a uz adekvatnu brigu i njegu i sprječava neke od bolesti. Važno je pokazati im da su nam važni. Običaj je da se stari salašari presele u grad, a brigu o salašu i poslove prepuste mlađim članovima obitelji, nasljednicima.

Idilični život na salašima potpuno u skladu s prirodom i u ritmu prirodnih ciklusa i promjena, možda u tom prvotnom izvornom obliku, više i ne postoji. Najvažnije je da salaši postoje i da se održe u životu, da mlađi naraštaji čuvaju njihovu ljepotu, pa neka ih prilagode i sebi i vremenu u kojem žive.

Najtužniji prizor, za mene, su salaši koji se ruše i zarastaju u korov, napušteni...

prim. dr. Terezija A. Matarić

KULTURA ODIJEVANJA U NENADIĆU

Kulturi odijevanja se u Nenadiću oduvijek pridavala velika pozornost. Točno se znalo što se odijeva u kojoj prigodi, u rasponu od svakidašnjeg do najsvečanijeg, od najradosnijeg do najžalosnijeg povoda.

Našim precima je bavljenje zemljoradnjom i stočarstvom omogućavalo da proizvedu osnovne sirovine za hranu i odijevanje. Sirovine za odijevanje dobivale su se od kudjelje i lana, a od uzgoja stoke ostajali su krzno, koža i vuna. Finalni proizvodi su bili rezultat rada svih članova kućanstva, a posebice ženske čeljadi.

Uzgajale su se dvije vrste konoplje. Sorta „belojka” služila je za proizvodnju raznih vrsta bijelog, finog i grubog platna, za žensku i mušku odjeću. Od sorte „crnojke” pravljeni su džakovi, užad, *ponjave* i *pokrovci*. Finija platna za odijevanje i druge tkanine za domaćinstvo rađeni su od lana.

Odjeća za hladnije doba godine izrađivala se od vune (sukna). Pleli su se džemperi, sukњe, haljine, marame, šalovi, kape, rukavice i čarape. Koža životinja se prodavala zanatlijama, sirova ili štavljena, za daljnju proizvodnju kaputa, torbi, cipela i remenja. Krzno se koristilo za izradu bundi, šubara, *pršnjaka*, prekrivača, prostirki i *opaklja*.

Ako uspoređujemo tkanine i nazive odjeće, možemo uočiti povezanost Hrvata Bunjevaca u Vojvodini s Hrvatima s drugih hrvatskih područja, a posebice su očita preplitanja osobina odjevnih predmeta Bunjevaca iz Bačke s odjećom dinarskog i panonskog kraja.

Obiteljska obveza žene je bila izrađivanje odjevnih predmeta za sve uzraste i ona se prenosila s koljena na koljeno. U početku je to bila ručna izrada na razini kućne radinosti. Pomagala u radu su bili kolovrat pomoću kojeg se prelo i razboj za tkanje – *stan* koji je konstruirao Jozef M. Žakard 1808. godine u Francuskoj. Preslicu je imala skoro svaka kuća, a poneka i razboj za tkanje. Početkom 20. stoljeća pojavile su se prvi šivaći strojevi marke Singer i Pfaf koji su olakšali šivenje odjeće.

Narodna nošnja je bila pokazatelj umješnosti žene u kućanstvu, ali i znak materijalnog statusa u društvu. Ona je pratila životno doba žene i muškarca: djetinjstvo, mladenačko doba, veridbu, udaju, materinstvo, zrelo doba i starost. Tri faktora utječu na izgled nošnje: uzrast, povod odijevanja i klimatske prilike te se odjeća dijelila na: radnu, svečanu, radosnu i žalosnu.

Ženska radna nošnja se sastojala od *komota*, *suknje* i *pregače* te *delinske* marame za glavu. Ljetni materijali su cic, delin i poludelin, a zimski flanel i porhet.

Ljetna odjeća u Nenadiću, 1954.

Muška ljetna radna odjeća u početku se izrađivala od grubog platna, odjevni predmeti za gornji dio tijela uglavnom su bili dugih, a na donji dio tijela oblačile su se duge gaće od platna šivane u „4 - 6 pola”. Muška zimska odjeća obuhvaćala je još i čakšire od debelog sukna, pršnjak i dugačku *opaklju* od ovčijeg krvna u „11 - 13 pola”. Papuče i klompi su bila uobičajena obuća.

Za izradu finih tkanina trebalo je proizvesti tkanine poput svile, samta, kadife i brokata. Industrijska proizvodnja tih tkanina odvijala se poglavito u Engleskoj, Francuskoj i Austrougarskoj, naročito krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Povjesna prijestolnica svile u

Evropi bio je Lion, pa je lionska svila bila i ostala u samom vrhu finih tkanina. U tom periodu došlo je do značajnijeg ekonomskog napretka, financijskog snaženja naših područja i naših salaša. Trgovina u procvatu ponudila je i fine tkanine koje su i Nenadićani rado kupovali.

Roza Firanj prva lijevo s prijateljicama u Nenadiću, 1920.

Žensku svečanu narodnu nošnju čine: bijela bluza, ručno vezena na rukavima i oko vrata, *skute* od bijelog platna u tri pole, *turnir* kao vrsta platnenog valjka koji se veže oko struka na skute kako bi suknje ljepše stajale, 2 - 3 široke bijele vezene suknje, gornja suknja od lionske svile, prsluk i pregača od lionske svile oivičeni širokim zlatnim *portom*. Oko struka je *pantljika* širine 20 cm i duljine 3 metra vezana na mašnu. U svečanim prilikama djevojke su se odijevale i u odjeću bijele boje vrlo bogato ukrašenu vezom.

Mušku svečanu narodnu nošnju čine: bijela košulja sa širokim rukavima, prsluk od lionske svile sa srebrnim dugmadima, široke bijele dugačke gaće, a krajem drugog desetljeća 20. stoljeća u odijevanje se uvode i – *bričeš čakšire* i kožne duboke čizme do koljena – *sare*. Muškarci su na glavama nosili šešire.

U današnje vrijeme svečana narodna nošnja se čuva u fundusu nošnji HKUD-a „Vladimir Nazor” u Somboru, a odijevaju je članovi folklorne sekcije za svečanosti i nastupe. Jedan od značajnijih nastupa je sudjelovanje u serijalu Hrvatske televizije „Lijepom našom” od kojih je jedan sniman i u Somboru pod nazivom „Mostovi kultura”, 4. lipnja 2015. godine.

Nastup folklorne skupine HKUD „Vladimir Nazor” u Somboru, 4. lipnja 2015.

Svečana je odjeća u početku šivana od atlaske svile, a kasnije i od svile „na plišane grane”, svile na „slipe” grane (tzv. goblen), i svile na cvjetiće.

Osim svile salašari su cijenili i samt – svileni molovani protkan zlatnim ili srebrnim nitima i pamučni, deblji. Voljeli su i kadifu koja je bila providna jednobojsna a na njoj su bili uzorci od samta (cvjetići, listovi, točkice). Pri šivanju kadifa je zahtijevala jednobojsnu svilenu podlogu koja joj je davala pun efekt.

Manda Karas u kadifi

Brokat je fini materijal sa zlatnim ili srebrnim ornamentima utkanim u materijal. U šivanju *velikog ruva* (najsvečanijeg odjevnog predmeta) čipka je često nalazila svoje mjesto kao svečani modni detalj. Navedeni materijali su se kupovali u prodavaonicama u Subotici, Apatinu i Somboru. U Somboru su bila poznata dva dućana Bećin i Dajč-Polačekov. Za jedno ruho od svile bilo je potrebno 5 - 6 metara, a za suknjeno 5 metara tkanine. Krojačice koje su šile bile su na dobrom glasu, dobro plaćene i čuvene u svom poslu jer je svako ruho bilo unikatno. Kupiti jednu opravu bilo je ozbiljna investicija, a govorilo je puno o materijalnom stanju i društvenom statusu svake obitelji. Suglasnost za kupnju morala se dobiti od domaćina. Običaj je bio da djevojke obnove garderobu za Uskrs, Svetu Trojstvo i Svetog Franju te da se slikaju u novom ruhu. Priča kaže da je jedan *bačo*, nakon udaje kćeri, u jednoj od njenih posjeta roditeljskoj kući, upitao: „A jel, kćeri, imal kaki slika?!”

Aranka, Roza, Leona, Mariška i Marta u svilenom ruhu, 1930.

Zimsko žensko svečano ruho može biti od sukna, čohe, od pliša, sa krznenim kragnama od astragana. Svečano *veliko ruvo* se sastojalo od donje suknje, *komota* od svečanog materijala i gornje suknje. Cipele su se obuvale u skladu s ruhom ili u skladu s trenutnom modom.

Manda Karas i Bara Matarić u svečanom zimskom ruhu, Korzo, 1943.

Nosile su se dvije vrste marama: marame za glavu i marame na „vrat” (ramena). Svečane marame za glavu, od lionske atlaske svile, dimenzija 80 x 80 centimetara, izrađivale su se u bečkoj industriji svile i često bile u istoj boji kao i ruho. Početkom 20. stoljeća marame su bile ukrašavane zlatnim vezom. Čvrstinu maramama davala je

„kartonska *forma*” koju se umetalo pri presavijanju marame. Vezana marama je imala *mrske* s obje strane, a krajevi su bili vezani u špic. Svečane svilene marame „na vrat” sa svilenim resama (rojtama) proizvodile su se u Beču 1920. – 1940. godine i nosile su se uz svečano ruho. Zimske marame za nošenje preko leđa i ramena plele su se od vune.

Janja, Kata, Marija, Margita, Iluška i Marija, poslije propovijedi u „Novoj crkvi” 1953.

Džega je odjevni predmet od svile, bogato vezen zlatnim ili srebrnim nitima. Služila je kao ukras za glavu koji se stavlja na punđu (*kondū*) mlađenke prvi put poslije skidanja vjenčanog ruha. Ženska mala torba – *ridikla* (vjerojatno iz francuskog jezika) došla je u modu poslije Prvog svjetskog rata. Nosila se uz svečano ruho na lijevoj ruci.

Kata, Klara, Justina i Roza Firanj

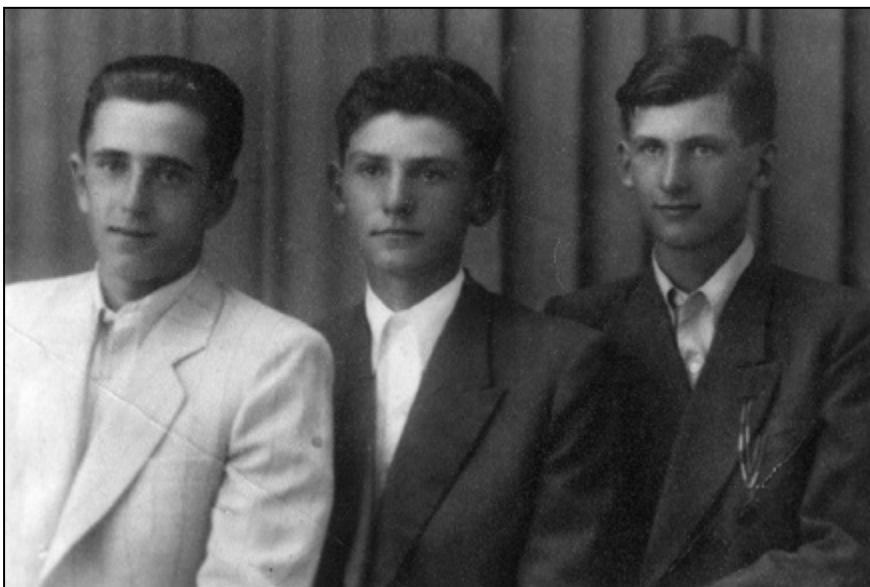
Od nakita se nosilo zlato, veliki i mali dukati na lancu, niz od 5, 7 ili 9 komada te lanćić s križićem, medaljonom ili nekim drugim privjeskom. Na ruci su se nosile narukvica od 5 - 6 dukatića i minduše.

Odjeća od finih materijala je dugotrajna, naročito ona svilena. Najbolje se čuva smotana u horizontalnom položaju, uvijena u prirodnu, prozračnu tkaninu, a provjetravati je potrebno svake godine. Salašari su je provjetravali između Velike i Male Gospe, u „šarenoj” hladovini. Danas se primjerici svilene odjeće mogu vidjeti u muzejskim, etnografskim zbirkama, kulturno-umjetničkim društvima, a manji broj čuvaju naše pojedine obitelji.

Stipo i Žiga Parčetić, zlatni lanac sa seferinom, Sombor 1943.

Muško svečano ruho se sastojalo od muške svečane košulje dugih rukava, šivenе ručno ili tvorničke proizvodnje (tvornički šivenе košulje pojavile su se početkom 20. stoljeća), prsluka izrađenog od čohe sa srebrnim dugmadima, a kod momaka je prsluk bio od svile i pliša. Čakšire su bile od vunene čohe ukrašene žinorima, a od istog materijala je bila i *reklija*. Prikladna obuća su bile kožne cipele. Na glavi se nosio šešir. Džepni sat se počeo nositi početkom 20. stoljeća.

Imra (Mirko) Jobađi, Mato Lukić i Ivan Firanj

Zimski kaputi, ženski i muški, od engleskog krombi štofa, pojavili su se poslije Prvog svjetskog rata, a kožni muški kaputi nosili su se u razdoblju između dva rata.

Svečana ruva su se odjevala kada se odlazilo u crkvu, na blagdane, prela, balove, dužionice, u svatove i druge prigode značajne za obitelj.

Vjenčanje je, kao jedan od najradosnijih događaja, imalo i svojih specifičnosti u odijevanju. Krajem 19. i početkom 20. stoljeća vjenčanica je šivana od teške, skupe svile, cvjetnog dezena i to u bojama sivoj, plavoj ili ljubičastoj, nikako crvenoj. Poslije 1920. godine mlađenke su se na dan vjenčanja počinjale odijevati u bijele vjenčanice šivane od svile, kadife ili tafta, a veo je bio vezen.

Manda i Josip Jozić, 1922. godine

Estera i Lazo Firanj, 1939.godine

Ruvo za sprovode i žalost bilo je crne boje, a žene su povezivale i prepoznatljive crne marame *kajačice* s reljefnim krajem. Za najrođenijima crnina se nosila godinu dana, a za ostalim rođacima šest mjeseci. Poslije skidanja crnine kupovalo se novo ruho. U slučaju smrti djevojke ili momka, mladi su na sprovodu nosili krunu i vijenac. Odijevali su svečanu odjeću. Ako je djevojka imala momka tada je on nosio krunu, a ako nije, krunu je nosio neko od momaka. Ako je momak imao djevojku tada je ona nosila krunu, a ako nije, krunu je nosila jedna od djevojaka.

Cure i momci na sprovodu Klare Karas (1930 – 1947), Sombor, 7. studenoga 1947.

Poslije 1950. godine sve se mijenja. Pojačana industrijalizacija donosi pojavu umjetnih tkanina što ima utjecaja i na modu i na ponašanja u društvu pa i na odijevanje na salašima Nenadić. Mladi se već uveliko oblače „građanski”, a mlade žene, po ugledu jedna na drugu, *prikrajaju* svoju odjeću te se, također, počinju odijevati građanski. Jedino su još starije žene ostale u dugim sukњama. Stare narodne nošnje i *ruva* čuvaju se sada u fundusu nošnji HKUD-a „Vladimir Nazor” u Somboru i u pojedinim našim obiteljima.

HKUD „Vladimir Nazor” Sombor i Klub ljubitelja biljaka „Za sreću veću” organizirali su 7. listopada 2012. godine „Divojački vašar” u sklopu kojega je održana *Revija bunjevačkih i šokačkih ruva* iz privatnih riznica. Reviju su osmisile i realizirale voditeljica kluba Klara Šolaja Karas i Marija Maširević. Prikazano je

ukupno 39 *ruva*, 20 bunjevačkih i 19 šokačkih. Bunjevačka *ruva* su bila iz Sombora, salaša Nenadić, salaša Gradina i Svetozara Miletića. Šokačka *ruva* su bila iz Monoštora, Bačkog Brega, Sonte, Playne i Vajske. Iz Nenadića su ruva prikazale Marija Maširević, Klara Šolaja Karas, Bojana Jozić, Cecilija Pekanović i Kristina Pekanović.

Marija Maširević

Klara Šolaja Karas

Bojana Jozić

Kristina Pekanović

Cecilija Pekanović

Revija je bila natjecateljskog karaktera te su tajnim glasovanjem publike posebno ocjenjivana bunjevačka, a posebno šokačka *ruva*. Nagrade su bile umjetničke slike koje je nagrađenima uručio predsjednik društva Mata Matarić. Prvu nagradu za bunjevačko ruvo dobila je Marija Maširević, rođena Parčetić, za prikazano *ruvo* od crne lionske svile „na slipe grane” iz 1932. godine i kožnim cipelama iz 1938. godine. Specijalno priznanje za najveći broj prikazanih *ruva* iz obiteljskog fundusa Estere Parčetić iz Nenadića, dobila je Esterina kći Marija Maširević.

Sedam ruva

Prikazana *ruva* su: teget lionska svila „na plišove grane”, crni brokat sa srebrnim vezom, presani samt terakota boje sa srebrnim nitima, crni svileni samt, crna lionska svila „na slipe grane”, braon krepsatin na karanfile i crna svila.

Estera Đurković u teget svili „na plišove grane”, 1940.

U HKUD-u „Vladimir Nazor” u Somboru održan je 3. listopada 2015. godine „Divojački vašar” na kojemu prikazana revija *ruva, džega i marama* u organizaciji Marije Firanj i Lidiye Firanj. U reviji su iz Nenadića sudjelovale Marija Firanj, Kristina Pekanović s kćerčicom Leonom i Dajana Korpak.

Marija Firanj

Baštinjena narodna nošnja i svečana *ruva* opravdavaju svoje postojanje i vrjednuju se prikazivanjem u određenim prigodama kao što su crkvene svečanosti, prela, dužionice. Na mladima je da ih ponosno odjenu i nose te na taj način čuvaju tradiciju.

*prof. Marija Maširević
dipl. oec. Klara Šolaja Karas*

Literatura

Ante Sekulić: *Bački Bunjevci i Šokci*, Školska knjiga, Zagreb, 1989.

Matija Evetović: *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*, NIU „Hrvatska riječ”, Subotica, 2010.

KUĆE I PUČANSTVO

Obiteljska prezimena u Nenadiću 2015. godine

Aranjoš,	Jobađi,	Ognjenović,	Samac,
Bauer,	Jozić,	Opačić,	Suvalj,
Beretić,	Kaćanski,	Pap,	Šantor,
Bezdani,	Karas,	Parčetić,	Šop,
Blesić,	Kirasić,	Pašić,	Štefanović,
Brkić,	Komušanac,	Pašti,	Todić,
Čivčić,	Kovač,	Pekanović,	Tošić,
Čota,	Kovačević,	Perak,	Uskoković,
Čude,	Kožan,	Periškić,	Uzelac,
Čuvardić,	Knezi,	Peštalić,	Vlatković,
Delić,	Krizmanić,	Plavšić,	Vočkić,
Dorotić,	Krstić,	Pletikosić,	Vojvodić,
Džinić,	Lasković,	Polinac,	Vrbičić,
Džombić,	Liščević,	Popović,	Vučan,
Firanj,	Lukić,	Probojčavić,	Vuković,
Fratrić,	Maić,	Prosan,	Zdravković,
Gatarić,	Marijanović,	Puić,	Žuljević.
Gromilović,	Matarić,	Radaković,	
Grubić,	Miković,	Radić,	
Išpanović,	Minarski,	Raič,	

Priredio: Alojzije A. Firanj

STANOVNIŠTVO NENADIĆA

Uvod

Poštovani čitatelji, želim u ovom poglavlju prikazati sve nas, sve stanovnike Nenadića. Fotografirali smo svaku kuću, zapisali domaćina svake, popisali sve ukućane. Kad god je bilo moguće napravili smo i mali rodoslov o stanovnicima u kući kao i o onima koji su u njoj ranije živjeli.

Počevši od ploče naselja Nenadić, koja se nalazi na oko 5 kilometara od Sombora, ukupna duljina naselja je oko 3,3 km. Kuće se nalaze u tri reda:

- pokraj željezničke pruge
- pokraj ceste
- pokraj kanala Mostonga.

Ranije su postojala još dva reda salaša: s desne strane Karakorija i s lijeve strane Čatalinskog puta.

Podaci o salašima Nenadić

Ukupan zbroj kuća i vikendica	141
Broj nastanjenih objekata	105
Broj nenastanjenih objekata	36
Ukupno stanovnika	346 stanovnika
U redu kuća pokraj pruge	127 stanovnika
U redu kuća pokraj ceste	105 stanovnika
U redu kuća pokraj kanala	114 stanovnika

Kuće pokraj željezničke pruge: 37 kuća je nastanjeno, a u njih 7 se ne stanuje. Pokraj pruge ima ukupno 44 objekta u kojima stanuje ukupno 127 osoba.

Kuće pokraj ceste: 38 kuća je nastanjeno, 14 je nenastanjeno. Ukupno se u tom dijelu nalazi 52 objekta i u njima obitava 105 osoba.

Kuće pokraj kanala Mostonga: 30 kuća je nastanjeno, 14 je nenastanjeno. Ima ukupno 44 objekta u kojima stanuje 114 osoba.

U Karakoriji se nalazi 7 salaša u kojima se ne stanuje ili su srušeni a na Čatalinskom putu su *Koćevi* te se u 2 salaša stanuje, a preostalih 6 je srušeno.

U Nenadiću ima: 14 kuća s po 1 stanovnikom

24 kuće s 2 stanovnika

23 kuće s 3 stanovnika

21 kuća s 4 stanovnika

12 kuća s 5 stanovnika

6 kuća s 6 stanovnika

5 kuća s 7 stanovnika

Najbrojnija prezimena su:

Firanj 8 kuća

Fratrić 7 kuća

Jozić 5 kuća

Komušanac 5 kuća

SALAŠI PREKO PRUGE

Kroz Nenadić prolazi željeznička pruga koja je puštena u promet 14. rujna 1895. Dužina pruge je bila 121,5 km i povezivala je Riđicu, Sombor i Novi Sad. Bio je to najkraći željeznički pravac koji je spajao Budimpeštu s Beogradom.

95 SOMBOR—RIDIĆA											
		2 81		3 20		12 45		19 03		23 p Vinkovci 1/96	
		3 48		9 47		20 07		20 07		89 p Subotica	
		L8102	L8104	L8105	L8108	L8110	L8112	L8114	KM	ZŽP BEOGRAD	
		2	2	2	2	1,2	2	2	2	1,2	2
...	...	3 40	5 48	10 10	12 46	14 50	19 58	22 24	0 p	SOMBOR	...
...	...	5 54	10 16	12 52	14 58	20 04	22 30	23 00	5 p	Nenadić	...
...	...	5 58	10 20	12 56	15 04	20 08	22 34	23 04	7	Radišić	...
...	...	3 58	6 08	10 30	13 06	15 16	20 18	22 44	13	Gakovo	...
...	...	4 04	6 14	10 36	13 12	15 24	20 24	22 50	17	Kruševlje	...
...	...	4 10	6 20	10 42	13 18	15 32	20 30	22 56	21	Stanislis	...
...	...	4 21	6 31	10 53	13 29	15 45	20 41	23 07	29 d	RIDIĆA	...
— Motorni voz — Ručni prtljag ograničen											
...	...	5 14	7 17	11 44	14 20	16 53	21 32	23 51
...	...	5 03	7 11	11 38	14 14	17 21	21 26	22 26
...	...	5 04	7 07	11 34	14 10	16 41	21 22	22 22
...	...	4 55	6 58	11 25	14 01	16 29	21 13	23 34
...	...	4 48	6 51	11 18	13 54	16 21	21 06	23 27
...	...	4 42	6 45	11 12	13 48	16 13	21 00	23 21
...	...	4 31	6 34	11 01	13 37	15 59	20 49	23 10

Red vožnje Sombor-Ridića

U naselju Nenadić bilo je dvije željezničke postaje – postaja Nenadić bila je udaljena 5 km od glavne postaje a postaja Radišić 7 km. U naselju je postojalo šest pružnih prijelaza, kod stanice Radišić nalazila se vaga i deponij za istovar repe. U najbolja vremena bilo je čak sedam pari šinobusa koji su prometovali dnevno uz teretni saobraćaj. Na postajama su bile *bokternice* u kojima su se nalazila čekaonice za putnike i stanovi za čuvare pruge s obiteljima. Sjećamo se boktera na postaji Nenadić Žarka Plavšića sa suprugom Gordonom i djecom Aleksandrom, Nenadom, Slobodanom i Micom. Posljednji bokter na toj postaji bio je Milan Kalenić sa suprugom Milenom i djecom Slobodankom i Slavicom. Na postaji Radišić posljednoj su stanovali Živko i Đuja Borić s djecom Miroslavom i Borom. Danas su obje bokternice u privatnom vlasništvu. Od 1978. godine zaustavljen je putnički promet, a teretni je još nekoliko godina radio, te je ubrzo potpuno zaustavljen svaki željeznički promet.

Kuće pokraj željezničke pruge: 37 kuća je nastanjeno, 7 nenastanjeno, ukupno se u tom dijelu nalazi 44 objekta u kojima stanuje 127 osoba.

Domaćin je Milan Ćalić, rođen 1981. godine.
Supruga Savka, rođena Palalić, kći Isidora.
Prethodni vlasnici su: Viktor i Verica Vrbičić,
djeca su im Martina i Marina.
Viktorova majka se zvala Janja.

Domaćin je Miroslav Minarski, rođen 1933. godine.
Sa suprugom Bojanom, rođenom Berber. Ima sina Peru.

Kuća Ivana i Lidije Jozić, rođene Žuljević,
djeca su im Lazar i Adela.

Domaćin je Đeno Jozić, rođen 1957. godine.
Na salašu živi sa suprugom Zlatom, rođenom Skenderović.
Ivan i Marko su im sinovi. Ivanova supruga je Lidija, rođena Žuljević, s kojom ima djecu Lazara i Adelu.
Đenini roditelji su Franja i Ester, rođena Gromilović.
Djeca su im Đeno i Zlata.
Franjini roditelji su Đeno i Đula, rođena Matarić.
Djeca su im Franjo i Vita.

Uvoz i izvoz PVC profila

Domaćin je Eugen Pašti, rođen 1976. godine.

Supruga mu je Jelena, rođena Mirković. Djete im je Leona.

Eugenovi roditelji su Ištvan i Terezija, rođena Bošnjak.

Djeca su im Eugen i Viktor.

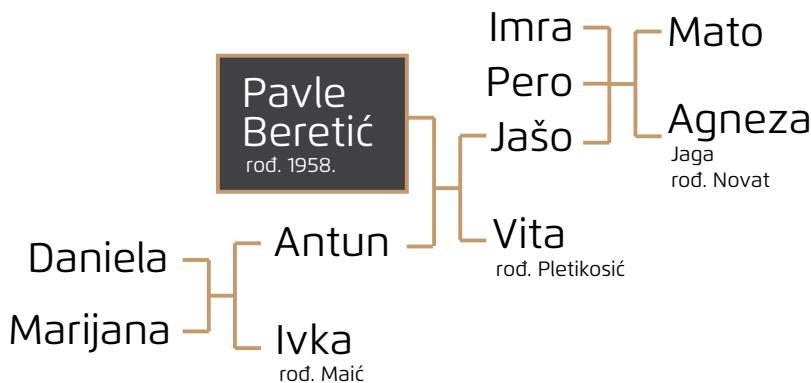

Domaćin je Zvonko Liščević, rođen 1977. godine.
Na salašu živi sa suprugom Mirjanom, rođenom Mračina i djecom
Ivanom i Lukom. Zvonkovi roditelji su Antun i Irena, rođena
Štrangarić. Djeca su im Zvonko i Kristina.
Antunovi roditelji su: Mija i Kata, rođena Raič.
Njihova su djeca: Antun, Aranka i Antonija.

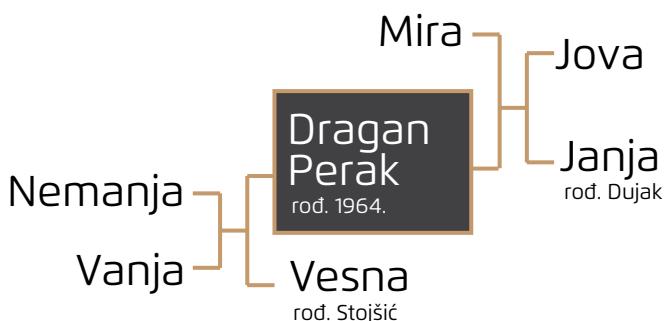

Domaćin je Pavle Beretić, rođen 1958. godine, od roditelja Jaše i Vite, rođene Pletikosić. Jašo i Vita osim Pavla imaju i Antuna. Antun ima suprugu Ivku, rođenu Maić, s kojom ima dvoje djece Danijela i Marijana. Jašo je imao brata Peru (Bođan) i Imru. Njihovi roditelji su Mato i Agnezija (Jaga), rođena Novat.

Domaćin je Dragan Perak, rođen 1964. godine.
Supruga mu je Vesna, rođena Stojšić, a djeca su Nemanja i Vanja.
Draganovi roditelji su Jova i Janja, rođena Dujak.
(Kuća je kupljena od Stanke, pekarice iz Radišićeve ulice.)

Domaćin je Tomislav Miković, rođen 1962. godine.
Supruga mu je Milena, rođena Glavaš, i kći Angela.
S njim živi i Mladen Đapić, Milenino dijete.
Tomislavovi roditelji su Petko i Eva, rođena Lazarević.

Domaćin je Milan Polimac, rođen 1939. godine.
Supruga Evica, rođena Kačar. Imaju kći Suzanu koja je udana
za Radivoja Marinkovića i s njima ima sina Ratka.
Kuću su gradili Pero Fratrić i supruga Ana, rođena Vasić.
Imali su dvoje djece: Viktoriju i Josipa.
Salaš je građen 1952. godine.

Salaš je kupio Miroslav Šop, rođen 1970. godine, a prijašnji stanari su bili Damjan Vojvodić i supruga mu Manda, te njihova kći Radojka.

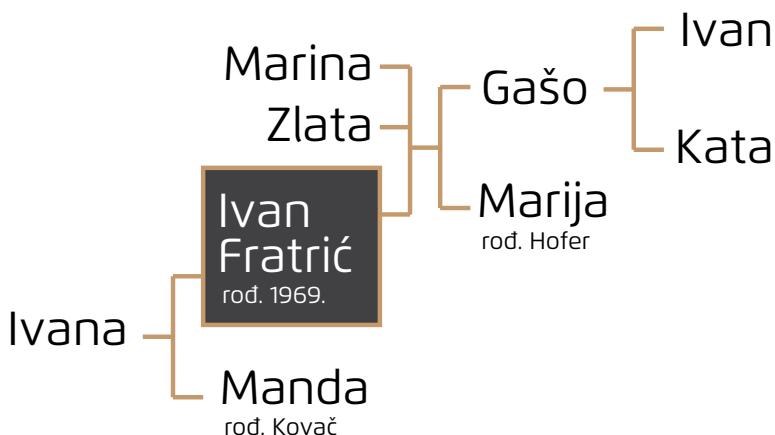

Roditelji Miroslava Šopa su Jovan (Šobrika ili Šop) i Dragica, rođena Perić. Drugi sin Jovana i Dragice je Ivica koji je oženjen Dragicom, rođenom Gabelić s kojom ima dvoje djece: Bojana i Jovanu.

Domaćin je Ivan Fratrić, rođen 1969. godine.
Supruga mu je Manda, rođena Kovač, a kći im je Ivana.
Ivanovi roditelji su Gašo (Čonka) i Marija, rođena Hofer.
Osim Ivana, Gašo i Marija imaju i Marinu, Zlatu.
Gašini roditelj su bili Ivan i Kata.

Domaćin je Tomo Mijatović, rođen 1970. godine od roditelja Stipe i Kate, rođene Maić. Stipa i Kata osim Tome imaju i sina Mirka.

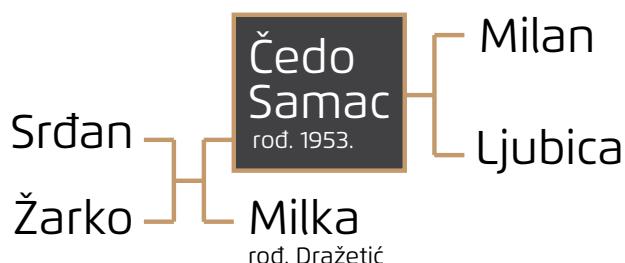

Domaćin je Čedo Samac, rođen 1953. godine, a supruga mu je Milka, rođena Dražetić. Imaju dvoje djece Srđana i Žarka. Čedini roditelji su Milan i Ljubica koji su doselili iz Zagreba a kuću su kupili od Jozeta Maića i Jozine majke Terezije.

(Kuća Jozeta Maića
koju je gradio Stipo
Maić s Terezijom)

150A

Domaćin je Brane Voćkić, rođen 1948. godine.
Živi sa suprugom Miljom, rođenom Videkanić,
i kćerima Marijom i Brankom.
Branetovi roditelji su Nikola i Marija, rođena Vukotić.

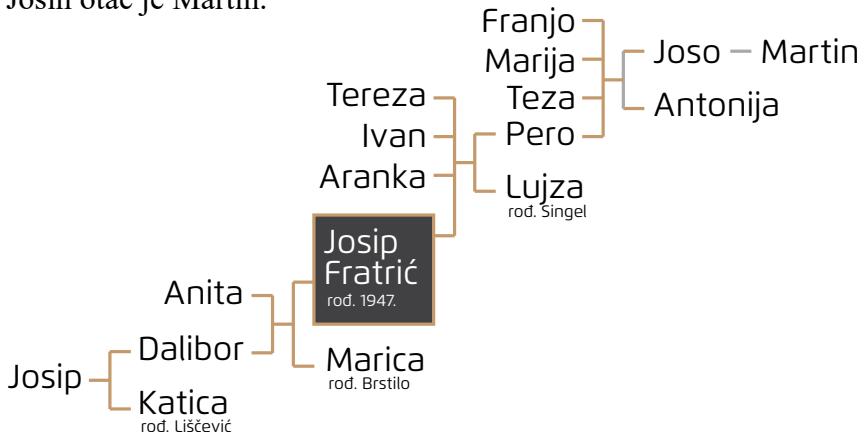
150

Domaćica Marija Jozić, rođena Gromilović 1936. godine.
Suprug je Joso i imaju kći Anu.

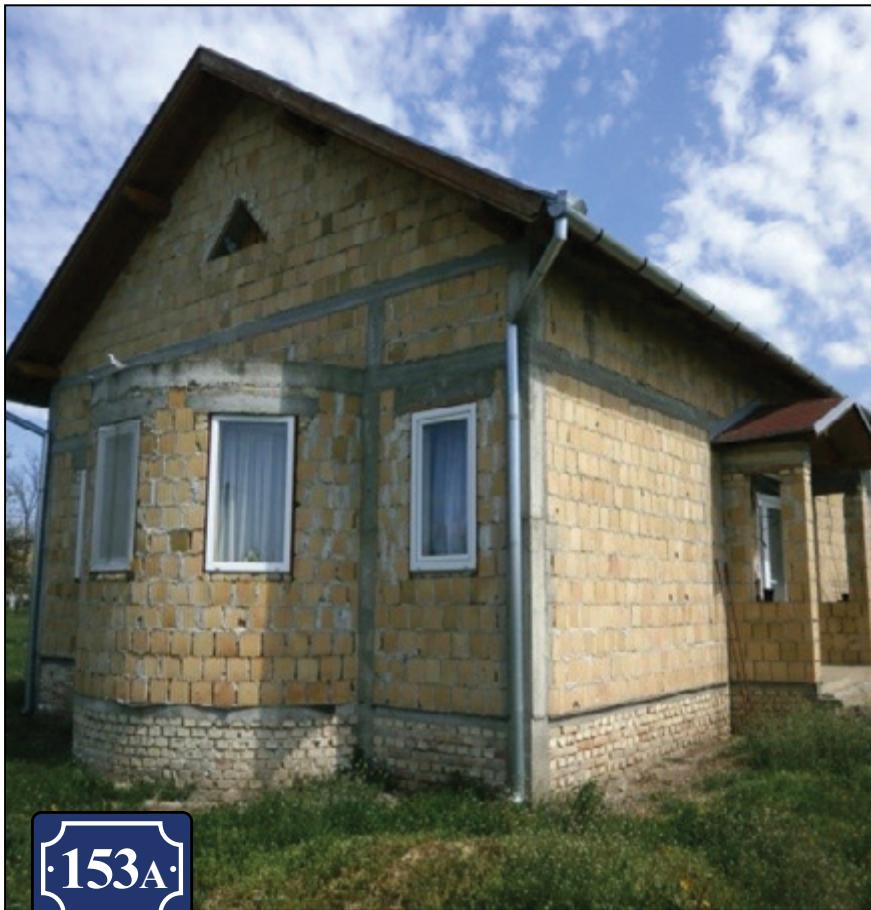
Domaćin je Josip Fratrić (Pilot), rođen 1947. godine.
Supruga mu je Marica, rođena Brstilo. Djeca su im Anita i Dalibor.
Daliborova supruga je Katica, rođena Liščević, njihov sin je Josip.
Josipovi (Pilotovi) roditelji su Pero (Pilot) i Lujza, rođena Singel,
koji su osim Josipa imali i Aranku, Ivana i Terezu.
Perin otac je Joso a majka Antonija, rođena Parčetić.
Djeca su im: Teza, Marija, Franjo i Pero.
Josin otac je Martin.

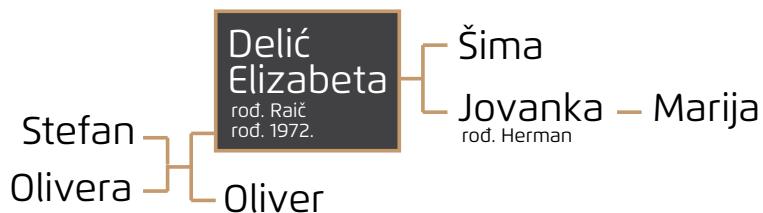

Domaćin i domaćica su Bojan Lukić, rođen 1986. godine i Marica, rođena Jobađi, s djecom Marijom Natašom i Nikolinom. Bojanovi roditelji su Antun i Edita, rođena Firanj. Antunovi roditelji su Stevan Lukić i Marija, rođena Blesić.

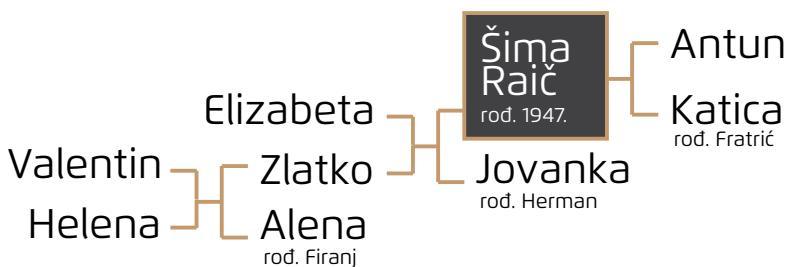

Domaćica je Elizabeta Delić, rođena Raič 1972. godine,
a suprug joj je Oliver, s kojim ima dvoje djece Stefana i Oliveru.
S njima je živjela i baka Marija.

Domaćin i domaćica su Šima Raič, rođen 1947. godine i supruga Jovanka, rođena Herman. Djeca su im Elizabeta i Zlatko. Zlatko ima suprugu Alenu, rođenu Firanj i djecu Valentina i Helenu. Šimini roditelji su Antun i Katica, rođena Fratrić koji su i podigli kuću 1956. godine.

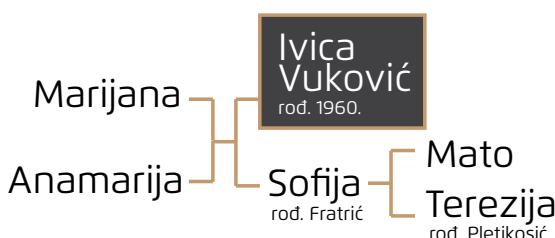

Domaćin i domaćica su Marin Krizmanić, rođen 1944. godine i supruga Mira. Sinovi su im Branko i Zoran. Prije su tu stanovali Stipa Jozić i Zlata i njihova kći Gorica. Stipini roditelji su Andrija (Gaga) i Antona koji su, osim Jose imali i sina Stipana.

Domaćin i domaćica su Ivica Vuković, rođen 1960. godine i supruga Sofija, rođena Fratrić, te kćeri Marijana i Anamarija.

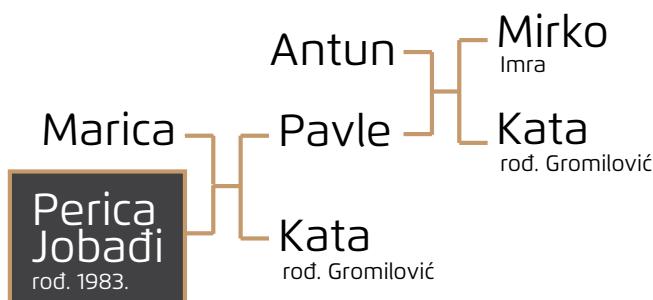

Salaš pripada Sofiji Vuković koja je rođena 1962. godine, U njemu su prije živjeli Mato i Terezija Fratrić (Terezija je rođena Pletikosić) te njihova kći Sofija (udano prezime Vuković). Matini roditelji su Franjo i Janja Jozić koji su imali Matu i Cecu. Franjini roditelji bili su Šandor i Barbara koji su osim Franje imali i Anu i Katicu, a kuću su izgradili 1933. godine.

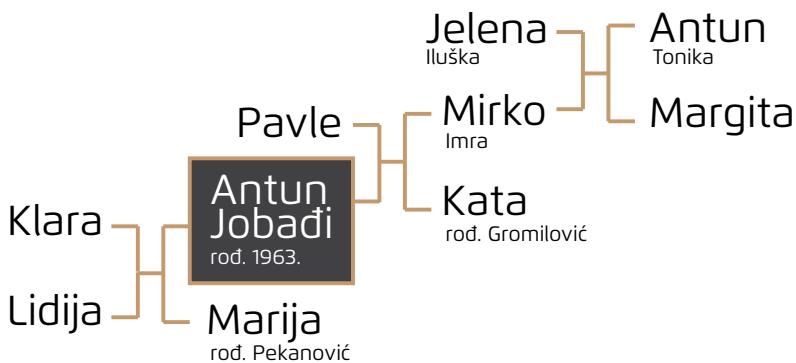

Domaćin je Perica Jobađi, rođen 1983. godine.
Majka mu je Kata, rođena Gromilović, a otac Pavle.
Pavle i Kata, osim Perice, imaju i kćer Maricu, udanu Lukić.

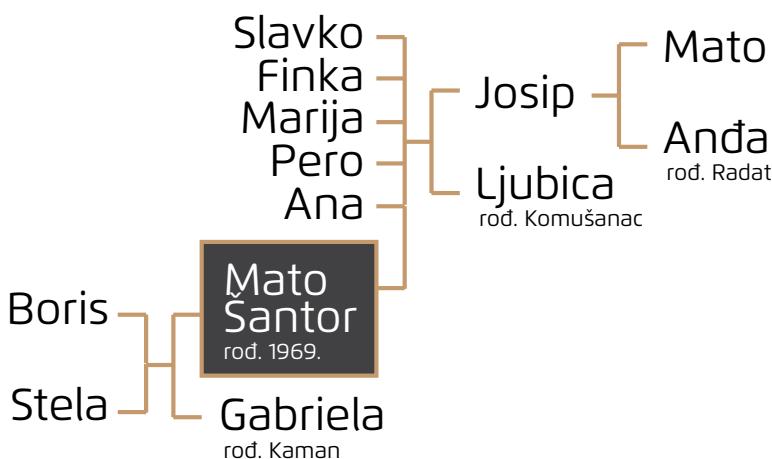

Domaćin i domaćica su Antun (Tunča) Jobađi, rođen 1963. godine i supruga Marija, rođena Pekanović, djeca Klara i Lidija.
 Antunovi roditelji su Mirko (Imra) i Kata, rođena Gromilović.
 Mirkovi (Imrini) roditelji su Antun (Tonika) i Margita koji osim Mirka imaju i kćer Jelenu (Ilušku).

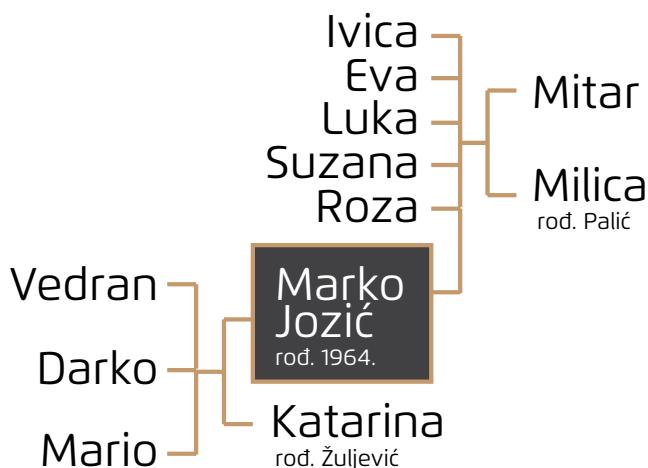

Domaćin i domaćica su Mato Šantor, rođen 1969. godine i supruga mu Gabriela, rođena Kaman. Djeca su im Boris i Stela. Matini roditelji su Josip i Ljubica, rođena Komušanac, a njihova su djeca: Slavko, Finka, Marija, Pero, Ana i Mato. Josipovi roditelji su Mato i Andja, rođena Radat.

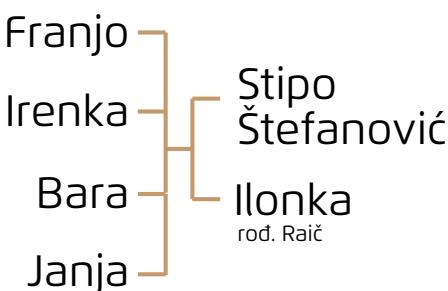
Domaćin je Marko Jozić, rođen 1964. godine.
Supruga mu je Katarina, rođena Žuljević,
a djeca Vedran, Darko i Mario.
Markovi roditelji su Mitar i Milica, rođena Palić,
a njihova su djeca: Roza, Suzana, Luka, Marko, Eva i Ivica.

159

Domaćin je Antun Fratrić, rođen 1968. godine.
Salaš je pripadao Franji Štefanović
čiji su roditelji Stipo i Ilonka, rođena Raič,
koji su osim Franje imali još Irenku, Baru i Janju.

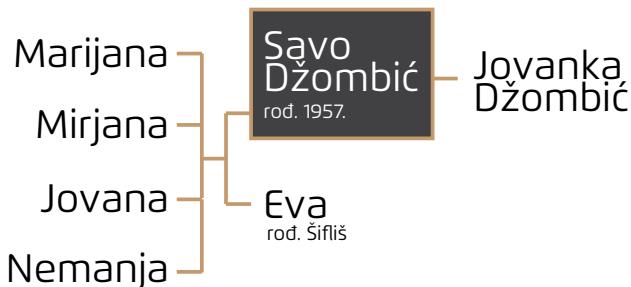

Domaćin je Jovan
Gatarić rođen
1957. godine a
u kući živi Mile
Gatarić.

Domaćin je Savo Džombić, rođen 1957. godine.
Supruga mu je Eva, rođena Šifliš,
a djeca su im Marijana, Mirjana, Jovana i Nemanja.
Savina mama je Jovanka. S njima je živio Petar Pekez.

Domaćin je Branko Čude, rođen 1957. godine.

Njegovi su roditelji Vlado i Marija, rođena Oluić.

Kupio je kuću od obitelji Kelić.

Tu su živjeli Stevo i Stana s djecom Tošom, Bogdankom i Anđom.

Raniji vlasnici su bili Đuka i Marija (Maca), rođena Jozić koji su imali kćeri Vitu i Janju.

Domaćin je Milan Vučan, rođen 1955. godine.

Supruga mu je Gordana, rođena Milešević.

Djeca su im Gojko i Biljana.

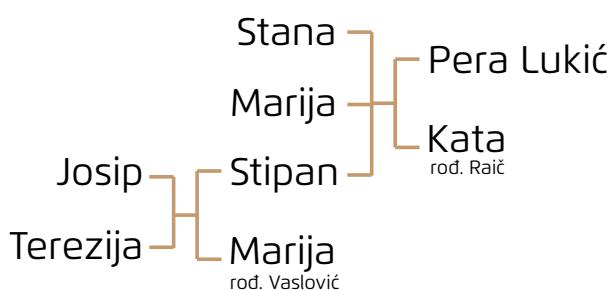
Zamijenio je kuću 1993. godine s Josipom i Jelom Komušanac.

Josipova i Jelina djeca su: Pavo, Marija, Zdenka i Gordana

163

Domaćin je Miodrag Čota, rođen 1966. godine.
Kupio je kuću od Stipana i Marije Lukić, rođene Vaslović.
Stipanova i Marijina djeca su Josip i Terezija.
Stipanov otac je Pero a majka Kata, rođena Raič.
Pero i Kata su imali: Stipana, Mariju i Stanu.

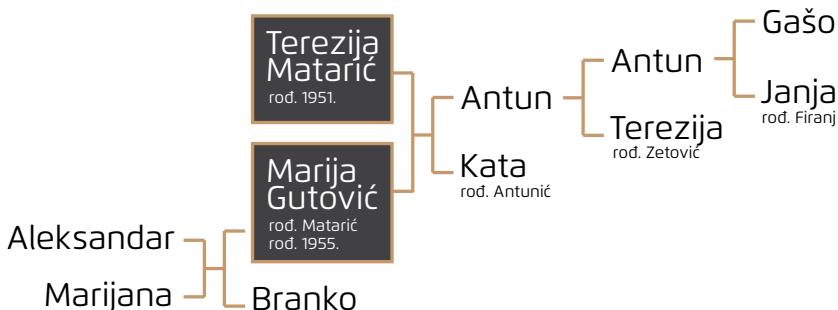

Domaćini su Terezija Matarić, rođena 1951. godine i Marija Gutović, rođena 1955. godine.

Marijin suprug je Branko i djeca: Aleksandar i Marijana. Roditelji Terezije i Marije su Antun (Tunča) Matarić i Kata, rođena Antunić. Antunovi roditelji su Antun (Tuno) i Terezija, rođena Zetović, koji su izgradili kuću 1923. godine. Antunovi roditelji su Gašo i Janja, rođena Firanj. Na salašu živi Ivan Matić.

Ivan
Matić

Živi i radi na salašu

Vlasnik je Željko Lasković. Raniji vlasnici bili su Mihajlo i Magdalena Popović.

Domaćin je Joso Firanj, rođen 1972. godine, a sestra mu je Ana. Roditelji su im bili Grgo i Estera, rođena Paštrović. Grgini roditelji su Lazo i Estera Knezi, a osim Grge imali su i kćer Katicu. Lazini roditelji su Grgo i Jovana (druga Grgina žena), imali su još kćer Baru. Grgo je s prvom ženom imao djecu: Rozu (udanu Karas), Vranju (koji je zvonar u staroj crkvi) i Jozipa (Baća s Bezdanskog puta).

166

Domaćin je Pavle Matarić, rođen 1976. godine.
Pavlovi roditelji su Ivan i Tereska, rođena Gromilović.
Djeca su im Pavle i Marina.
Salaš su pravili Miša i Marija Kukuruzar,
čija su djeca: Vranjo, Antun, Josip i Kata.

Domaćin je Gašo Firanj, rođen 1950. godine.
Supruga mu je Emerencija (Emilka), rođena Peštalić,
a djeca su im Irena i Katica. Gašo i Emerencija su pravili kuću.

• 167 •

Domaćin je Đeno Išpanović, rođen 1952. godine.
Supruga Marija, rođena Marton, i djeca Kristina i Ivan.
Prije njih tu su živjeli Tomaš Firanj i Ana, rođena Džinić.
Tomašovi roditelji su Jozip i Jaga koji su imali
još i Katu, Justinu, Rozu i Baru.

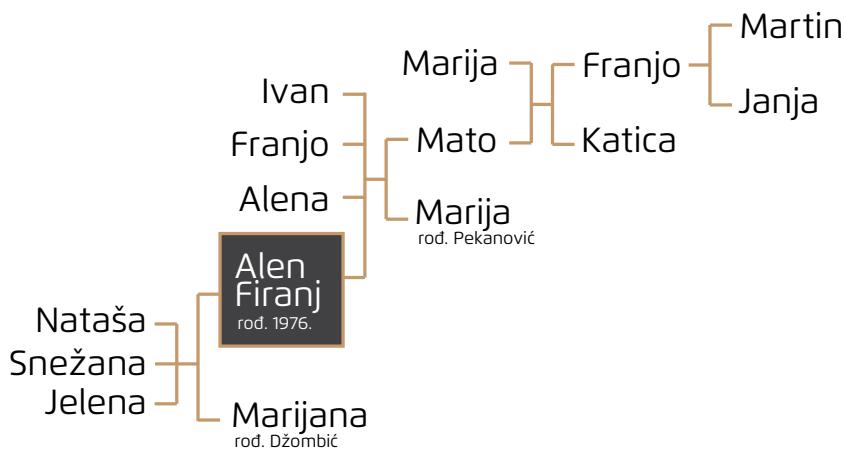

Domaćin je Alen Firanj, rođen 1976. godine.

Supruga Marijana, rođena Džombić, djeca Nataša, Snežana i Jelena. Alenovi roditelji su Mato i Marija, rođena Pekanović.

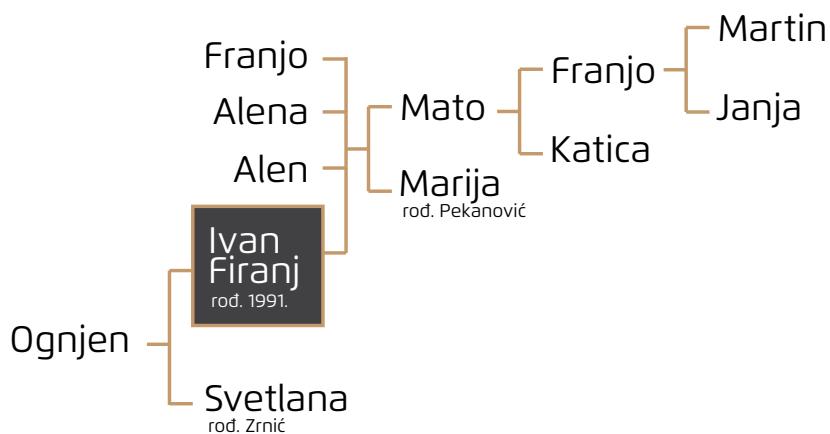
Njihova djeca su: Alen, Alena, Franjo i Ivan.

Matini roditelji su Franjo i Katica a njihova djeca su Marija i Mato. Franjini roditelji su Martin i Janja.

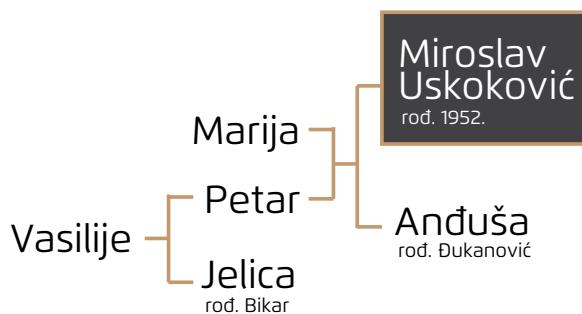

Domaćin je Ivan Firanj, rođen 1991 godine.
Supruga Svetlana, rođena Zrnić, sin Ognjen.

Domaćin Miroslav Uskoković, rođen 1952. godine.
Supruga Anđuša, rođena Đukanović, djeca Petar i Marija.
Petar je oženjen Jelicom, rođena Bikar, i imaju sina Vasilija.

SALAŠI POKRAJ CESTE

Kroz Nenadić je prolazio put Sombor – Baja (zvao se Bajski put) a danas taj put vodi do Rastine, naselja na granici s Mađarskom. Put je bio širok a pokraj njega su bili iskopani šančevi, a bilo je i zasađeno dva reda dudova ispod kojih je rasla trava. Dudovi su zasađeni za prehranu svilene bube za proizvodnju svile. Kasnije su se plodovi dudova prodavali mještanima koji su ih sakupljali i od njih pekli rakiju (rakija od duda, ako je bila slabija, pobijelila bi tako da se pekla na 21 – 22 grada, odnosno imala 55 % alkohola). Trava pokraj puta se prodavala za ispašu stoke i svinja.

Kamena cesta kroz Nenadić izgrađena je 1958. godine. Do tada su dudovi već izvađeni ili odrezani ali su posadžene topole, također u dva reda. Kasnije je cesta asfaltirana a i topole su odrezane.

Kuće pokraj ceste: u 38 kuća se stanuje, 14 je nenastanjeno, ukupno ima 52 objekta u kojima stanuje 105 osoba.

Prvi stambeni objekt je vikendica koju je izgradio Josip Kukuruzar

Domaćin je Luka Maić.

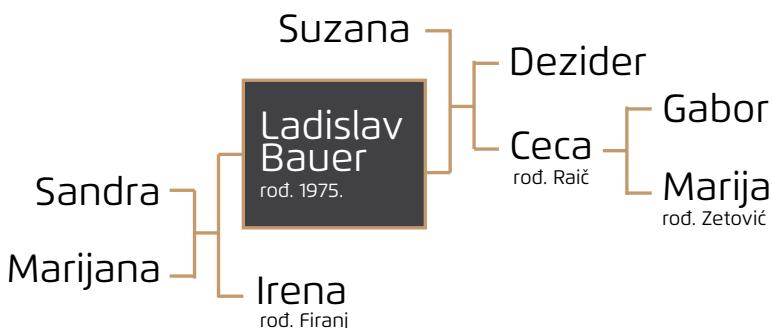

Domaćin je Petar Plavšić, rođen 1965. godine.
Supruga mu je Tatjana.

Domaćin je Ladislav Bauer, rođen 1975. godine.

Živi sa suprugom Irenom, rođenom Firanj, i kćerima Sandrom i Marijanom. Ladislavovi roditelji su Dezider i Ceca, rođena Raič, koji imaju Ladislava i Suzanu. Cecini roditelji su Gabor Raič i Marija, rođena Zetović

Domaćin je Nebojša Zdravković. Djeca su mu Mirjana i Tijana.

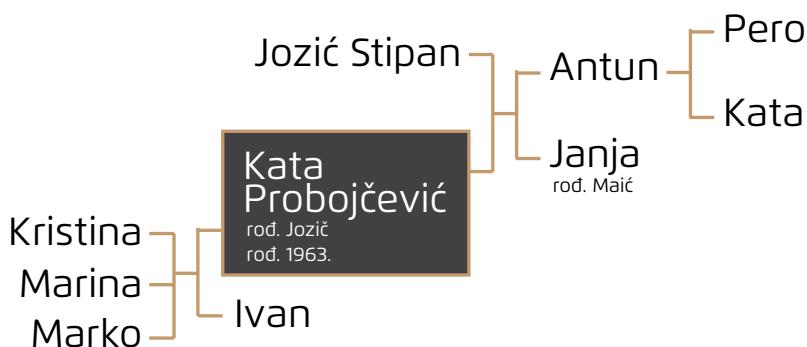

Domaćin je Pero Kožan, rođen 1963. godine.

Supruga mu je Mirjana, rođena Vukojević, a djeca su Maja, Vanja i Kristijan. Kuću su gradili, i u njoj stanovali, Spasa Pašić i Dušanka, rođena Voćkić.

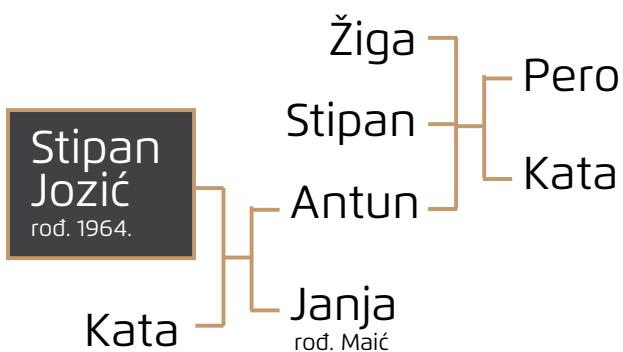
Domaćica je Kata Probojčević, rođena Jozić 1963. godine, a živi na salašu sa suprugom Ivanom, s kojim ima Kristinu, Marinu i Marka. Katini roditelji su Antun Jozić i Janja, rođena Maić. Njihova djeca su Stipan i Kata. Antunovi roditelji su bili Pero i Kata koji osim Antuna imaju Žigu i Stipana.

32

Domaćin je Stipan Jozić, rođen 1964. godine.
Roditelji su mu Antun i Janja, rođena Maić,
koji osim Stipana imaju i Katu.
Antunovi roditelji su Pero i Kata
a djeca su im Žiga, Stipan i Antun.

Domaćin je Aleksandar Fratrić, rođen 1988. godine.
Supruga mu je Dušica, rođena Đurđević. Kćer im je Anastasija.
Aleksandrovi roditelji su Đeno Fratrić i Nada, rođena Pokrajac.

Domaćin je Željko Lasković, rođen 1964. godine.

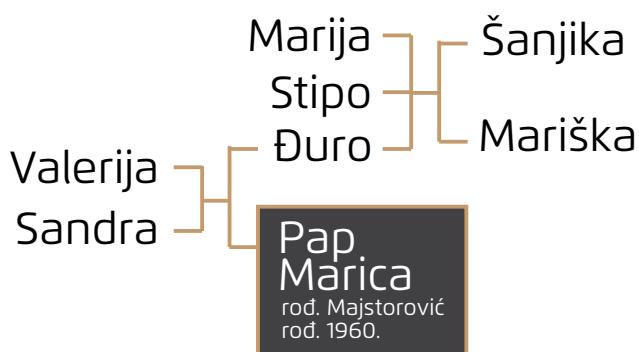
Supruga mu je Ilinka, rođena Peranović, s kojom ima sina Sašu i kćer Dinu. Sašina supruga je Jelena, rođena Đurđević, a djeca su Ognjen i Uroš. Željkova majka je Mira, rođena Jakšić.

Na salaš su došli zamijenivši nekretnine s Ilijom Suvaljem.

Domaćica je Marica Pap, rođena Majstorović, 1960. godište.
Živi sa suprugom Đurom i djecom Valerijom i Sandrom.

33

Domaćin je Mirko Radaković, rođen 1961. godine.

Supruga mu je Radmila, rođena Bijelić.

Imaju kćer Marinu. S njima su stanovali i Mirkovi otac i majka Mara i Milan.

Domaćin i domaćica su Slavko Šantor, rođen 1961. godine i supruga Kata, rođena Kosić. Djeca su im Dino, Ljubica i Josip. Slavkovi roditelji su: Josip i Ljubica rođ. Komušanac koji su osim Slavka imali i Finku, Mariju, Peru, Anu i Matu. Josipovi roditelji su bili Mato i Andja, rođena Radat.

Domaćin i domaćica su Milovan Kovačević, rođen 1947. godine i supruga Dušanka, rođena Milivojević.
Salaš su mijenjali s Anom Jularić.
Anina djeca su Tadija, Frano i Ivka.

Domaćin i domaćica su Stanko Tošić, rođen 1946. godine i supruga Marija. Stanko je zamijenio kuću s Franom Jularić koji je prije stanovaao na ovom salašu.

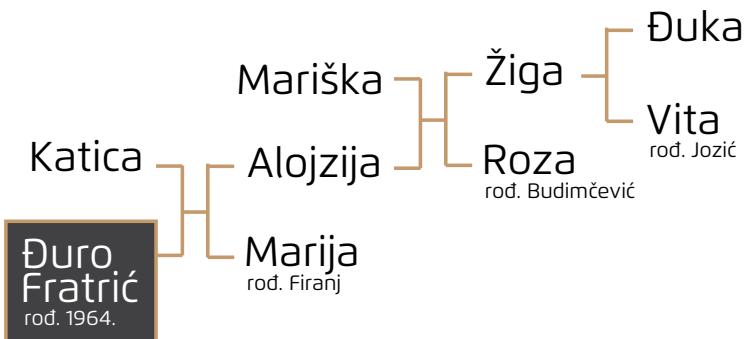
Domaćica i domaćin su Kristina Liščević, rođena 1979. godine i njezin suprug Mubejdin (Bube) Tairović. Sin im je Edvin Tairović. Salaš su kupili od Milana Dodeka. Prije je to bio salaš Antuna Fiole (posljednjeg zvonara u Nenadiću) i njegove supruge Kate. Njihova djeca su Jaga i Stipan.

34

Domaćin je Đuro Fratrić, rođen 1964. godine. Roditelji su mu Alojzija i Marija, rođena Firanj, koji osim Đure imaju i Katicu. Alojzini roditelji su Žiga i Roza, rođena Budimčević. Žigini roditelji su Đuka i Vita, rođena Jozić.

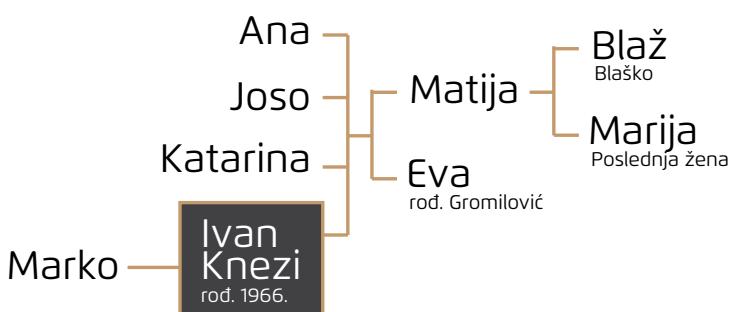

Domaćin je Milan Ognjenović, rođen 1979. godine.
Ranije su tu živjeli Mato Pekanović i Roza, rođena Gromilović.
Njihov sin je Josip (Ćela)
Prije Mate na ovoj su adresi živjeli Gašo (Cuker) Radoš i supruga Teza, rođena Pekanović.

Domaćin je Ivan Knezi, rođen 1966. godine, sin mu je Marko.
Ivanovi roditelji su Matija i Eva, rođena Gromilović.
Djeca su im Ana, Joso, Ivan i Katarina. Matijin otac je Blaž (dida Blaško), a posljednja supruga mu je Marija.

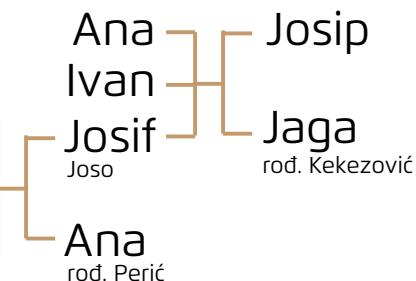

Domaćin je Zoran Kožan, rođen 1970. godine. Zoranovi roditelji su Ivan i Mara. Ivan je imao djecu Katicu, Ankicu i Zorana. Ranije je tu živjela Stana Radmilo, rođena Fratrić. Stanini roditelji su Stipo Adžić i Manda.

Domaćin i domaćica su Aleksandar (Saša) Pap, rođen 1978. godine. Roditelji su mu Josif (Joso) i Ana, rođena Perić. Josifovi roditelji su Josip i Jaga, rođena Kekezović. Osim Josifa, imali su djecu Anu i Ivana.

Aleksandar
Pap
rod. 1978.

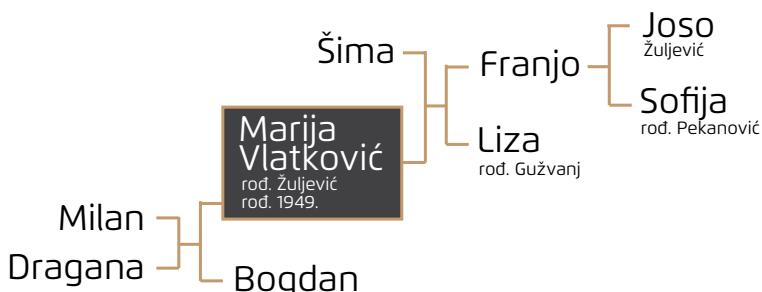

Domaćin Aljoša Krstić, rođen je 1988. godine Majka mu je Vesna Krstić, rođena Vojnić. Vesnini roditelji su Roko i Anđelka Vojnić. Salaš je kupljen od Aleksandra (Saše) Kurđumova.

Domaćica je Marija Vlatković, rođena Žuljević, 1949. godine. Suprug joj je Bogdan, a djeca su im Milan i Dragana. Marijini roditelji su Franjo i Liza, rođena Gužvanj, koji su osim Marije imali i Šimu. Franjini roditelji su Joso i Sofija, rođena Pekanović.

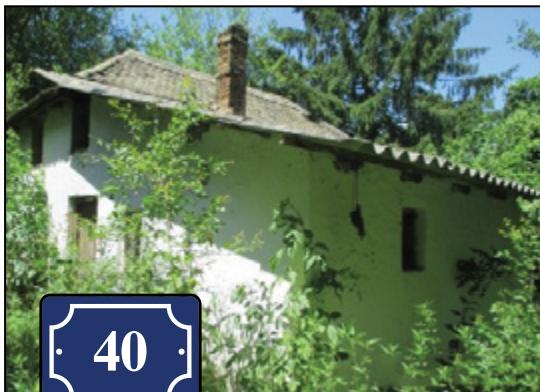

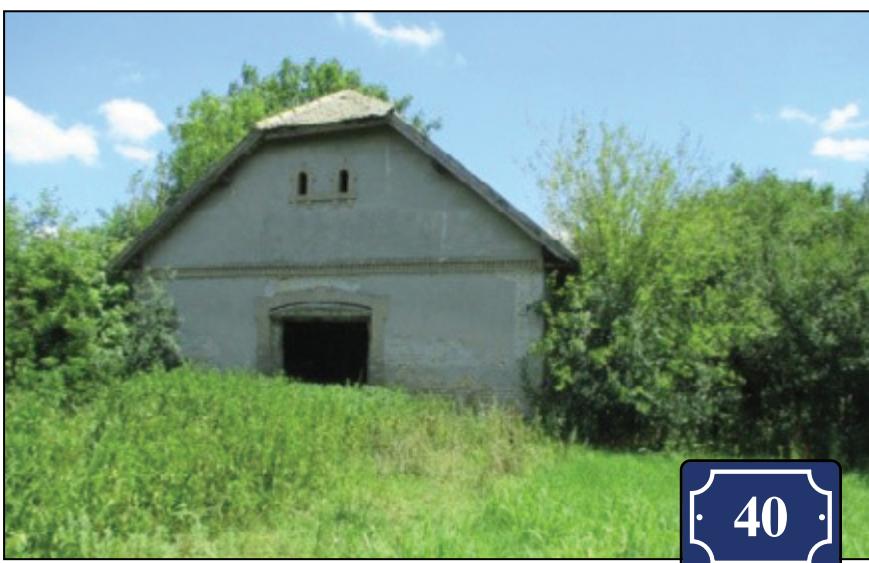
39

Domaćin i domaćica su Andrej Uzelac, rođen 1978. godine i supruga Viktorija, rođena Lakatoš. Kéi im je Sofija. Andrejevi roditelji su Radoslav i Marina, rođena Jozić. Marinini roditelji su Šima (Šima) Jozić i Jaga (Jagica), rođena Beretić. Šimini roditelji su Josip (Jocika) Jozić i Manda, rođena Raić. Osim Šime imali su i Matiju (Maćaša koji je poginuo u ratu). Josipovi roditelji su Šima Jozić i Estera, rođena Lukić.

Posljednji su na salašu
Đuke Jozića stanovali
Stipa Andrašev i sestra
mu Ilonka.

Nasljednice su Andreja, Ksenija i Aleksandra.
Njihov otac je Peter (Dado) Jozić.
Peterov otac je Đuka Jozić, a majka Ksenija, rođena Krečarević.

Domaćin i domaćica su Branko Ostojić, rođen 1952. godine, i supruga Nada, rođena Bijelić. Djeca su im Marina, Milena i Zoran. Brankova majka je Mara Ostojić.

Kuću su mijenjali s Franom Komušancem.

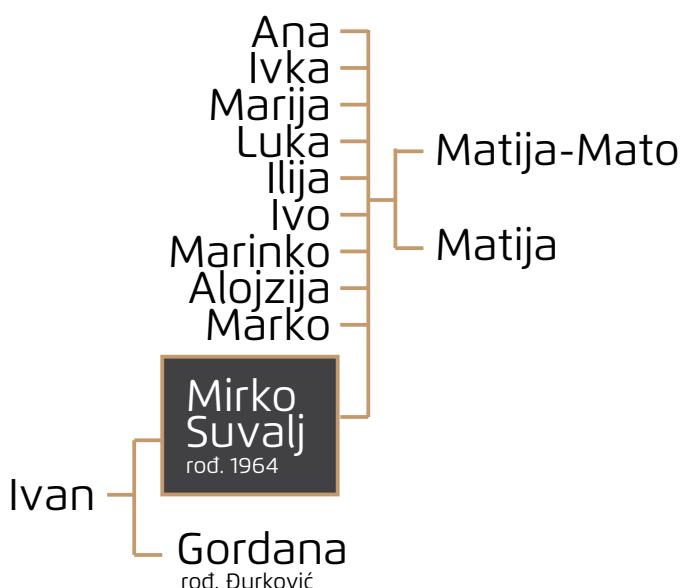
Franina supruga je Ruža s kojom ima djecu:

Maru, Stipu, Zvonka, Anu i Ivu.

Ružina majka je Nevenka.

Domaćin i domaćica su Mirko Suvalj, rođen 1964. godine, i supruga Gordana, rođena Đurković. Sin im je Ivan. Mirkovi roditelji su Mato i Matija.

42A

Domaćica je Matija Suvalj, suprug joj je Matija-Mato a djeca su im Mirko, Marko, Alojzije, Marinko, Ivo, Ilija, Luka, Marija, Ivka i Ana.

41B

Domaćin je Branko Ostoić, rođen 1952. godine.
Supruga mu je Nada, rođena Bijelić.
Djeca su im Marina, Milena i Zoran.

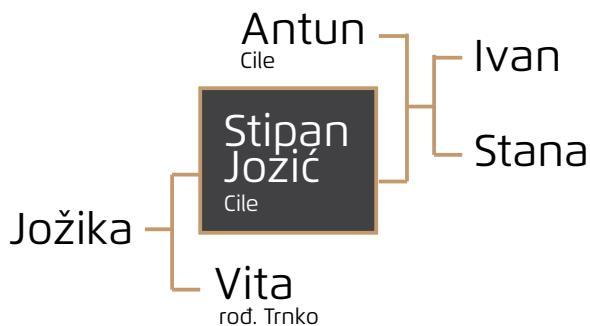
Domaćin je Stevo Grubić, rođen 1968. godine.
Roditelji su mu Božidar i Milka rođena Bakić,
Kuća je izgrađena 1999. godine.

Naredni salaš je srušen. Prije su na njemu živjeli Pajo Matarić sa suprugom. Imali su sinove Šimu (Satara), Vinku i Franju (Satara).

43

Salaš pripada Bojanu Joziću, no nitko ne stanuje u njemu.
Prijašnji vlasnici su Stipan i Antun Jozić.
Stipan i supruga Vita, rođena Trnko imaju sina Jožiku.
Stipanovi roditelji su Ivan i Stana.

Domaćin je Bojan Jozić, rođen 1986. godine.

Bojanovi roditelji su Vinko i Mira, rođena Perak, koji imaju Bojana i Bojanu. Vinkovi roditelji su Jozip (Jožika) i Anastazija (Katica), rođena Delija. Jozipovi roditelji su Antun (Tonika) i Marija, rođena Firanj. Djeca su im Matija (Maćuš), Julka, Jozip i Lucija.

45

Domaćica je Helena (Cucika) Prosan, rođena 1958. godine, djevojačko prezime je Takač. Suprug joj je Slobodan, a djeca su im Siniša, Ljubica i Saša.
Helenini roditelji su Aleksandar (Šandor) i Ankica Takač.

Domaćin i domaćica su Zvonko Komušanac, rođen 1971. godine, i supruga Ljiljana, rođena Matošević.

Djeca su im Ivana i Gabrijel.

Ljiljanini roditelji su Mirko Matošević i Rajka, rođena Dabić.

Mirkova mama je Andja.

S njima je stanovaла i Andina sestra Jela.

Pejćov salaš.
Zemlju rade Antun i
Bojan. Lukić.

Salaš je kupio Tomo Dorotić, rođen 1990. godine, i Karolina, rođena Kovač. Djeca su im Ivan i Antonio. Ranije je to bio salaš Vinka Aranjoša, rođenog 1947. godine i supruge Ive, rođene Đevenica. Djeca su im Zlatko i Helena. Vinkovi roditelji su Ivan i Kata, rođena Petreš. Osim Vinka imali su i kćer Mariju.

Škola

Kapela

Zvonik i Crkva

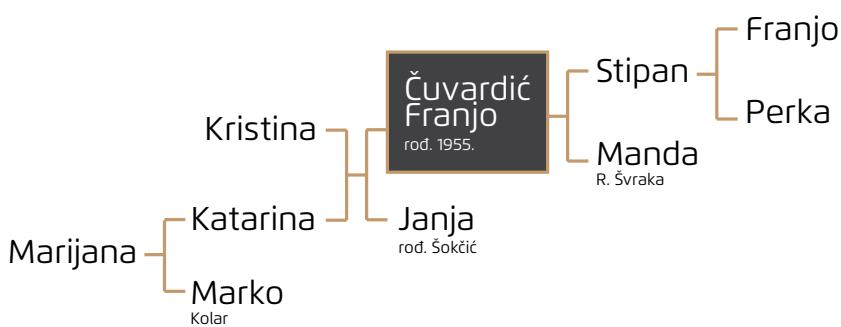
Domaćin je Antun-Mališa Besić, rođen 1944. godine, sin Alojzija i Anice Blesić koji su imali i kćer Mariju. Prije njih su tu živjeli Andrija i Pavka Jozić. Andrija je bio mljekar.

Domaćica i domaćin su Zorka Todić Andić rođena 1947. godine i suprug Todor. Njihova djeca su Koviljka, Nada, Biljana, Nenad i Predrag. Kuću su gradili Franjo i Ruža Komušanac čija su djeca Mara, Stipo, Zvonko, Ana i Ivo.

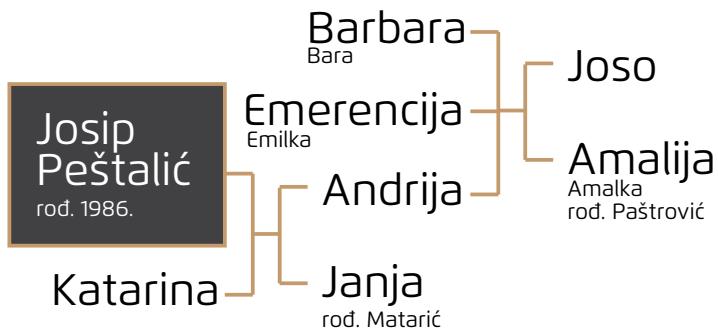

Domaćin i domaćica su Franjo Čuvardić, rođen 1955. godine, i Janja, rođena Šokčić. Djeca su im Kristina i Katarina. Katarinin muž je Marko Kolar i imaju kćer Marijanu. Franjini roditelji su Stipan i Manda, rođena Švraka. Osim Franje imali su i kćer Mariju. Stipanovi roditelji su Franjo i Perka.

Domaćin i domaćica su Josip Peštalić, rođen 1986. godine i sestra Katarina. Roditelji su im Andrija i Janja, rođena Matarić. Andrijini roditelji su Joso i Amalija (Amalka), rođena Paštrović. Osim Andrije imaju još i Emerenciju (Emilku) i Barbaru (Baru).

Domaćin i domaćica su Goran Firanj, rođen 1973. godine i Jasenka, rođena Šeremešić. Djeca su im Emina, Aneta i Marko. Goranovi roditelji su Vinko i Katarina, rođena Pletikosić. Osim Goran su još imali Zdenka. Vinkovi roditelji su Jozip i Janja, rođena Gromilović.

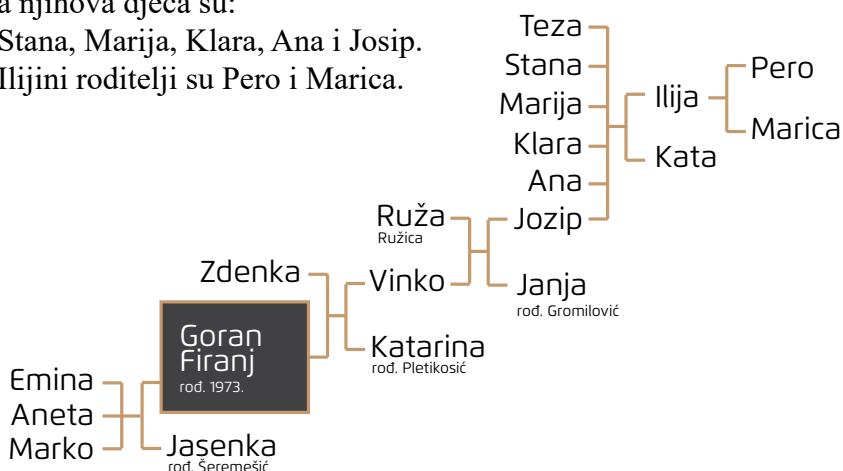
Osim Vinka imali su kćer Ruža (Ružicu).

Jozipovi roditelji su bili Ilija i Kata

a njihova djeca su:

Stana, Marija, Klara, Ana i Josip.

Ilijini roditelji su Pero i Marica.

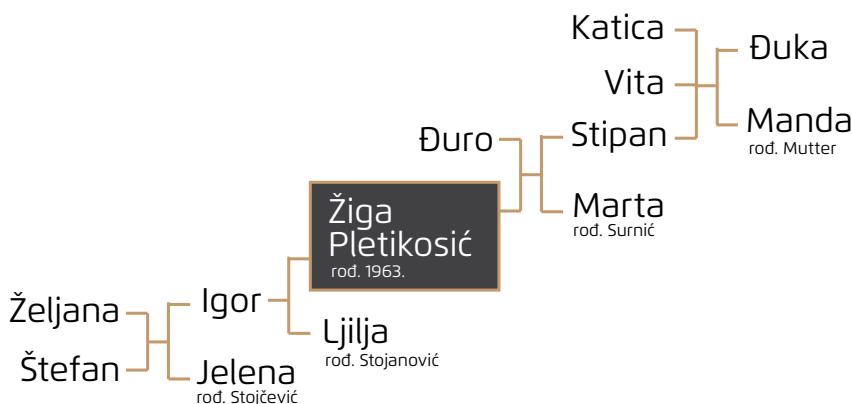
52

Domaćin i domaćica su Gašo Firanj, rođen 1950. godine i njegova supruga Emerencija, rođena Peštalić. Gašini roditelji su Firanj Antun (Tunča) i Irenka, rođena Paštrović. Osim Gaše, drugo dijete je bio Pajo. Antunovi roditelji su Pero i Đula. Djeca su im Tunča i Marija. Perini roditelji su Tuno i Marcela.

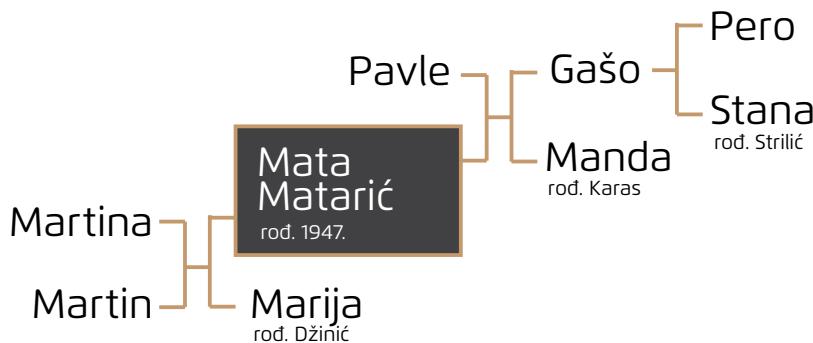

Domaćin i domaćica su Žiga Pletikosić, rođen 1963. godine, i Ljilja, rođena Stojanović, sin im je Igor a njegova supruga je Jelena, rođena Stojčević, s kojom ima djecu Željanu i Štefana. Žigini roditelji su Stipo i Marta, rođena Surnić. Imali su još sina Đuru. Stipanovi roditelji su Đuka i Manda, rođena Mutter. Osim Stipana imali su i kćeri Vitu i Katicu.

Domaćin i domaćica su Mata Matarić, rođen 1947. godine, i Marija, rođena Džinić. Njihova djeca su Martina i Martin. Matini roditelji su Gašo Matarić i Manda, rođena Karas. Imaju još sina Pavla. Gašini roditelji su Pero i Stana, rođena Strilić.

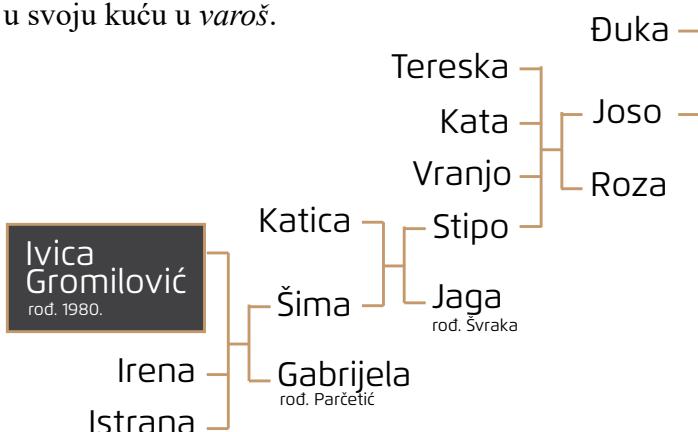
Tvrtka: „Mobili Produkt” DOO vlasnik: Marija Matarić.
Prije su tu stanovali Karla Probojčević s majkom Amalijom. Karlin otac je Stipan, osim Karle, s Amalijom je imao i kćer Anu. Stipan je s prvom ženom, Emom, imao djecu Ivana i Josipa. Emin prvi muž bio je Ivan Gromilović, a djeca su im Šima, Julka i Eva. Prije njih su tu stanovali Stipan Firanj i Bara koji su imali tri kćeri koje su umrle od tuberkuloze.

56

Domaćin Ivica Gromilović, rođen 1980. godine.

Njegovi roditelji su Šima i Gabrijela, rođena Parčetić. Osim Ivice imaju još Irenu i Istranu. Šimini roditelji su Stipo i Jaga, rođena Švraka. Osim Šime imali su još kćer Katicu. Stipin otac bio je Joso i majka Roza. Oni su imali djecu Vranju, Stipu, Katu i Teresku. Joso je imao još brata Đuku koji se oženio i otisao u svoju kuću u varoš.

Salaš je srušen, ostalo je samo ekonomsko dvorište koje pripada Mariji Bajić, rođena Fratrić.

Miško Lajoš i Ana, rođena Firanj, su raniji vlasnici.

Miško je sin Marka i Kate, Marko je osim Miška imao još: Vitu, Marišku, Janju i Vranju.

Markov otac je bio Vranjo Lajoš.

58

Domaćica je Marija Bajić, rođena Fratrić, 1956. godine.

Suprug joj je Mihajlo Bajić. Marijina djeca su: Kristijan i Danijel Jeremić. Marija je kćer Ljudevita (Lajče) Fratrića i Kate, rođene Kukuruzar. Lajčin otac bio je Đeno a mama Vita.

Prije njih tu je stanovaо Mica Firanj sa suprugom Jagom s kojom je imao djecu Palču, Katu i Franju.

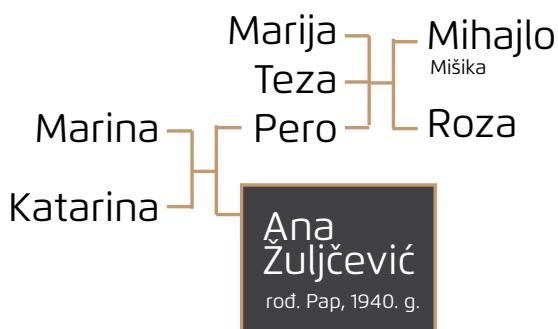
Gazda je bio Ivan Lajoš a kuću je kupio Đena.

Mica je nosio mlijeko u mljekaru.

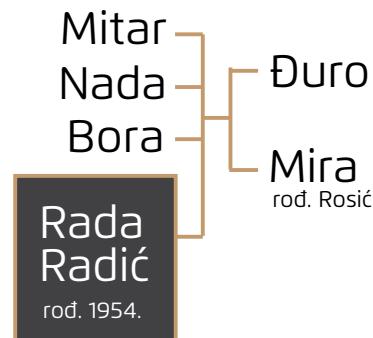

Domaćica je Ana Žuljević, rođena 1940. godine.
Djevojačko prezime Pap, suprug joj je Pero, njihova su djeca
Marina i Katarina. Perin otac bio je Mihajlo (Mišika) i mama Roza,
(bila je babica i kuharica na salašu). Njihova djeca su Pero, Teza i
Marija. Prije njih salaš je pripadao Miji i Marči Parčetić.
Oni su imali sinove Jakova i Vranju.

Domaćica je Rada Radić, rođena 1954. godine.
Roditelji su joj Duro i Mira, rođena Rosić.
Đurina i Mirina djeca su Mitar, Nada, Bora i Rada.
Prije njih tu su živjeli Pajo i Teza Jozić.
Prije Jozića tu su živjeli Đuka i Marica Karas s djecom Stipom,
Mijom, Vranjom i Tezom.

SALAŠI POKRAJ MOSTONGE

Izvor ove, nekad prave, rijeke je kod Riđice a ušće u Dunav kod Mladenova, pokraj Bačke Palanke. U Nenadić, Mostonga ulazi kod bivšeg Brandovog salaša iz pravca Bilića i nastavlja svoj tok kroz salaše ka Somboru dijeleći ih na dva dijela.

Salašari s druge strane kanala, da bi skratili put do glavnog puta, sami, prema vlastitim mogućnostima prave mostove, sve po odobrenim tehničkim uvjetima. Tako je u Nenadiću preko kanala, odnosno, rijeke Mostonge na duljini od 4 km izgrađeno puno mostova što zidanih, što drvenih, a u zadnje vrijeme ima i betonskih.

U 2016. godini u salašima je 21 most na dužini kanala od 3800 metara. To je, u prosjeku, po 1 most na svakih 170 metara rijeke.

Vodotok Mostonga kroz Nenadić održava se u dobrom stanju i u mogućnosti je odvesti svu vodu iz slivnog područja čak i u proljeće kada je vodostaj najveći. Šteta je što vode nema tijekom cijele godine jer bi to omogućilo navodnjavanje većih površina pokraj kanala, a bilo bi i ribe kao nekada.

Kuće pokraj kanala Mostonga: u njih 30 se stanuje, 14 je nenastanjeno. Ima ukupno 44 objekta. U njima stanuje 114 osoba.

Salaš je pripadao Žigi Jozić, koji je imao braću Stipana i Antuna. Roditelji su im bili Pero i Kata. Sada je salaš srušen i pripada Stipanovom sinu Antunu Joziću.

Domaćin i domaćica su Stipan Pekanović, rođen 1952. godine, i supruga Janja, rođena Gromilović. Djeca su im: Julija, Ivica, Agneza, Josip i Ceca. Ivica je oženjen Kristinom, rođenom Išpanović a djeca su im: Dario, Leona i Sebastijan. Stipanovi roditelji su Antun i Julijana, rođena Zidarević, njihova djeca su: Josip, Stipan, Kata i Marija. Prije njih, tu su živjeli Pajo i Matija Fratrić koji su imali djecu Mandu i Mariju.

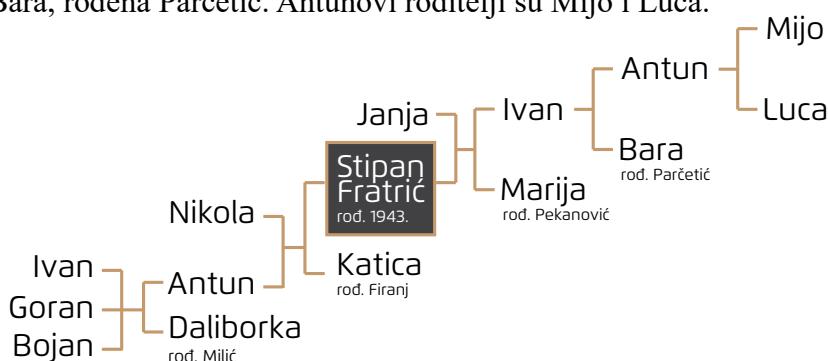

Domaćini su Janja i Franjo Raič.
Janja je usvojila sina Antuna.
Janjini roditelji su Đuka i Jovana.

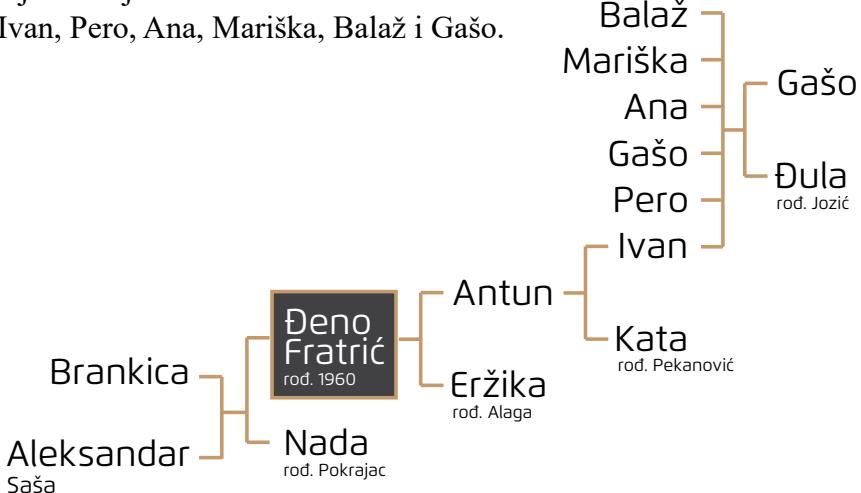

Domaćin i domaćica su Stipan Fratrić, rođen 1943. godine, i supruga Katica, rođena Firanj. Djeca su im Antun i Nikola. Antunova supruga je Daliborka, rođena Milić, njihova djeca su Ivan, Goran i Bojan. Stipanovi roditelji su Ivan i Marija, rođena Pekanović a djeca su im Stipo i Janja. Ivanovi roditelji su Antun i Bara, rođena Parčetić. Antunovi roditelji su Mijo i Luca.

Domaćin i domaćica su Đeno Fratrić, rođen 1960. godine, i supruga Nada, rođena Pokrajac. Djeca su im Brankica i Aleksandar (Saša). Đenini roditelji su Antun i Eržika, rođena Alaga. Antunovi roditelji su Ivan i Kata, rođena Pekanović. Ivanovi roditelji su Gašo i Đula, rođena Jozić. Njihova djeca su: Ivan, Pero, Ana, Mariška, Balaž i Gašo.

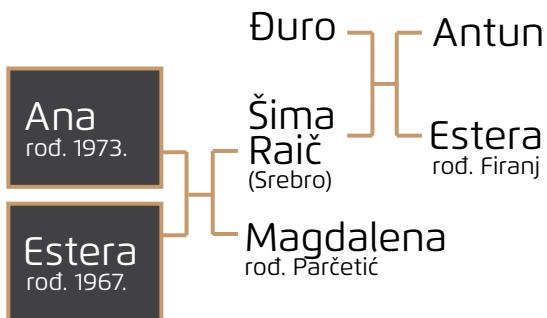

Vlasnici su Antun Fiola i supruga Kata.
Njihova djeca su Stipan i Jaga. Salaš je srušen.
Nitko na stanuje na njemu.

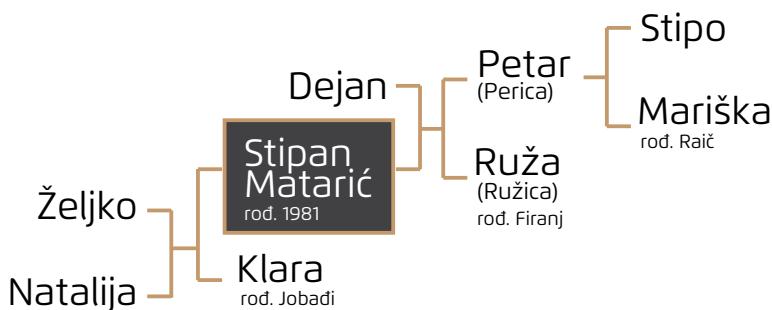

Domaćice su Estera Raič, rođena 1967., i Ana Rič, rođena 1973. godine. Roditelji su im Šima (Srebro) i Magdalena, rođena Parčetić. Šimini roditelji su Antun i Estera, rođena Firanj. Njihova djeca su Šima i Đuro.

Domaćin i domaćica su Stipan Matarić, rođen 1981. godine i Klara, rođena Jobadi, sa sinom Željkom i kćerij Natalijom. Stipanovi roditelji su Petar i Ruža, rođena Firanj. Njihova djeca su Dejan i Stipan. Petrovi roditelji su Stipo i Mariška, rođena Raič.

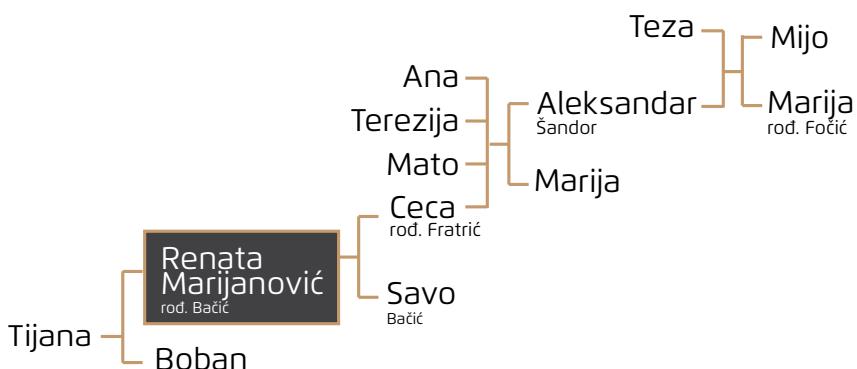

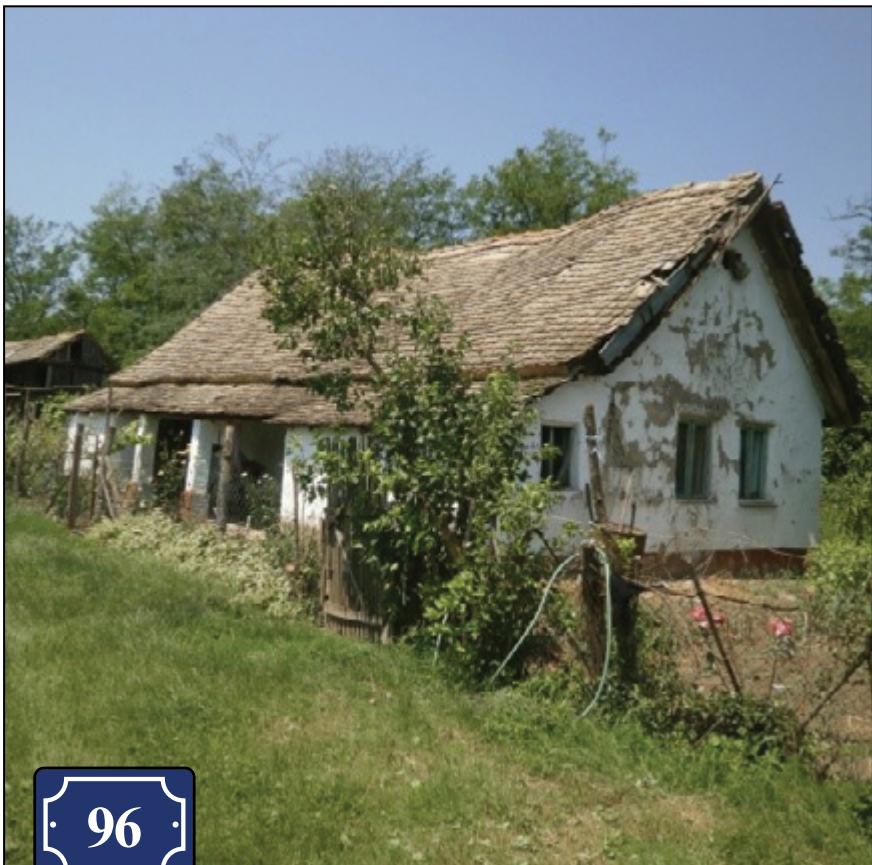

Domaćin i domaćica su Alojzije Jozić i Tereska, rođena Krajniger. Djeca su im Zlatko i Jasmina.

Domaćica i domaćin su Renata Marijanović, rođena Bačić i suprug Boban. Kćer im je Tijana. Renatini roditelji su Savo Bačić i Ceca, rođena Fratrić. Cecini roditelji su Aleksandar (Šandor) i Marija Fratrić, a imali su djecu: Matu, Cecu, Tereziju i Anu. Šandorovi roditelji su Mijo i Marija, rođena Fočić. Njihova djeca su: Aleksandar i Teza udana Benčić.

96

Domaćica i domaćin su Julka Fratrić, rođena Gromilović, 1937. godine, i suprug Antun. Antunovi roditelji su Pajo i Roza, djeca su im Antun i Mariška. Pajina mama se zvala Bara. Pajo je bio zvonar u kapelici.

Mariška — Pajo — Bara

Antun — Roza

Julka
Fratrić
rod. Gromilović
rod. 1937.

Domaćin i domaćica su Đuka (Mućkoš) Gromilović i supruga Marija. Djeca su im Esterka i Pero. Perina Žena je Manda, s njom ima djecu Stipu, Peru i Katu.

Domaćin i domaćica su Antun Lukić, rođen 1964. godine, i supruga Edita, rođena Firanj. Njihova djeca su Bojan i Sanja. Antunovi roditelji su Stevan (Pišta) i Marija, rođena Blesić.

Domaćin i domaćica su Vinko Dorotić, rođen 1956. godine, i supruga Marija, rođena Suvalj. Djeca su im Damir i Toma.

Tomina supruga je Karolina, rođena Kovač,

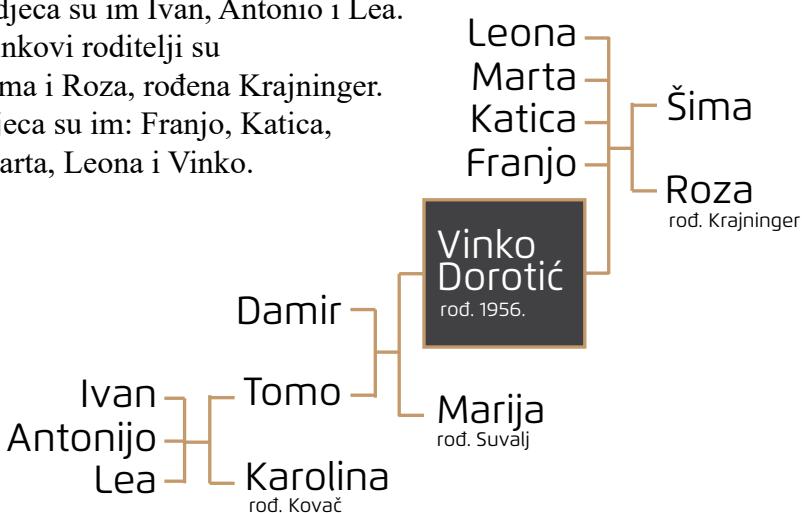
a djeca su im Ivan, Antonio i Lea.

Vinkovi roditelji su

Šima i Roza, rođena Krajninger.

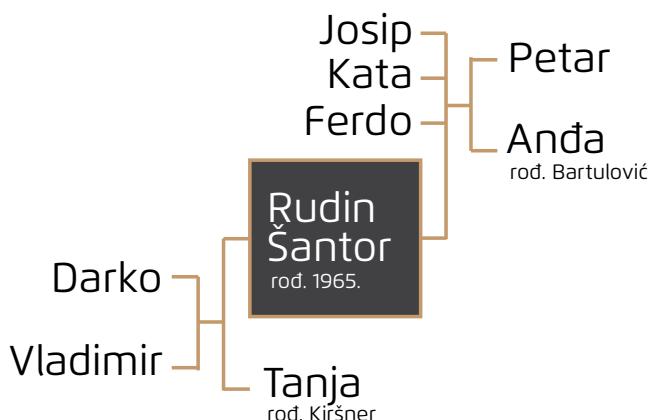
Djeca su im: Franjo, Katica,

Marta, Leona i Vinko.

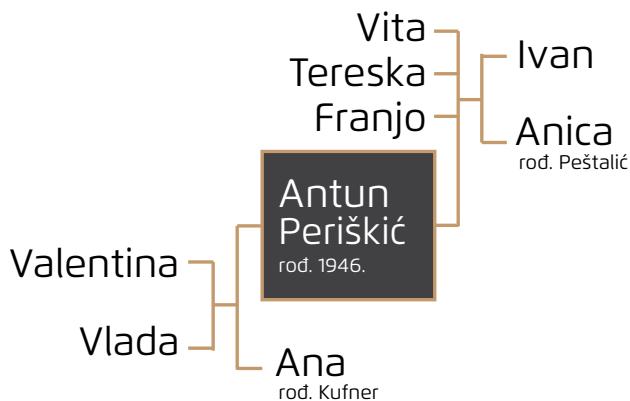

Domaćin i domaćica su Rudin Šantor, rođen 1965. godine, i supruga Tanja, rođena Kiršner. Djeca su im Darko i Vladimir. Rudinovi roditelji su Petar i Andja, rođena Bartulović. Djeca si im: Josip, Kata, Ferdo i Rudin.

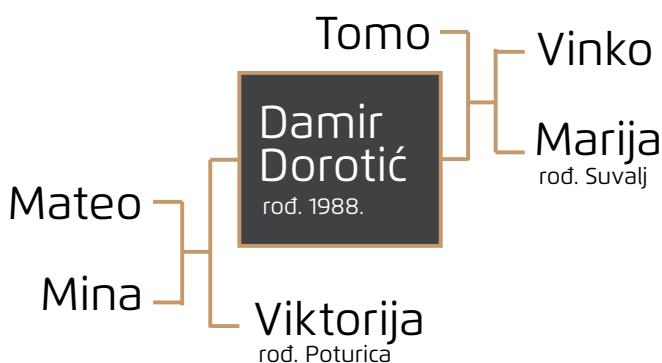

Domaćin i domaćica su Antun Periškić, rođen 1946. godine, i Ana, rođena Kufner. Djeca su im Valentina i Vlada. Antunovi roditelji su Ivan i Anica, rođena Peštalić. Njihova djeca su: Franjo, Tereska, Vita i Antun. Kuću su gradili Antun i Ana, rođena Kufner.

Domaćin i domaćica su Damir Dorotić, rođen 1988. godine i supruga Viktorija, rođena Poturica. Djeca su im Mateo i Mina. Damirovi roditelji su Vinko i Marija, rođena Suvalj.

Ovo je kuća Stipana Čuvardića i Marice koji su je izgradili i živjeli u njoj do smrti. Sada je vlasništvo Damira Dorotića.

Domaćica je Silvija Puić, rođena 1975. godine. Kći joj je Anastazija Žužić. Silvijini roditelji su Josip Puić i Vida, rođena Obradović.

Domaćin i domaćica su Doljan Čivčić i supruga Branka, rođena Radmilo. Djeca su im Siniša i Marina.

Domaćin i domaćica su Veljko Čivčić, rođen 1950. godine, i supruga Nada, rođena Pjetlović. Djeca su im Dragan i Goran. Veljkovi roditelji su Dušan i Savka, rođena Bajić.

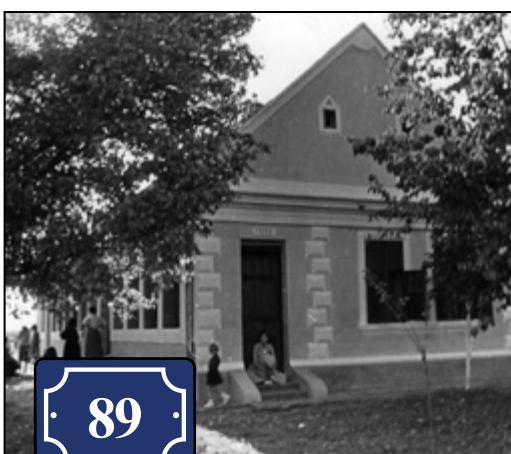
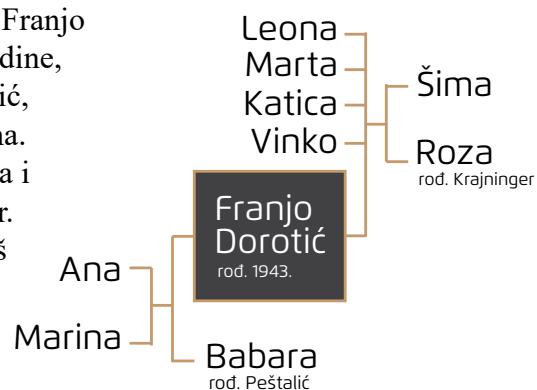

Dom, bircuz i prodavaonica.

Domaćin i domaćica su Franjo Dorotić, rođen 1943. godine, i Barbara, rođena Peštalić, Kćeri su im Ana i Marina. Franjini roditelji su Šima i Roza, rođena Krajninger. Osim Franje imali su još Vinka, Katicu, Martu i Leonu.

Domaćin i domaćica su Miloš i Lepa Opačić koji su kupili salaš od Aranke Logo, rođene Malbašić. Arankin muž bio je Karlo Logo koji je imao najviše zamlje na Gornjaku. Karlo Logo i Aranka su imali sina Karla koji je oženjen Radmilom, s kojom ima sina Karla.

Domaćin i domaćica su Vukosava Periškić, rođena Mirković 1944. godine, i suprug Franjo. Imaju djecu Ivana, Marinu i Vinku. Franjini roditelji su Ivan i Anica, rođena Peštalić. Njihova djeca su Franjo, Antun, Tereska i Vita.

Ivanovi roditelji su Marin i Janja.

Njihova djeca su Ivan, Marija i Antun. Antuna je ubio grom.

Domaćin i domaćica su Dimitrije Kaćanski, rođen 1957. godine, i supruga Kata, rođena Paštrović. Imaju kćer Jovanu. Salaš su gradili Antun Kukuruzar i Roza, rođena Raič, imali su djecu Anu i Cecu.

Domaćin i domaćica su Vinko Komušanac, rođen 1955. godine, i Dragica, rođena Boroz. Djeca su im: Marijana, Daliborka, Dragana, Dalibor i Darko.

Dalibor je oženjen Mirelom, rođenom Dobrić, a dijete im je Nikolina.

Vinkovi roditelji su Ivo i Mara, rođena Mandurić.

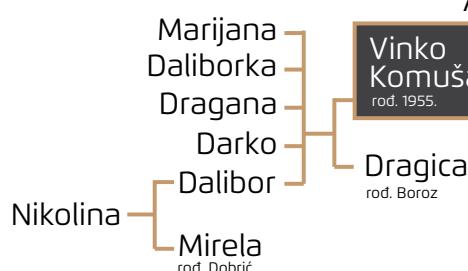
Osim Vinka imali su:

Andju, Anu, Ljubicu, Jozipa, Jelu, Franju, Ivu, Marka, Maru, Ilinku, Miru, Mirka i Dragana.

Ivo je došao iz Bosne, kupio je salaš od Cece (mala Ceca).

Dragan
Mirko
Mira
Ilinka
Mara
Marko
Vinko
Franjo
Ivo
Jela
Jozip
Ljubica
Ana
Andja

Marija
rod. Mandurić

Domaćin i domaćica su Mirko Komušanac, rođen 1964. godine, i supruga Angela, rođena Grebenar. Djeca su im Aleksandar i Aleksandra. Mirkovi roditelji su Ivo i Mara, rođena Mandurić.

Domaćin i domaćica su Dragan Komušanac, rođen 1966. godine, i supruga Ljilja, rođena Popović. Djeca su im Kristjan i Danijel. Draganovi roditelji su Ivo i Mara, rođena Mandurić.

66A

Domaćin i domaćica su Ivo Komušanac, rođen 1950. godine, i supruga Ana, rođena Lovrić.

Djeca su im Zoran i Suzana.

Zoran i supruga Jadranka, rođena Miroslavljević imaju djecu: Tamaru i Dijanu.

Ivini roditelji su Ivo i Marija, rođena Mandurić.

Ivana i Marijina djeca su:

Ivo, Anda, Ana, Ljubica, Jozip, Jela, Franjo, Vinko, Marko, Mara, Ilinka, Mira, Dragan, Mirko.

Mirko

Dragan

Mira

Ilinka

Mara

Marko

Ivo

Franjo

Ivo

Jela

Jozip

Ljubica

Ana

Anda

Mara

rod. Mandurić

Ivo
Komušanac
rod. 1950.

Suzana

Tamara

Zoran

Ana

rod. Lovrić

Dijana

Jadranka
rod. Miroslavljević

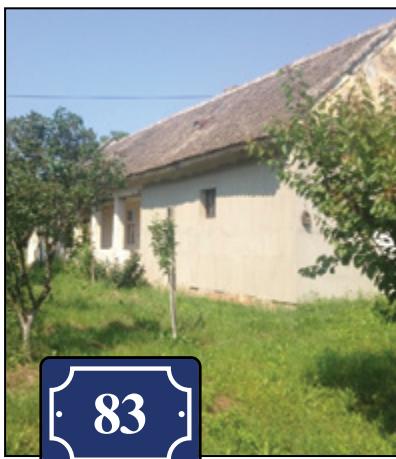

Vlasnik je Ivo Komušanac. Kupio je salaš od Ante i Delfe, rođene Sičenica, koji imaju kćer Luciju. Prije njih to je bio salaš Đure Hornjaka i Marije koji imaju sina Željka. Prije njih salaš je bio Kate Mila i njezina sina Antuna. Doselili su iz Gare (Mađarska).

Domaćin i domaćica su Zvonko Lukić, rođen 1971. godine, i supruga Marina, rođena Dorotić. Djeca su im Nikola, Boris i David. Zvonkovi roditelji su Mato i Tereska, rođena Matarić. Mato je sin Stipe i Ane, rođene Strilić koji imaju još i kćer Mariju. Stipini roditelji su Tuno i Tereska Lukić.

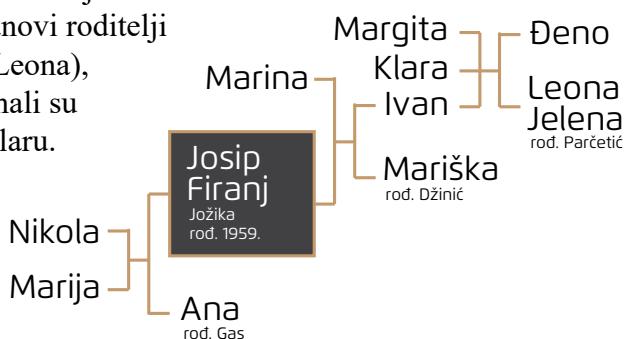

Domaćin je Jovan Brkić, rođen 1955. godine. Prije njega je bio salaš Zorana Kirasića i Gordane. Živjeli su s djecom Mariom, Sinišom i Dejanom. Kirasići su kupili salaš od Ancike Molnar njezine kćeri Edite. Ancikina majka, je Marija (Maca) Molnar, rođena Firanj. Marijini roditelji su Joso i Roza Firanj. Maca je prva imala radio u salasima pa je omladina odlazila k njoj slušati ga.

Domaćin i domaćica su Josip (Jožika) Firanj, rođen 1959. godine, i Ana, rođena Gas, s djecom Nikolom i Marijom.

Jožikini roditelji su Ivan i Mariška, rođena Džinić. Njihova djeca su Josip i Marina. Ivanovi roditelji su Đeno i Jelena (Leona), rođena Parčetić, imali su Ivana, Margitu i Klaru.

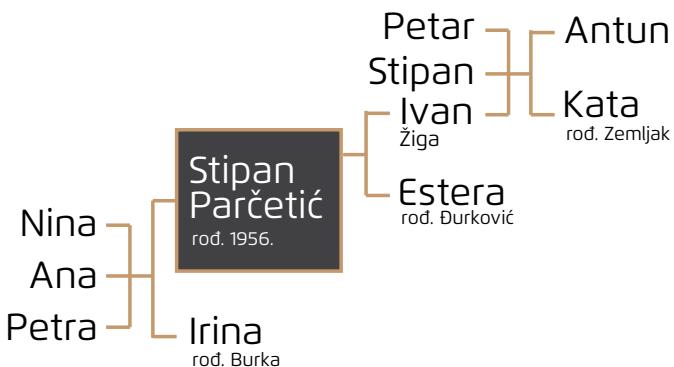

Do kraja 1937. godine vlasnica salaša bila je Marija Dujmov, rođena Firanj. Salaš je naslijedila Kata Parčetić, rođena Zemljak, a od 1949. godine vlasnik salaša je Ivan (Žiga) Parčetić, koji je sa suprugom Esterom podigao novi salaš i sve ekonomske zgrade. Nakon smrti Estere (1995.) i Žige (2002.) nasljednici su Marija Maširević, rođena Parčetić i Stipan Parčetić.

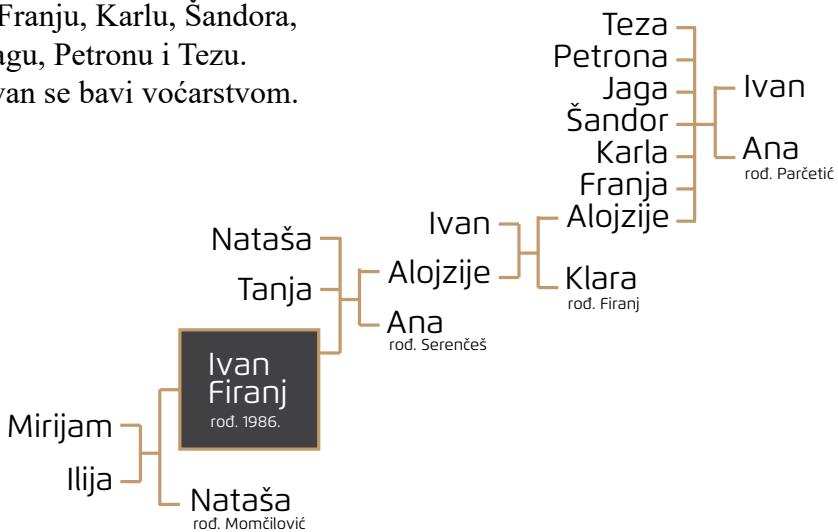

Domaćin i domaćica su Stipan Parčetić, rođen 1955. godine, i supruga Irina, rođena Burka. Djeca su im: Nina, Ana, Petra. Stipanovi roditelji su Ivan (Žiga) i Estera, rođena Đurković.

Domaćin i domaćica su Ivan Firanj, rođen 1986. godine, i supruga Nataša, rođena Momčilović. Djeca su im Mirjam i Ilija. Ivanovi roditelji su Alojzije i Ana, rođena Serenčeš, koji su osim Ivana imali i Natašu i Tanju. Alojzijevi roditelji su bili Alojzije (stariji) i Klara, rođena Firanj koji su imali Ivana i Alojziju. Roditelji Alojzija starijeg bili su Ivan i Ana, rođena Parčetić koji su imali još i Franju, Karlu, Šandoru, Jagu, Petronu i Tezu.
Ivan se bavi voćarstvom.

Domaćin i domaćica su Aleksandar (Saša) Kirasić, 1968. godine, i Ana, rođena Dorotić. Djeca su im Nataša i Davor.

Sašini roditelji su Miroslav Kirasić i Marija, rođena Raič.

Djeca su im Saša i Zoran. Marijini roditelji su Ivan Raič i Teza, rođena Fratrić, koji su imali još i kćeri Katu i Rozu. Ivanovi roditelji su Stipan i Roza, a njihova djeca su Ivan i Joso.

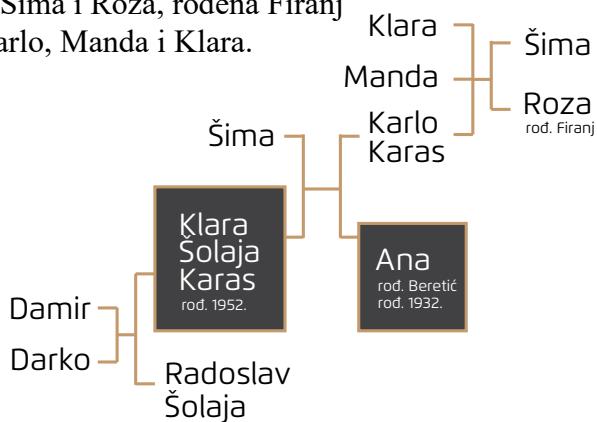

Domaćice su Ana Karas, rođena Beretić 1932. godine, i Klara Šolaja Karas, roђена Karas 1952. godine.

Klarin muž je Radoslav. Djeca su im Damir i Darko.

Klarini roditelji su Karlo Karas i Ana, rođena Beretić, koji su imali Klaru i Šimu.

Karlovi roditelji su Šima i Roza, rođena Firanj
Njihova djeca su Karlo, Manda i Klara.

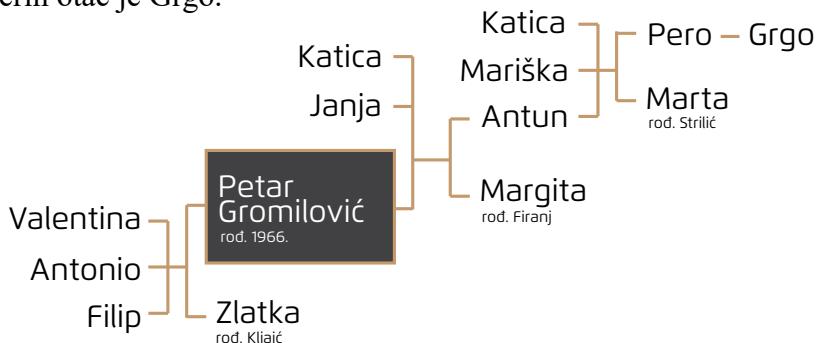

Domaćin i domaćica su Gabor Kovač, rođen 1967. godine, i supruga Zorica, rođena Štigmand. Djeca su im Aleksandar i Anja. Gabor je kupio salaš od Franje i Roze Gromilović čija je kćer Violeta. Franjini roditelji su Đeno i Ana, a njihova su djeca Franjo i Margita. Đeno i Ana su gradili salaš.

Domaćin i domaćica su Petar Gromilović, rođen 1966. godine, i supruga Zlatka, rođena Kljaić, s djecom Valentinom, Antonijom i Filipom. Petrovi roditelji su Antun i Margita, rođena Firanj koji su imali Janju, Katicu i Petra. Antunovi su roditelji Pero i Marta, rođena Strilić, koji su imali: Antuna, Marišku i Katicu.

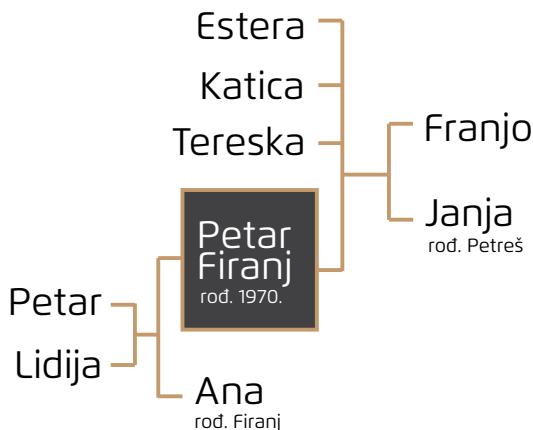
Perin otac je Grgo.

64

Domaćin i domaćica su Petar Firanj, rođen 1970. godine, i Ana, rođena Firanj, sa djecom Petrom i Lidijom. Petrovi roditelji su Franjo i Janja, rođena Petreš a njihova djeca su Estera, Katica, Tereska i Petar. Salaš su kupili od Đuke i Vite Gluvić, čiji je sin poginio na frontu 1943. godine. Mijo i Vita Karas su živjeli na salašu ispred koji je danas srušen. Petar ima suvremenu farmu krava muzara.

Domaćin je Petar Firanj, rođen 1970. godine. Kupio je salaš od Pere Džinić. Pero Džinić i Teza, imaju djecu Mariju i Anušku. Perini roditelji su Antun i Marija. Antunovi roditelji su Mato i Marija. Pero je bio lovac i od njih su kretale lovačke skupine u lov. Imali su i ribnjak i silose za silažu kukuruza.

Domaćica i domaćin su Ilonka Bezdan, rođena Surčić i suprug Ištvan (Pišta). Njihov sin je Bercika, a snaha Mirela Radić. Bercikina i Mirelina djeca su Stefan i Damjan. Druga obitelj je obitelj Marije Bezdan čiji je sin Rade. Oni su kupili salaš od Stane Mila čiji je suprug Bela Šamarija, apotekar. Djeca su im Becika i Kazimir. U dvorištu je imao bazen.

Karakorija

U ovom potezu postoji 7 salaša, neki su porušeni, a neki još stoje ali nisu za stanovanje. Ispred salaša nalazi se još i danas zemljani – ljetni put, koji ih povezuje sa Gakovačkim putom i s gradom Somborom. Iz smjera Sombora u prvom salašu živjeli su:

Josip Gromilović sa suprugom Štefom. Nisu imali djece. Poslije njih salaš se srušio i ostala su samo drva, koja tamo rastu.

Pavo i Anka, nisu imali djece, a salaš je danas napušten.

Josip Matošević sa suprugom. Imali su sinove Mileta i Pavu i kćer Jelu. Mile se oženio Danicom s kojom je imao šestero djece. Napravili su novu kuću na Gakovačkom putu.

Stipo Gromilović sa suprugom Lorikom i djecom Lukom i Marijom.

Oranica, nema ostataka salaša.

Mirko (Imra) Jobađi sa suprugom Katom, rođena Gromilović.

Djeca su im Pavle i Antun. Mirkovi (Imrini) roditelji su Antun (Tonika) i Margita koji su imali Mirka (Imru) i Jelenu (Ilušku).

Rada Vuičin i Marija, sin im je Jovica. Marijini roditelji su Martin i Kata Liščević. Marijin brat je Joso. Josina supruga je Koviljka, rođena Todić, imaju sina Slobodana. Katini roditelji su Joso (Bolta) i Krista. Na salašu je bio azil za pse, sada je salaš srušen.

Salaš je pripadao Josi i Rozi Išpanović čiji sin je Đeno. Ranije je to bio salaš Đene i Jage Lajoš. Martin Delija je naslijedio salaš.

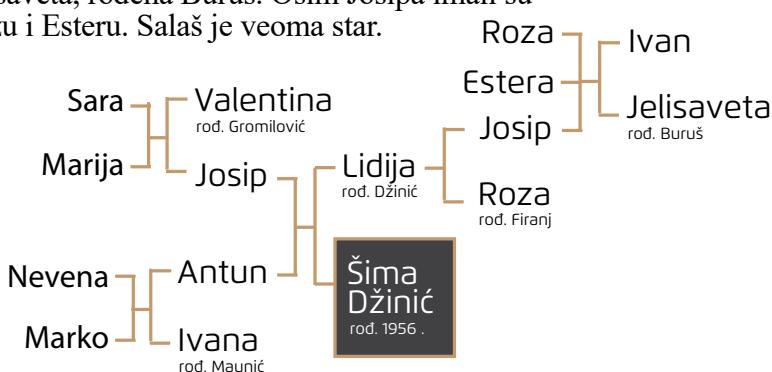
Koćevi salaši

Jedan krak sjeverne Mostunge prolazi kroz udolinu koju zovemo Koćevi, a po udolini smo tako nazvali i skupinu salaša koja se nalazi pokraj Čatalinskog puta. Salaši s desne strane puta pripadaju Nenadiću. Na izlazu iz Sombora Čatalinski put se odvaja od Bezdanskog puta odmah kod željezničke postaje Strilić. Nekada je Čatalinski put išao sve do mjesta Čatalija (Mađarska) i dalje do Baje. U Čataliju su somborski seljaci išli po vino, a sve do polovice 20. stoljeća, dok su bile razvijene stočne tržnice, tjerali su putem stoku do Čatalije.

U Koćevima danas postoji samo salaš obitelji Džinić i „Kockarov“ kašteli u šumi u kojem je smještena fazanerija. Vidjet ćemo ostatke 6 salaša koji su nijemi svjedoci prošlih vremena.

Domaćin i domaćica su Šima Džinić, rođen 1956. godine, i Lidija, rođena Džinić. Djeca su im Josip i Antun. Josipova žena je Valentina, rođena Gromilović, imaju kćeri Saru i Mariju. Antun je oženjen Ivanom, rođenom Maunić, djeca su im Nevena i Marko. Lidiji roditelji su Josip i Roza, rođena Firanj. Josipovi roditelji su Ivan i Jelisaveta, rođena Buruš. Osim Josipa imali su Rozu i Esteru. Salaš je veoma star.

Šima Dorotić i Roza, rođena Krajninger.
Djeca su im Katica, Marta, Leona, Franjo i Vinko.
Nekadašnji „Ribalov”.

Pajo (Levče) Astaloš i supruga Kata.
Djeca su im Antun, Stipan, Josip i Ivan.

Andrija Jurišić i Anica (Andrićko), rođena Čuvardić, djeca su im Mihovil (Mišo), Grgo, Stipan, Kata, Marinko, Stana i Sofija.
Stipan Jurišić i Aipilanija (Polka), rođena Palić, djeca su im Marija (Mariška), Agata (Jaga), Matilda (Maca), Ana i Julijana (Julka).
Josip Pletikosić i Jaga, rođena Jurišić, s djecom Marijom, Katarinom i Evom. Pekanov salaš star 300 godina srušen je 1999. godine.

Emerka Čuvardić i Kata Paštrović (Kapeldžija). Katina djeca su: Katina, Ilonka (Jelena), Jaga, Roza, Marija i Julija (Đula) a s Vranjom je imala Amaliju (Amalku). Joso Peštalić i Amalka s djecom Barbarom (Barom), Emerencijom (Emilkom) i Andrijom. Andrija i Janja, rođena Matarić, djeca su im Katarina i Josip.

Stipan Čuvardić i Manda, rođena Švraka. Djeca su im Franja i Marija. Stipanovi roditelji su Vranjo i Perka, rođena Džinić.

Salaš „Kockarov Kaštelj” u šumi (fazanerija).

Obitelj Šimunov. Janoš i Kata s djecom Elizabetom (Beškom), Jelenom (Ilonkom), Marijom (Mariškom), Anom (Anuškom), Viktorijom (Vituškom) i Gašparom (Gašom).

Obitelj Mormer. Ivan i Estera s djecom Marijom i Josipom.

Obitelj Šimunov. Gašo i Marija, rođena Pekanović, s djecom Katom, Stipanom i Franjom.

Poslije njih tu stanuju radnici fazanerije.

Savo i Ruža Maširević. Djeca su im Vida, Jovanka i Žara.

Alojzije A. Firanj

MOSTONGA, RIJEKA KOJA JE NESTALA

Mostonga je rijeka u Bačkoj, lijeva pritoka Dunava. Izvor ove, nekad prave, rijeke je kod Riđice a u Dunav se ulijeva kod Mladenova, pokraj Bačke Palanke. Prvobitan tok joj je bio 92 km ali kopanjem više kanala skraćen joj je na 70 km.

U Nenadić Mostonga ulazi kod bivšeg Brandovog salaša iz pravca Bilića i nastavlja svoj tok kroz salaše ka Somboru dijeleći ih na dva dijela. Nenadić je izgrađen u tri reda i to:

a) preko pruge Sombor-Riđica-Baja – s te strane ima manje salaša zbog pružnih prijelaza kojih je u Nenadiću bilo 6 (kod Jozića, kod stanice Nenadić, kod škole, kod Antuna Matarića, kod Firanja i kod stanice Radišić). Kako je pruga zatvorena za promet sad svako sebi pravi prijelaz i kuća je sve više.

b) do puta Sombor-Rastina koji je izgrađen po starom putu Sombor-Baja pa se može čuti kako se kaže za Nenadićane da su Bajčani, ili s Bajskog puta. Tu ima najviše salaša skoro jedan do drugog a tu se nalaze i škola i kapela.

c) preko kanala (odnosno rijeke Mostonge) ima nešto manje salaša jer ih rijeka dijeli od glavnog puta. Za prijelaz preko rijeke vodna zajednica je izgradila više zidanih mostova i to kod Brandovog salaša na putu Sombor-Gakovo-Rastina, kod zadruge (doma kulture), kod prodavaonice i kod Aranjoša na leniji Nenadić – Čatalinski put.

Salašari s one strane kanala, da bi skratili put do glavnog puta, sami prema vlastitim mogućnostima grade mostove. Život pokraj kanala ima svoje specifičnosti, postoji opasnost od pada u kanal stoke, zaprege, djece pa i odraslih ako su nepažljivi. Bilo je dosta mještana koji su nepažnjom noću upadali u kanal, najčešće kad su išli iz *bircuza*. Neki su pad u kanal čuvali kao tajnu ali bi ih uvijek netko vidio ili bi se povjerili pa se vijest polako pročula. Jednom su mještani pravili večeru u *bircuzu* za one koji su upali u kanal, kažu da ih je bilo 14. Tako je u Nenadiću preko kanala – rijeke Mostonge – u dužini od 4 km izgrađeno puno mostova što zidanih, što drvenih, a u zadnje vrijeme ima i betonskih.

Mostonga

U 2016. godini postoje ovi mostovi:

- Brandov	- zidan od strane vodne zajednice
- Šamaraj B.	- zidani
- Džinić P.	- betonski
- Firanj P.	- betonski
- Fratrić I.	- drveni
- Gromilović	- betonski
- Parčetić	- betonski, izgradila ga vodna zajednica
- Lukić	- zidani-betonski
- Komušanac	- betonski
- Blesić A.	- drveni polusrušen
- Logo	- zidani
- Dom	- betonski, vodna zajednica
- Aranjoš	- zidani-betonski, vodna zajednica
- Jozić J.	- drveni
- Jozić Đukica	- zidani
- Fratrić Antun	- drveni
- Fratrić Alojzije	- drveni
- Matarić Perica	- betonski
- Fratrić	- drveni
- Pekanović, Fratrić	- drveni
- Jozić Žiga	- drveni

Ukupno u salašima ima 21 most na dužini kanala od 3800 metara. To je na svakih 170 m most, stoga nije čudno što se rijeka zove Mostonga.

Jedan krak sjeverne Mostunge nekada je tekao kroz udolinu koja se zove Koćevi. Tu se voda zadržavala skoro cijele godine jer protoka nije bilo. Neki salašari su produbili Koćeve da bi preko ljeta bilo dosta vode za napajanje krava koje su se tu čuvale, a i za ribu koje je u moje vrijeme bilo baš dosta. U tim Koćevima mnogi Nenadićani su naučili plivati i skakati s vrbe koja se razgranala nad vodom. Problem je bio kad je voda plitka, a mulj do koljena, pa bi se skok završio glavom u mulju. Srećom svih mojih deset godina kupanja u bać Pirginom (Franj Firanj) koču proteklo je bez ozbiljnih povreda, bilo kog kupača. Danas je, većina livada oko koćeva uzorana a koćevi su uglavnom preko ljeta suhi. Ranije je u njima bilo ribe, rogoz se rezao kao i trska. Oko svakog koča bilo je dva reda vrbe ili topole.

Vodotok Mostonga kroz Nenadić održava se u dobrom stanju i u mogućnosti je odvesti svu vodu iz slivnog područja naročito u proljeće kada je vodostaj najveći. Šteta je što vode nema tijekom cijele godine jer bi to omogućilo navodnjavanje većih površina pokraj kanala, a bilo bi i ribe kao nekada. Vratili bi se čerenci, na čuprije bi se postavljale vrške a po kanalu se vukle mreže u mulju do koljena. Uvečer – džak ribe pa dijeli na cijelu ekipu, po pet-šest svakom.

Zimi se na Mostungi igrao hokej na *džogama* s *džogurašom* a od grane duda se radila dobra palica – pa igraj do mile volje. Tko nije imao *džoge* igrao je u klompama. Kanalom smo išli i u školu po ledu dok nismo pod bać Lojzinom čuprijom propali do koljena i tako mokri cijeli dan proveli u školi. Poslije razgovora učiteljice s roditeljima ne sećam se da smo više išli tim putem.

Mostungi se u prošlom stoljeću pridavalо više pozornosti. Po priči starijih Nenadićana do Drugog svjetskog rata dva tri puta tjedno bi dva žandara na konjima, od Sombora do Rančeva, jahala pokraj Mostunge i nadgledala stanje. Mnogi su ostavili čerenac u kanalu i pobjegli u kukuruze jer su kazne za nedozvoljeni ribolov bile rigorozne.

Mostonga, rijeka sa sto rukavaca, i bara, danas je ispresijecana kanalima i odvodi višak vode onako kako je i zamišljeno projektom.

Mostonga danas žudi za vodom posebice u kolovozu, samo 100 cm bi je vratilo u život. Ovako – Mostonga postaje duboki šanac koji služi za odvod otpadnih voda iz mjesta kroz koje prolazi. Sreća je što je Nenadić prije Sombora pa kroz njega ne protječe sav gradski otpad.

Pavle (Gašin) Matarić

OBRAZOVNI, POLITIČKI I VJERSKI ŽIVOT

Škole u Nenadiću i školovanje mještana

Uvodnik

Prema predanju, još u XV. stoljeću, u vrijeme grofova Cobora, benediktinci su imali svoje škole. Najstariji pisani podaci o prosvjetnom životu u Somboru datiraju iz vremena vladavine Turaka (1541. – 1687.). Nakon odlaska Turaka i ukidanjem vojne granice, franjevci su opismenjavali živalj. Službene crkvene knjige vodile su se od 1687. godine u Subotici i Somboru, a te godine, 12. rujna, u Sombor je ušla austrougarska vojska. Uzroci sporog razvoja školstva višestruki su: slaba ekonomija i nedostatak neophodnih socijalnih i nacionalnih uvjeta.

Prema arhivskim podacima, koji su pisani na crkveno-slovenskom jeziku, u Somboru je 1699. godine otvorena Narodna škola, a 1702. škola na njemačkom jeziku. Vjeroispovedna srpska osnovna škola počela je s radom 1717. godine, a 1722. godine osnovana je i počela s radom Rimokatolička osnovna škola. Prva četvororazredna gramatikalna (latinska) škola osnovana je 1759. godine na inicijativu Srpske pravoslavne crkvene općine. Na temelju dozvole rimokatoličkog nadbiskupa Baćanija, magistrat je 1763. godine otvorio Gradsku gramatikalnu školu, jer je latinski jezik bio od primarnog značaja.

Carskim dekretom iz 1770. godine, carica Marija Terezija počela je postupno provoditi školsku reformu. Sombor je postao sjedište *Vrhovnog direktorata* svih škola Baćke, Bodroške, Baranjske i Tolnajske županije, te je za obrazovanje stanovništva u Habsburškoj Monarhiji vrlo značajan datum 1. svibnja 1778. godine. Tada je prosvjetitelj Avram Mrazović (1756. – 1826.) osnovao *Normu*, trorazrednu osnovnu školu, najstariju ustanovu za obrazovanje učitelja na jugoistoku Europe, preteču današnjeg

Pedagoškog fakulteta u Somboru. Ovaj je znameniti Somborac u Beču pohađao *Narodni tečaj* kod poznatog pedagoga J. Felbigera pa je nastavu organizirao prema njegovoj didaktičkoj teoriji. Uvode se tako novi predmeti i nastavne metode, koriste se i tiskani udžbenici, a u školama se provodi stručni nadzor. Četrdeset godina vladavine Marije Terezije vrlo su značajne i za razvoj školstva u nas.

U drugoj polovini XIX. stoljeća u Somboru su osnovane: Državna gimnazija (1872.), Trgovačka akademija (1888.) – od 1950. godine Srednja ekonomski škola, pet osnovnih škola i neke obrtničke škole (prva stručna obrtnička škola otvorena je 1884. godine). Salaške škole u okolini Sombora podižu se u drugoj polovini XIX. stoljeća. Za upravnika svih osnovnih škola u gradu i na salašima 1858. godine postavljen je profesor Nikola Vukićević (1830. – 1910.). Za svoj višegodišnji profesorsko-pedagoški rad dobio je značajna priznanja, a 1863. godine postao je počasni član Matice srpske u Novom Sadu i član Hrvatskog književno-pedagoškog zbora. Do kraja XIX. stoljeća mreža salaških škola znatno se proširila velikim dijelom i njegovom zaslugom.

Škola u Nenadiću

Magistrat je 1859. godine inicirao osnivanje škole u Nenadiću. Direktor rimokatoličkih škola u Somboru nastoji da nastava počne već 1860. godine. Nenadićani će, prema usmenom predanju, Joziće pamtit i po tome što je Đuka Jozić u drugoj polovini devetnaestog stoljeća od Dujmovića kupio dva salaša. Na jednom od njih, u Nenadiću, smještena je Bunjevačka škola koja je počela raditi 1861. godine (25 učenika). Zato se među salašarima govorи o *škuli na jozićkoj zemlji*. Dio Nenadićana (iz Koća) pohađao je školu u Maloj Pešti (1880.) na Čatalinskem putu, u kući učiteljice Estere Lukić, udane za Šimu Jozića. Prvi učitelj u Nenadiću bio je Alojzije Vidaković, koji je 1867. godine dobio svjedodžbu prosvjetnih vlasti o primjernom vladanju za prvih šest godina rada u školi.

Kod raspisivanja natječaja za učitelje tražilo se znanje mađarskog i njemačkog jezika, nastava je bila organizirana na mađarskom, a vjerouauk na materinjem jeziku.

Prema pisanim podacima Prosvjetnog narodnog odbora Opštine Sombor, radila je 1890. godine škola s adresom Nenadić

salaši 56 (nasuprot željezničkoj stanici Nenadić). Od 1890. do 1919. godine škola je pripadala Crkvenoj općini rimokatoličke crkve pod nazivom Osnovna škola. Od 1919. godine postaje vlasništvo države pod istim nazivom, a od 1951. nosi naziv Šestorazredna osnovna škola u Nenadiću.

Образац 1

Подаци о установама, предузећима и организацијама	
<i>Osnovna šestorazredna škola Nenadić</i>	
(базна установа, предузеће, организација, удружење)	
<i>Prosvetni V.O.O Sombor</i>	
(песој)	
Основан (одлука, број и датум)	<i>1890 (подatak od najstarijih ljudi)</i>
Адреса	<i>Nenadić salas 56</i>
Организационе промене	<i>Od 1890-1893 pripadala crkvenoj općini „rimokatoličke crkve“ pod nazivom „Crkvena škola“. Od 1919. postaje vlasništvo države pod nazivom „Osnovna škola“. Od 1951. nosi novi naziv „Šestorazredna osnovna škola“</i>
Укинут (одлука, број и датум)	
Напомена.	
<i>Lukovodioc škole: Čičevacki Kotice Lukovodioc arhiva: Čičevacki Kotice Godina 21.12.1932 u Somboru Ima diplomi učilišta Škole Postavljeno u Nenadić salosi 1953/54 školske godine Ura XV platići razred</i>	
	

Preslika iz Istorijskog arhiva Sombor

Sadašnja školska zgrada građena je od 1925. do 1928. godine na zemljištu koje je poklonio veleposjednik Karlo Logo.

Karlo Logo

Školska knjižnica s čitaonicom osnovana je 1930. godine.

Škola u Nenadiću 1928. godine

Učitelj Pinterović s učenicima 1928. godine

Učitelj Sokol s učenicima 1932. godine

Razmjena učenika

U četvrtom desetljeću XX. stoljeća došlo je do razmjene učenika iz Nenadića i Gakova. Tijekom školske godine u neke obitelji na salašima dolazili su učenici njemačke narodnosti iz Gakova učiti srpskohrvatski jezik, a naša su djeca u Gakovu učila njemački jezik. Bili su to učenici: Petar (Gašo) Matarić, Antun A. Matarić i Ivan (Žiga) A. Parčetić.

Školska priredba učenika Nenadića i Gakova 1933. godine

Povijest salaških škola

Uprava salaških škola u Somboru nastala je 4. ožujka 1959. Godine rješenjem NOO Sombor, broj 0716-2367, i obuhvaća 17 salaških naselja. Prema zapisima, škole ovakva tipa postojale su i prije Prvog svjetskog rata. Nakon Drugog svjetskog rata ove su škole su pod upravom Centralne škole u Somboru, a zatim su se formirale kao samostalne uprave da bi, najzad, 1959. godine bila osnovana Uprava salaških škola. Uprava škola bila je u gradu, a odjeljenja na salašima. Škole su bile šestorazredne do školske 1959./60. godine, petorazredne do školske 1971./72. godine, četvororazredne do školske 1977./78. i trorazredne do 31. kolovoza 1998. godine. Skupština općine Sombor 21. ožujka 1964. godine donijela je rješenje broj 01-5404/1 kojim se Upravi salaških škola mijenja naziv u Osnovna škola „Batinski borci Sombor“. Na sjednici Savjeta za prosvjetu i kulturu (27. prosinca 1973. godine) škola u Nenadiću pripojena je Osnovnoj školi „Ivo Lola Ribar“ u Somboru s učenicima i učiteljima Katicom Čičovački, Slobodanom Čičovačkim i Livijom Dacić. „Osnovnu školu Batinski borci Sombor“ ukida Skupština općine Sombor na temelju Zakona o obrazovanju i vaspitanju SAP Vojvodine rješenjem broj 610-5/74-01/I od 12. veljače 1974. godine.

Učiteljica Katica Čičovački nastavila je s radom u školi u Nenadiću do školske 1976./77. godinom, a učitelj Slobodan Čičovački do 31. kolovoza 1986. godine (trorazredna nastava). Nakon završenog rada u školi u Nenadiću, nastavili su učiteljovanje u Osnovnoj školi „Ivo Lola Ribar“ u Somboru. Pomoćne su radnice u nenadićkoj školi bile Eva Gromilović i Jovanka Džombić.

Nastava se odvijala u kombiniranim odjelima u dvije smjene i s dva učitelja sve do školske 1977./78. godine, kada škola prelazi u jednosmjenski rad (prije podnevna nastava) s jednim učiteljom.

Izvještaj o radu Osnovne škole „Batinski borci Sombor”

* U sedamnaest školskih zgrada nalazile su se 23 učionice i 13 stanova za učitelje. Do 1959. godine koristio se stari školski namještaj (*skamije*), no postupno se nabavlja i novi, moderniji namještaj za učionice i rekviziti za satove tjelesnog odgoja. U Nenadiću je zamjena školskog namještaja izvršena 1963. godine.

* Svaka salaška škola ima svoju knjižnicu. Školske godine 1968./69. bilo je ukupno 1200 knjiga za 563 učenika. Knjižnica u Nenadiću imala je 66 knjiga za 43 učenika, a na kraju školske 1997./98. godine knjižnica je imala fond od 172 knjige za 12 učenika. Učenici su čitali i dječje časopise: „Kekec”, „Poletarac”, „Male novine”, „Politikin zabavnik”, „Zmaj”...

* Prvo ljetovanje učenika organizirano je 1961. godine u Rogaču kod Omiša u suradnji s Osnovnom školom Bratstvo jedinstvo Sombor, a od 1965. godine ljetovalište se koristilo u suradnji s Osnovnom školom „Bratstvo jedinstvo” iz Čonoplje.

Učiteljica Katica Čičovački s učenicima, Rogač kod Omiša, 1961. godine

Učenici su osam godina odlazili na more u Rogač i dvije godine (1969. i 1970.) u Pirovac kod Šibenika. Ljetovalo je 1928 učenika od dvije do četiri smjene po dvadeset dana.

Učitelji Katica i Slobodan Čičovački s učenicima, Rogač kod Omiša, 1966. godine

* Organizirane su svake godine i učeničke ekskurzije u Beograd, Novi Sad, Zagreb, Osijek, Suboticu, Palić, Kumrovec i druga mjesta.

Učitelji Katica i Slobodan Čičovački s učenicima na Paliću 1965. godine

* Odlični učenici nagrađivani su knjigama i ljetovanjem na moru. Nagrađivanje je uvedeno tek školske 1964./65. godine. * Pionirska organizacija (od 1956. godine) obuhvaćala je učenike nižih razreda i priređivala sportska natjecanja i natjecanja u znanju o kulturi u više sekcija (dramskoj, literarnoj, folklornoj, recitatorskoj, nogometnoj...). Učitelji su organizirali priredbe u Domu u povodu državnih praznika, za Osmi mart i na kraju školske godine.

Učitelj Slobodan Čičovački s mladim nogometmašima 1957. godine

* Prvi su školski odbori formirani školske 1958./59. godine u svim salaškim školama. Centralni školski odbor bio je pri Upravi škole i brojao je 11 članova. Funkcija školskih odbora prestaje 2. srpnja 1964. godine i škola se predaje na upravljanje kolektivu. Svi članovi Školskog odbora postali su članovi Savjeta. Te godine donijeti su Statut škole, pravilnici i ostali normativni akti.

* Savjet škole je 2. listopada 1964. godine donio odluku da se 19. studenoga obilježava kao Dan škole. Prve nagrade školskim

zaposlenicima dodjeljene su na taj dan 1965. godine. Pored ostalih, nagrađena je učiteljica Katica Čičovački, a 1968. nagrađen je učitelj Slobodan Čičovački za deset i više godina rada.

Upravitelji škola: Mirko Kapitarić, Slavko Mihajlović, Đura Marković, Boža Popić, Marko Patarčić, Uroš Bjelić, Stevan Vasiljević, Milan Basta, Mira Malivuk i Zoran Borak.

Učitelji u Nenadiću: Alojzije Vidaković (1861.), Pinterović (1928.), Sokol (1932.), Mara Vorotinčev (školske 1941./42. godine), Margita Čato i Irenka Tot (od 1941. do 1944. godine na mađarskom jeziku), Franja Pavletić (od 1944./45. do 1956./57.), Ivan Bogdan (1945./46.), Đura Marković (od 1947./48. do 1953./54.), Marija Vranić (od 1949./50. do 1952./53.), Jovanka Janjić (1955./56.), Katica Firanj-Čičovački (od 1953./54. do 1976./77.), Slobodan Čičovački (od 1956./57. do 1985./86.), Livija Dacić (od 1971./72. do 1977./78. godine) i Ana Knežević (od 1986./87. do 1997./98.). Ana Knežević nastavlja rad u matičnoj Osnovnoj školi „Bratstvo jedinstvo“ u Somboru. Školske 1991./92. godine na zamjeni je bila učiteljica Jelena Nikolić.

Dječji vrtić u Nenadiću je radio od školske 1986./87. do kraja školske 1997./98. godine pod rukovodstvom učiteljice Ane Knežević.

Arhivska građa škole

Arhivska građa o školi u Nenadiću od 1890. do 1948. godine uništena je iz nepoznatih razloga (ne zna se kada, čijom odlukom i na koji način).

Образац II

ПОДАЦИ О АРХИВСКОЈ ГРАЂЕ

НАЗИВ ФОНДА (регистратура)

Domovna istoričarska škola Finodis'

a) САЧУВАНО АРХИВСКЕ ГРАЂЕ:

1. Документата (фотокопија, сандука, врећа) *Finotra se ulicijom Šubićevac 31*
šiška 12 cm) год. (од — до) *1952-1957* тежине у кг. *0,67 kg*
2. Помоћних књига *5 komada od 1950 - 1957* год. (од — до) *2 kg 690 g/kg*
3. Осталих *14* год. (од — до) *1948 - 1957* год. (од — до) *4-kg 90 - 0*
4. Печата *1* штамбала *1* год. (од — до) *od 1953*
5. *Finotska dokumentacija (kopija i 1 osniva od 1954-1957*
(sa težinom od 120 kg))
6. Укупна тежина архивске грађе *8 kg 260 kg*
7. Место смештаја (чија зграда, под чијим називом, просторије, полице) *Zgrada „istorijske*
te domovne škole“ u soli 40 m i otvoren je u današnji dan
50m udaljenosti i u visinom 150 cm
8. Срећеност (да ли је срећено и како) *Sreću su ostvari konološki radovi.*
Ukogje su moguć delom ukrasane

b) УНИШТЕНО АРХИВСКЕ ГРАЂЕ:

Врста архив. грађе *Arhivska građa se učinila od 1890-1948*

Количина (у процентима) *je uništivena u nepravilnoj razlozi*

Када (година) *Ne poznata*

Чијом одлуком (писменом или усменом) *Ne poznata*

На који начин (отпад, продавништво, итд.)

Предузете мере за спречавање уништења грађе (издаје, преко кога и резултати). *Zgrada*
u „istorijskoj domovnoj školi je skrenuta pažnja da do
4. 5. 1958 god u arhivsku zgradu konološki obred i da je don
pod ključem. Uzročnik je član 1, 12, 14, 45 i 42 Zakona o
državnim arhivima N. 2 Srbiji

Preslika iz Istorijskog arhiva Sombor

Upisi učenika

Prosvjetni odsjek pri Okružnom NOO Sombora osnovan je 12. studenoga 1944. godine. Nastava u salaškim naseljima počela je 1. prosinca školske 1944./45. godine. U školu u Nenadiću upisano je te godine četrdeset učenika kod učitelja Franje Pavletića.

Postoji samo zbirna upisnica učenika drugih, salašarskih škola, za školsku 1944./45. godinu i školsku 1950./51. godinu u okviru koje se nalaze i podaci za učenike iz Nenadića.

Popis učenika školske 1944./45. godine

Prvi razred: Julka A. Gromilović, Marija P. Gromilović, Josip A. Jozić.

Drugi razred: Šima A. Gromilović, Antun F. Fratrić, Stipan I. Jozić, Šima A. Raič, Petar D. Sečujski, Vida S. Maširević, Marija K. Maunić, Marija F. Novak.

Treći razred: Julka S. Jurišić, Manda P. Fratrić, Ana S. Karas, Margita S. Kukuruzar, Zlata G. Raič, Stipan P. Andrašev, Stipan A. Fiola, Petar Đ. Gromilović, Josip A. Jozić, Alojzije Ž. Fratrić.

Učiteljica Irenka Tot s učenicima 1942. godine

Četvrti razred: Margita Đ. Firanj, Marija P. Firanj, Terezija J. Gromilović, Ana S. Jurišić, Kata M. Kukuzar, Ana S. Raić, Janja S. Raić, Franja M. Firanj, Mata S. Lukić.

Peti razred: Ivan Đ. Firanj, Josip F. Novak.

Šesti razred: Marija P. Fratrić, Janja A. Gluvić, Marija P. Lukić, Ana K. Molnar, Antun P. Gromilović, Mirko A. Jobadi, Matija A. Jozić, Franja Đ. Jozić.

Učiteljica Margita Čato s učenicima, 1943. godine

Popis učenika školske 1950./51. godine

Prvi razred: Teza A. Andrašev, Marija Ž. Fratrić, Stipan I. Fratrić, Alojzija F. Gromilović, Kaja J. Matošević, Duško Ž. Plavšić, Franja I. Periškić, Ilonka L. Gondoš.

Drugi razred: Ivan A. Andrašev, Grga L. Firanj, Roza M. Firanj, Katica P. Gromilović, Perica S. Matarić, Aleksandar Ž. Plavšić, Adela F. Vajgand, Julijana L. Gondoš.

Treći razred: Marija A. Blesić, Klara D. Firanj, Katica L. Firanj, Vita F. Novak, Martin A. Rot, Jakob A. Rot, Marija I. Šimon, Kata I. Raić, Eva I. Gromilović, Ilija J. Matošević, Žarko S. Maširević.

Četvrti razred: Luca A. Jozić, Ana J. Pap, Duro A. Raič, Ceca G. Raič, Stana S. Fratrić, Karlo F. Gromilović.

Popis učenika školske 1951./52. godine

Napomene:

♦ Veronauka u školama izučavana je sve do posle Drugog svetskog rata kada je Dekretom 1951. godine ukinuta. Na inicijativu premijera Zorana Đindjića vraćena je u škole (objavljeno u Službenom glasniku RS, broj 46/2001. godine). Izvor: TANJUG Beograd, 30. siječnja 2012.

♦ Spiskovi učenika od ove školske godine sadrže prezimena i imena učenika koji se prvi put upisuju u I razred i onih koji se prvi put upisuju u II, III, IV, V i VI razred u Nenadiću, ukoliko postoje pisani podaci.

Prvi razred: Stana I. Benčić, Antun A. Blesić, Jelica J. Matošević, Vita I. Periškić, Slobodanka Ž. Terzić.

Drugi razred: Slobodan B. Živanović (prešao iz Stanišića).

Treći razred: Herbert M. Dvoržak, Vili J. Melher, Jakov M. Velfl (prešli iz Gakova).

Učiteljica Marija Vranić s učenicima 1953. godine

Popis učenika školske 1952./53. godine

Prvi razred: Petar A. Andrašev, Laslo L. Gondoš, Antun M. Liščević, Slobodan Ž. Plavšić.

Drugi razred: Stipan P. Astaloš.

Treći razred: Antun P. Astaloš.

Učiteljica Katica Firanj

Popis učenika školske 1953./54. godine

Prvi razred: Franja Đ. Gromilović, Ivan S. Probojčević, Ružica J. Firanj, Antun I. Periškić, Joso P. Astaloš, Ana I. Šimun, Marija J. Pletikosić, Marija M. Liščević.

Drugi razred: Antun M. Berenji (iz Sonte), Marta I. Ćubel (iz Odžaka, BiH).

Četvrti razred: Antun I. Jakšić (Sonta)

Učiteljica Katica Firanj s učenicima 1954. godine

Popis učenika školske 1954./55. godine

Prvi razred: Aranka M. Liščević, Vinko I. Aranjoš, Šima A. Raič, Marija I. Raič, Aranka A. Andrašev, Janja I. Fratrić, Mato G. Matarić, Ana I. Ćubel.

Peti razred: Mariška F. Štrangarić (Sombor).

Popis učenika školske 1955./56. godine

Prvi razred: Marija J. Matošević, Antun J. Raič, Ivica J. Pap, Jozip I. Probojčević, Antonia M. Liščević.

Drugi razred: Anka M. Bačić, Marko M. Berenji.

Treći razred: Marta Š. Dorotić.

Četvrti razred: Katica Š. Dorotić, Sima Ž. Ignjatov (Sivac), Ivan M. Matić (Sonta).

Peti razred: Antun S. Trnko.

Učiteljica Katica Firanj s učenicima na satu zemljopisa 1956. godine

Popis učenika školske 1956./57. godine

Prvi razred: Mato A. Andrašev, Marija I. Aranjoš, Ivan I. Benčić, Manda A. Dorotić, Marija P. Džinić, Marija F. Firanj, Vinko J. Firanj, Đurđina A. Galetin, Pavle D. Kljajić, Marija J. Knezi, Nenad Ž. Terzić, Marija F. Žuljević.

Četvrti razred: Anica V. Stanković.

Učitelj Franja Pavletić s učenicima 1957. godine

Popis učenika školske 1957./58. godine

Prvi razred: Petar M. Bačić, Marija S. Čuvardić, Leona Š. Dorotić, Ana P. Džinić, Vukica A. Galetin, Gašo A. Firanj, Karlo S. Probojčević, Marija Ž. Parčetić, Barbara J. Peštalić, Andja A. Miljanović, Ana Š. Pap.

Drugi razred: Andrija P. Vitković.

Treći razred: Marta Š. Dorotić, Franja P. Lukačević.

Četvrti razred: Ankica P. Vitković.

Učiteljica Katica Čičovački s učenicima 1958. godine

Popis učenika školske 1958./59. godine

Prvi razred: Josip A. Andrašev, Vera V. Kaćanski, Vita P. Fratrić, Katica J. Pletikosić, Andrija J. Peštalić, Stipo Š. Pap, Živorad I. Simendić, Estera F. Firanj, Terezija A. Matarić.

Drugi razred: Katica Zadrovac (srez Čakovec)

Treći razred: Siniša M. Živanović, Teodor S. Kelić.

Četvrti razred: Viktorija P. Alaga.

Peti razred: Ivo M. Filipović (Živinice, Tuzla).

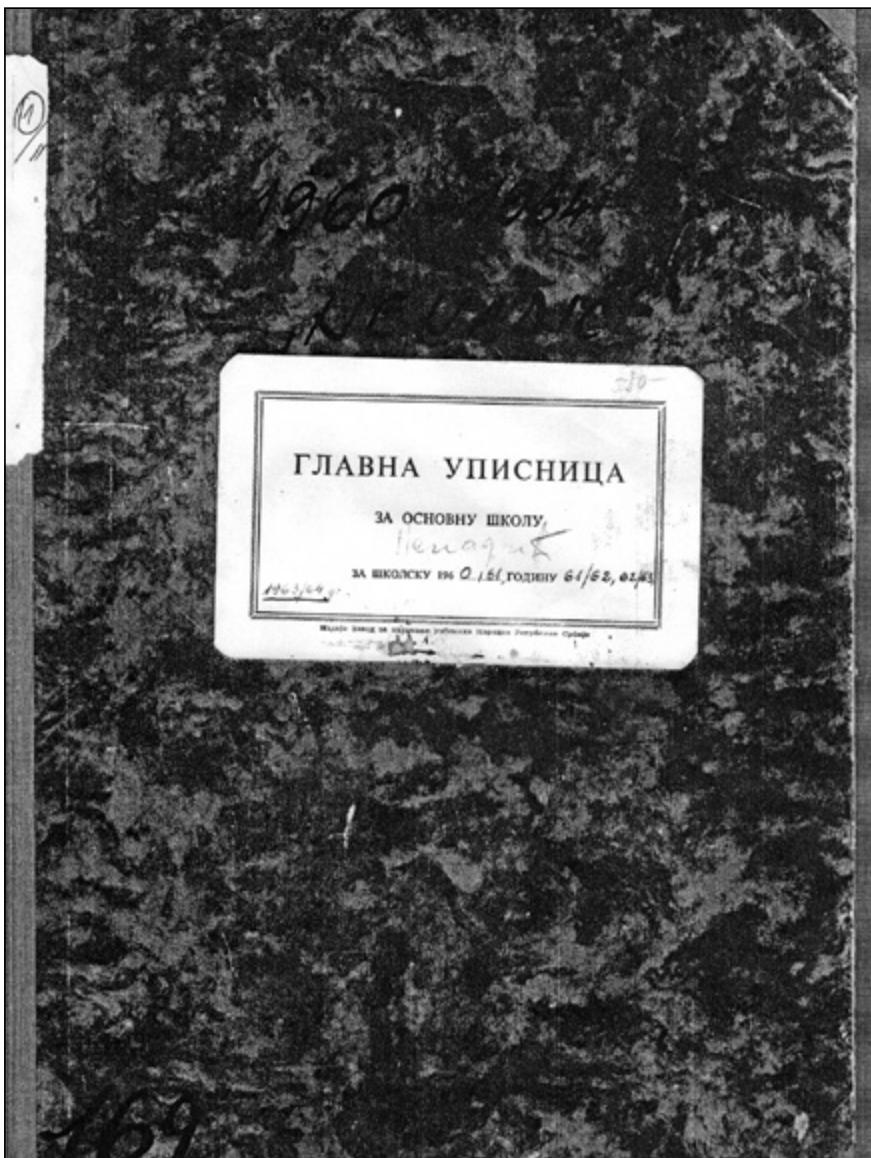
Učitelj Slobodan Čičovački s učenicima 1959. godine

Popis učenika školske 1959./60. godine

Prvi razred: Margita A. Andrašev, Margita Đ. Gromilović, Klara K. Karas, Stipan F. Kukuzar, Pavle G. Matarić, Stipo P. Lukačević, Ana S. Probojčević, Roza I. Raič, Alojzija A. Firanj, Đeno J. Išpanović, Josip J. Martinac, Kata F. Firanj, Eva J. Pletikosić, Joso J. Pap.

Drugi razred: Marko A. Bedeković (Tavankut), Mitar Đ. Radić (Mrkonjić Grad).

Četvrti razred: Mara L. Đavor (Mrkonjić Grad).

Preslika Glavne upisnice za školske 1960./61. do 1963./64. godine

Popis učenika školske 1960./61. godine

Prvi razred: Antun J. Beretić, Mira M. Galić, Ivan Đ. Dimitrov, Šima F. Žuljević, Šima S. Gromilović, Nada Đ. Radić, Terezija P. Fratrić, Josip P. Fratrić.

Treći razred: Bogdan M. Tomić, Marija J. Poljaković (Tavankut).

Učitelji Katica i Slobodan Čičovački s učenicima 1961. godine

Popis učenika školske 1961./62. godine

Prvi razred: Ivan P. Astaloš, Marko I. Benčić, Božana A. Džindživ, Mato F. Firanj, Cecilija Š. Fratrić, Ana F. Firanj, Marica I. Grmoja, Marija A. Matarić, Franjo P. Matarić, Nada M. Galić.

Drugi razred: Kata J. Poljaković (Tavankut).

Treći razred: Josip A. Marković (Svetozar Miletić).

Učitelji Katica i Slobodan Čičovački s učenicima 1962. godine

Popis učenika školske 1962./63. godine

Prvi razred: Franjo S. Čuvardić, Slobodan Đ. Dimitrov, Emerencija J. Peštalić, Bogdanka S. Kelić, Rada Đ. Radić.

Drugi razred: Josip I. Major (Kutina).

Peti razred: Ivan J. Major (Kutina).

Učitelji Katica i Slobodan Čičovački s učenicima 1963. godine

Popis učenika školske 1963./64. godine

Prvi razred: Franja I. Bošnjak, Milijana M. Galić, Vinko Š. Dorotić, Anđelija S. Kelić, Cecilija A. Kukuruzar, Bora Đ. Radić, Stipan Ž. Parčetić, Đeno F. Jozić, Marija Lj. Fratrić.

Drugi razred: Luka M. Suvalj (Pečnik, Doboј).

Treći razred: Ivka M. Suvalj (Pečnik, Doboј), Katica F. Fraj (Kljajićevo), Elizabeta F. Fraj (Kljajićevo).

Četvrti razred: Zlatko E. Andreković (Svetozar Miletić).

Peti razred: Magdalena F. Fraj (Kljajićevo)

Učiteljica Katica Čičovački s učenicima 1964. godine

Popis učenika školske 1964./65. godine

Prvi razred: Miroslav Ž. Borić, Pajo J. Beretić, Katica S. Gromilović, Janja A. Gromilović, Šima K. Karas, Mitar V. Kaćanski, Slobodan R. Stojanović.

Učitelj Slobodan Čičovački s učenicima 1965. godine

Popis učenika školske 1965./66. godine

Prvi razred: Bora Ž. Borić, Zora M. Galić, Luka J. Majić, Kata M. Jozić, Eva M. Jozić, Helena A. Takač, Ivo M. Suvalj, Aranka A. Kukuruzar, Jelisaveta S. Čičovački.

Učiteljica Katica Čičovački s učenicima 1966. godine

Popis učenika školske 1966./67. godine

Prvi razred: Janja J. Jozić, Zlatko F. Jozić, Ana A. Kukuruzar, Mato A. Kljajić, Đura S. Pletikosić, Marija F. Firanj, Pavle A. Firanj, Jožika I. Firanj, Finka J. Šantor, Josip P. Šantor.

Popis učenika školske 1967./68. godine

Prvi razred: Marija M. Birčić, Antun I. Bošnjak, Pavle I. Jobađi, Marina P. Žuljević, Ilinka I. Komušanac, Ivka J. Majić, Terezija A. Fratrić, Đeno A. Fratrić.

Četvrti razred: Ivka A. Kljajić.

Peti razred: Viktor Vrpčić, Marija I. Komušanac.

Popis učenika školske 1968./69.godine

Prvi razred: Ana J. Jozić, Josip M. Liščević, Janja J. Majić, Kata P. Šantor, Slavko J. Šantor, Aleksandar S. Čičovački.

Drugi razred: Zlata F. Jozić.

Treći razred: Zlatko A. Pujić.

Učiteljica Katica Čičovački s učenicima 1969. godine

Popis učenika školske 1969./70. godine

Prvi razred: Katica A. Gromilović, Vinko J. Jozić, Antun I. Jobađi, Mara M. Križan, Mira I. Komušanac, Josip S. Lukić, Marinko M. Suvalj, Katica A. Fratrić, Sofija M. Fratrić, Ana A. Fratrić, Stipan G. Šimun, Franjo G. Šimun.

Drugi razred: David I. Dožanin, Lidija J. Džinić (Sombor).

Učiteljica Katica Čičovački s učenicima 1970. godine

Popis učenika školske 1970./71. godine

Prvi razred: Katica P. Žuljević, Jasmina F. Jozić, Ana M. Matošević, Nikola M. Matošević, Juro M. Križan, Josip M. Knezi, Pavlo J. Komušanac, Željko M. Kozbašić, Lucija A. Sičenica, Mirko I. Suvalj, Nada A. Pujić, Žiga S. Pletikosić, Ferda P. Šantor.

Četvrti razred: Ana M. Knezi (Gakovo).

Učiteljica Katica Čičovački s učenicima 1971. godine

Popis učenika školske 1971./72. godine

♦ Prva generacija učenika koja je u trećem razredu počela učiti njemački jezik. Nastavnica: Lidija Dacić

Prvi razred: Zoran M. Galić, Kata A. Jozić, Stipan A. Jozić, Marko M. Jozić, Mirko I. Komušanac, Zdenka J. Komušanac, Anton S. Lukić, Jozo S. Majić, Dragan J. Perak, Mirko M. Suvalj, Zlata G. Fratrić, Marina I. Firanj.

Treći razred: Anto I. Lovrić (Maglaj).

Učiteljica Katica Čičovački s učenicima 1972. godine

Popis učenika školske 1972./73. godine

Prvi razred: Dragan S. Benić, Đura A. Fratrić, Gorica S. Jozić, Blaženka M. Kozbašić, Anto M. Križan, Terezija S. Lukić, Jelena A. Pujić, Koviljka T. Todić.

Popis učenika školske 1973./74. godine

Prvi razred: Petar A. Gromilović, Ivan M. Knezi, Marija S. Majić, Dragan J. Majić, Marija A. Pekanović, Mira J. Perak, Marina G. Fratrić, Marija J. Šantor, Kata G. Šimun.

Popis učenika školske 1974./75. godine

Prvi razred: Eva P. Bezdan, Svetlana N. Dotlić, Marija J. Komušanac, Mara F. Komušanac, Mirjana J. Majić, Dragan I. Komušanac, Aleksandar M. Kozbašić, Esterina Š. Raič, Ana I. Suvalj, Marija M. Suvalj, Antun S. Fratrić, Petar J. Šantor.

Popis učenika školske 1975./76. godine

Prvi razred: Zoran N. Dotlić, Aleksandar M. Kirasić, Kata M. Manduruć, Nada T. Todić.

Popis učenika školske 1976./77. godine

Prvi razred: Marinko M. Kozbašić, Rade M. Bezdan, Stipo F. Komušanac, Ivan G. Fratrić, Pavle F. Firanj, Mato J. Šantor.

Popis učenika školske 1977./78. godine

Prvi razred: Gordana I. Komušanac, Alojzije I. Lovrić, Toma S. Mijatović, Biljana T. Todić, Ana J. Šantor, Ana G. Firanj.

Popis učenika školske 1978./79. godine

Prvi razred: Roka M. Gagulić, Marina F. Dorotić, Zvonko F. Komušanac, Zvonko M. Lukić, Mirko S. Mijatović, Stipo J. Majić, Marko M. Suvalj.

Učitelj Slobodan Čičovački s učenicima 1979. godine

Popis učenika školske 1979./80. godine

Prvi razred: Ištvan I. Bezdan, Ana F. Komušanac, Nenad T. Todić, Elizabeta Š. Raič, Josip G. Firanj, Ivan J. Šop.

Popis učenika školske 1980./81. godine

Prvi razred: Ivica M. Matošević, Marija B. Voćkić, Ljiljana M. Matošević, Silvana I. Suvalj, Ana Š. Raič, Anita J. Fratrić.

Popis učenika školske 1981./82. godine

Prvi razred: Ana F. Dorotić, Zoran M. Stefanović, Siniša M. Stefanović, Nikola S. Fratrić.

Popis učenika školske 1982./83. godine

Prvi razred: Branka B. Voćkić, Iva F. Komušanac, Katarina M. Knezi, Valentina A. Periškić, Dalibor J. Fratrić.

Popis učenika školske 1983./84. godine

Prvi razred: Dragan V. Čivčić, Alen M. Firanj, Miroslav J. Šop.

Popis učenika školske 1984./85. godine

Prvi razred: Zvonko A. Liščević, Predrag T. Todić, Jelica M. Ćuro.

Popis učenika školske 1985./86. godine

Prvi razred: Kristina A. Liščević, Julija S. Pekanović, Marijana V. Komušanac, Alena M. Firanj.

Popis učenika školske 1986./87. godine

Prvi razred: Ivica S. Pekanović, Katica G. Firanj, Marijana S. Džombić.

Popis učenika školske 1987./88. godine

Prvi razred: Ivica Š. Gromilović, Tatjana N. Galetin, Daliborka V. Komušanac, Kristina F. Čuvardić.

Popis učenika školske 1988./89. godine

Prvi razred: Katica I. Benčić, Jovica R. Vujčin, Angelina A. Dožanin, Ljilja I. Mormer, Goran V. Čivčić, Katarina F. Čuvardić.

Popis učenika školske 1989./90. godine

Prvi razred: Marijana I. Vuković, Staža M. Matošević, Siniša S. Prosan, Brankica Đ. Fratrić.

Učiteljica Jelena Nikolić s učenicima na satu u prirodi 5. listopada 1991. godine

*Radionica učenika s učiteljicom Jelenom Nikolić,
snimke za TV Novi Sad 5. listopada 1991. godine*

Popis učenika školske 1990./91. godine

Prvi razred: Ana-Marija I. Vuković, Irena Š. Gromilović, Milenko B. Đaković, Perica P. Jobađi, Ljubica S. Prosan, Franja M. Firanj, Mirjana S. Džombić.

Učiteljica Jelena Nikolić s učenicima 1991. godine

Popis učenika školske 1991./92. godine

Prvi razred: Katarina A. Peštalić, Zoran B. Radić, Marija M. Uskoković.

Učiteljica Ana Knežević s učenicima 1992. godine

Popis učenika školske 1992./93. godine

Prvi razred: Kristina Đ. Išpanović, Dragana V. Komušanac, Aleksandar I. Mormer, Marina I. Probojčević, Bojana S. Milutinović.

Popis učenika školske 1993./94. godine

Prvi razred: Zdenka A. Dožanin, Marica P. Jobađi, Bojan V. Jozić, Bojan A. Lukić, Agneza S. Pekanović, Josip A. Peštalić, Kristina I. Probojčević, Petar M. Uskoković.

Popis učenika školske 1994./95. godine

Prvi razred: Gojko M. Vučan, Ivan Đ. Išpanović, Mario M. Jozić, Dalibor V. Komušanac, Igor Ž. Pletikosić, Mira B. Radić.

Učiteljica Ana Knežević s učenicima 1995. godine

Popis učenika školske 1995./96. godine

Prvi razred: Damir V. Dorotić, Klara A. Jobađi, Bojana V. Jozić, Kristian D. Komušanac, Aleksandar Đ. Fratrić.

Popis učenika školske 1996./97. godine

Prvi razred: Istrana Š. Gromilović, Darko M. Jozić, Aleksandar M. Komušanac, Sanja A. Lukić, Josip S. Pekanović.

Popis učenika školske 1997./98. godine

Prvi razred: Dajana A. Gogoljak, Tomislav V. Dorotić.

PRILOZI:

- * Statistički podaci o broju učenika po školskim godinama;
- * Imenik učenika sa završenom višom i visokom školom;
- * Kraj školske nastave u Nenadiću.

◆ Prema statističkoj evidenciji u Glavnim knjigama, za 54 školske godine, u Nenadiću je zbir upisanih 1782 učenika od I do IV razreda.

Školske 1944./45. godine nastavu je pohađalo 40 učenika, 1945./46. – 39 učenika, 1946./47. – 26 učenika, 1947./48. – 29 učenika, 1948./49. – 47 učenika, 1949./50. – 55 učenika, 1950./51. – 36 učenika, 1951./52. – 34 učenika, 1952./53. – 43 učenika, 1953./54. – 44 učenika, 1954./55. – 37 učenika, 1955./56. – 45 učenika, 1956./57. – 48 učenika, 1957./58. – 50 učenika, 1958./59. – 56 učenika, 1959./60. – 48 učenika, 1960./61. – 45 učenika, 1961./62. – 51 učenik, 1962./63. – 42 učenika, 1963./64. – 48 učenika, 1964./65. – 41 učenik, 1965./66. – 38 učenika, 1966./67. – 45 učenika, 1967./68. – 40 učenika, 1968./69. – 43 učenika, 1969./70. – 43 učenika, 1970./71. – 46 učenika, 1971./72. – 47 učenika, 1972./73. – 48 učenika, 1973./74. – 49 učenika, 1974./75. – 44 učenika, 1975./76. – 39 učenika, 1976./77. – 31 učenik, 1977./78. – 20 učenika, 1978./79. – 23 učenika, 1979./80. – 26 učenika, 1980./81. – 27 učenika, 1981./82. – 27 učenika, 1982./83. – 21 učenik, 1983./84. – 18 učenika, 1984./85. – 15 učenika, 1985./86. – 15 učenika, 1986./87. – 10 učenika, 1987./88. – 11 učenika, 1988./89. – 13 učenika, 1989./90. – 14 učenika, 1990./91. – 17 učenika, 1991./92. – 14 učenika, 1992./93. – 15 učenika, 1993./94. – 16 učenika, 1994./95. – 16 učenika, 1995./96. – 19 učenika, 1996./97. – 16 učenika i 1997./98. – 12 učenika.

◆ Učenici škole u Nenadiću koji su završili višu i visoku školu (po datumima rođenja):

Vinko I. Aranjoš	– 13. srpnja 1947., Strojarski fakultet, Zagreb,
Mato G. Matarić	– 21. rujna 1947., Viša škola za organizaciju rada, Novi Sad,
Marija Ž. Parčetić	– 21. veljače 1950., Ekonomski fakultet, Subotica,
Terezija A. Matarić	– 11. listopada 1951., Medicinski fakultet, Beograd,
Viktorija P. Fratrić	– 25. studenoga 1951., Pedagoški fakultet, Zagreb,
Klara K. Karas	– 6. ožujka 1952., Ekonomski fakultet, Subotica,
Marija A. Matarić	– 1. svibnja 1955., Medicinski fakultet, Beograd,
Stipan Ž. Parčetić	– 25. siječnja 1956., Pravni fakultet, Novi Sad,
Šima K. Karas	– 1. siječnja 1958., Pravni fakultet, Novi Sad,
Bojana V. Jozić	– 27. kolovoza 1988., Pedagoški fakultet, Sombor.

◆ Nastava u Nenadiću završena je 31. kolovoza 1998. godine. Školske 1998./99. godine 1. rujna devetero učenika iz Nenadića upisalo je prvi razred, dva učenika drugi razred, pet učenika treći razred i pet učenika četvrti razred u Osnovnoj školi „Bratstvo jedinstvo“ u Somboru u koju je prešla i njihova učiteljica Ana Knežević, rođena Dorotić 1958. godine.

Učiteljica Ana Knežević

Škola u Nenadiću

prof. Marija Maširević

Literatura

Istorijski arhiv Sombor

Osnovna škola „Ivo Lola Ribar”, Sombor

Osnovna škola „Batinski borci”, Sombor

Osnovna škola „Bratstvo jedinstvo”, Sombor

Korištena dokumenta su:

- Glavna knjiga, školski dnevnički rada,

- Zapisnici s nastavničkih i odjeljenjskih vijeća, savjeta škola i zborova radnih ljudi,

- Statistička izvješća

Milenko Beljanski – *Letopis Sombora od 1861. do 1876. godine* Sombor, 1982. godina

Milenko Beljanski – *Letopis Sombora od 1907. do 1914. godine* Sombor, 1983. godina

Milenko Beljanski – *Somborski salaši* Sombor, 1970. godina

Milenko Beljanski – *Ponovo o somborskim salašima*, Sombor, 1979. godina

Milenko Beljanski – *Stara somborska zdanja*, Sombor, 1996. godina

Đorđe Antić – *Iz prošlosti Sombora*, Sombor, 1966. godina

Ivan Lukić i Mile Marjanović – *Prilozi za istoriju Zadužbine „Braća Mihajlović” i somborskog osnovnog školstva od 1903 do 2003. godine*, Sombor, 2003. godina.

Fotografije su vlasništvo učiteljske obitelji Čičovački, bivših učenika i žitelja Nenadića. Grupne učeničke fotografije snimane su na kraju tekuće školske godine (svibanj ili lipanj). Od školske 1986./87. godine na fotografijama je i predškolski uzrast djece – dječji vrtić.

POLITIČKI ŽIVOT

Poznata je naša izreka „Bunjevci se boje struje i politike” i objašnjavaju zašto: „Ne vide se, a udaraju”.

Shodno tome, a i zbog nedostataka povijesne dokumentacije, ovo će poglavlje biti skromnije obrađeno.

Članovi HSS iz Sombora s gostima iz Zagreba 1926. godine

Prvi podaci o vezi stanovnika Nenadića s aktivnom politikom datiraju iz 1923. godine. Tada se u Nenadiću, a i drugim salašima (Gradina, Bezdanski put, Matarići i Lugomerci) osnivaju podružnice Hrvatske republikanske seljačke stranke (HRSS). Služeći vojni rok u Zagrebu Antun Matarić upoznao se i prihvatio ideje hrvatskog seljačkog pokreta, a po povratku kući aktivno je sudjelovao u promicanju HRSS-a u Somboru. Od 1925. godine stranka mijenja ime u Hrvatska seljačka stranka (HSS), a taj je naziv zadržala i do danas. U Somboru je postojala Bunjevačko-šokačka stranka, koja se

24. svibnja 1926. godine utopila u HSS, a na čelu podružnice bio je Antun Matarić. Toga je dana u Somboru Stjepan Radić održao govor pred 10.000 ljudi. U delegaciji iz Zagreba bili su i ostali čelnici HSS-a: Pavao Radić, Stjepan Basariček, Ivan Grandić, Ivan Pernar i drugi. Svi su oni noć nakon mitinga prespavali na salašu Šime i Roze Karas u Nenadiću, na Gornjaku, također aktivnih članova HSS-a.

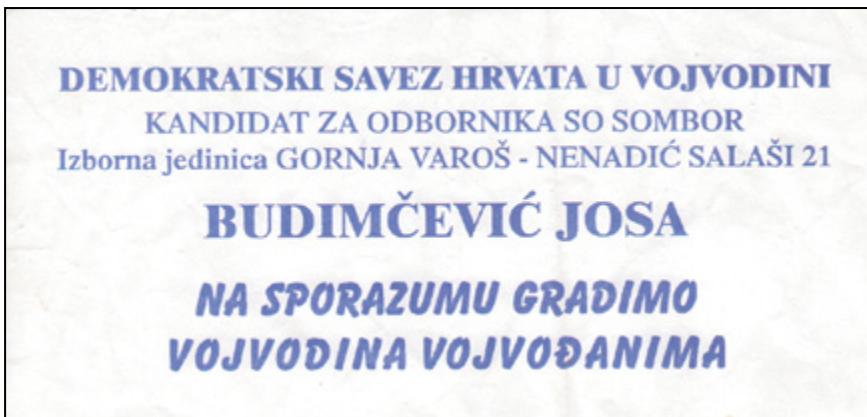
Drugi svjetski rat zahvatio je i građane Nenadića. Dvadesetogodišnjaci su mobilizirani i poslani na Batinu. Dva su mladića poginula na Batini, a u Nenadiću je duže boravila vojska Crvene armije, odakle je otisli na Dunav kod Batine u Batinsku bitku. Narod Nenadića svesrdno je pomagao vojnicima koji su boravili u nekoliko salaša (Dene Firanja, Laze Firanja, Šime Karasa i još nekima). Nakon oslobođenja, na konstitucijskoj sjednici Prvog Narodnooslobodilačkog odbora za grad Sombor, održane u listopadu 1944. godine, sudjelovao je i Antun Matarić, zemljoradnik iz Nenadića. Državni izbori za odbornike Narodnooslobodilačkog odbora održani su 8. srpnja 1945. godine. U Somboru je za odbornika gradskog odbora izabran Šima Karas, zemljoradnik iz Nenadića.

U radu lokalne vlasti i Socijalističkog saveza radnog naroda pedesetih godina i kasnije, na raznim je razinama sudjelovalo i nekoliko Hrvata iz Nenadića. Među njima najaktivniji je bio Antun-Tunča Matarić i Antun Firanj, koji je bio i član Veća grada Sombora. Šima Raič također je aktivno branio interes Nenadićana u SSRN-u i kao delegat u Skupštini Sombora.

Sada je naš predstavnik u Savjetu Ivan Jozic, mladi zemljoradnik iz Nenadića. Osim navedenih osoba mnogi drugi sudjelovali su na *rimskim* sastancima ili kako se taj skup nekada zvao Zboru birača. Što se tamo dogovaralo, ne znam, ali što je bilo više „zborova”, to je salašarima bilo teže. Sjećam se *divana* našeg oca Gaše, koji je te *sedeljke* ocijenio: „Samo da pukne proliće, da se razidemo po njivama i završimo sa politikom.” Tako je i bilo, a tadašnji gradonačelnik čika Gruja Dedić i dalje je dolazio kod domaćina, ali sada na razne salaše.

Sedamdesetih godina neki novi klinci iz Nenadića završavaju više škole i fakultete, pa salaši dobivaju stanovnike koji nisu samo zemljoradnici. Odrazilo se to i na politički život.

U razdoblju do 1990. godine vladajuća Komunistička partija imala je nekoliko svojih pristaša i iz redova Nenadićana, ali nitko nije „dogurao” do sudjelovanja u vlasti, bilo zakonodavnoj bilo izvršnoj.

Prvi višestranački izbori

Nakon uvođenja višestranačja 1990. godine, 4. studenog te godine osnovana je podružnica Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini. Taj čin političkog organiziranja Hrvata naišao je na veliku potporu i u našim salašima. Za predsjednika je izabran Antun-Tuna Matarić, a za članove predsjedništva Podružnice Sombor: Šima Raič, Maja Matarić i Stipan Pekanović. Savez je sudjelovao i na prvim višestranačkim izborima u prosincu 1990. godine. Kandidat sam bio ja, a nedostajalo mi je 312 glasova za izbor u Narodnu skupštinu Srbije.

VOJVODINA VOJVODANIMA

K A N D I D A T

REFORMSKE KOALICIJE VOJVODINE

Demokratski Savez Hrvata u Vojvodini - DSHV

Savez Reformskih Snaga Jugoslavije - SRSJ

Liga Socijaldemokrata Vojvodine/Jugoslavije - LDV/J

Udruženje za Jugoslovensku Demokratsku Inicijativu - UJDI

ing. Mata Matarić

ing. Mata Matarić

Rođen je na Nenadić salasima kod Sombora 21. 09. 1947. godine. Živi u Somboru, oženjen je i otac je dvoje djece. Po zanimanju je inžinjer organizacije rada. Zaposlen je u somborskem poduzeću »Metalac« kao generalni direktor.

Do sada je bio direktor Rječne plovidbe »Panonija« u Somboru, savjetnik u SOUR-u Rječne

plovidbe Vojvodine i predsjednik Odbora za međunarodnu suradnju u prometu pri Saveznoj privrednoj komori. Na svim poslovima je postizao velike uspjehe.

Kandidat Reformske koalicije Vojvodine

Za vrijeme ratnih zbivanja u Slavoniji i Baranji, nekoliko obitelji iz Nenadića je što milom, a što silom, zamijenilo kuće s građanima iz Hrvatske. To je imalo za posljedicu političku opredijeljenost za druge stranke, koje i danas pobjeđuju na izborima u Nenadiću.

Ja sam, kao kandidat DSHV-a, na listi Demokratske stranke 2008. godine izabran za odbornika u Skupštini grada Sombora, a 2009. i za vijećnika u Vijeću grada.

Kandidat DSHV-a Mata Matarić na predizbornom skupu

U gradsku sam skupštinu ponovno izabran 2012. godine. Na izborima te godine izabran sam i u Skupštinu APV-a na listi DSHV-a kao koalicijskog partnera DS-a. Kao zastupnik hrvatske manjinske zajednice zastupao sam interes Hrvata iz Sombora i prigradskih naselja.

Na izborima 2016. nitko od Nenadićana nije izabran na neku funkciju. Naše lokalne, komunalne, probleme na razini Mjesne zajednice Gornja varoš uspješno rješava Ivan Jozić, kao naš predstavnik u Savjetu MZ.

U salašima je prevladala nezainteresiranost za politički život, pa se i na izborima pojavljuje tek nešto više od pola registriranih birača, odnosno oko 140 njih. Posljedica je te političke neaktivnosti nerješavanje strateških pitanja za salaše kao što su vodovodna mreža, društveni dom, dječji vrtić itd.

Nadam se da će se u budućnosti pojavit novi ljudi, koji će nas predstavljati u tijelima gdje se donose odluke bitne za život salašara u Nenadiću.

ing. Mata Matarić

VJERSKI ŽIVOT NENADIĆANA

Sa sigurnošću možemo reći da je Katolička Crkva uvijek bila uz svoj narod. Ona je bila sa svojim narodom i u dobru i u zlu, u žalosti i radosti, u tjeskobama i stradanjima. Crkva je dvorila svoj narod, kako to volimo isticati, ne samo duhovnim darovima nego i svime što je važno za ljudski život.

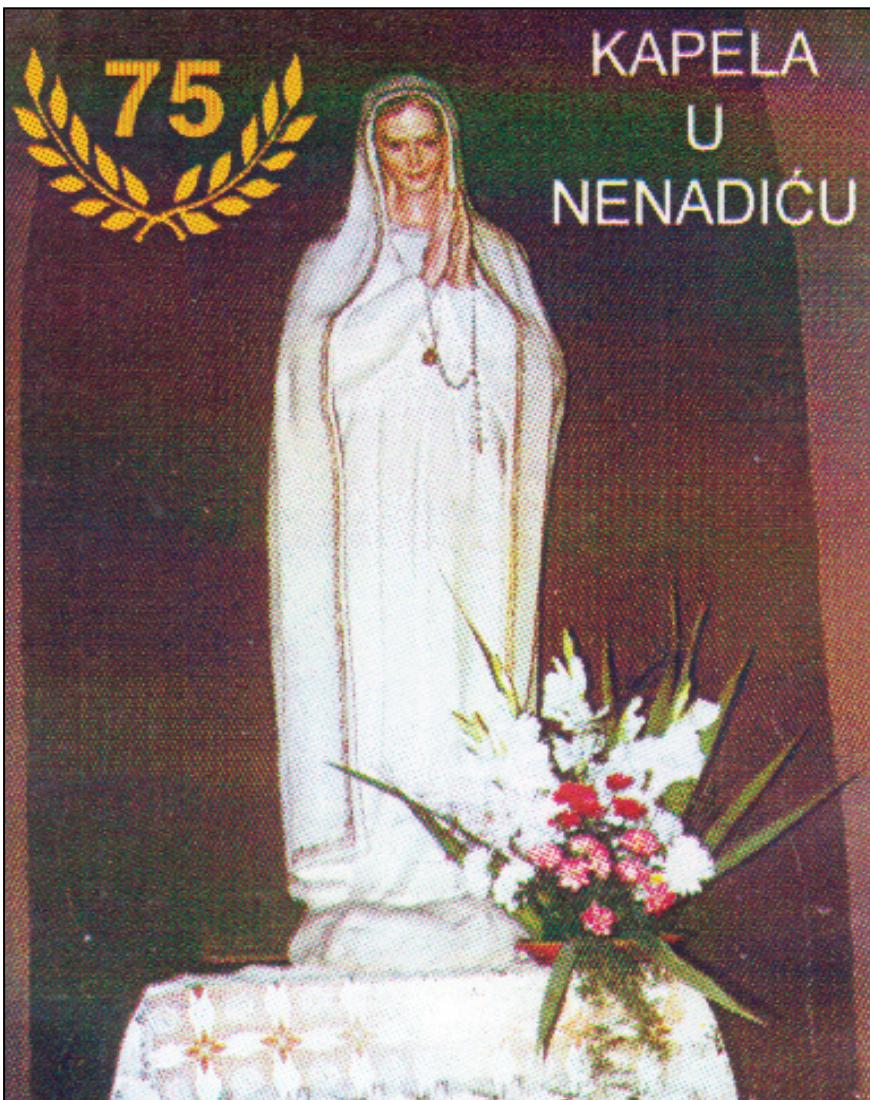
Blagdani su važni u ljudskim životima, otrgnu čovjeka iz svakodnevnih poslova, briga i stremljenja, te nam ukažu na važnije stvari. Podsjećaju nas na prave životne vrijednosti. Bunjevački Hrvati stoljećima su poznati po lijepim i raznolikim narodnim običajima. Ti su običaji vezani za katoličke blagdane, ili pak, uz poljodjelske radove, primjerice, žetvu ili berbu. Neki su običaji karakteristični za godišnja doba, među kojima je dominantna zima kao najpogodnije vrijeme za razne oblike druženja i zabava, a u čijem je središtu Božić, s nizom događaja od kojih su nastali brojni crkveno-svetovni običaji.

Žitelji Nenadića, većinom Hrvati, oduvijek su bili dobri vjernici, pošteni i vrijedni paori i miroljubivi susjadi. Poštivali su sve svetkovine i blagdane koje je Crkva obilježavala, a i spomendane pojedinih svetaca rado su štovali. Na misna su slavlja odlazili u somborske crkve. Među najznačajnijima za Nenadićane je crkva Presvetog Trojstva („Stara crkva“) koja im je bila i župa te je vodila matične knjige, a kod karmelićana su rado dolazili na propovijedi i čašćenje Karmelske Gospe te u raznim drugim prigodama.

Mještani su Nenadića 1929. godine sazidali i posvetili kapelu Imena Marijina čiji se blagdan slavi 12. rujna.

Uz kapelu se nalazi zvono i zvonarev stan, *sićamo se*: Antuna Raiča, Paje Fratrića i Antuna Fiole, koji je bio posljednji zvonar. Podignuta je kao zavjetna kapela nakon strašnog nevremena tijekom kojega je tuča uništila sve usjeve. Zemljишte je darivao Karlo Logo, a gradnju su pomogli i Đ. Gluvić, te Josip Jozić i supruga mu Manda, kao i ostali mještani – svatko unutar svojih mogućnosti.

U kapelici se danas održavaju katoličke pobožnosti kao što su nedjeljne svete mise, svibanske molitve vjernika, vjeronauk i dr. Najznačajnija je proslava blagdana Imena Marijina – tj. „proštenje“, koje se održava prve nedjelje poslije 12. rujna. Od 1985. godine sveta se misa slavi svake nedjelje prije podne u 11.30 sati.

Kip Gospe u kapeli

Zbog ruiniranog stanja kapele i pomoćnih prostorija, kao i drvenog zvonika, bilo je potrebno renovirati i uljepšati crkvicu. Uoči proslave 75 godina postojanja kapele, župnik, prečasni Josip Pekanović, pozvao je vjernike salaša i šire da se dobrovoljnim prilozima u novcu, građevinskom materijalu, kao i dobrovoljnim radom, uključe u uređenje kapele i pomognu joj da dočeka stoti rođendan. Radovi su završeni i danas ovaj prostor lijepo izgleda.

Molitveni prostor u Nenadiću

Križ

Kapelica u Nenadiću

Doletila golubica
Da ulipša one dane,
Dobri ljudi pomogli joj
Gnizdo sviti, da ostane.

Slušala je molbi šapat
I sušila vlažne oči,
A vrime je prolazilo
Sminjivalo dane, noći.

Zasadili i kestanje
da joj liti pravi lada
I zaštiti od vitrova
Kad najdu iznenada.

Govorilo staro zvono
Kad je jutro, podne, veče.
I zvonilo na oblake
Da zaštiti rod od tuče.

Kapelica ta je mala,
Naselju i srce dala,
Da okupi dobre ljude
Da se štuju, da se ljube.

Godinama tu je bilo
Okupljanje mnogih ljudi
Slaveć Ime Marijino
Znajuć da ih ona ljubi.

Kip Blažene u kapeli
Utišiti svakog želi.
Ko zaište, ko je moli
Pomoći će u nevolji.

Godine su stigle zrile
Vršnjaci poumirali
Kip Blažene u samoći
Provodi dane i noći.

Na stubama zvono stoji
Samo po kad ga vitar klati.
Nit u nebo više gleda,
Nit govori kolko j sati.

U salašima Nenadića oduvijek se molila krunica u obiteljima, ali su bila i tri službena vjenca krunice, koje je vodila jedna od starijih pobožnih žena. U vrijeme nakon Drugog svjetskog rata, tri vjenca do svoje je smrti održavala Manda Jozić, rođena Raič, a nakon nje, sve do 80-ih godina prošlog stoljeća, Marija Jozić, rođena Firanj. Nažalost, danas postoji samo jedan vjenac krunice koju vodi Katarina Firanj, rođena Pletikosić.

Kada bi žensko dijete primilo prvu pričest, odmah je učilo moliti krunicu te su tako na svibanjskim pobožnostima, u kapelici s majkama, molile i djevojčice. U mnogim se obiteljima svaku večer molila krunica, a osobito u adventsko i korizmeno vrijeme.

U Koćkim salašima bilo je puno mlađih djevojaka pa su im u korizmeno vrijeme, a dok ne počnu ozbiljni poslovi u polju, momci dolazili *na divan*, da bi se, nakon što padne mrak, svi zajedno vraćali kućama i naglas molili krunicu.

BLAGDANI I OBIČAJI KOJI SE SLAVE U NENADIĆU

U ovom su našem izlaganju sudjelovali Nenadićani. Mi, žitelji ovih salaša, trudili smo se upisati sve običaje, koji su se kod nas održali i u našim domovina slavili. Vjerljivo nigdje u cijelosti nije slavljeni sve što je navedeno u ovom prikazu, ali je zato sve navedeno slavljeni u našem narodu, na našim salašima.

Ovo je popis vjerskih slavlja koja smo u Nenadiću slavili tijekom jedne liturgijske crkvene godine. Vrijeme adventa početak je liturgijske godine pa smo odatile i počeli.

PROSINAC

Kako se približava advent počinjemo razmišljati o Božiću. Odmah iza prve nedjelje adventa počinju mise zornice, koje se održavaju od ponedjeljka do subote, samo radnim danima. To je vrijeme priprave i pokora za Božić.

Sv. Barbara 4. prosinca

Sveta Barbara jedna je od adventskih glasnica, koja nam naviješta Božić. Na blagdan svete Barbare djevojke su išle čestitati, nosile su *varnjaču* i *tepsiju* te o njih udarale i strašile djecu koja su bila nestašna. Pojavile bi se na prozoru strašno odjevene, na glavi su imale sito za brašno i bijeli stolnjak, pa su sličile na vilu ili vještici. Dobroj su djeci darivale darove, orahe, jabuke ili metalne novčiće. Neke su obitelji na Barbaru posijale i žito za Božić.

Sv. Nikola, 6. prosinca

Na sv. Nikolu stariji su ljudi odjeveni u ogrtač (*opakliju*) sa štapom i zvonom nosili veliku torbu i u njoj poklone za djecu: jabuke i orahe, a vrlo rijetko i po koju naranču. Obilazili su kuće. Nekada je noću sv. Nikola donosio poklone i stavljao ih u čizmu, koja se obično stavljala na prozor. Čizma se morala lijepo očistiti da sv. Nikola vidi da su djeca dobra. Ponekad je i sam sv. Nikola strašio nestašnu djecu.

Čizmice u prozoru

Sv. Lucija, 13. prosinca

Pred večer, na sv. Luciju sije se žito u tanjuriće, a ono će do Badnje večeri ozelenjeti i narasti da bi ovčice ispod božićne jelke imale što pasti. Žito se nosilo i na groblje pokojnicima rođenima na Božić

Po narodnom običaju, neki su mještani pisali kako će vrijeme biti u novoj godini. Tumačili su vremenske prilike tijekom dvanaest dana od sv. Lucije do Badnjeg dana, a svaki je dan predstavljao po jedan mjesec nadolazeće godine. Prema tome se znalo da će vremenske prilike u pojedinom mjesecu nove godine odgovarati vremenskim prilikama određenoga dana u razdoblju od svete Barbare

do Badnjaka. Još je jedan običaj vazan za vrijeme od svete Lucije do Božića. Djevojke koje su željele naći momka za udaju napisale bi trinaest imena na papiriće i svaki bi dan bacile po jedan. Posljednji, trinaesti papirić s imenom koji bi ostao otvarao se na Božić i djevojci otkrivalo njenog izabranika.

I Lucija je plašila nestašnu djecu. Na lopatici je nosila žeravice kojima bi mogla opeći jezik onomu tko psuje, a često je nosila i velik štap pa su djeca morala moliti i obećati da će biti dobra, da će slušati i moliti Boga. Kada su djeca onako uplašena izmolila i obećala da će biti dobra, Lucija im je ispod svog velikog i za djecu stašnog plašta, ispustila bombona i oraha, pa im je bilo malo lakše.

Materice

Osim drugih obiteljskih blagdana, među Bunjevcima Hrvatima osobito su drage Materice. To je blagdan majke u bunjevačkoj obitelji, a slavi se prije Božića, treće nedjelje Adventa.

Na Materice su dolazili čestitati i na ručak k majci kćeri sa zetovima, a ako je mlada bila nova ona i suprug dobili bi vrijedne darove. Svi su ukućani čestitali, a djeca su dobijala darove. Išlo se na čestitku i u susjedstvo te k rodbini. Od svih su djeca dobivala tradicionalne poklone: jabuku, orahe, suhe šljive, maramicu ili sitni novac. Na *doljaku* su išli mladići, njih pet do šest čestitati Materice po obiteljima.

Nekada su djeca s torbicama rano ujutro, „maltene si zoru podero”, išla od salaša do salaša i čestitala:

Faljen Isus gazdarice,
čestitam vam Materice,
mi smo došli priko mora
da nam date malo ora,

vidili smo i ovaca
da nam date i novaca.
Napolju je zdravo zima
Da nam date čašu vina.

Na svetu misu išlo se redovito. Svećenik je majkama čestitao Materice, a kada se izišlo iz crkve svi su si međusobno čestitali Majčin dan.

Ocevi

Nedjelja pred Božić posvećena je *Ocima*. Kao što su prethodne nedjelje slavili i čestitali majkama i bakama, tako ovaj dan djeca časte svoje očeve i djedove.

Kod nas se Ocevi uvijek slave, ali ne tako svečano kao Materice. Djeca su svima čestitala: „Faljen Isus čestitamo Oceve”.

Sv. Toma

Sjećam se da smo kao djeca pjevali: „Sveti Toma bit će Božić o’ma.” U nekim krajevima taj dan zovu i Tucin dan. Tada su se obavljale velike pripreme za Božić: pekli su se kolači – *gurabije*, medenjaci, *otezano* tijesto s orasima, makom ili rumom, pita, *krempita* i puslice; spremale su se *pečenice* i *ladetina* (pačja); kitila se božićna jelka, no djeca nikad nisu vidjela kad se kiti božićna jelka, kuhalo se suho voće što se na Badnji dan jelo.

Badnjak 24. prosinca

Ime Badnjaka povezano je s riječju „bdjeti” (stsl. *bad*) budući da se na taj dan bdjelo iščekujući Isusovo rođenje.

Stol pripravljen za Badnje veče

Djeca su pjevala i veselila se tri dana prije „danas dan, sutra dan, prikosutra Badnji dan.” A za Božić su pjevali „Božić, Božić, bata nosi torbu zlata da pozlati vrata i svu kuću dokraja i stazicu do raja.”

Na Badnji je dan bio veliki post. Govorilo se da tko ne jede cijeli dan uvečer će vidjeti zlatno janje. Jelo se kuhano voće, bareni krumpir i mali *lakumići* od tjestova božićnog kolača.

Svi smo se radovali Badnjem danu, rano se ustajalo, a muški je svijet odlazio u staje da na vrijeme namiri i pripremi hranu za životinje, da imaju tijekom cijelog Božića.

Žene su pekle kolač – božićni kruh i božićnjak – mali kruh s ukrasima od tjestova: „male bogice”, Blaženu Djericu Mariju, svetog Josipa, malog Isusa, ptičice na grančici, žito, mjesec, sunce, bačvu za vino koje vuku volovi, krmaču i praščice; pravile su se i druge domaće životinje, jedino se nije pravio konj, jer je on gorda životinja a gordost je grijeh. Božićna je jelka već okićena. Ispod božićne jelke nalazio se božićnjak ispod kojeg se stavljalo malo novaca, tanjur s jabukama i mlado žito, figurice ovčica i pastira na magarcu i *pulin* (pas) koji čuva stado.

Kada bi se ujutro namirili često su domaćini *omedljali* rakiju pa su susjedima čestitali Badnji dan jedno drugom i pili malo *medljane*. Narodno vjerovanje kaže da tko ti dođe prvi u kuću, muško ili žensko, takav će biti i prvi porod ako je neka žena trudna ili neka od životinja. Tako su žene u šali slale mušku djecu rano u susjedstvo nekim poslom da bude muški porod. Tijekom cijelog dana spremalo se da se sve dobro i na vrijeme odradi. Govorilo sa da uvečer nije dobro ići u staju jer životinje govore ljudskim jezikom i da se to ne smije čuti jer tko čuje, umrijet će. Još jedno vjerovanje vezano za Badnji dan – djevojka treba pomesti sobu sedam puta u kut, a uvečer pometeno iznijeti na smetlište i potom stati na lopatu, a prvo ime koje čuje bit će ime budućega muža. Priča kaže da je jedna djevojka, kada je uvečer iznijela smeće i stala na lopatu čekala ne bi li začula ime svoga budućeg supruga. No, nije se začuo nikakav glas sve dok iz obližnjeg salaša nije izišla jedna majka dozivajući svoga sina Marka. Iako djevojka tada nije poznавala nikoga tko se zove Marko, u životu se kasnije uistinu udala za Marka. Bio je još jedan način da djevojka vidi tko će joj biti muž. Na Badnju večer, kada bi svi posjedali za stol, stavio bi se jedan tanjur više, koji bi se poklopio,

a djevojka koja se želi udati, obišla bi oko kuće i pogledala kroz prozor unutra. Muškarac kojeg bi ugledala da sjedi za tim tanjurom bio bi njen budući muž. Priča dalje kaže da je jedna djevojka, kad je pogledala kroz prozor, vidjela mrtvački sanduk i umrla je te godine. Poslije tog događaja djevojke više nisu tako tražile muža. Postoji priča koja govori da ako netko zaluta u magli i ne može naći put, kada se sjeti s kim je podijelio jabuku na Badnju večer naći će put.

Domaćini su odabrali slamu da je čista i sa što manje *plive*, vezali je u uže i pred večer je unosili u sobu čestitajući: „Čestitam vam Badnje veče, Adama i Evu i Isusovo porođenje!” Zatim bi domaćica, posipajući ga žitom, odgovorila: „Živ bio i dugo čestitao.” Kada se unijela slama, pripremao se stol za večeru. Stavljaо se najljepši stolnjak ispod kojega se stavljala slama ili sijeno a ispod stola mjerica (*šinik*) s kukuruzom i žitom, a ako je domaćin imao konje onda i *oglavnik*, pravilo se i malo glijezdo od slame za jaja. U mjericu (*šinik*) se za vrijeme večere stavilo od svakog jela po malo, a isto se činilo i na Božić.

Kad je domaćica zgotovila večeru, onda su djeca, djevojke i mlade snaše postavljale stol, unosile tanjure, pribor i čaše, a sve uz čestitku: „Čestitam vam Badnje veče Adama i Evu!” Prije nego što se unese jelo, domaćin donese jedno malo deblje drvo (panj badnjak) koje je domaćica upalila u štednjaku, kuca na vrata i ulazi uz čestitku, a nakon toga svi ukućani počinju zvati životinje koje imaju u kući i kojih se još dosjete. Primjer: „Pi, pi, pi, ci, ci, čo, čo, me, me, uči, tele”, i tako dalje. Zatim se na tom panju pali velika svijeća, na panj se stavlja grumenčić tamjana i tako prođe kroz kuću, dvorište, štalu, svinjac... Počinje večera, unosi se med, orasi, češnjak, jabuke, božićni kruh, a prije unošenja juhe pale se četiri svijeće. Najmlađe dijete potom čestita Božić i Badnju večer te Adama i Evu. Unosi se grahova juha, *papula*, razni kompoti, tijesto s makom i orasi, te pečena riba. Sve uz čestitku. Svi ukućani posjedaju za stol i počinje molitva, nakon koje si prisutni međusobno čestitaju Božić. Domaćin zatim uzima kruh u kojem zasjeca križ, zalijevajući vinom uz riječi: „Sjaj Bože i Božiću rodio panj vina!” Zatim s najstarijim sinom podijeli kruh.

Nekad se nije jela riba, nego se kuhala juha od graha na maslu, *papula* i *gube* s makom, sve strogo posno, a nakon toga jelo se kuhano voće. Nakon večere svi bi legli na slamu i pjevali božićne

pjesme: „Oj Betleme grade slavni”, „Divica Marija”, „Radujmo se i pivajmo” i ostale. To su pjesme koje su se pjevale u svakoj kući. Kad se večera završila, opet se molilo te bi se vinom ugasila svijeća uz riječi:

Koliko iskrica toliko pilića
Koliko iskrica toliko prasića
Koliko iskrica toliko telića
i još nabraja dalje...

Nakon toga djeca bi otisla na slamu u jedan kut, a domaćin bi na njih bacao orahe i bombone govoreći: „Koliko šaka toliko džaka.” Djeca su to rado skupljala iako su udarci oraha mogli biti i pomalo bolni.

Domaćica za vrijeme večere nije smjela ustati od stola da ne bi kvočke ustajale s gnijezda. Na Badnju se večer nije smjelo stavit lakat na stol da ne bi boljele ruke. Isto tako, na Badnji se dan nisu smjela tući djeca da ne bi bila šugava. Iako su to praznovjerja, ljudi su se uz njih zabavljali.

Nakon večere išlo se na *ponoćnicu*, na Kristovo rođenje. Bila je to svečana misa puna radosti, u crkvi prikaz Betlehema, sve je okićeno i sve sjaji. Tamjan miriše, orgulje sviraju, božićne pjesme svi pjevamo.

U povratku kući momci su pucali i bila je velika radost, a po dolasku kući jela se hladetina (*pača*) jer je prošao post.

Božić, rođenje Gospodinovo, 25. prosinca

Na Božić slavimo rođenje Krista Gospodina, Utjelovljenu Riječ Božju. Ovo je obiteljski dan kada se nije puno išlo u goste osim najbližoj rodbini.

Na prvi dan Božića doručkovala se hladetina i pečena kobasica. Kod karmelićana ujutro se služila pastirska misa. Na tu su misu išle domaćice i poslije kuhale ručak.

Na Božić su svi išli na veliku svečanu svetu misu, a zatim kući na ručak. Kadili smo sobe, palili svijeće, molili i potom ručali. Ručak je bio raznovrstan: juha, umak s kuhanim mesom, *pečenice*, kolači. Pilo se vino. Na prvi dan nije se išlo u goste. Taj dan je bio za obiteljsko okupljanje.

Božić kod obitelji Pekanović

Sv. Stjepan, 26. prosinca

Sveti Stjepan, prvi kršćanski mučenik,

Na svetog se Stipana išlo u crkvu, a poslije u goste na imendane.

Na drugi dan Božića, išli smo k djedu čestitati. Kod djeda je pod stolnjakom na stolu bila tanko rastrta slama, pod stolom konjski *amovi* i vreća s pomiješanim žitaricama (kukuruzom, zobi i žitom). Jelka okićena kuglama, bombonima, ptičicama, zvončićima, labudovima od stakla. Gostiju pune dvije sobe, svi radosni zbog Božića i što smo okupljeni.

Sv. Ivan, 27. prosinca

Na svetog se Ivana išlo u goste i gosti su se dočekivali. Na taj dan slavili su se *svečari* i još se uvijek slavio i sam Božić.

Poslije Božića dolaze tzv. *šibari* kada se iznosila slama, a zrnje iz vreće dijelilo se stoci i živini.

Nova godina, 1. siječnja

Svetkovina Bogorodice Marije i Nova godina.

U ozračju Nove godine, na svr godine, 31. prosinca, prvo se išlo na svetu misu zahvalnicu. Godina je privredna kraju i svećenik je podnosi izvješće o promjenama u matičnim knjigama. Vjernici su s posebnom pozornošću pratili izvješće iz knjiga matica u svojoj župi: o broju umrlih, krštenih, vjenčanih te broju prvpričesnika i krizmanih.

Mještani Nenadića 1. su siječnja išli na svečanu svetu misu u crkvu Presvetog Trojstva.

Bogojavljenje – Tri kralja

Katolička Crkva 6. siječnja slavi blagdan Sveta tri kralja ili Bogojavljenje. Uoči Tri kralja blagoslivljala se voda i sol. Na taj se dan u somborskim crkvama održavaju svečane svete mise. Vjernici su poslije blagoslova uzimali svetu vodu, koju su nosili svojim domovima, tako da su je imali tijekom cijele godine za svoje potrebe.

Poslije Tri kralja svećenici su išli u blagoslov kuća, a domaćini koji su željeli blagosov prijavili bi se svećeniku i dogovorili vrijeme dolaska. Za tu bi priliku lijepo uredili kuću i dočekali svećenika. Na stolu je trebala biti svijeća, sveta voda i Isusovo raspelo. Božji se blagoslov zaziva na čitavu obitelj za sreću i zdravlje, a nekada se proširi i na cijelo imanje i svo blago.

Novoizgađene kuće također su se blagoslivljale, ovisno o mogućnosti, netko skromno obiteljski, a netko je pravio i prave gozbe uz prisustvo i svećenika, a ponekad i glazbe.

Na Tri kralja iz bunara se vadila jabuka, koja je bačena na Božić, a prije ručka rasjekla bi se na četiri dijela i od nje su jeli svi ukućani i sve životinje da bi bili zdravi tijekom nadolazeće godine.

Tada se jeo i *Božićnjak* ispod božićne jelke, koji bi se rasjekao na četiri dijela koja su blagovali svi članovi obitelji. Poslije se sve što bi ostalo dalo kokošima, svinjama i ostaloj stoci, da svi budu zdravi u novoj godini.

Na **Svijećnicu** ili **Marina**, 2. veljače, u crkvi se svete svijeće, koje se pale na Badnju večer ili u slučaju smrti. Uvečer se držala čajanka na Bajskom putu. Čaj se kuhao u velikim loncima, a odabране djevojke raznosile su ga u bokalima. Na sebi su nosile bijele pregače, *šlingane*, pa ih je milina bilo vidjeti. Dođu tu i mame djevojačke, pa sjede i gledaju koja je djevojka okretnija i brža, a djevojke k'o

djevojke, vesele i nasmijane dijele čaj s limunom ili rumom, pa vele momcima što je čaj slađi, to je slađa ljubav.

Pepelnica ili Čista srijeda kršćanski je spomendan kojim započinje korizma. Slavi se 40 dana prije Uskrsa (ne računajući nedjelje).

Na treći dan poklada, u utorak, prije ponoći „sahrani” se kontrabas što označuje prestanak slavlja i veselja Uskrsa. U srijedu se posti, a u starija vremena posuđe se pralo pepelom da ne bude masno, da se ne bi mrsilo jedući iz njih.

Cvjetnica ili Nedjelja muke Gospodnje, kršćanski je blagdan i slavi se u nedjelju prije Uskrsa.

Ujutro, čim bi ustala, djeca su se umivala u ljubičici mladoj travi i *spomenaku*. To je prvi cvijet pa su se u toj vodi umivali da bi ostali lijepi. Poslije su se spremali za crkvu. Tko je išao na pričest, nije doručkovao, tako je bilo u to vrijeme. Na Cvjetnu nedjelju muka se Isusova čitala ili pjevala. Poslije mise vjernici su dugo pred crkvom razgovarali. Rodbina i prijatelji, momci i djevojke, išli su na korzo, obišli bi jedan krug, pa se vratili pred crkvu gdje bi se opet svi skupili, i oni koji su bili u Hrvatskom domu. Nakon toga svi bi zajedno požurili kući na ručak jer moralo se stići na vrijeme, domaćice su već čekale s ručkom. Na korzou su, gledajući od Županije, momci i djevojke išli s desne strane, a stariji i oženjeni s lijeve. Sredinom je išao promet. Momci su stigli malo ranije i čekali djevojke, a one su išle držeći jedna drugu ispod ruke i šetale se.

Blagovijest ili Navještenje Gospodinovo (lat. *Annuntiatio*) Katolička je svetkovina u spomen na navještenje arkanđela Gabrijela Blaženoj Djevici Mariji da će začeti Isusa po Duhu Svetom.

Običaj je u narodu da se na Blagovijest „hvata krv”, pije se crveno vino, za zdravlje cijele godine. I djeci se za zdravlje daje koji gutljaj.

Veliki tjedan

Tijekom Velikoga tjedna, u ponедjeljak, utorak i srijedu, nastojalo se odraditi što više posla kako bi se adekvatno pripremilo za Uskrs. U ponедjeljak se nastojalo obaviti veliko pranje, a u to vrijeme, ako je vani bilo lijepo, sve bi se okrečilo i *puštao* kraj *ludarom* (tamno crvena) bojom da sve bude lijepo i čisto. Srijedom su domaćice već počele peći kolače, a ako je vrijeme dozvolilo bili

su i vrtovi zasijani. Muškarci su se brinuli da sve bude spremno. Na Velki četvrtak, poslije podne se nije radilo na njivi, a uvečer se išlo na misu.

Na Veliki se petak postilo. *Majke* i mame rano su ustajale. Kako bi ispekle beskvasnu pogaču. Prijepodne se išlo u crkvu na Isusov grob, a poslijepodne u tri sata išlo se u crkvu i obišao križni put. Na Veliki su se petak šarala jaja. Na Veliku se Subotu također postilo uz ispečenu pogaču. Nekada je *majka* znala spremiti posnu juhu, ali je nerado palila štednjak. Barila se šunka i kuhalala se jaja. Navečer se išlo na uskrsnuće. Kada se došlo kući, jela se šunka, kobasica, jaja i sve što je posvećeno u crkvi.

Uskrs

Uskrs je najveći kršćanski blagdan, to je dan kada se slavi uskrsnuće Isusa Krista. Dan na koji se slavi blagdan Uskrsa računa se 40 dana od Pepelnice, vrijeme koje se naziva korizmom.

Crkva Presvetog Trojstva u Somboru

Poslije doručka išlo se na veliku misu. Na deset sati poslije mise čestitao se Uskrs pred crkvom, mladi su otisli malo na korzo, a stariji u Dom, no sve je to bilo nakratko. Na ručak se moralo stići na vrijeme. Poslije ručka dolazili su gosti ili se išlo u goste.

Na Uskrs „zec” djeci donosi darove. Za njih je to vrlo važan čin kada „zeki” prave gnijezdo gdje će on ostaviti darove. Mlada trava i djetelina, jer to zeko voli jesti, stavljala se u korpu ili košaru. Uglavnom, tražilo se neko prikladno mjesto gdje „zeko” može doći, a da ga ne vide psi. Velika je to muka bila, a moralo se i paziti da mjesto bude skriveno da se „zeka” ne poplaši i da može doći i ostaviti darove. A darova je bilo raznovrsnih: na početku jabuka i bomboni, a poslije i dosta slatkiša, te *parfin za polivanje*, pa onda neka igračka, nešto za obući i još kojećega. Darovi ovise o tomu koliko su djeca bila dobra, a i koliko je „zeka” mogao spremiti.

Uskrsni ponедjeljak

Kod nas u Nenadiću taj se dan zove „vodeni ponedeljak”. Na taj dan *polivači* obilaze kuće i polivaju žensku čeljad. Običaj se sačuvao do današnjih dana.

U drugoj polovici 20. stoljeća kao djeca odlazili smo *polivati* sve djevojčice pa i odrasle žene ili djevojke ako smo znali da će nas lijepo primiti. To su uglavnom bile naše rođakinje i rođakinje onih iz našeg društva. Obilazili smo puno kuća pa se tako znalo dogoditi da *polivač* ne pazi koliko troši i ostane bez parfema ili kolonjske vode s kojom je prskao nakon čega bi u bočicu ulio vode i pazio da djevojke ne primijete da ih ne prska parfemom.

Kada bismo polili djevojku, dobili bismo šareno jaje, kolač, ponekad soka ili vina. Negdje smo znali dobiti i naranču, a pri odlasku bi nas zakitile cvijećem.

Momci i djevojke posebno su se spremali za taj dan. Sve je počinjalo još na Uskrs kada se odražavala *igranka* u našem domu na salašu, *begeš* je ponovo zasvirao. Posljednje kolo te večeri zaplesale bi djevojke koje primaju *polivače* nakon čega bi momci ušli u kolo i to svaki pokraj one koju će sutra politi. Poslije *igranke* *polivači* su se dogovarali kako će sutra u obilazak – nekada su išli fijakerom, nekad na špediterskim kolima, a išlo se kasnije i automobilima. Dogovarali su i kojim će redom ići, kod koga će se okupiti i odakle krenuti u polivanje. Ranije se djevojku, koja prima *polivača*, polijevalo vodom, katkada su znali i cijelu kantu vode izliti no, češće je bila u pitanju čaša vode, mlaka i uvijek uz dogовор. Ostale žene u kući bi polili parfemom i to redom od najmlađe pa do bake.

Momak koji je polio djevojku obično bi sjedio na čelu stola, a *polivače* se nudilo šunkom, kobasicom, jajima, sirom i pečenicom. Poslije toga kolačima, tortama, i to nekoliko vrsta torta. Za piće su

se služili: slatki likeri, rakija, vino, pivo i razni sokovi. Svirači koje su vodili momci zasvirali bi pa se pjevalo i igralo u djevojčinoj kući, a uvijek bi se našlo mladih iz susjedstva pa se često zaigralo i kolo.

Poslije su momci dobili šareno jaje i zakitilo ih se proljetnim cvijećem – zumbulom, tulipanom, a katkada i ružom. Jedno je vrijeme bilo u modi umjetno cvijeće, no ta moda nije dugo trajala.

Oženjeni ljudi išli su *polivati* susjede, rođake i prijateljice iz svoga društva. Tko je imao vodio je malog sina, djedovi su znali povesti unuka kako bi ih učili običaju *polivanja*.

Ovako je izgledalo *polivanje* moje generacije od početka do kraja. Kao što smo na početku rekli, ovaj običaj, Bogu hvala, i danas živi.

Polivači 1972. godine

Sv. Marko, 25. travnja

Na svetog Marka blagoslivljalo se žito. Četrdesetih godina prošlog stoljeća išlo se na njive u okolini Sombora svake godine na drugu stranu grada, da bi se kasnije blagoslov davao samo u crkvi.

Uzašašće Gospino – Spasovo

Na Spasovo je bila prva pričest.

Prvopričesnik Antun Matarić u Kapeli u Nenadiću 1931. godine

Prva pričest u Kapeli u Nenadiću, 1988. godine

Duhovi tj. blagdan silaska Duha Svetoga na apostole u Jeruzalemu, 50 dana nakon Kristova uskrsnuća. Od tuda i izraz blagdan Pedesetnice. Slavi se i kao blagdan „rođenja Crkve”.

Presveto Trojstvo katolički je blagdan, jedan od najvažnijih u crkvenoj godini. Slavi se prve nedjelje nakon blagdana Duhova, svetkovina presvetog Trojstva kad se održava i proštenje u našoj župi „Staroj crkvi”. Prije podne slavi se velika svečana sveta misa na koju su dolazili mještani Nenadića, vjernici iz grada i ostalih okolnih salaških naselja. Od osnivanja Hrvatskog doma, poslije podne se održavala igranka, a kasnije su igranke održavane uvečer pa bi nekada potrajale i do ranih jutarnjih sati. Međutim, u zadnja dva ili tri desetljeća igranke su izostale.

Sve svečanosti toga dana nosile su jedno posebno obilježje. Svaki momak i svaka djevojka, bez obzira na stalešku mogućnost, obvezno bi se „ponovili” za Trojstvo, djevojke novim ruhom, a momci odijelom. Svi momci koji su dorasli za čizme, u većini slučajeva, na Presveto Trojstvo prvi bi put obuli čizme.

„Korziranje” na blagdan Presvetog Trojstva, u Somboru

Tijelovo – Brašančevo

Svetkovina Tijelova punim se imenom naziva Svetkovina presvetoga tijela i krvi Kristove. U Hrvata još se udomaćio i naziv Brašančevo, a potječe od naši starih iz 18. stoljeća. Naime, riječ Brašančevo dolazi od riječi brašno, od brašna se mijesi tjesto i pravi kruh, a kruh u pretvorbi u svetoj misi postaje tijelo Kristovo. Stoga je ovaj naziv u našem narodu duboko simbolički utemeljen.

Nekada su u Somboru na taj dan išle procesije u kojima su naši stari u velikom broju sudjelovali.

Sv. Petar i Pavao, 29. lipnja

Naši su mještani slavili Petrov kao neradni dan, a išli su u crkvu. Često se išlo u Monoštor na proštenje.

Gospa karmelska, 16. srpnja

Mi, Somborci, a i ostali vjernici nazivamo je i Škapulirska Gospa

Škapulirska Gospa (svjedočanstvo)

Karmelska Gospa, taj dan kao dijete majka me vodila pješke u Sombor. Išli smo po prašnjavom putu do Sombora bosi. Ponesemo obuću, obujemo se u gradu i sve oznojane žurimo na kraj Sombora, u Novu, crkvu karmelićana. Majka me uvede u sakristiju da me upiše u Gospin škopular, dobila sam malu svetu medaljicu i Otac Marković je dao molitvicu koju i danas molim. Ne mogu, Bože moj, opisati tu radost toga dana, puna crkva svijeta, majka je ponijela prostirač, pa smo sjele na stepenice što bliže oltaru da vidimo što bolje. Dolazile su procesije iz Sonte, Monoštora, Doroslova i drugih strana u lijepim nošnjama.

Zasvirale orgulje. Misa počinje, ulaze iz sakristije djeca pa puno svećenika iz drugih župa, pa crkveni opštinari nose nebo, a djevojke četiri po četiri u bijelom nose Gospin kip. Parovi u nošnjama nose razne darove iz župa. Tu su tkani lancuni sa Gospinim likom, pa umjetničke slike, pleteni kolač, pa voće, vino, a zadnji svijet koji je upisan u Gospin škapular nose barjake sa svetim likovima. U procesiji je i biskup iz Subotice koji je sav narod u prolazu blagoslovio. Bože, crkva se zaorila od puno svetih pjesama: „Čuj nas Majko, nado naša”, „O Marijo lijep si cvijet” i druge, misa, pa propovijed, pa sve se nešto u grlu steglo, pa od radosti plačeš. Od

ljepote svi događaja vrijeme brzo prođe dvanaest sati završava se misa, pred crkvom majka kupi meni krunicu ili medaljon medeni kolača ili šećera da ponesemo mojim sestrama kući. Vraćamo se kući opet pješke bosonogi, a srce puno radosti, od tog dana i danas na Škapularsku Gospu svake godine sa istim žarom služim i molim molitvicu koju sam dobila od sedam godina.

Gospa se nosila svake mlade nedjelje posle podne na večernje. Jedne nedjelje i ja sam u bijeloj haljini nosila Gospu.

Dužionica u Nenadiću

Mise zahvalnice za urod i novi kruh tzv. Dužionica (žetvena svečanost) prvi su se put u nenadićkoj kapelici služile 1952. godine. Zbog regрутiranja mladića i pomanjkanja omladine 1957. godine došlo je do prekida, kao i 1963. No, otada su uslijedila redovita održavanja Dužionice sve do 1990. godine kada sve prelazi u Sombor u crkvu Presvetog Trojstva i u Hrvatski Dom. Svećenici koji su u nenadićkoj kapelici održavali misna slavlja i sudjelovali u Dužionicama bili su: Antun Skenderović, Ivan Juriga, Ivan Vizentaner, Lazar Novaković i Josip Pekanović.

Dužionica u Nenadiću, 1968. godine

Posljednja održana Dužionica u Nenadiću, 1990. godine

Uznesenje Blažene Djevice Marije – Velika Gospa

Naši su stari imali običaj hodočastiti na obližnje *vodice*, svetišta poput: čonopljanske ili monoštorske *vodice*, *vodice* u Čičovima, pa u Doroslovu, Tekijama, Judu na Veliku Gospojinu u *Bili Aljmaš*.

Svečana misa za Veliku Gospu u Nenadiću, 1962. godine

Hodočašće u *Bili Aljmaš* (svjedočanstvo)

Bilo je to davno priopovijedala mi moja majka, kako se išlo na Veliku Gospojinu u svetište *Bili Aljmaš*. Iz Sombora se pred Gospojinu posle podne išlo vlakom do Dalja, a od Dalja do Aljmaša pješice. Tu su procesiju čekala jedna seoska kola, ako ima starih koji ne mogu ići ili teže torbe stavljale su se na kola. Tako su išli putem molili krunicu i pjevali stare pjesme. „Svijeta je bilo sa svih strana, svi smo pjevali i molili pa se brzo stigo do crkve. Ušli smo u crkvu. Tu nas dočekala Gospa lijepa kao iz raja. Svi u glas smo otpjevali pjesmu Zdravo Djevo svih milosti puna. Kad smo izišli iz crkve sjeli smo da se odmorimo pa poslije na vodicu dok ne padne mrak.”

Po sjećanju nekih hodočasnika nekada se išlo i vlakom do Apatina, a zatim rijekom Dunav vozeći se šlepom do svetišta u Aljmašu.

Proštenje na blagdan Imena Marijina, 12. rujna

Za ovaj se dan žitelji s radošću pripremaju i svoju kapelicu posebno ukrase, jer toga dana u salaše dolaze gosti iz grada i svih okolnih mjesta. Oduvijek je na proštenje dolazio i gost svećenik ili oci karmelićani. Često su bile upriličene i mlade mise, kao i jubilarne, srebrenе ili zlatne mise. Sin ovih prostora, pokojni otac Vilko Dorotić, karmelićanin, slavio je svoje jubileje u ovoj kapelici kao i otac Ladislav Marković i veliki broj mladomisnika. Mnoštvo bi gostiju i domaćina uz molitvu i marijanske pjesme, a često i uz pokoju suzu, bili dirnuti lijepim propovijedima svećenika koji bi osim tumačenja svetog evanđelja uvijek sa sjetom podsjetili na prošlost ovog kraja i na žitelje koji su kapelicu izgradili i tako u ove prostore utkali dio sebe, svog truda, rada, boli i vjere, te ostavili spomen, ali i zavjet dan Bogu, Gospi i svom rodu.

Oltar Gospe Fatimske u Nenadiću – Ime Marijino 1960. godine

Proštenje 13. rujna 1959. godine, pridika vlc. Ivana Jurige

Proštenju su se veselila i djeca, jer su se vrtjeli ringišpili, manji s drvenim konjima i kolicima, veći s ljuljačkama. Tu su i *liciteri* sa kolačićima. Bilo je i raznih igračaka, za svakoga je bilo ponešto. Sjeća se Marija: „Kao mala kupovala sam bebu od kolača, krunicu i medenjaka, a vozala se u malom ringišpilu. A kao djevojka bilo je

drugačije. Ljuljala sam se na velikoj ljljački s momcima, a momci su kupovali veliko srce od kolača s mnogo šara i zrcalom. Na srcu su bili razni natpisi: srce moje i tvoje u ljubavi stoje, ne zaboravi me itd. I tako lepi stihovi lepo srce, pa ga ostavimo u ormar da nas podsjeća na ljubavi i proštenja.”

Licitersko srce

Sv. Franjo Asiški, 4. listopada

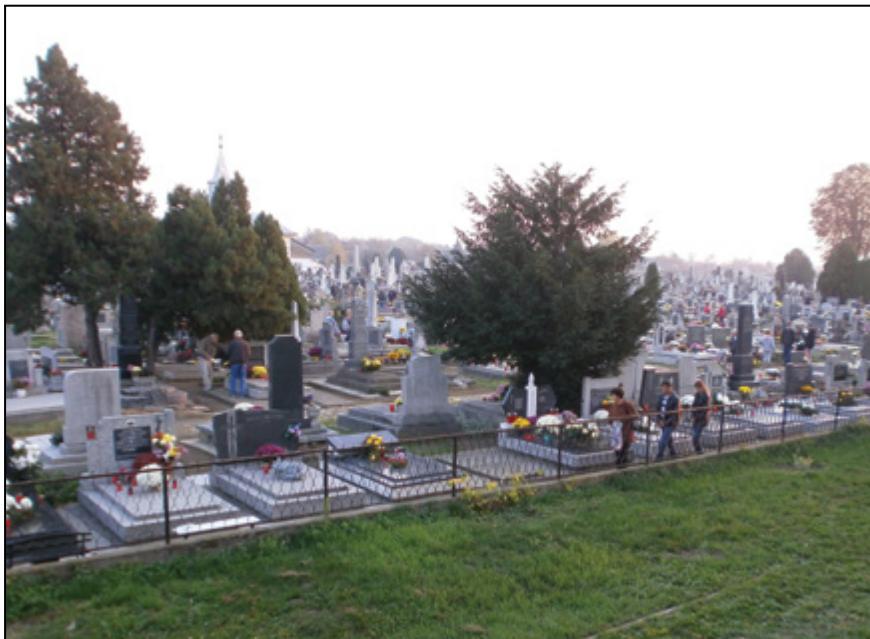
Crkva u Somboru ovaj blagdan slavi kao malo proštenje, a Hrvatski dom kao „Divojački vašar”. To je uspomena na nekadašnji način biranja djevojke za budućeg mladoženju. I za Svetog Franju bilo je „ponavljanja”, ali ne onako obvezno kao za Svetu Trojstvo, više kao priprema za zimu. Nenadićani su obvezno išli na svetu misu, a mnogi i na *igranke* u Domu.

Svi sveti, 1. studenoga

Na taj dan groblja su najsvečanija i najljepše uređena. Svi se grobovi ukrase i pale se svijeće u znak sjećanja na naše pokojne.

Uvečer svijeće gore, cvijeće se na grbovima šarenim, svijet u crnini Bogu se moli za duše svojih najmilijih, a sveta voda i suze svjetlucaju na laticama ruža koje prekrivaju hladne grobove.

Kada se vratimo kući, kod nas se po običaju peče kestenje ili se kupi na groblju kod kestenjara. Upalimo svjećice, male pod stol u obliku križa, molimo za mrtve i onda mama dijeli kestenje. Djed i baka dali bi nama djeci od svoga dijela i to je nama bilo najslađe i nezaboravno.

Veliko Katoličko groblje u Somboru

Dušni dan, 2. studenoga

Uz ovaj blagdan, kao i za Svi sveti, običaj je obići groblja i zapaliti svijeće za pokojne.

Alojzije A. Firanj

PROSLAVA 100. OBLJETNICE KARMELSKOG SAMOSTANA U SOMBORU 2005. GODINE

Dio u Nenadiću

O somborskem Karmelu

„Somborski Karmel, a u njemu na poseban način sluga Božji otac Gerard Tomo Stantić, bio je klica koja je rodila današnju Hrvatsku karmelsku provinciju svetog oca Josipa, utemeljenu 1990. godine. Blaženi Alojzije Stepinac pozvao je karmelićane u Zagreb, pa prvi redovnici dolaze 1958. godine u Hrvatski Leskovac, kod sestara karmelićanki. Na blagdan svetog Josipa 1960. godine, na prijedlog nadbiskupa kardinala Alojzija Stepinca, koji je bio zatočen u župnom dvoru u Krašiću, da se karmelićanima dade svetište Majke Božje Remetske i bivši samostan Pavlina, tadašnji nadbiskup dr. Franjo Šeper dekretom je predao župu i svetište Majke Božje Remetske sa samostanom braći karmelićanima, a taj je samostan i danas sjedište Hrvatske karmelske provincije svetog Oca Josipa.

Provincija danas okuplja više od 40 redovnika i ima svoje kuće u Somboru, Zagrebu, Splitu, Krku, te od prošle godina i u Sofiji, u Bugarskoj, a uskoro će se otvoriti i kuća na Buškom jezeru u Bosni i Hercegovini.”

Ovaj citat u propovijedi kardinala Bozanića na najsvjeđanijoj euharistiji u povijesti somborskog Karmela objavio je radio Vatikan 2005. godine.

Kardinal Bozanić u svojoj je propovijedi rekao:

„U proteklih stotinu godina kroz ovaj je samostan prošlo 250 što svećenika, što zavjetovane braće laika, što sjemeništarača i bogoslova. Rekli bismo neznatan broj za toliko godina, ali ti su ljudi učinili toliko dobra bez koja bi ovaj grad bio bitno siromašnji.

Možete li zamisliti kakva bi se praznina stvorila u ovome gradu kad bi nestalo ove crkve i samostana uz nju. Izvana bi panorama Sombora bila siromašnija za dva elegantna tornja i jednu skladnu zgradu, a kako bi se tek poremetila njegova duhovan baza, onaj temelj po kojem se osjeća duh i bilo jednoga grada.”

Objavljeno u *Vjesniku karmeličana* 2-3-4/2005. godine.

Kako smo dogovarali dio ovog velikog slavlja, koji će se održati na našem salašu u Nenadiću

Nakon svečane mise na Materice, 2004. godine koju je predvodio prior otac Mato Miloš, pozvao nas je na razgovor i predložio nam da se svečani objed nakon misnog slavlja u povodu proslave stote obljetnice karmelskog samostana, obavi na našem salašu. Istaknuo je de ce za tu prigodu biti pozvani gosti iz više država gdje karmel ima svoje provincije, izaslanstva iz Vatikana, te da im time želi pokazati bogatstvo naše ravnice, ljepote našeg krajobraza, salaša, tradicije. O o. Mati Milošu rekli smo da ćemo o svemu razmisliti i da ćemo javiti svoju odluku. Pozitivna je odluka donesena za nekoliko dana, nakon što smo razmotrili što trebamo uraditi i kako to sve organizirati na travi – salašarskoj i pod šatorom.

Našu odluku prior je poslao u Remete, sjedište Karmelske provincije u Zagrebu, provincijalu o. Jakovu Mamiću, a od provincijala je za nekoliko dana stigla potvrda da se prihvaca ideja da objed bude na našem salašu uz malu bojazan zbog vremena. Na to smo odgovorili da se po izvornoj salašarskoj travi može hodati i kad pada kiša, da naša vojvođanska crnica kišu dobro podnosi, a u krajnjem slučaju do šatora ćemo postaviti neku pokretnu platformu – stazu. Svi sudionici koji su odlučivali donijeli su odluku da se objed organizira na našem salašu u Nenadiću br. 54.

Prijedlog o objedu na našem salašu donesen je vjerojatno i zato što smo te, 2004. godine u okviru otvaranja slavlja za stotu godišnjicu Karmela 2005. godine bili domaćini sudionicima Međunarodnog znanstvenog simpozija „Baština za budućnost Karmel u Somboru 1904.-2004. godine”.

Kako smo prihvatali organizaciju objeda na salašu

Bila sam sigurna da će cijela naša obitelj, kćer Martina Gunjače, sin Martin, zet Bože, snaha Nataša i naših četvero unučadi: Marko, Ana, Martina i Mihovil, kao i Matija, koji nas je slušao iz mamina trbuha, s velikom radošću prihvatići ponuđenu nam iznimnu čast da budemo domaćini svečanog objeda u okviru proslave stote obljetnice Karmela u Somboru 2005. godine. Djeca su nam dala potporu i radovala se s nama.

Ovoj sam se prigodi ja posebno radovala jer je to proslava „moje” nove crkve, koja se nalazi u blizini moje obiteljske kuće i u koju sam s mojom majkom Rozom Džinić pohodila od malih nogu.

Moja je majka bila veoma vezana za Karmel i sigurno joj je bilo drago gledati nas s Božjih visina kako na rodnom salašu mojega supruga slavimo stotu obljetnicu našeg Karmela.

Dio proslave stote obljetnice Karmela u Somboru poklopio se sa stotom godišnjicom od izgradnje našeg salaša, što je, dakako, puno značilo mojem suprugu.

2004. godina – početak obilježavnja stote obljetnice Karmela u Somboru

„U povodu stote obljetnice Karmela u Somboru Hrvatska karmelska provincija sv. o. Josipa i Institut za kršćansku duhovnost Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu priredili su Međunarodni znanstveni simpozij „Baština za budućnost Karmel u Somboru 1904. – 2004. godine”. Ovaj simpozij održan je u Hrvatskom domu u Somboru 13. i 14. srpnja.

Izvor: Informativna katolička agencija IKA 13. srpnja 2004.

14. srpnja 2004. godine

Na našem salašu pripremili smo ručak za sudionike skupa na kojem su bili: provincial Hrvatskog Karmela o. Jakov Mamić, prior Karmelskog samostana u Somboru, o. Mato Miloš, Bernardin Viszmeg, general kurije u Rimu Zdenko Križić O.C.D., koji je 2016. godine imenovan biskupom Gospičko-senjske biskupije, mr. Dario

Tokić iz Zagreba i mnoga braća iz Remeta i drugih karmelskih kuća u Hrvatskoj. Događaj se odvijao sljedećim redom.

Prvo smo priredili okrepnu, na bogatoj trpezi našli su se i naši tradicionalni specijaliteti, koje mnoga mlada braća nisu poznavala: kruh s mašču, soli i paprikom. To se jednom mladom Dalmatincu dopalo sve dok nije saznao što to zapravo jest... Zatim se krenulo u razgledanje salaša, muzeja...

Nakon obilaska salaša sjelo se za stol, a domaćin salaša poželio je gostima dobrodošlicu i iskazao zahvalnost što su nam omogućili da ih ugostimo te im govorio o nama – salašarima, Nenadiću, broju žitelja, nacionalnoj strukturi, velikim političkim događajima koji su se u prošlosti odvijali upravo u Nenadiću, važnim događajima za žitelje Nenadića, prijašnjem načinu života, sadašnjem životu na salašu.

Po završetku objeda počele su „slobodno-korisne” aktivnosti kao što je to košenje trave, a počela je i nogometna utakmica na bogatom travnjaku. Rezultata se ne sjećam, ali se sjećam da su bosonogi karmelićani, po završetku nogometne *tekme*, pogledali u svoje, od trave zelene noge, a za sat-dva vremena trebali su služiti svečanu večernju svetu misu. I tada je nastao problem kako će naši bosonogi karmelićani oprati svoje „zelene” noge i pripremiti se za misu. Kako je karmelska crkva bila prepuna vjernika ostaci zelenila na nogama naših gostiju nisu se ni primijetili.

Po završetku utakmice i raznih drugih aktivnosti, u dobrom raspoloženju, naši su se gosti počeli spremati za odlazak.

Na rastanku su nam gosti zapjevali poznatu hrvatsku pjesmu „Hvala”, i time iskazali svoje dojmove koje su ponijeli sa salaša.

Plan priprema uređenja salaša za prijem oko 450 gostiju

Pripreme su počele odmah nakon Nove 2005. godine i obuhvaćale su:

- osiguranje urednog šatora za 400 – 450 osoba po mogućosti bijele boje
- rješenje sanitarnog čvora za 400 – 450 osoba
- osiguranje parkirališnog prostora
- osiguranje prostora za kuhanje, dogovor s konobarima i kuharima
- uređenje cvjetnjaka i dvorišta – hortikultura
- unutarnje uređenje – dekoracija šatora
- osiguranje hladnjače i pribora za jelo, stolnjaka
- osiguranje ozvučenja i snimatelja
- osiguranje hrane i pića.

Sada prilažem zapise iz mojega dnevnika u kojem je zapisano sve što smo radili, a prema gore navedenom planu:

Šator, 17. veljače 2005. godine potpisani je ugovor o iznajmljivanju šatora bijele boje s Markom Stevanovićem iz Donjih Andrijevaca u Republici Hrvatskoj i cijenom od 500 eura. S potrebnim stolovima i klupama za 250 osoba, nakon mjesec dana dogovorili smo veći šator – za 450 osoba, za istu cijenu, za montiranje šatora dolazi vlasnik, a mi trebamo osigurati šest osoba za pomoć. Istog dana bila sam u Hrvatskoj gospodarskoj komori, podružnici u Osijeku, i dogovorila proceduru izdavanja ATA karneta za prijelaz granice, kamiona koji će dopremiti šator.

Tih je dana dogovoreno s Blaško-prijevozom iz Ivanovaca, da doveze šator. Kamion je ostao parkiran ispred salaša Antuna i Margite Gromilović do povratka šatora.

18. veljače 2005. godine dogovoreno je sa sponzorom – našim poslovnim partnerom iz Hrvatske, sponzoriranje iznajmljivanja šatora.

Rješenje sanitarnog čvora, po procjeni za 400 – 450 ljudi trebalo je osigurati najmanje 2 toaleta, mi smo imali jedan s ulazom iz dvorišta, i bila je dilema treba li iznajmiti kemijski ili napraviti zidani, napravili smo zidani.

Osiguranje parkirališnoga prostora. Za mnogo automobila i prometnu sigurnost uredili smo prolaz kroz voćnjak do livade u okviru našeg okopa, obilježili bijelom manilom sa žutim mašnama i time odredili trasu do parkirališta, u pomoći vozačima oko parkiranja bio je naš najstari unuk Marko Matarić, koji je tada imao 12 godina i bio je sretan što će obnašati jedan tako „važan zadatak”, i bio je prvozaduženi za taj posao.

Osiguranje prostora za kuhare. Dogovor s kuhanima i konobarima. Dogovoren je protokol dočeka gostiju po kojem će se piće – aperitiv, voda i osvježavajuća pića odmah nakon dolaska, služiti „s nogu” i na isti način i hrana – predjelo na „švedskom stolu”.

Kuhare koji su pripremali hranu za „švedski stol” angažirali smo iz Mohača, i to tri kuhara od kojih je jedan imao dugogodišnje iskustvo kuhanja na kruzerima. Hranu su pripremali tri dana u „muzeju” i odlagali je u hladnjaku.

Kuhari za glavni objed, za koji je meni bio: kokošja juha s krpicama i knedlama od jetrice i usitnjениm mesom, paprikaš, pohana piletina, odojak, fašir, prilozi i salate bili su dobro nam znani Stipan i Ivanka Beretić. Kava nije bila predviđena menijem. Prostor im je osiguran u „američkoj kujni” na salašu, gdje su imali dvije *katlanke* i kotlove, prostor između ljetne kuhinje i pomoćnih prostorija koje smo pokrili ceradom. Za kuhanje su potrošili 8 boca plina.

Konobara – profesionalca bilo je 4, a glavni je konobar bio Franja Nađ. Bilo je i desetak mladih djevojaka, momaka i žena koji su služili ostale goste.

Uređenje cvjetnjaka i dvorišta – hortikultura. Moj je plan da sezonsko cvijeće koje se sadi u proljeće bude u svijetlo žutim bojama (papinska boja). Tako sam oko 15. travnja 2005. godine posadila uz žicu kod vinograda mnoštvo žutih gladiola, koje cvjetavaju baš za blagdan Karmelske Gospe, na rubu do betona posijane su svijetlo žute niske kadifice – tagetis, oko voćaka koje su uz žicu i prema *čardaku*, okopavalo se u kružnom obliku i tu sam posijala isto kadifica, na *čardaku* su postavljene posude s cvijećem. U tri *rundele* u cvjetnjaku ispred „muzeja” posadena je: u prvu crvena salvija, u drugu bijela lobelija, a u treću plava lobelija.

Unutarnje uređenje i dekoracija šatora. To sam radila s posebnim zadovoljstvom. Po dogovoru s provincijalom o. Jakovom Mamićem i priorom o. Matom Milošem, crkveni su velikodostojnici sjedili u pročelju (20 mesta), a s lijeve na desnu stranu: o. Zdenko Križić, msgr. Hristo Provkov, msgr. Đuro Džudžar, msgr. Justin Nándor Takács, msgr. Laszló Huzsvár, msgr. Valter Župan, msg. Stanislav Hočevar, o. Jakov Mamić, P. Luis Arostegui Gamboa, msgr. Eugenio Sbarbaro, kardinal Josip Bozanić, msgr. Ivan Penzés, msgr. dr. Robert Zollitsch, msgr. dr. Marin Srakić, msgr. Đuro Gašparović, dr. Irinej Bulović, dr. Istvan Csete Szemesi, mr. Arpad Dolinszky, Samuel Vrbunski, – za rezervu, odnosno ravnatelja stola) i još gosti iz diplomacije, društveno-političkog života, ukupno 63 mesta i da ti stolovi budu postavljeni samo s jedne strane, za drugu sam stranu zamislila da „zatvorim“ satenom, kupila sam 60 metara ali širine 2,5 metra u „šampanj“ boji koji je sašiven u Mohaču. Saten sam kupila 6. ožujka 2005. godine u Subotici, roba na kilogram, ali lijepo se uklopio u veliki prostor šatora, od istog je sašiveno i 6 okruglih stolnjaka dugih do trave, koji su služili za odlaganje čaša i pribora za

konzumiranje „s nogu”. Te jedan veliki okrugli također do trave, koji je bio smješten ispod nove bijele tende.

25. ožujka 2005. godine kupila sam 70 ubrusa od damasta u svijetloj bež boji, u TKZ u Zagrebu, za VIP-goste, na ostalim stolovima bili su postavljeni kvalitetni papirni ubrusi u svjetlo žutoj boji. Za ukrašavanje šatora upotrebljeno je 50 komada krep-papira također žute boje koje sam kupila u Tesku u Pečuhu 22. veljače 2005 godine.

Unutrašnjost šatora bila je ukrašena bršljanom, željezni stupovi bili su omotani prelijepim zelenim bršljanom, žutim velikim ukrasnim mašnama svijelo žutim balonima, lijepo savijenim krep-papirom, pokojom gladiolom i cvijetom ukrasnog suncokreta. Po stolovima su od istog cvijeća bili postavljeni aranžmani, a većinu su cvijeća donirali naši cvjećari Marija i Đuka Malbašić, koji su uradili i ukrašavanje šatora.

Osiguranje pribora za jelo, hladnjače. Veliku hladnjaču, osigurao je gosp. Petreš, a njegov brat pribor za jelo. Kako se radilo o konzumiranju pića na dva mesta, bilo je potrebno nabaviti oko 800 – 900 čaša za vodu i 450 za aperitiv. To smo osigurali preko braće Petreš i Doma učenika iz Sombora, koji su tu uslugu također donirali.

Osiguranje snimatelja i ozvučenja. Snimatelja je angažirao Organizacijski odbor proslave – karmelićani, a ozvučenje mi.

Nabava pića i hrane. U vezi kompletne organizacije boravka gostiju na salašu dana 20. ožujka 2005. godine imali smo sastanak s priorom o. Jakovom Mamićem, s kojim je dogovoren:

- osigurati vješalice za garderobu vani, (donijeli smo vješalice i još stolova i klupa iz HKUD-a „Vladimir Nazor” za smještaj gostiju i ispod nadstrešnice kod *čardaka*)

- svi gosti sjede na klupama
- aperitivi se ne služi u šatoru

- dogovoren je da na zadnjoj stranici tiskanice izdane u povodu stote obljetnice salaša i dolaska visokih gostiju, bude naznačena obljetnica Karmela, jer su se te dvije proslave spojile

- da provincijal o. Mamić uputi nekog iz Zagreba da pripomogne u organiziranju koji dan ranije (tiskanje imena za mesta gdje će sjediti gosti)

- da časna sestra iz Subotice izradi pročelje – karmelski grb
- da provincijal o. Mamić stupi u kontakt s gospodom Brankom Šeparović u vezi mogućnosti snimanja emisije „Škrinja” u povodu proslave

- dogovoren je da prije pristupa švedskom stolu kućedomačin pozdravi goste i da upute u vezi boravka na salašu

- da gosti koji žele razgledaju salaš i muzej prije pristupa švedskom stolu

Oko finansijskih sredstava domaćini salaša su se prihvatali:

- izrade 5 misnica
- darova slika s motivim salaša za:
 - ◆ kardinala Josipa Bozanića
 - ◆ kardinala u Mađarske
 - ◆ nadbiskupa Frajburga, Colica

- ◆ nunciju iz Beograda
 - ◆ generalu iz Rima
- domaćini su se obvezali osigurati šator i kompletan inventar
 - isplatiti konobare, osigurati aperitiv, (rakija nekoliko vrsta, pelinkovac, viski čokoladni liker, pjenušac i koktel)
 - opremu švedskog stola: kupljen je veliki bijeli šator, i još jedan zeleni, drugi smo imali, osigurati stolove, platiti kuhara za pripemu jela i sve namirnice za predjelo, i to za suha jela, povrtna jela i jela od ribe te voće
 - trošak prijevoza autobusa od crkve do salaša
 - osiguranje ozvučenja.

Pripremne radnje trajale su od početka godine pa sve do 16. srpnja 2005. godine s većim i manjim intenzitetom. Proljeće te godine bilo je jako suho, cvjetnjak nije bio savršeno uređen i pored svakodnevnog zalijevanja, ali sve je ipak bilo lijepo.

15. srpnja 2005. godine došli su naši sin Martin i kći Martina s obiteljima, naši prijatelji iz Kalifornije, rođaci iz Zagreba i obitelj Grmuša. Kuća je bila puna ljudi i svi su nešto radili i svi su nešto pitali.

Molili smo dragog Boga da nam sutra podari sunčan dan.

16. srpnja 2005. godine – Osvanuo je lijep sunčani dan, blagdan Gospe Karmelske

Tek to jutro dobila sam ceduljice s imenima gostiju i rasporedom za stolovima od o. Darija Tokića.

Kad sam prišla stolovima iznenađenje, milijuni sitnih crnih bubica bilo je po bijelim stolnjacima, koje su došle na prelijepo cvjetne aranžamne, skinula sam cvijeće, počistila stolnjake i aranžmane pošpricala sprejom. I naravno cijelo sam vrijeme strijepila hoće li se nove bubice pokupiti pred objed. Ali srećom nisu. Razdijelila sam papiriće po stolovima prema dobivenom planu.

Otišli smo u crkvu, to je bila najsvečanija i najljepša misa na kojoj sam služila. Po završetku ove veličanstvene mise, žurili smo na

salaš, a za nama i gosti, koje smo dočekali tiskanicom dobrodošlice i licitarskim srcem s tekstom: „Matarić salaš 100. g.”.

Licitarsko su nam srce na dar donijeli rođaci – obitelj Pavao, Maja i Lucija, Grmuša iz Sesveta, a dali su ga izraditi kolačarsko-slastičarskom obrtu „Bičak”, u Mariji Bistrici. Jako su nas obradovali.

Tiskanicu i srce dijelile su gostima naše unuke, Ana i Martina.

Tiskanica u povodu proslave i stote obljetnice salaša

U sredini tiskance nalazile su se tri pjesme koje je napisala moja svekra Manda Matarić rođ. Karas, jedna je „U mom kraju”, koju možete pročitati u uvodnoj riječi knjige. Druge dvije, „Bunjevačkim momcima” i „Bunjevačkim divojkama”, svakako pročitajte ovdje. One su pisane 1942. godine, a tema je aktualna i dan-danas i poruke su snažne, može se reći domoljubne, a i političke.

DOBRODOŠLI NA SALAŠ MATARIĆ

"Prevesta Bogorodice, prijenjelje Ošovo, boravite Sinočo, lade Duhu Svetoga, slavo Libanosa i Šarona, arenu Karmela. Ti, koja u svemu drži prvu i nadljudski panina andeoske i ljudske veličine. Zaditnice Karmela, budi blizu svojeg [objejnog] obitelji."

Zahvalni smrću Povjerenstvu za pravljanje stoljetnice Karmela u Somboru, Crkvenim Veličodostojnjicima predvodjenjem Uzročnikom Kardinalom Josipom Bozanićem, eminentnim gostima iz diplomatskog, povijesnog i kulturnog života, te našim radionicama i prezentacijama što su ulinili veliku čast našoj obitelji da dio završne pravljave prosveda u svečaniji objed na našem salatu i time ga uvedu u povijest.

Obitelj Mate i Maje Matarić

**Dobro došli
na
salaš Matarić**

1906-2006

Josi od davne 1543. god., zna se na ovim prostorima za Matariće. Živjeli su na salatu Matarić, koji se prostire južno od Sombora. 1906. god. došlo je Lazo Matarić sa svojom obitelji u Neandžel salatu, koji se prostire između kanala Mostonga te pruge i pota za Gukovom, 5 km od Sombora. Sin mu je bio Pero (1892.-1935) koji je sa suprugom Stanom (1897.-1973) imao sina Galpura (1923.-2001). Galpur je oženio Mandu Karas (1924.-1998) i oni imaju dva dresa Mata (1947.) i Pavla (1952.). Mate i supruga Maja (Džinić) imaju kćer Martinu i sinu Martinu. Martin je udala za Bošku Gajnajdu i imaju kćer Anu i sinu Mihovila. Martin je oženjen Natalem (Kovačić) i imaju sina Marka i kćer Mariju. Pavle sa suprugom Stanom (Pavetić) imaju kćer Mariju i Anu i sina Galpura. I tako u puno rada i truda do današnjeg se dana održao ovaj salat, i sijaj u punom svjetlu vrijednih ruku koje su ga njegevale puno stoljeće.

Ugodan boravak na streljenoj salati Matarić od strane žene Vaš sadalski domaćini Maja i Mate.

BUNJEVAČKIM MOMCIMA

Ovi smo maliči
vi ste mala nuda
urik ste di tričko
kad steš i ruda.

Kad jutnjene sončne
obušja poljut
on je veći ha njivi
svoga zemja ore.

Kad za plamen stupi,
meku nemaju gazi
u mlinu svijet
ito se deška odlazi.

Nišli smo maliči
keje šarko polje,
ne možemo značiti
ito se deška odlazi.

Sa rukama ravnim
svaki dan što se zasije
i željimo da se
hrami bliskoje svoje.

On je stakla pravi
Bunjevac, a ne
pravciči živak
svjeće maliči.

Bunjevac mis otac
štampljujemo maliči,
i dleški rojevi
biti su Hrvati.

Svečija vira hrvati
a svet Naredi veli
nopravda mis fine
i izer ga bedi.

A kad sunči zade
kad namaste noći mira
po našim salatinama
usaburica sveta.

I pismo se ori
iz moravskih grla
jer pismo nas još
od tisuća čvora.

BUNJEVAČKIM DIVOJKAMA

Bunjevacke, ti su salata maliči,
ponos i dika, djevojke maliči
oči su tonje blage i topile,
kad surije žito.

Nadi mome maliči
tad kosen malo,
a za njima cuće
znamo kluge slatke.

Vesela im arca,
i znojno leđa folia,
sa rukovim zasejam
natapa se zvezde.

A kad sve to pride
i kad se sve sveti,
kad malina veličica
biti očiće, očiće.

Tad nam se vrati
obstajati stari
i u svetu salatu
Duljnjica se slavi.

Kad se vinar plete
i u očiva nose,
Dugog vremena,
nov blagdano posli.

Risan su maliči,
štampljujemo maliči,
muz nji znamče
u mirovnej noću.

Pisate se pivojja
i mreži sa Bogom,
da nase On udiki
mreži, ljubavi i slopa.

U očivi pridi Bogom,
kor se zaboravlja,
u svetu salatu
neva želja se javlja.

Da modljemo jedobom
ono što smo zvati,
ono što smo bili,
bunjevacki hrvati.

Pisate mi pivo
svaka dnevno, svaki put
i kraj bare, na obali,
stara viba i jablaci.

Manda Karas
02. XII. 1942.

U MOM KRAJU

U mom kraju ponutio mi
svaka rijeka svaki tre,
ponutio mi je od malena
svaki salat svaki riba.

Ponutio mi od-dljinato,
svaka stena kruza svog,
ponutio miše plodne
ito ram dame dober Bog.

Ponutio mi vrlo dobro
svaka drva, svaki put
i kraj bare, na obali,
stara viba i jablaci.

Ponutio mi od-dljinato,
svaka stena kruza svog,
ponutio miše plodne
ito ram dame dober Bog.

Ponutio mi svaka ruka
ito zadržan cili moje
zato željem iz svog srca
taj moj mali rodni kraj.

Tiskano u našem kalendaru
1944 god. Manda Karas

Bunjevačkim momcima

Oj vi momci mladi Vi ste naša nada Uvik ste di triba Kod posla i rada.	Svoju viru brani A svoj Narod voli Nepravdu mu čine I srce ga boli.	Tad nam se vrate Običaji stari U našem Somboru Dužionica se slavi.
Kad jutanje sunce Obasja polje On je već na njivi Svoju zemlju ore.	A kad sunce zađe Kad nastupi noć mira Po našim salašima Tamburica svira.	Kad se vinac plete I u crkvu nosi, Bogu se zahvali, Nov blagoslov prosi.
Kad za plugom stupa Meku zemlju gazi U mislima svojim Daleko odlazi.	I pisma se ori Iz momačkih grla Jer pisma nas još Od tuđina čuva.	Risari su mladi, Veseli, ponosni, Nuz nji risaruše U narodnoj nošnji.
Ne škodi mu sunce koje žarko peče, ne osića znoja što sa lica teče.	A kad zima prođe I kad dođe lito Na ravnicama baćkim Kad sazrije žito	Pisme se pivaju I moli se Bogu Da nam On udili: Mir, ljubav i slogan.
Sa rukama tvrdim Svak dan što se znoje I žuljeva ruke hrani blišnje svoje.	Naši momci mladi Tad kosom mašu, A za njima cure Zlatno klasje slažu.	U crkvi prid Bogom Sve se zaboravlja, U srcima našim Nova želja se javlja.
On je sinak pravi Bunjevačke grane Pomno čuva jezik Svoje mile nane.	Vesela im srca, I znojna im čela, Sa njihovim znojem Natapa se zemlja.	Da možemo jednom Ono što smo zvali, Ono što smo bili bunjevački Hrvati.
Bunjevac mu otac Bunjevka mu mati, I didovi njegovi bili su Hrvati.	A kad sve to prođe I kad se sve svrši, Kad mašina vršalica Žito očisti, ovrši	<i>16. 8. 1942. Manda Matarić, rođena Karas</i>

Bujevačkim divojkama

Bunjevko, ti sa salaša naših,
ponos i dika, divojko mila,
oči su tvoje blage i tople,
a kosa crna, sjajna, kao u vile.

Kad nediljom šušti na Bunjevki svila
I kad zlato krase mlađane joj grudi,
Tak ponosna čerka bunjevačke nane,
Od uvik si bila, a i uvik budi.

A kad jednom postaneš majka,
To maleno biće od malena štiti
Da ne krene putem izdajstva svoga roda,
Već ga uči malog kako će svom rodu od koristi biti.

Uči ga malena, još na krilu tvome
Da ljubi sve ljude, da tuđe poštije,
Al imena svoga neka se ne stidi,
Nek svoj jezik štiti, nek ljubi svoje.

Uči ga na ponos svoga roda,
Na salašu svome nek čvrsto стоји,
Nek u znoju lica, hrani dicu svoju,
Nek se Bogu moli, nek se Boga boji.

2. 12. 1942.
*Manda Matarić,
rođena Karas*

Posljedni nam je stigao kardinal Josip Bozanić. Izlazeći iz automobila gledajući uokolo rekao je: „Bože kako je u raju kad je ovdje tako lijepo?”

Evo fotografija s tog događaja.

Kardinal se pozdravlja sa svojom subraćom i ostalim gostima i došao do stolova s hranom gdje je od svega izabrao našu šunku rekavši da je jednako dobra kao i njegov pršut.

Evo nekoliko fotografija tih događaja.

Nakon što su se svi gosti okrijepili hladnim pićima i raznovrsnim jelima, domaćin je pozvao goste da uđu u šator. Budući da je bilo toplo otvorili smo i zadnje krilo šatora, pa je vjetar i propuh otpuhao na travu sve ceduljice s imenima o rasporedu sjedenja, ali ipak svi su se smjestili po želji. (Ovo je bilo mimo protokola).

Kad su svi sjeli za stol, pozdravili smo goste na hrvatskom i engleskom jeziku, zaželjeli ugodan boravak, a ja sam im među ostalim poželjela: „Welcome to the green grass of our home.”

Kardinal je pozdravio sve goste na objedu, nama je darovao zahvalnicu, na kojoj piše:

**PO ODREDBI, PREČASNOG OCA LUISA AROSTEGNIA
GAMOA, GENERALA REDA „BOSONOGE BRAĆE BLAŽENE
DJEVICE MARIJE OD GORE KARAMELA” U RIMU,
IZRAŽAVAMO ZAHVALNOST MAJI I MATI MATARIĆ
DOBROČINITELJIMA KARMELIĆANSKOG SAMOSTANA
U SOMBORU, BOG PO ZAGOVARU BLAŽENE DJEVICE
MARIJE OD GORE KARAMELA BLAGOSLOVIO
VAS I VAŠU OBITELJ.**

RIM, 16. srpnja 2005. g.

Uzoriti kardinal Josip Bozanić darovao nam je Medalju o preuzimanju hrvatske crkve svetog Jeronima u Rimu.

Suprug je zahvalio na darovima, i rekao: „Ima tri medalje u Somboru, imam je ja, Maja i mi – naša obitelj.”

Kao domaćini darovali smo slike s motivima salaša:

Uzoritom kardinalu Josipu Bozaniću, generalu karmelskog reda o. Luisu Arostegui Gamboa iz Rima, papinskom nunciju iz Beograda msgr. Eugeniju Sbarbaru, đakovačko-osječkom nadbiskupu dr. Marinu Srakiću, beogradskom nadbiskupu msgr. Stanislavu Hočevaru, msgr. zrenjaninskom biskupu, msgr. Laszlu Huzsváru,

dr. Irineju Buloviću, episkopu bačkom, msgr. Valteru Županu biskupu s Krka, smo darovali sliku „mimo protokola”, zato što smo se ugodno iznenadili njegovim dolaskom kod nas na salaš jer je naše uobičajeno susretanje s njime već 35-36 godina na otoku Lošinju u njegovom rodnom mjestu Ćunski, gdje smo susjedi. Svaki od darovanih nam je zahvalio.

Naše unuke Ana i Martina recitirale su pjesmu koju je napisala njihova prabaka Manda Matarić davne 1944. godine pod naslovom „U mom kraju” i koja je objavljena u Uvodnoj riječi.

Nakon objeda kardinal je zahvalio na svemu što je vidio i doživio u ova dva dana. Rekao je da mora krenuti, ali da oni koji mogu ostati, ostanu slaviti tako veliki jubilej, jer nije to deset niti dvadeset već je to stotinu godina. Želio je na odlasku obići salaš, pa smo tako krenuli prvo u „muzej”. Kardinal se ovdje raspitivao o predmetima, objasnila sam da je ovo bila prije košara – štala, i da smo, spremajući tavane, te predmete odlučili složiti u ovu prostoriju i da su nam kasnije i susjedi donosili stare predmete, tako smo djelomice napravili priču o životu naših predaka.

Sljedeća je bila kuhinja, ona „dolje”, tu sam mu pokazala našu veliku peku – krušnu peć. Objasnila sam mu da sada idemo vidjeti „američku kuhinju”. „Pa kakva je to ‘američka kuhinja’?”, upitao je, ušao je sagnuvši glavu i video katlanku, kotao, zidani štednjak. Objasnila sam mu i zašto to zovemo „američka kuhinja”: zato što je moja svekrrva na naše nagovaranje da napravi kuhinju „gore” misleći u salašu rekla, da je to za nju „američka kujna” i kraj.

Zatim smo otišli u naš stoljetni salaš. Razgledao je slike, a onda smo ga zamolili da napiše nekoliko riječi na poledjini slike Srca Isusova. Objasnila sam mu da je to naš „word”, zato što su na te dvije slike i Ime Marijino zapisani najvažniji događaji u ovoj kući unatrag 60-tak godina. Kada smo dobili struju, kamen, asfalt, kupili traktor, kombajn, prvi auto... Kardinal se ubilježio.

Onda smo izišli u *gonak*, kardinal i moj suprug gledali su u vinograd ispred i tada je izrekao *prijepor* suprugu da nisu *lastari* otkidani. Mato mu je odgovorio da je imao puno posla oko ovog događaja i da će to uraditi odmah čim on ode. To je bila dobra šala i dobro prihvaćena.

Tu je porazgovarao i s našom širom obitelji, djeverom Pavlom i jetrvom Stanom, s kojom je izmijenio nekoliko rečenica, nakon čega je kardinal rekao da se u ovoj obitelji vjera i duhovnost osjete i da se vjera tu živi.

Na kraju smo se uputili na zajedničko fotografiranje i tada su kardinalu prilazili mnogi gosti koji su mu poželjeli sretan put. On je svima rekao da trebaju ostati barem toliko dugo dok on ne stigne doma.

Uz pratnju policije krenuo je prema granici. Mi smo ga poslušali i nastavili slavlje uz naše tamburaše, koje do sada nisam spomenula.

Sada bih opisala i neke događaje koji su se odvijali daleko od očiju gostiju.

Bilo je dogovorenog da se u šatoru ne služi kava. Međutim došao je jedan od svećenika i rekao da kardinal želi kavu. Jedna je žena počela kuhati kavu, no nije bilo plina, nije bilo ni boce. Ta moja boca od štednjaka bila je osma koju su kuhari potrošili. Onda smo uključili struju, no nije bilo potrebne faze, jer su Amerikanci tek kasnije donacijom rekonstruirali mrežu i napravili novu transformatornicu.

Dok se čekalo da voda provrije sigurno 20 osoba došlo mi je reći da kardinal želi kavu. Napokon voda je provrla, ja sam već ostala sama i ponijela dvije – tri šalice kave. Na stolu sam točila kavu i naravno prolila, onda sam nastavila drugu šalicu, a biskup Đuro Gašparović, koji je video da mi je neugodno, rekao je: „Ova je za mene. Jel' tako?“

Druga anegdota. Kada mi je prišao biskup Penzeš upitao me: „Ali gospodo, pa gdje su Vaše muhe?“ Ja sam se zbunila jer toliko je pitanja bilo zadnjih dana ali ovo... Shvatila sam zašto je to rekao, i rekla sam mu da mi imamo samo dva psa, a da su susjedi svoje zatvorili za danas. Naravno šalili smo se svi ali je rekao da se zaista zapitao kako će to biti na salašu kad u to doba godine ima puno muha. No mene je pitanje ipak zateklo jer sam se jako trudila da bude sve u redu, pa eto nije bilo ni muha.

Kao suautor ovog poglavlja – dijela knjige o. Mato Miloš iznosi:

PROSLAVA 100. OBLJETNICE KARMELA U SOMBORU 2005.

(Svečani objed na salašu Mate i Maje Matarića, Nenadić, 16. srpnja 2005.)

Za proslavu stote obljetnice osnutka Karmela u Somboru, o. Jakov Mamić, provincijal, Hrvatske karmelske provincije sv. Oca Josipa, sa sjedištem u Zagrebu, osnovao je Povjerenstvo za proslavu toga Jubileja i odredio mene, o. Matu Miloša, za prvotnog koordinatora proslave. Kada se Povjerenstvo sastalo u Somboru, razmatralo se pitanje, gdje bismo našli prikladni prostor za svečani objed, za tri stotine gostiju. Došli smo na ideju da to bude na nekom od somborskih hrvatskih salaša. U tu svrhu Povjerenstvo je pohodilo naše salaše na Bezdanskom putu, Gradini i na Nenadiću. Svi su naši salaši lijepi, ali nam se činilo da je za ovu proslavu Nenadić najprikladniji. Stoga srno stupili u razgovor s vlasnikom salaša na Nenadiću br. 54 gospodinom Matom Matarićem i njegovom suprugom Majom. Krajolik njihovog salaša je širok, lijepo uređen travnjakom i cvjetnjakom, usto ima uređeni izložbeni prostor predmeta koji su se nekada koristili za poljoprivredu i domaćinstvo. Obitelj Mate Matarića je objeručke prihvatala naš prijedlog i prihvatala svu organizaciju oko prostora gdje bi se gosti nakon dolaska s mise mogli najprije okrijepiti raznim ponudama predjela i osvježavajućih pića, kao i svečanog objeda u velikom šatoru kojeg su oni sami nabavili i sve priredili za goste. I doista, sve je bilo korektno pripravljeno na visokoj razini kako i dolikuje izvanrednim gostima: papinskom nunciju iz Beograda msgr. Eugeniju Sbarbaru, kardinalima Josipu Bozaniću iz Zagreba i Peteru Erdou iz Budimpešte, biskupu domaćinu msgr. Ivanu Penzesu; nadbiskupu dr. Robertu Zollitschu iz Freiburga u Njemačkoj, đakovačko-osječkom nadbiskupu dr. Marinu Srakiću, beogradskom nadbiskupu msgr. Stanislavu Hočevaru, msgr. Hristi Provkovu grkokatoličkom biskupu iz Sofije u Bugarskoj, msgr. Justinu Nandoru Takacsu, karmelićaninu iz Stolnog Biograda u Mađarskoj, msgr. Laszlou Huzsvaru, zrenjaninskom biskupu, msgr. Valteru Županu biskupu s Krka, msgr. Đuri Džudžaru grkokatoličkom biskupu iz Novog Sada, msgr. Đuri Gašparoviću, srijemskom biskupu. Generalu karmelićanskog Reda o. Luisu Arostegui Gamboa, iz Rima, o. Zdenku Križiću, generalnom vikaru

našega Reda u Rimu, o. Jakovu Mamiću provincijalu hrvatskih karmelićana, msgr. o. Leopoldu Rochmesu, OFM, generalnom vikaru beogradske nadbiskupije, msgr. Beli Stantiću, generalnom vikaru subotičke biskupije, pravoslavnom episkopu Irineju Buloviću iz Novog Sada, biskupu reformirane crkve, dr. Istvanu Csete Szemesi, biskupu evangeličke crkve mr. Arpadu Dolinsky i Samuelu Vrhunski, veleposlanicima iz Hrvatske, BIH, Njemačke, Mađarske i Slovačke, te gostiju prijatelja i dobročinitelja našega samostana u Somboru.

Naši eminentni gosti su bili ugodno iznenađeni ljepotom krajobraza naših bačkih salaša, gostoprivrstvom, bogatim ponudama jela, pića i slastica te izvedbom glazbenih sadržaja naših domaćih tamburaša. Pojedini gosti su po prvi puta bili na ovakvoj svečanosti i na ovakovom prostoru. Za nadbiskupa dr. Roberta Zollitscha, freiburškog nadbiskupa i predsjednika Biskupske konferencije Njemačke, koji je rođen u Filipovu u Bačkoj i koji je s devet godina 1945. sa svojom majkom upravo tim putem, kaldrmom, protjeran u logor Gakovo, ovo je bila prigoda sjećanja na taj nemili događaj, na njegovo djetinjstvo u Filipovu i boravku u logoru. Prisjetio se onih dana svega što je proživio prije više od 50. godina, a sada na tom putu, na salašu obitelji Matarić, ima čast uživati u ovoj svečanosti i ponudama salašarskih specijaliteta. Gosti su na salašu uživali toga lijepog sunčanog popodneva sve do večeri, kada su crkveni velikodostojnici ispraćeni sigurnosnom pratnjom do granice, a ostali gosti svojim automobilima svojim kućama, puni divnih dojmova s ove nesvakidašnje proslave. Sombor do sada nije imao ovako veličanstvenu proslavu s toliko crkvenih velikodostojnika, Veleposlanika država i drugih stranih i domaćih gostiju. Stoga sve treba zapisati, fotografijama potkrijepiti za budući naraštaj da se ne zaboravi. Pozdravljam izlaženje monografije koju je pripremio HKUD „Vladimir Nazor“, da ostane u trajnoj uspomeni budućim pokolenjima ono što se na salašu Maje i Mate Matarić zbivalo, povodom stote obljetnice osnutka karmeličanskog samostana u Somboru. Bio sam svjedok proslave 75. godišnjice osnutka somborskog Karmela, koja je bila puno skromnija. Bila mi je čast organizirati s mojom subraćom ovu svečanost i na taj način zaokružiti moje djelovanje u somborskom Karmelu kroz ovih 28. godina. To je bila točka na „i“ moga života i djelovanja u Somboru. Sada sam u našem središnjem samostanu u Hrvatskoj u Zagrebačkim

Remetama, gdje obavljam službu vicepostulatora kauze našega sluge Božjega o. Gerarda Tome Stantića i rado se sjećam divne proslave stogodišnjice Karmela u Somboru. I ovom prigodom zahvaljujem domaćinima Maji i Mati Matarić, na svemu trudu kojega su uložili, da ova nesvakidašnja proslava ostane u trajnoj uspomeni budućim pokoljenjima.

*Zagreb, 25. travnja 2013.
mr. o. Mato Miloš, OCD.*

O ovom događaju pisala su mnoga vjerska glasila pa će citirati neke članke objavljenje u Vjesniku karmeličana 2-3-4/2005.

POZDRAV PROVINCIJALA O. JAKOVA MAMIĆA

Sve sudionike slavlja na početku mise pozdravio je provincial Mamić, podsjećajući na stogodišnju povijest karmelske prisutnosti u Somboru.

„Ova samostanka zdanja posvetila je prisutnost ovoga svetoga prostora u kojemu danas slavimo ovu jubilarnu euharistiju: posvetila ih je sveta prisutnost euharistijskog Isusa i njegove majke, naše sestre u vjeri, Blažene djevice Marije od gore Karmela. Te su svete egzistencije ostavile neizbrisive tragove Božjega lica dobrote, oprosta i mira u srcima ljudi. I na taj način Bog se konkretno objavljivao svom narodu u hodu, upravo kroz te svete egzistencije. Eminencije, ekselencije, visoki i poštovani gosti, braćo vjernici, radost mi je i milost pozdaviti Vaše osobe, Vaše Zajednice i ustanove, te izraziti duboko poštovanje za službe koje obnaštate u svojim crkvama, zajednicama i zaduženjima. Časno je biti domaćin danas ovdje okolnošću ovoga jubileja. Milost je to za našu malu karmelsku zajednicu koja k sebi ne može doći zbog Vaše ljubaznosti, pa se pitamo kako mi to možemo Vama uzvratiti? Braća mi rekoše: kvalitetom života i neumornim radom na njivi Gospodina Isusa Krista kao članovi Karmelskog reda i sinovi Svete Majke Crkve. I upravo tako. U ime HKP sv. Oca Josipa pod čiju upravu spada i ovo svetište i samostan, srdačno Vas pozdravljam i pozivam da molite za Crkvu Božju ne samo u ovome gradu, nego u cijeloj biskupiji i metropoliji. Unutar te Crkve stavljam Vam na srce svoju braću

u redovničkom pozivu kako bi dali pravo svjedočanstvo svetosti Crkve ljudima danas. Molim Vas spomenite se i preminulih koji su svojim teškim životom izdršali kušnje povijesti i uspjeli sačuvati svoju i vjeru naroda Božjeg: neka im milosrdni Bog udijeli svoj mir. Neka Sluga Božiji otac Gerard Tomo Stantić sa svom subraćom iz nebeskog Karmela danas pred licem Božjim stoji kao onaj koji je s njima prošao svu mučninu hoda ovoga samostana, Crkve i svih naroda koji su sebe utkali u povijest ove zajednice.”

Drugi citat iz Vjesnika karmelićana 2-3-4 / 2005:

HVALA SVIMA

Riječi zahvale organizatorima i sudionicima uputio je karmelićanski general i svima na tim prostorima nakon što su „puno pretrpjeli u proteklom stoljeću” poželio da u svjetlu Kristovu zakorače u ljepšu budućnost. Izrazio je radost što se u Karmelu njeguje i ekumenski duh te je zahvalio predstavnicim kršćanskih crkava na sudjelovanju u slavlju.

U ime Povjerenstva za proslavu, o. Mato Miloš uglednim gostima podijelio je darove.

Ceremonijama na svim misama ravnalo je ceremonijar Subotičke biskupije dr. Andrija Kopilović, a assistirali su bogoslovi Subotičke biskupije i karmelićanski bogoslovi. Mnogim će vjernicima ostati u sjećanju i posebno lijepo okićena crkva s tisuću gladiola, a na čelu tima za ukrašavanje bili su s. Silvana Milan, s. Jasna Dulić i o. Mato Miloš.

Slavlje stoljetnice Karmela u Somboru pratili su svojim radom i svojim darovima i vjernici grada Sombora i okolice. Obitelj Matarić prednjači u tome je su darovali pet jednakih misnica s karmelskim jubilejskim oznakama, a koje su izradile časne sestre karmelićanke iz Levanjske varoši kod Đakova. Obitelj Matarić priredila je i svečani objed za sve uzvanike na svom salašu.

Nekoliko obitelji darovalo je meso, mnogi su donosili kolače te su svi sudionci sv. misa bili na kraju pozvani u dvorište samostana na domjenak. I ovdje je obitelj Gojka Zeljka za sve imala osvježenje – sladoled.

Treći citat iz *Vjesnika karmelićana* 2-3-4/2005

BLAGOSLOV PAPE BENEDIKTA XVI.

Na kraju mise nuncij Sbarbaro pročitao je apostolski blagoslov koji je za jubilej karmelićanim udijelio papa Benedikt XVI., a potpisao ga je državni tajnik Svete Stolice Angelo Sodano, koji je i osobno čestitao karmelićanima.

Vatikan, 22. lipnja 2005.

Oče Provincijale,

Upoznat o proslavi stogodišnjice ustanove samostana u Somboru, papa Benedikt XVI. u duhu se pridružuje zahvalnosti Bogu za sve darove udijeljene po braći iz Reda Bosonogih Karmelićana tijekom proteklog stoljeća života te za dosadašnje predano i vjerno služenje na korist Crkve.

Sveti Otac od svega srca želi da ova svečana obljetnica najstarijega samostana Hrvatske provincije svetoga Josipa, ujedno bude i prilika za obnovu zanosa i ljubavi Krista kako bi s novom snagom i nadahnućem Duha Svetoga živjeli vlasitu karizmu, na Božju slavu i dobro ljudi.

Zazivajući zagovor Blažene Djevice Marije, Gospe Karmelske, Njegova Svetost rado udjeljuje poseban apostolski blagoslov Vama i svoj subrači te svima do kojih će Božja pomoć stići putovima vašega tihoga života radosnoga apostolata i žarke molitve.

U svoje osobno ime pridružujem se čestitci te Vas, uz osobito poštovanje srdačno pozdravljam.

*+Angelo kardinal
Sodano Državni tajnik*

U ovom blagoslovu pape Benedikta XVI., našli smo se i mi Nenadićani, pa sam stoga u ovaj prilog oko dijela proslave stote obljetnice karmelskog samostana u Somboru, citirala i njega, kao važan događaj za vjernike Nenadića.

Bili su ovo moji doživljaji ovog važnog događaja za mene i moju obitelj, a dogodili su se u Nenadiću br. 54

*oec. Marija F. Matarić
i o. Mato Miloš OCD*

DRUŠTVENO-KULTURNI ŽIVOT

Kulturno-zabavni život u Nenadiću

U salaškom naselju Nenadić mještani su njegovali svoj kulturni i zabavni život. Održavali su svoje običaje i tradiciju bunjevačkih Hrvata ovoga kraja.

Do Drugog svjetskog rata u Nenadiću nije bilo doma kulture. Mladi su se okupljali na salašima koji su bili namijenjeni za održavanje *igranki* i drugih zabava. To su bila dva salaša, jedan je bio u vlasništvu Antuna Viole, a drugi veleposjednika Šime i Pere Jozić.

U taj salaš Jozići useljavaju kovača Iliju koji za njih i mještane Nenadića radi kovačke poslove. U prednjoj velikoj sobi nedjeljom i svecima u poslijepodnevnim satima momci i cure su dolazili na *igranku*. Zabava je trajala do zalaska sunca jer su u to doba djevojke morale doći kući rano. Na tim su *igrankama* svirale gajde, harmonika i tambure. Tridesetih godina dvadesetog stoljeća formira se jedna grupa mlađih, njih organizira veleposjednik Karlo Logo koji je i sam bio veliki ljubitelj tamburaške glazbe. Karlo im financira učitelja tambure, kupuje tamburaške instrumente i šest momaka su za izvjesno vrijeme stasali u tamburaški sastav. Logo kupuje svima odijela i tako formirana grupa dobiva ime „Mali svirači”. Svirali su na *igrankama*, u svatovima i drugim prigodama. Kada su Karlu trebali za njegove prijatelje, poslovne ručkove i slično, uvijek su se odazivali. Kako su svi bili iz zemljoradničkih obitelji kada ih je angažirao u sezoni poljoprivrednih radova po potrebi je u svaku kuću tamburaša poslao svojeg radnika da poslovi u polju ne zaostaju.

Petar Fratrić, Andrija Jozić, Josip Žuljević, Martin Liščević, Ferenc Jozić i Gašo Radoš su bili članovi sastava „Mali svirači”, dobro organizirani, poznati i priznati. Svi su bili iz Nenadića.

Mali svirači

Dolazi Drugi svjetski rat. Po završetku rata još jedno vrijeme rade zajedno, a onda ih životni put nosi svakoga na svoju stranu i tako se gasi tamburaški sastav „Mali svirači”.

Nakon rata Jozički salaš, gdje su se najčešće održavale *igranke*, oduzima nova vlast. Par godina kasnije Kata, rođena Knezi, u Nenadiću a udana Aranjoš u salaše Radojevići ostaje mlada udovica. Stjecajem okolnosti mijenja salaš u Radojevići za ovaj bivši Jozički u Nenadiću. I doseljava s dvoje djece Vinkom i Marijom. Današnji vlasnik salaša je Vinko Aranjoš koji živi u Zagrebu. Vinko povremeno dolazi na salaš koji je u dobrom stanju i čuva uspomenu na prošla vremena.

Karlo Logo posjeduje dva salaša, jedan mu oduzima nova vlast, stambena zgrada se uređuje za prodavaonicu živežnih namirnica. U to vrijeme, poslije rata, zabave i druge prigode održavaju se u školi ili jednoj prostoriji pokraj prodavaonice. 1953. godine na oduzetom salašu radi se rekonstrukcija za gradnju doma kulture. Tom prigodom organiziraju se radne akcije. „Gradski oci” dodjeljuju u Gakovu jednu kuću za rušenje odakle mještani Nenadića zaprežnim kolima dovoze građevinski materijal koji se ugrađuje u Dom kulture.

U sklopu doma uređuje se stan za domara. Godinu dana poslije, 1954. godine, gradnja se završava te se istovremeno otvara i kavana pokraj prodavaonice.

U novo uređenim prostorijama organizira se kulturni i zabavni život mještana Nenadića. Prisutan je tu i društveno-politički život. Organiziraju se razna predavanja, sastanci, sjednice na koje dolaze predstavnici općine i mjesne zajednice, s prijedlogom programa i plana rada o izgradnji infrastrukture. Dolaze u Nenadić i predstavnici Zemljoradničke zadruge s prijedlogom proizvodnje, kako u ratarstvu tako i u stočarskoj proizvodnji.

O običajima, kulturi i tradiciji Hrvata Bunjevaca u Nenadiću, izlagat ćemo kronološki počevši s običajima vezanim za Novu godinu, pa praznicima i blagdanima. Napomenut ću samo da po završetku adaptacije doma u Nenadiću, nije bilo električne struje pa su se koristile lampe na petrolej a kasnije karbit lampe koje su davale jače i bolje svjetlo.

Prve balove i druge manifestacije organizirali su dva omladinca: Mato Fratrić i Josip (Joža) Jozić. Njih dvojica organiziraju kulturno-zabavni život u Nenadiću. Igranke, balove (jabuka bal, naranča bal, perec bal, kokica bal, grožđe bal), čajanke, a bilo je i drugih prigoda. Takve manifestacije su se održavale uglavnom u jesenskom i zimskom periodu. U dvorani doma postavila bi se žica od zida do zida na visini preko dva metra. Ukrašavala se krep papirom u boji, na žice bi se okačilo voće u skladu s imenom bala. Pravila se i kruna koja se okiti voćem a u sredinu se stavi boca vina i sve zajedno se objesi na strop pozornice ispred zavjese.

Bal, igranka

Bal je imao i svoje čuvare koji su pazili da neki od prisutnih momaka ne ukrade voćku sa žice, što je bio običaj. Ako bi ga ulovili platio bi novčanu kaznu a ako bi uspio pobjeći van – onda nikome ništa. To balsko voće se prodavalо po određenoj cijeni, a momci su ga kupovali djevojkama i tako ih častili. Oko dvadeset tri sata dok se ples i zabava približava kraju domaćin bi bala proglašio prodaju krune, odredio cijenu i započeo licitaciju. Kruna bi odlazila onomu momku koji bi ponudio najvišu cijenu. Tada momak koji je kupio krunu zove sebi muziku i veseli se sa svojim društvom.

Nova godina

Svi, u još novogodišnjem raspoloženju, prvog siječnja se okupljaju na *igranku* u Domu u Nenadiću, slijede čestitke, ples i zabava do duboko u noć. U zimskom periodu organiziraju se igranke i balovi, a drugog veljače na Svijećnicu – „Marin dan“ tradicionalno se organizira čajanka. Organizatori bi od svojih roditelja zatražili konjsku zapregu a kasnije i traktor s prikolicom i tako obilazili kuće i sakupljali klupe i stolove za bal. To su bili dugački stolovi koji se koriste za karbinje. Mještani su stolove rado davali za tu prigodu. Obložili bi ih stolnjacima od pak-paira i pričvršćivali *rajsnenglima*. Čaj se kuhao u velikim loncima a cure su donosile kekse. Kuhalo se dvije vrste čaja s rumom i s limunom. Šalicu za čaj je svatko donosio od doma, a donosilo se i rezervnih šalica da bude za goste sa strane koji su dolazili iz drugih salaša i Sombora. Za čajanku su svirali tamburaši. Ulaznica se naplaćivala od gostiju, a iz tih sredstava su se plaćali tamburaši i druge potrebe za čajanku. Ta manifestacija je bila dobro posjećena i brojala je preko 200 posjetitelja. Tako da je velika dvorana Doma uvijek bila prepuna.

Igranke se i dalje organiziraju svake nedjelje sve do poklada. U subotu pred Pepelnici (*Čista srida*) održava se u Hrvatskom domu u Somboru „Veliko Prelo“. Na tu feštu dolaze svi mladi i njihovi roditelji iz Nenadića i drugih mesta.

Nenadićani na Prelu, 1969. godine

„Poklade su i ludi su dani” kako se u narodu govori. Četiri večeri fešte, subotama u Hrvatskom domu a nedjeljom, ponedjeljkom i utorkom u Nenadiću, tri večeri plesa i zabave. Zadnju večer cure donose krafne i časte društvo, zabava traje a prije ponoći igra se „jastuk tance” i to ovako: momci i cure igraju kolo, momak uzme jastuk stavi pred curu i klekne na jastuk, a cura klekne i poljube se. Potom cura uzme jastuče pa stavi pred momka i tako dok se svi ne izređaju. Slijedi sahranjivanje *begeša* i sve se završava prije ponoći, pa tako i pokladni običaji. Nakon zadnjeg utorka dolazi Pepelnica (Čista srijeda) i korizma koja traje šest tjedana u kojima nema zabave, nema *igranke*. Kada smo se razilazili svojim kućama teta Anica Blesić znala je zapivati bećarac:

Čista srida, donela nam jida,
Tri marame sve tri poderane.

U korizmeno vrijeme ide se na križni put i pridiku. Petkom se išlo u crkvu Presvetog Trojstva, a nedjeljom u Karmeličansku crkvu. Nadjeljom poslije Križnog puta, mise i pridike momci i cure odlazili su na korzo (šetalište). To je glavna ulica u Somboru

ili „Veliki sokak”, kako se prije generacijama zvao. Ta ulica je poslije rata nazvana Ulicom Maršala Tita, a 90-tih godina nakon raspada Jugoslavije dobiva ime Kralja Petra. Na korzou su se mladi okupljali nedjeljom i na blagdane, prije podne i nakon mise u crkvi Presvetog Trojstva. Poslije šetnje korzom momci su s curama išli u slastičarnicu i častili se kolačima i sladoledom.

U jesen 1966. godine u Nenadiću je bila formirana dramska skupina koju je osnovala učiteljica Katica Firanj Čičovački. Pripremali su dramsku predstavu „Zloba” u režiji učiteljice Katice. U predstavi su sudjelovali: Šima Raič, Katarina Pletikosić, Vinko Firanj, Marija Firanj, Antun Liščević, Marija Aranjoš, Marija Čuvardić, Antun Blesić, Barbara Peštalić, Gašo Firanj. Premijera je izvedena na Uskrs 1967. godine u domu Nenadić.

Dramska skupina Nenadića, 22. travnja 1967. godine.

Predstava je prikazana u Hrvatskom domu, na salašima Bezdanski put i Gradina. Pripremili su je omladinci Nenadića sa svojom učiteljicom a poslije ove i još dvije velike i uspješne predstave: „Krajiškinja” i „Prekinuta veridba” koje su izvođene u Somboru i okolnim salaškim naseljima.

Po završetku Korizme, u domu se na Uskrs organizira *igranka*. Momci su se dogovarali za *Vodeni ponedeljak* za „polivanje”, kako će ići *polivati* cure. Polivači organiziraju jednog ili dva harmonikaša koji će ih pratiti. Prije ponocí jedan od polivača kaže sviračima da sviraju kolo, i curama koje hoće primati *polivače* da se uhvate u

kolo. Tako cure zaigraju kolo a svaki momak se uhvati do cure koju želi politi, tim kolom igranka se završava.

Na *Vodeni ponedjeljak* polivači i svirači se u jutarnjim satima okupljaju na dogovorenom mjestu te kreću u polivanje. Curi dolaze s pjesmom: „Ustaj curo i sukњe navlači evo tebi idu polivači.“ Cura ispred kuće dočekuje polivače a jedan momak hvata curu za ruku i dovodi do bunara, izvlači đermom *kabo* s vodom, cura se saginje a polivač istresa vodu za vrat a voda prska po cijelom tijelu, pa se cura mora presvlačiti. Pojedini momci tražili su čašu mlake vode i zalili za vrat, a u novije vrijeme koriste se parfemi. Poslije polivanja *polivači* se pozivaju da uđu u kuću gdje ih čeka postavljen stol, sjeda se za stol a momak koji je polio curu zapovijeda sviračima pjesmu. Polivačica i njezini roditelji služe piće i iznose hranu i na kraju donose kolače. Od hrane se služila šunka, domaća salama (*gužnjak*), domaće kobasicice, kuhanja jaja i hren. I na kraju svakog momka cura zakiti cvijećem. Veselje traje, ne ostaje se dugo kako bi se kroz dan stiglo kod svake cure. Izlazi se van, još se malo veseli i igra i kreće se kod sljedeće cure, i tako dok se ne obiđu sve cure. Po završetku polivanja, uvečer, odlazi se u dom u Nenadiću na *igranku*, tu dolaze cure i njihove mame, da vide polivače. Veselje i zabava traju najduže do ponoći. Time se završavaju uskrsni blagdani. *Igranke* i zabave iz nedjelje u nedjelju, održavaju se i dalje.

Polivači

U Nenadiću počevši od druge polovine 50-tih godina prikazuju se i filmovi svakog četvrtka. U to vrijeme u salašima nije bilo električne energije, te je iz somborskog Narodnog bioskopa ruski džip donosio kino projektor i vukao agregat za proizvodnju struje koja je pokretala kino projektor za prikazivanje filmova.

Nenadić 1960. godine dobiva električnu energiju. Za dobivanje niskonaponske mreže sudjelovali su i mještani Nenadića, financijskim i radnim akcijama. Te 60. godine u domovima mještana na Badnji dan, 24. prosinca zasavijetlila je žarulja pa tako i u Domu kulture. Kino sada radi bez aggregata, filmovi se i dalje prikazuju svakog četvrtka. Kako je vrijeme odmicalo mještani su kupovali radio prijamnike pa kasnije i televizore. Uz programe radija i televizije manje su se zanimali za kino, polovinom 60-ih godina kino prestaje s radom, ali druge aktivnosti ne prestaju, *igranke* se održavaju i dalje svake nedjelje.

Na Presveto Trojstvo je u župnoj Crkvi proštenje. Za taj dan cure i momci obvezno kupuju novu odjeću. Cure oblače nove haljine a momci nova odijela. Obvezno se odlazi u crkvu Presvetog Trojstvu na misu.

*Nenadićani na proslavi obilježavanja
250. obljetnice crkve Presvetog Trojstva, 3. lipnja 2012. godine*

Poslije mise stariji odaze u Hrvatski dom na piće i razgovor, a mladi u šetnju na korzo. Nakon šetnje momci vode cure u slastičarnu na kolače ili sladoled. Presveto Trojstvo je jedno od glavnih tradicionalnih proslava i u Hrvatskom domu. Uvečer je *igranka* na koju dolaze mladi iz Nenadića, Gradine, Šikare, Bezanskog puta, Sombora i drugih mjesta. S curama i momcima dolaze i njihove mame, da vide kako se njihove kćeri ili sinovi zabavljaju tu večer. Cure su najčešće sjedile za stolom s mamama, a momci su imali svoje društvo. Muzika je bila tamburaški sastav. Kada bi sviralo kolo cure su se hvatale u kolo a momci svaki do svoje cure ili simpatije, a kad je muzika svirala ples: tango, valcer ili neku drugu igru u dvoje, momci su prilazili curama za stolom i uz naklon zamolili curu za ples i tako plesali. Po završetku plesa otpratili bi curu do stolice i zahvalili se. Kad prođe Trojstvo *igranke* se u salašima i dalje održavaju svake nedelje.

Sljedeća manifestacija je Dužionica u Nenadiću. Održavala se u srpnju po završetku žetvenih radova. Uz dogovor sa župnikom Presvetog Trojstva određuju se datum i to uvijek tako da padne u nedjelju. Određuje se bandaš i bandašica, organiziraju se mladi u bunjevačkim narodnim nošnjama odjeveni kao risari – oni koji su kosili žito. U 10 sati je velika misa u nenadićkoj kapeli, poslije mise odlazi se u dom kulture na ručak, sa župnikom i sudionicima dužionice.

Dužionica, 3. kolovoza 1969. godine

Uz tamburaški sastav i prigodne pjesme i igre zabava traje do večernjih sati. Navečer počinje *igranka* i zabava se nastavlja. Na početku večeri mladi u narodnim nošnjama odigraju Bandašicino kolo i poslije se presvlače u svoju odjeću, zabava traje do duboko u noć. Dužionica je crkveno-društveni običaj kod bunjevačkih Hrvata, zahvala za žetvu požnjevenu u ime Božje kada se prinosi i kruh od novog brašna. Dužionica se održavala još u dva salaška naselja, na Bezdanskom putu i u Gradini, a centralna proslava u crkvi Presvetog Trojstva i u Hrvatskom domu u Somboru.

Društveni i kulturni život u Nenadiću odvija se i dalje. Nedjeljom su to *igranke*, a radnim danima pokoje predavanje u večernjim satima, sastanci Mjesne zajednice, sastanci zemljoradničke zadruge ili u vezi vojnih pitanja – općenarodne obrane i civilne zaštite. A nekoliko puta dolazio je mađioničar te izvodio svoje točke i trikove.

Proštenje u Nenadiću pada 12. rujna na blagdan Ime Marijino. Ako bi koje godine padao u radni dan proštenje bi se održavalo u prvu nedjelju koja dolazi. Na taj dan svatko je imao nekog tko je dolazilo u prijepodnevnim satima, pa bi zajedno s domaćinima išli u kapelu na misu. Misu bi služio svećenik iz crkve Presvetog Trojstva iz Sombora ili iz karmeličanske Crkve sv. Stjepana, ili neki gost svećenik ili mladomisnik. Po završetku mise kratko se zadržavalo ispred kapele uz razgovor s poznanicima i prijateljima. Poslije toga domaćini vode svoje goste u dom u Nenadiću u kojemu su postavljene jedna ili dvije šatre s muzikom, ringišpili za djecu i odrasle, tezge s dječjim igračkama, licitari, šatre pod kojima se može gadati iz zračne puške i druga zabava. Tako se s gostima sjedi uz čašicu i muziku te se poslije kratkog vremena vraća kod domaćina na ručak. Za vrijeme ručka a i poslijepodne kroz salaše su išli od kuće do kuće tamburaši (*Cigani*), čestitali bi proštenje i uveseljavali goste i domaćine. Poslije ručka djeca i omladina odlaze na ringišpil i druge zabave u domu. Stariji ostaju doma uz čašicu i razgovor. Uvečer se u domu organizirala *igranka* uz tamburaški sastav na koju bi dolazili mladi sa svojim gostima, a također i momci i cure s okolnih salaša i Sombora. Dok stariji sjedaju pod šator s muzikom i tako provode večer, mladi igraju u Dvorani. Zabava traje do duboko u noć i tako se završava svetkovina proštenja.

Proštenje u Nenadiću 13. rujna 1959. godine

Iza proštenja slavi se sv. Franjo, 4. listopada. To je malo proštenje u Hrvatskom domu, a održava se prve nedjelje poslije blagdana. Za taj dan cure se odijevaju u nove haljine a momci u nova odijela. Sveta misa služi se u crkvi Presvetog Trojstva. Poslije mise momci i cure idu na korzo i u slastičarnu na slatkiše, a uvečer u Hrvatski dom na igranku. Blagdan sv. Franje somborski Hrvati zovu i „Divojački vašar” jer toga dana momci biraju cure za svoje životne suputnice, a svekrve buduće snahe.

Poslije sv. Franje *igranke* i balovi održavaju se svake nedjelje. Zatim dolazi predbožićno i božićno vrijeme: Materice i Ocevi, koji se još uvijek rado održavaju. Djeca svojim roditeljima čestitaju, a roditelji ih darivaju prigodnim poklonima. Slijedi Božić, obiteljski blagdan, kada se obitelj okuplja i tako zajednički slavi Isusovo rođenje.

Zatim stiže Nova godina. Život ide dalje dolaze nova vremena, a dio tradicije i običaja koji su opisani u ovom tekstu, nažalost, se gube. Početkom osamdesetih godina prošlog stoljeća tadašnje mlade generacije prihvaćaju diskopozitivnu glazbu. Od tada se svake druge nedjelje u domu organizira zabava s diskopozitivnom glazbom koja svira s kazetofona. Preostalih nedjelja su zabave s živom glazbom. Na prijedlog Mjesne zajednice Gornja varoš i njezine podružnice Nenadića, 1983. godine, radi se adaptacija doma i kavane. Betonira se nova cesta

od glavnog puta do navedenih prostorija, duga oko dvjesto metara, a na Mostongi se pravi novi most. Na domu se rade ličilački radovi i rekonstrukcija vodovoda a za pozornicu i prozore kupuju se nove zavjese. Kupuje se i nova peć. Na kavani se izvode radovi, ugrađuju se novi prozori uvlači se vodovod, izrađuje sanitarni čvor i na kraju izvode soboslikarski i ličilački radovi. Tako solidno uređen kavanski prostor uzima u zakup povratnik iz Njemačke Rade Mandić.

U novouređenom prostoru kulturni, zabavni i društveni život odvija se intenzivno i dalje, sve navedene rade financirali su tadašnje organizacije udruženog rada: Somboled, Pošta i Zemljoradnička zadruga Sombor. Ovako uređene prostorije mještani Nenadića su rado prihvatili i izrazila želju da se zahvale organizatoru Mjesnoj zajednici i radnim organizacijama. Takve prigode u bivšoj Jugoslaviji održavale su se državnim praznicima.

Za Dan Republike, 29. novembar, tekuće godine pozvali su goste: „gradske oce” sa suradnicima, predsjednika općine, predsjednika komiteta Saveza komunista u Somboru, predsjednika Socijalističkog saveza, predstavnike mjesne zajednice i direktore tvrtki koje su financirale rade. Domaćini organiziraju večeru i piće uz tamburaški sastav. Bilo je prisutno četrdeset uzvanika i oko osamdeset domaćina. Tadašnji predsjednik podružnice Nenadić bio je Šima Raič koji je pozdravio prisutne i zahvalio se Mjesnoj zajednici i tvrtkama koje su finansijski pomogle obnovu. Uz druženje, razgovor i veselje fešta je trajala duboko u noć. Kavana ubrzo dobiva ime „Agacija”, a zakupac Rade intenzivno radi na okupljanju gostiju. Reklamira se preko Radio Sombora, petkom, subotom i nedjeljom sviraju tamburaši, radi kuhinja, pripremaju se domaća jela, kotlić, prasentina, jaretina. Gosti dolaze iz grada i okolnih mjesta a dolazili su i mještani. U „Agaciji” ima i drugih aktivnosti: igra se šah, pojedinci se kartaju a bilo je tu i ozbiljnog kockanja u kojem se vrtio velik novac. Organizira i dočeve Nove godine, Osmi mart Dan žena i proslave za druge praznike. Omladina u Domu kulture organizira svoj dio zabave, disco muzika i zabava te vrste održavaju se i dalje. U to vrijeme još je dobar životni standard, kulturni život još se nesmetano odvija, ali ne zadugo. Dolaze višestranački izbori, politička situacija se pogoršava, raspada se Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija. 1991. nastupa ratno stanje, nema više *igranki*, ni balova, nema više ni Dužionice na salašima.

Od manifestacija koje su se održavale zadržalo se još jedino Proštenje. Na svetoj misi je puno ljudi, tu su licitari, ringišpili i tezge s igračkama, a u kavani u poslijepodnevnim satima muzika za goste i zabava.

U Dom se 1995. godine smještaju izbjeglice a poslije njihovog odlaska dom se više ne renovira i tako prestaju sve aktivnosti u njemu. Omladina odlazi u grad, zabavlja se u kafićima i drugim mjestima i tu provodi svoj mladalački život. Starije generacije, a i one srednjih godina, rado se sjećaju svoje mladosti i lijepih provoda u Domu, gdje su održavali tradiciju i kulturu hrvatskog naroda na ovim prostorima.

Za sve ove manifestacije u Domu kulture zaslužni su:

Mato Fratrić	Vinko Firanj
Josip (Joža) Jozić	Alojzije Firanj
Antun Kukuruzar	Stipan Pekanović
Lajčo Fratrić	Antun Liščević
Stipo Fratrić	Antun Fratrić
Šima Raič	

Šima Raič

Glazbeni život

Orkestri i svirači Nenadićani

Bunjevci su voljeli pjesmu i igru, tako da je uvijek trebalo svirača. Naša sjećanja koja sežu stotinjak godina unatrag bilježe dosta mještana koji su znali svirati. Svirali su se žičani instrumenti, tambure ali i harmonike. Ovdje se želimo prisjetiti i zabilježiti što više svirača.

„Mali svirači”

Prvi orkestar kojeg se mještani sećaju bili su „Mali svirači”. Osnovani su 1934. godine, a zajedno su svirali oko 10 godina. Ferenc Jozić, čelist, umro je 1937. godine.

Orkestar su činili:

Ferenc Jozić	čelo
Josip Žuljević - Baćo Sovoljuga	basprim
Pero Fratrić - Milak	basprim
Andrija Jozić - Gaga	violina
Martin Liščević - Bolta	prim
Gašo Radoš - Cuker	begeš

Njihov mecena, osnivač i financijer bio je Karlo Logo zemljoposjednik, koji je volio boemski život. Pomogao je pri osnutku „Malih svirača” kao i pri kupovini instrumenata i odijela. Bilo mu je važno da imaju odgovarajuće uniforme (da budu jednako odjeveni) te se brinuo da uvježbavaju popularne pjesme i igre te da, tako, i Nenadićani imaju svoje svirače. Učitelji „Malim sviračima” koji su dolazili na salaš kod Ferenca Jozića bili su: Joca Čonka i Boško Đurđa, dolazio je i Trndo čuveni svirač o kojem se Julka Palić, rođ. Jozić, sjeća da je, kako kaže „Najviše trndao pivo.”

Poručuje iz Titela Jela,
Da će doći najesen kolera.

Da će otet žene od muževa,
I devojke od stari švalera.

„Fijaker stari”

Nakon dulje pauze dolazi nova generacija kvalitetnih tamburaša. Stipan Parčetić i Šima Karas još su kao učenici osnovne škole „21. oktobar” u Somboru išli na tamburašku sekciju kod

učitelja Ace Grubača. Josip Firanj je također bio dio te sekcije. Stipan Parčetić počeo je okupljati Nenadićane kako bi oformili orkestar. U početku se svirali i Pajo Firanj i Đuro Pletikosić ali su odustali. Kada su upisali gimnaziju Stipo i Šima su nastavili svirati te su oformili i orkestar a kasnije im se pridružio i Josip Firanj. Orkestar su, osim spomenutih, činili i Branko Lazić, Zlatoje Pajčić i Pera Stojkov.

Nazvali su se „Fijaker stari” a članovi su bili:

Stipan Parčetić	basprim
Šima Karas	kontra
Josip Firanj	basprim
Branko Lazić	kontrabas
Zlatoje Pajčić	prim
Pera Stojkov	basprim

Fijaker vozi čuveni Duca Fijakerista, 10. ožujka 1975. godine

Osnivač je bio Stipan Parčetić jer je on, prema riječima Josipa Firanca, imao u sebi nešto što drugi nemaju, te je bio spontano prihvaćen kao šef i vođa. Taj orkestar je svirao desetak godina zajedno. Nastupali su za potrebe škole za različite bankete i priredbe kao i druge manifestacije. Glazbom su pratili i *igranke*, svatove, večer i sve druge prigode u kojima je potrebna glazba.

Šima Karas je sa „Starim fijakerom” svirao kontru oko tri godine dok nije, iznenada od nagle i opake bolesti umro. Kolege ga se sjećaju kao dobrog svirača i dobrog čovjeka. Poslije Šime u orkestar dolazi Zoran Batalo, a kasnije Rada Lukić i Jovica Simin, kao i čuveni primaš Perica Vladisavljev.

„Fijaker stari” 1983. godine

Hrvatski dom u Somboru imao je tada jaku tamburašku sekciju koju je vodio Julije Grebenar, koji je u svoje vreme svirao i na Radio Sarajevu. Probe su se održavale dva puta tjedno i svi su tamburaši „Fijakera” redovito dolazili na probe. Posle Julija probe je vodio Lazar Malagurski, vrsni glazbenik i kompozitor iz Subotice. HKUD „Vladimir Nazor” popularno zvani Hrvatski Dom puno je gostovao po čitavoj Jugoslaviji, nastupajući na smotrama folklora, i raznim manifestacijama kao što su „Vinkovačke jeseni”, „Đakovački vezovi”, „Festival djeteta” Šibenik i druge.

Bilo je nas Nenadićana i po inozemstvu. Tako smo 1983. i 1984. godine svirali u Stokholmu „Vojvođanske večeri” 10 dana, zatim u Mađarskoj, a bilo nas je i u Austriji, Njemačkoj...

Nekoliko je godina „Fijaker Stari” gostovao u Sloveniji prezentirajući Sombor na „D anima somborske kuhinje i muzike” i to u Dolenjskim Toplicama, Štajerskim Toplicama, u Novom Mestu i Dobrni. Neki su članovi orkestra skoro postali slovenski zetovi.

Vođenje proba uskoro preuzima Đuro Parčetić kojega su cijenili i poštivali i stariji svirači kao i njegovi učenici. Danas je Parčetić profesor na odsjeku tambure u glazbenoj školi „Milan Konjović” u Somboru.

Josip Pekanović

Josip Pekanović je naš najmlađi tamburaš i od svih Nenadićana najdalje je stigao u stručnom usavršavanju. Njegova ljubav prema tamburi počinje 1997. godine kada je imao svega osam godina i

počeo pohadati tamburašku sekciju u Hrvatskom domu u Somboru, pod vodstvom Emila Antunića: „Bio sam jedan od svirača koji prate folklor, i sviraju u orkestru prepunom sebi sličnih dječaka i djevojčica, da bih ubrzo postao jedan od najboljih, i prvi prim orkestra.”

„Usporedo sa sviranjem u Domu bio sam i član tamburaškog orkestra Muzičke škole ‚Petar Konjović‘ u Somboru pod vodstvom Đure Parčetića. Pohađao sam mnoge seminare o tamburi u Hrvatskoj, i tako se nakon jednog specifičnog seminara, 2006. godine javila želja za daljim školovanjem i usavršavanjem. Po povratku sa seminara upisao sam Osnovnu muzičku školu ‚Petar Konjović‘, također u Somboru, koju sam izvanredno završio nakon dvije godine. Tada sam počeo svirati i u tamburaškom orkestru ‚Đuvegije‘ iz Sombora. Nakon završetka niže muzičke škole, upisao sam i srednju, smjer dizajn zvuka, a usporedo s tim nastavio sam svirati u ‚Đuvegijama‘.”

Nakon srednje škole Josip upisuje fakultet – Akademiju umjetnosti u Novom Sadu, smjer glazbena pedagogija.

„Tijekom studija promijenio sam i orkestar u kojem sviram. Prvo sam svirao u ‚Ravnici‘ iz Subotice, čiji sam član bio punе dvije godine, a od prije godinu dana član sam orkestra ‚Merak‘ iz Novog Sada.”

Kroz život se puno toga mijenja, no čini se da ljubav prema glazbi ostaje uvijek ista.

Harmoniku su svirali:	
Mihajlo Kukuruzar	Zdenka Firanj
Antun Kukuruzar	Nataša Firanj
Tomaš Firanj	Tanja Firanj
Fegec	Marija Matarić
Pero Žuljević	Bojan Šop

Bilo je u Nenadiću više harmonikaša. Pamti se da je Mihajlo Kukuruzar ili dida Miša, kako su ga zvali, znao iznijeti harmoniku pa svirati i pjevati i bez posebna povoda. U to se vrijeme svakodnevno odlazio „na divan“ na šterk (željezničku prugu). Kada bi se skupilo ljudi prestajao bi sa svirkom i uključio se u razgovor.

I Mišin sin, Antun, znao je svirati ali nije svirao javno. Tomaš Firanj također je svirao dvorednu harmoniku pa je zajedno sa

sviračem kojeg su zvali Fegec svirao *igranke*. Ondašnje se djevojke prisjećaju kako je Fegec svirao stalno, kako kažu, tra-la-la jedno te isto a one bi plesale što god žele ne obazirući se na njega.

Pero Žuljević je bio već ozbiljniji svirač svirao je na klavirnoj „Weltmeister” harmonici i po procjeni ondašnjih glazbenika u Somboru pred sobom je imao sjajnu karijeru. Međutim, Pero je bio svestran i volio je i nogomet i lov te se nije posvetio samo sviranju. U početku je svirao s Perom Fratrićom (Milakom) i Josom Žuljevićem (Sovoljugom) koji su nekada svirali u „Malim sviračima”. Kasnije je svirao s nekim Filipom iz Rastine a svirali su po cijeloj okolici, čak do Osijeka.

Harmonikaši Petar Žuljević i Stevan Ovcin

„Kad bi Pero svirao sa Stevanom Ovcinom (...) pa kad odu u Rančevo, na slavu Duhova, a to je bila salašarska slava, nema ga kući po tri dana”, prisjeća se Perina žena Ana. „Ja sama kopam a njega nema kući, ali bilo je lipo sve je bilo lipo”, uzdiše Ankica za prošlim vremenima.

Svirao je Pero svadbe, večere, *igranke* i razne svetkovine, bilo je onda dosta povoda za veselje. Popularni su bili balovi Pomorandža bal, Grožđe bal zatim proštenja itd.

Mladi tamburaši Stipo i Šima jednom su prilikom svirali s Perom harmonikašom *igranku* u domu i umjesto klasičnog tanga Stipo i Šima su počeli u begin ritmu svirati popularnu melodiju „La-Paloma.” Peri harmonikašu se to tako dopalo da je oduševljeno govorio „Tak, tak, samo se zasigravajte...”. To je bio novi način svirke koji stari svirači nisu čuli do tada.

Peter Žuljević svira na Dužionici, 29. srpnja 1973. godine

Kada je u Hrvatskom domu osnovana dječja harmonikaška sekcija, u njoj su svirale: Zdenka Firanj, Nataša i Tanja Firanj i Marija Matarić. Zdenka je imala „Melodiju” a ostale su svirale na „Weltmeister” harmonici jer je nastavnik tako zahtijevao – svi su morali imati crne „Weltmeister” harmonike i uniforme za nastupe tako da ih je bilo ne samo lijepo čuti nego i vidjeti.

Bojan Šop svira harmoniku

Najuspješniji svirač na harmonici je Bojan Šop koji reda uspjehe već od školskih dana. Ovo je njegova životna priča:

„Kod mene u obitelji nije bilo glazbenika i nitko nikada nije svirao neki instrument. Ja sam već u osnovnoj školi pokazivao veliki talent za glazbu. Na satovima glazbenog uvijek sam se isticao, redovito dobivao petice i izvrsno svirao flautu. Sve to je mom djedu dalo ideju da me upiše u muzičku školu. Na njegov sam prijedlog počeo svirati harmoniku. Harmonika mi se od početka svidjela i s oduševljenjem učim svirati. Kod Strahinje Rašića 2009. godine počinjem pohađati privatne sate i učim o narodnoj glazbi. Moja ljubav prema tome, naravno uz podršku obitelji i Strahinje, dovode do brzog napretka. Već sam 2011. osvojio 3. mjesto na festivalu ‚Prva harmonika Vojvodine‘ a to mi je bilo prvo natjecanje. Godine nakon toga osvajam 1. mjesto u istoj (stariji junior) kategoriji. Motiviran,

nastavljam s vježbom, a 2013. godine se prvi put natječem u kategoriji seniora, i osvajam 3. mjesto. Te iste godine svirao sam i na festivalu u Vukovaru pod nazivom „Prva harmonika Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema”. Osvojio sam drugo mjesto također u seniorskoj konkurenciji. Na istom festivalu iduće godine osvojio sam prvo mjesto u seniorima i bio apsolutni pobjednik festivala. Godine 2015. u Stuparu postajem prva harmonika Vojvodine i time sam se izravno kvalificirao za sudjelovanje na Olimpijadi harmonike koja poslije, u srpnju 2016. godine, održala u Sloveniji.

Dakle, ako volite to što radite, i posvetite se tomu maksimalno i imate podršku svojih najmilijih, uspjeh je zagarantiran. Jer rad i trud se uvijek isplate”, Zaključio je Bojan.

Alojzija A. Firanj

Kartanje u Nenadiću

Vjeruje se da su se prvim igračim kartama služili u istočnoj Aziji (Koreja i Kina), a kasnije su odande, preko Indije i Egipta, donesene u Europu. Danas se u različitim dijelovima svijeta koriste različiti špilovi igračih karata za igre koje su karakteristične za to područje.

Kod nas u Nenadiću kartalo se većinom kartama koje se zovu „Mađarice“. Igralo se: *sedmica, magaraca, mali Čivuta, veliki Čivuta, kerova, ramšla, rauba,anca, farbe, ferbla*.

Crveni kec u „Mađaricama“

U zimsko dobo kada je manje poljskih poslova ljudi su išli na divan jedno kod drugih skoro svaku večer. Žene bi sa sobom ponijele neki posao pa bi uz divan i štrikale, prele, vezle, heklale... djeca su se *pucetala, lekala, dominala, šahovala ili bi našli neku drugu zabavu*. Ljudi su divanili i kartali se da se zabave. U puno kuća u Nenadiću bilo je uvečer kartanja, naročito kad su svinjokolje, prela ili neke večere. Kartalo se *ramšla* na kukuruze ili na sitne novce, nekada na pisanje da se vidi tko će pobijediti. Igralo se *sedmica* upopriko, *kerova...* Bilo je zabavnoigrati *velikih Čivuta* s dobrim kartašima.

Bilo je takvih partija da su kartaši pred zoru pauzirali partiju, ostavili karte kako stoje, te otišli kući na spavanje, a sutra uvečer nastavili da bi završili partiju.

Kartanje je u Nenadiću u to vrijeme bilo rasprostranjeno, u salašima je skoro u svakoj kući bio po neki strastveni kartaš. Imali smo *bircuz* i kuglanu, svoj kuglaški klub. Treninzi ili utakmice su često nastavljeni kartanjem. Tu je bilo već ozbiljniji kartaš koji su igrali za novac. Često se događalo da se poslije utakmice nastavi kartati s Kupusincima – iz sela Kupusina. Oni su se bavili proizvodnjom i prodajom povrća pa su uvijek bili puni novca, i mali su pune džepove novčanica od 1000 dinara koje su zvali „mrke”. Često su odlazili doma praznih džepova. Utakmice su se igrale nedjeljom pa su nekim igračima supruge na kuglanu donosile kompletan nedjeljni ručak. Nekada su i nenadićki domaćini vraćajući se s tržnice svratili u bircuz u Dom pa se događalo da ostanu bez kojeg džaka kukuruza ili kojeg praseta ako ih nije išla karta. Mnoga su djeca ostala bez nove odjeće ili obuće jer su bivali prokartani. Ali to je bilo tako, život je tekao dalje. Kartanje za novac bilo je zabranjeno zakonom, tako da se moralo raditi krijući od predstavnika vlasti, naročito kad su bile veće partije u pitanju s velikim ulozima.

Antun Blesić Mališa bio je jedan od većih kartaša pa se prisjeća tog vremena. Kaže da je karte volio još od malena te opisuje kako je tada bilo teško doći do karata pa je sa svojim prijateljima karte za igranje pravio od voznih karata crtajući likove, kako bi mogao igrati.

Prisjeća se velikih partija koje su se igrale po tri dana. Partija u kojima je onaj koji izgubi sve skoro istog trena bio zamijenjen novim igračem dok bi gubitnik žurio doma po još novca, a sve u želji da povrati izgubljeno i još nešto dodatno dobije.

Jednom je tako na veliku partiju karata banula policija, pokupila novac sa stola a igrače strpala u „maricu” i krenula u policijsku stanicu. Putem se dogodila nesreća s pijanim vozačem automobila pa su bili prisiljeni čekati novu „maricu” i uviđaj. Tom se prilikom Mališa vratio kući ujutro već kad je svanulo a kad ga je mama pitala gdje je bio do sada samo je odgovorio: „Mama, bio sam malo dulje u društvu”.

U Vojvođanskoj ulici bio je jedan stan koji su zvali „bunker”, u njemu se jedno vrijeme kartalo dan i noć, bez prestanka. Pojedini nenadićki kartaši rado su odlazili u „bunker”.

Jedna velika racija, koje se Mališa slabije sjeća, imala je sudski epilog pa su neki kartaši završili u zatvoru. O njima je pisano u nastavcima u najtiražnijim novinama toga vremena kao o jednoj kockarskoj skupini koju je policija raskrinkala.

Prisjeća se Mališa i svojih suigrača, to su bili Tunča Matarić, Žiga Parčetić Tušica, Mato Lukić, Gašo Fratrić Čonka, Pero Žuljević Mišikin, učitelj Slobodan, Šima Raič Srebro i brat mu Đuro Srebro, Josip Jozić Joža... no svi su oni bili dobri domaćini i vrijedni i radni paori koji su brinuli i o svojim obiteljima. Imali su vremena za kartanje ali nisu zanemarivali sve ostalo što je trebalo. Nekada su poslije noći kartanja ujutro odmah odlazili na svoje njive ili u štale pa tek u danu, kad ulove malo vremena, odrijemali bi, pa ako treba, kartanje nastavili uvečer.

Jedna priča kaže da je Lord Sandwich popularizirao i uveo sendvič u prehranu baš zbog kartanja. Tijekom partije mogao je jesti sendvič a da ne uprlja karte. Tako se sendvič proširio po svijetu kao popularno i praktično jelo, zahvaljujući kartanju.

Alojzije A. Firanj

Sport: nogomet, kuglanje

Kao i u svim salašima u okolini Sombora, nogomet je bio i ostao sport broj jedan. Za razliku od drugih salaša jedino je Nenadić imao kuglanu tako da je i ta sportska igra jedno dulje vrijeme bila čak i zastupljenija od nogometa.

U školskom uzrastu od prvog do petog razreda svi su dječaci, a i pokoja djevojčica, provodili odmore na igralištu igrajući uglavnom nogomet. Zahvaljujući učitelju koji je volio sport većina dječaka je solidno igrala nogomet ali i šah.

U sportskim susretima salašarskih škola uglavnom su učenici iz Nenadića osvajali visok plasman. Kada je od strane Fudbalskog saveza područja Sombor osnovana salašarska nogometna liga, Nenadićani osnivaju Omladinski fudbalski klub „Nenadić“. Od 1964. godine u klubu su igrali:

Jovan Šop – Šobrika (dugogodišnji kapetan)

Antun Verebei

Joška Halas

Keleti (dva brata)

Joška Hirks Skoblar

Antun Berenji

Ivan Matin

Mata Matarić (čuveni golman)

Marko Berenji

Šima Matarić

Grga Firanj

Franja Gromilović Pele

Slobodan Bećin (golman)

Đorđe Mijić

Aleksandar Ivanić

Stipan Fratrić.

Nogometaši

Igralo se na terenu kod prve Pikove uprave, pored puta Sombor-Gakovo na kraju salaša. Kako je bilo dosta slobodne površine (zemlje), igralište je bilo veće od propisanih dimenzija. Ali i pored tolikog terena puno puta je lopta završavala u njivi pod kukuruzom ili pšenicom. To je izazivalo prekid utakmice dok se ne pronađe lopta i vrati u igru.

Utakmice salašarske lige sudile su sudeye iz Općinske fudbalske organizacije. Troškove suđenja snosio je domaćin utakmice.

Na utakmicama u Nenadiću bilo je dosta publike jer su sve utakmice igrane nedeljom poslijepodne. Na važnim utakmicama, derbijima, bilo je i do 200 gledatelja posebno kad se igralo protiv „Kozare” s bezdanskog puta, „Omladinca” iz Bukovca ili susjeda iz Bilića. OFK „Nenadić” je svoj ured imao u Domu omladine u Nenadiću koja je ujedno bila i garderoba. Dresove su igrači sami održavali.

Na gostovanja se išlo uglavnom biciklima, a ponekad, za Bilić ili Bezdanski put i špediterom.

Salašarsku ligu su činili klubovi:

OFK „Nenadić” – iz Nenadića

„Kozara” – s Bezdanskog puta

OFK „Šikara” – iz Šikare

„Omladinac Bukovac” – s Bukovca

„Crvena Zastava Bilić” – iz Bilića

OFK „Milčić” – iz Milčića

OFK „Lenija” – iz Lenije.

Nenadićani su uglavnom bili među prve tri ekipe. Od timova iz te lige ostale su samo dvije ekipe koje i danas aktivno igraju u općinskoj ligi, a to su „Šikara” i „Bukovac”.

Za dobro odigranu utakmicu nenadićka publika nagrađivala je igrače dobrim lubenicama, dinjama kao i drugim voćem (šljive i jabuke). Bilo je puno dobrih poteza, šuteva, golova i penala, ali i onih ne baš prijatnih. Tako se jednom naš napadač tako zatrčao da se nije uspio zaustaviti prije prečke ali srećom prečka je prva

popustila i slomila se. Većinu golova koje smo primali bili su šutevi po zemlji jer je naš golman bio prilično visok za ono vrijeme (preko 2 m). Penale je uglavnom uspješno izvodio kapiten Šop, ali bilo je i nepojmljivih promašaja u odlučujućim utakmicama.

Poslije prestanka postojanja salašarske lige nogomet se rekreativno i dalje igrao svake nedjelje od podne do mraka. Od 1969. do 1970. reosnovana je salašarska liga i Nenadićani se aktivno uključuju u ovu ligu. Ovaj put klub smo nazvali FK „Real“ iz Nenadića jer je tih godina „Real“ iz jedne druge zemlje osvajao sve europske trofeje i bio je najbolji klub. Za „Real“ iz Nenadića igrali su:

Pavle Matarić

Stipan Pekanović

Josip Pekanović

Nandor Đurić (golman)

Mihalj (golman)

Stipan Pap

Đura Pap

Jovan Šop

Tuna Berenj

Joška Hirks

Alojzije Lojza Firanj

Marko Benčić

Đura Pletikosić

Šima Strilić

Stipan Paštrović

Iva Matin.

Nogometaši

Sve utakmice je „Real” iz Nenadića kao domaćin igrao na stadionu ŽAK-a u Somboru. Utakmice o kojima i danas pričamo i kojih se rado sjećamo su bile derbi kola ili su odlučivale o visokom plasmanu. Jedna od takvih je bio derbi sa susjedima iz „Kozare Bezdanski put”. Rivalstvo „Kozare” i „Reala” bilo je, čini se, od pamтивјека jer ima rodbine na obje strane, a kvaliteta igrača je podjednaka.

Evo kako je to jedan put bilo: poslije našeg vodstva od 5:2 njihov bek koji je sve vrijeme „krljaо”, udaraо, vukao, gurao, štipao pa i psovao našega igrača pita me: „Tko je taj igrač? Sigurno nije od vas jer mi nijednom nije uzvratio udarac, nije me gurao, vukao, a niti mi je uputio psovku. Taj sigurno nije odavde!” Bek je bio Vinko Stovrga, a naš igrač Josip Pekanović. Na kraju je rezultat bio 10:3 za „Real”, a Josip Pekanović je dao 7 golova.

Jednom prilikom kada je „Real” gostovao na Bukovcu, tijekom utakmice je došlo do sudara glavama dva igrača. Našem igraču je pukla arkada, krvi je bilo na sve strane. On završava u bolnici, a mi poslije šoka gubimo važnu utakmicu.

Poslije par sezona liga se ugasila, ali se nogomet i dalje igrao svake nedjelje poslije ručka pa do mraka. Godine 1982. omladina Nenadića uz pomoć Mjesne zajednice pravi teren kod škole na kome se i danas odigravaju razni turniri. Tako se igraju „Zlatni klas”, utakmica između salašarskih naselja, kao i utakmice gornjak-dolnjak, lokalno rivalstvo, stari-mladi itd. Pokraj Mjesne zajednice veliki doprinos za pravljenje terena dali su i Đuro Pletikosić, Stipan Pekanović, Perica Gromilović, Pavle Matarić i drugi. Nogomet je bio i ostao sport broj jedan u salašima.

Jedno vrijeme se rekreativno igrao i stolni tenis u omladinskom domu.

Kuglanje je jedno vrijeme bilo najzastupljeniji sport u salašima. Prva kuglana je bila zemljana da bi poslije rata u Domu kulture bila napravljena prva prava kuglana, najsuvremenija za ono vrijeme. Nenadićani su svake nedjelje, a zimi i svaku večer, puno vremena provodili u kuglani i dobro savladali kuglašku igru. Tako su vremenom osnovali Kuglaški klub „Nenadić”. Registrirani igrači su bili:

Antun-Tunča Matarić	Toma Firanj	Antun Berenji
Pera Džinić	Žiga Jozic	Antun Fratić – Capan
Paja Džinić	Šima Raič (Srebra)	Antun Periškić
Gašpar Matarić	Antun Fratrić – Čonka	Franja Gromilović
Antun Raič	Đuro Raič	Pera Žuljević
Đeno Pekanović	Perica Matarić	Mato Lukić
Stipo Pletikosić	Antun Liščević	Stipan Jozic – Gaga
Jožika Jozic	Stipo Fratrić	Antun Blesić.

Kuglaši

Pajo Džinić, Antun Matarić i Šima Raič – Srebra

Da su se znali kuglati dokazali su plasmanom na prvenstvo Srbije u Beogradu, a sudjelovali su i na prvenstvu Vojvodine u Petrovaradinu. Gostovali su u mnogim mjestima u ligaškom natjecanju, ali i na prijateljskim susretima koji su u to vrijeme bili vrlo aktualni. Kupusina, Kljajićevo, Telečka, Apatin, Odžaci, Lemeš, Bezdan, Šikara bila su odredišta naših kuglaša, a u Somboru su često bili gosti „Poletu”, u Domu JNA i u Kasini. Većinu tih ekipa Nenadićani su ugostili u svojoj kuglani uz obvezan paprikaš, dobar gutljaj i druženje uz harmoniku. Svaki kuglaš ima svoj stil bacanja. Tako je Jožika Jozić bacao najjači šup – hitac pa su namještači uvijek tražili dobar zaklon, Mato Lukić se za svaki šup pripremao par minuta pa su ga i sudiye morale opominjati da baci, ali kad je bacio bilo je uglavnom dobro na zadovoljstvo svih, Đuro Raič – Srebra bacao je tehnički uglavnom precizno. Tijekom tih kuglaških godina bilo je nezadovoljstva u mlađih nenadićkih žena jer su im muževi puno vremena provodili u kuglani i zapostavljeni domaće obveze, posedno nedjeljom.

Evo primjera koliko su bili dobri kuglaši: za okladu su žmurečki gađali kegle uglavnom dobivali piće. Poslije tih generacija i ruiniranosti kuglane i Doma, kuglanje je u Nenadiću zamrlo.

Pavle (Gašin) Matarić

Trkači konji u obitelji Jozić

Druženje čovjeka i konja počinje oko 2000 godina prije Krista. U vrijeme naših predaka kuća koja je imala konje bila je bogata i na dobrom glasu. Imati konja značilo je mnogo, jer je ova plemenita domaća životinja, iznad svega privržena i vjerna svom gospodaru, bila sposobna raditi teške poslove na njivi ali i vući pretovarena kola raznovrsnog tereta. Uz sve te radne osobine konj je od davnina bio i jedino prijevozno sredstvo čijom se izdržljivošću mogla prevaliti velika udaljenost. U današnje vrijeme, konjska snaga je zamijenjena snagom strojeva, a konji su postali dio manifestacija i sportskih natjecanja koja nastoje objediniti tradiciju i modernost.

Utrke postoje vjerojatno od trena kada su čovjek i konj započeli svoje druženje, a i bit će ih dok jednog od njih ne nestane s lica ove naše Zemlje. Obitelj Jozić već tri generacije prati i odlazi na konjske utrke. Dida Franjo je odlazio na sve velike utrke koje su održavane u Somboru, Lemešu, Bajmoku, Pačiru, Subotici, Bečeju, Srbobranu. Često su išli i u Dardu, Osijek te Brdo kod Kranja u Požarevac. Tradiciju je nastavio sin Đeno koji je išao s ocem a kasnije sa svojim sinovima Markom i Ivanom.

Ivan i Marko Jozić

Danas su Marko i Ivan vrlo aktivni u konjičkom sportu u Somboru. Ivan je predsjednik Konjičkog kluba „Sombor” a Marko brine o trkaćim konjima i sudjeluje na utrkama. U posljednje vrijeme ne prođe utrka a da njegovi konji ne osvoje pehar. Pune su vitrine pehara, ima ih preko 50 a na pitanje koji mu je najdraži odgovara da su mu svi dragi, jer je svaki taj uspjeh postignut radom. No, danas su teška vremena za konjički sport. Ivan objašnjava da u klubu ima stotinjak članova ali svega troje – četvero ima konje. Klub organizira 2-3 utrke godišnje od kojih su Kup somborskih novina i Pehar grada Sombora s najduljom tradicijom.

„Uzgojem trkaćih konja bavim se desetak godina,” kaže Marko. „Imamo 5 do 10 konja koji su spremni za utrku. Moramo ih imati veći broj jer je konj sposoban za utrku svega dvije – tri sezone. Konje držim u Subotici jer je тамо najveći centar a odlazim jednom tjedno ili češće kada su u tijeku pripreme za utrke. Naši su konji sudjelovali i u svečanoj povorci subotičke Dužjance.”

Ima naznaka da će konjički sport kod nas u Vojvodini malo oživjeti. Već je popularniji u Adi i u Zobnatici, a čini se da će se stara slava proširiti i dalje.

Alojzije A. Firanj

Jozićeva Rakijdžinca – pecara

Rakijdžinca, pecara ili destilacija rakije u Nenadiću oformljena je u objektu koji je tada bio pod brojem 97, u vlasništvu Đene Jozića zvanog Dugački Đena (1901. – 1954.)

Nalazila se u posebnom objektu, namijenjenom samo toj djelatnosti. U prvoj prostoriji je bio ured s pisaćim stolom, stolicom, ormaram s dokumentacijom i jednim divanom. Sve se detaljno evidentiralo – od količine koma, količine dobivene rakije, vremenu trajanja procesa, imenu korisnika usluge – u za to namijenjene knjige. U sljedećoj prostoriji nalazio se magacin s velikim bačvama u koje se sipala komina, a iza toga je bila najveća prostorija u kojoj su se nalazila tri kazana. Kazani, odnosno rezervoari kao i poklopci, bili su od bakra, imali su mješalice koje su bile fiksne. Ostatak od procesa pečenja rakije izbacivao se kroz otvore za tu namjenu izvan prostorije, u zato namijenjene rupe. Dva kazana su služila za kuhanje koma i dobivanje patoke, a jedan kazan je bio za pečenje rakije. Za hlađenje se koristila voda iz bunara koji je služio samo za potrebe tog procesa i ispumpavala se ručnom pumpom.

Za vrijeme „Mađarske uprave“ svi uređaji za mjerjenje bili su plombirani i vršena je kontrola od strane inspekциje i porezne uprave.

Način rada i evidencije se ne bi postidjele ni današnje tvrtke.

Vremena su se mijenjala, ali rakijdžinica je radila.

Nakon iznenadne smrti Đene Jozića, nastavila je s radom njegova supruga Julijana (Đula), ali bez daljeg proširenja i osuvremenjivanja. U današnjem žargonu bi se njihov pothvat nazvao biznisom.

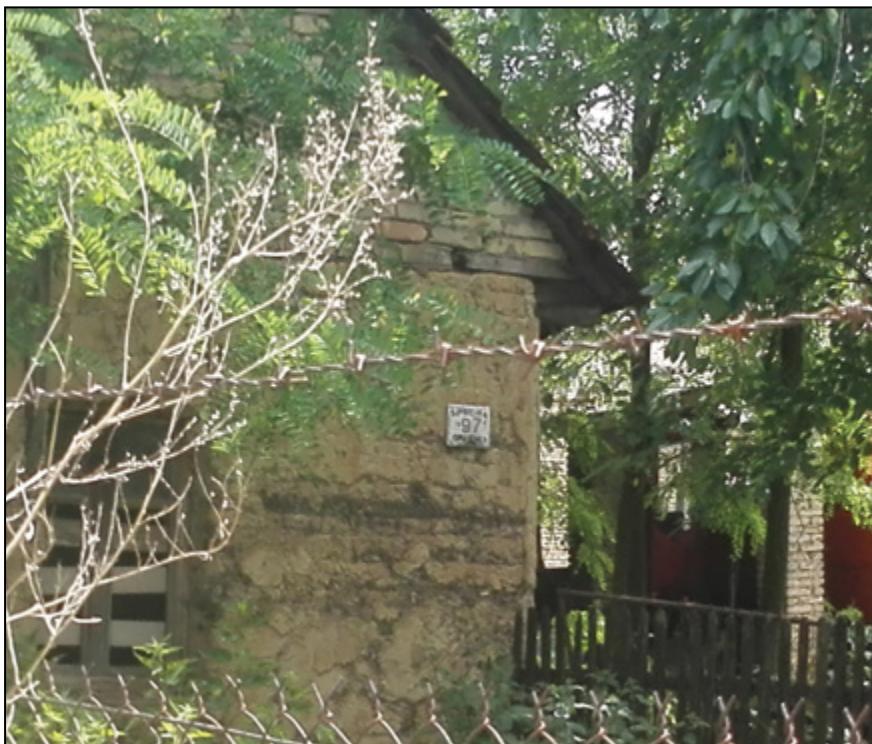
Točan datum početka rada pecare danas nam nije poznat ali mnogima su razna sjećanja iz djetinjstva vezana za nju. Za vrijeme slobodnih dana i boravka na salašu najzanimljivije su bile priče koje su se pričale u vrijeme kada se kazani napune, zaptiju blatom (žutom zemljom) i lagano se pod njih založi vatra (jer nije se smjelo krenuti naglo). Tada se mnogo toga prepričavalо, ogovaralo, dogovaralo... uz dobru kapljicu i fini zalogaj koji se donosio od doma i nerijetko pekao u ložištu ispod kazana.

Kom se donosio u bačvama, dovozio se paorskim kolima pa bi se pretovarao i skladišto na za to predviđeno mjesto. Kom je bio od raznog voća ili duda. Dudova stabla su se nalazila duž cijelog

puta do Nenadića i dalje, a i u mnogim okopima. Kom se donosio po dogovorenom redu u određeno vrijeme. Oko istovara su pomagali oni koji su završavali pečenje i spremali se za odlazak. Primopredaja se često obavljala uz zdravici u još pokoju priču.

Pecaru je koristila većina salaških naselja sjeverno od Sombora: Obzir, Milčić, Bilić, Rančevo, Nenadić, Bezdanski put. Usluga se plaćala ili se uzimao udio u rakiji. Vremenom je taj posao jenjavao, majka Đula (1905. – 1978.) je starila, dudovi su povađeni, mlađe generacije postale nezainteresirane... Ubrzo se pecara počela koristiti samo za vlastite potrebe. U uporabi su bila samo dva kazana a treći je rastavljen.

Nakon toga ostala je starjeti i nestajati pod zubom vremena. Nadamo se da će sjećanje na nju živjeti u ovoj knjizi zahvaljujući onima koji žele pamtitи inovativnost stanovnika Nenadića.

Rakijdžinca

Terezija Pašti, rođ. Bošnjak

Lovačka priča

Lovci u Nenadiću

Lov ima zanimljiv put kroz povijest – razvijao se od samoobrane preko gospodarske grane pa sve do hobija odnosno sporta. Znanost kaže da je lov star koliko i čovjek. U početku se morao braniti od divljih zvijeri koje su ga napadale pa je koristio svoje lukavstvo i vještinu izrade predmeta od sirovina koje je nalazio u prirodi. U početku se služio samo kamenom, zatim kopljem pa strijelom i lukom i tako dalje sve dok nije izmislio pušku. Ali i danas lovačko oružje i pribor stalno se i dalje usavršavaju kako bi bili što praktičniji i učinkovitiji.

Nenadićani su se bavili lovom u vrijeme kada je on već postao zabava, a manje korist. Značaj lova se pokazivao najviše u vrijeme kada je bivalo viška divljači. Kroz stotinjak godina koliko sežu naša sjećanja kao i sjećanja koja su ostala od onih prije nas, bilo je nekoliko generacija lovaca u Nenadiću. Današnji lovci Antun Blesić (nije aktivran) i Franjo Čuvardić (aktivran) sjećaju se prvih lovaca, a to su: Karlo Logo, Stipan Gluvić-Tikvić, Alozije Blesić,

Zatim: Đeno Firanj koji je bio i vođa grupe, Roka Delija, Pero Lukić, Vranjo Jozić, Đuka Jozić, Pero Beretić – čuvar lova.

Generaciju nakon njih čine: Pero Džinić, Pero Žuljević, Lajčo Fratrić, Pavle Firanj, Antun Blesić, Franjo Čuvardić i Nikola Miler – Mikika.

Na Bezdanskom putu tada su bili: Franjo Cigić-Parčetić, Joso Astaloš, Albert Firanj, Joso Mormer, Saša (poštar).

Građani: Vučković advokat, Dragan Marić, Vlada iz Trepče, Dragan Kokanov, Zlatko Marković, Stipan Has, Nikola Češljević, Aca Terzin. Bilo je i do 28 lovaca.

U današnje vrijeme da bi se postalo lovcem potrebno je godinu dana stažirati, raditi na hranilištu i prihvatalištu divljači te ići u lov bez puške godinu dana. Nakon toga se polaze ispit.

Danas lov predstavlja prvo uzgoj, a tek onda odstrijel divljači. Svaki lovac ima obvezu da koliko iz lovišta iznese toliko u lovište i

uneset – radom kroz radne akcije, uzgoj divljači, pravljenje tehnički objekata: čeka, hranilišta, tovilišta ili hranjenje divljači, podivljavanje mlađih fazana i sve drugo što je potrebno u suvremenom lovištu.

Lovac Antun Blesić Mališa

Antun Blesić Mališa učlanio se u lovačko društvo i kupio pušku 1976. godine a bio je lovac bez prekida sve doskora. „Bio bi i dalje”, kaže Mališa, ali je atar prazan nema divljači. „Nisam željan mesa, ima toga puna avlija, željan sam lova i pucanja. Kad sam bio mali imo sam dobru praćku, ja i kolega Grgo Firanj nismo dali mira ni vrapcima ni grlicama, nije *vrebac mogo* ni *priletit priko avlige*. Reko sam čim se vratim iz vojske postaću lovac i tako je i bilo.”

„U vreme kad sam ja bio mlad lovac bilo je puno drugačije, bilo je više druženja. Pravilo je bilo da se lovi dok svaki lovac ne dobije ulovljenog fazana ili zeca. Danas su već počeli sakrivati jedan od drugoga, nema ni lova ni drugarstva,” s žaljenjem primjećuje Mališa.

„Najviše mi se sviđa doručak u ataru. Lov ja počimao u 7 sati pa do 4 sata, danas do 2 sata. Oko 9 ili pola 10 nađemo zgodno mesto, neku kupu ili proplanak i tu se doručkuje. Kreće se sa rakijom a društvo je već raspoloženo. Onda se izvadi doručak, ako je neko klapo

svinje doneše doručak za sve, pekla se slanina i kobasica na žaru u prirodi na štapu. Često je Aca mesar donosio doručak za sve, obare se kranjske kobasicice pravljene za tu priliku pa malo ljuće krvavice, čvarci, sve se skupi i servira na džaku od brašna pa navali narode, posle malo vina pa se nastavi loviti.”

Skupina lovaca

Poslije lova običavao se praviti paprikaš, *cubok paprikaš* ili neko zajedničko jelo po dogovoru. Pravio se na „Fazaneriji” ili kod Čuvardića na salašu a često i u domu u Nenadiću. Dok se čekalo jelo gađali su se i šeširi da se vidi tko može pogoditi za opkladu. Bilo je svega pa i Pelinkovca koji se pio iz čase od dva deci a i trgovac ih je znao častiti vinom jer su bili dobre mušterije.

Često se večera pravila subotom jer su poslije lova lovci umorni i teško je sjediti i čekati jelo, pa su uvečer pravili večeru i dogovarali se za sutrašnji lov. I te večere su se pravile u Domu, kod Franje Čuvardića, kod Astaloša Jose (Levče), kod Pere Džinića...

Na našem terenu lovio se: fazan, zec, divlje guske, divlje svinje, srne.

Štetočine su se lovile tijekom cijele godine a nekad je bilo akcija kada je bilo više štetočina.

Doživljaj jednog lovca

U Nenadiću u vrijeme bivše Jugoslavije najpoznatiji je lovac bio gazda Karlo Logo. Vrlo je dobar lovac bio i Stipan Gluvić koji je imao svega nekoliko jutara zemlje. Većina lovaca tada bili su suci, odvjetnici ili bogati seljaci a Stipan, iako siromašan za to društvo, išao je s njima u lov. U to vrijeme bilo je dosta divljači pa je jednom prilikom Stipan otišao u krivolov u Bezdansku šumu i autom ubio jelena. To je čuvar lova primijetio i krenuo u potjeru. Stipan je bio lukav te je zameo trag ali čuvar ga je prepoznao i došao k njemu doma. Kako u ono vrijeme nije bilo zamrzivača Stipan je meso sklonio i podijelio susjedima. Iako u to vrijeme s mojim djedom nije razgovarao donio je i njemu zdjelu mesa.

Kada je došla komisija kod Stipana je ostalo malo mesa. Objasnio je da je nedavno ubio srnu, a sve to je smislio kako bi dobio manju kaznu jer se ubijanje jelena kažnjavalо zatvorom. Dida je prije odlaska na sud pitao Stipana što da kaže pred sudom i dogovorili su se da kaže kako je dobio malo mesa dva–tri kilograma. Čak i kad ga je sudac upitao kolike su bile kosti djed se snašao i odgovorio je da su bile sitne kao od praseta. I tako je sve dobro prošlo. A i sudac je bio lovac iz njihove skupine pa je možda i to malo pripomoglo. Uglavnom, sud je na osnovi iskaza svjedoka zaključio da je u pitanju bila srna a ne jelen, a krivca za ubijenog jelena nisu našli.

Kažu da je bać Stipan volio jelene i da je bio jako lukav znao je leći u hranilicu te čekati jelena da dođe na jelo te ga ustrijeliti.

Alojzije A. Firanj

Fazanerija

Franjo Čuvardić (sjećanja lovca)

Lovačko udruženje „Sombor” 1962-63. godine dobilo je od države šumu i zgradu na upravljanje i uporabu. Od tada se počelo s leženjem fazana. Prvi je radnik bio čika Slavko, koji je radio kratko jer je bio stariji te ubrzo dolazi Iva Čura iz Bačkog Brega. Nakon IVE u fazaneriji je radio Gašo Šimunov i to dugi niz godina.

Prvo se, matično jato, ulovilo u prirodi *čabdama*, nakon čega se napravila prva volijera veličine 5x20 metara. Fazani su se legli pod kvočkama koje bi se kupovale po somborskim salašima. Kako je proizvodnja rasla pravile su se sve veće volijere. Zidale su se prostorije za inkubatore koji su nabavljeni od Stoveta. Uskoro je cijeli hektar bio pod žicom, a za potrebe fazanerije je nabavljen i agregat od 50 kilovata nakon čega je provedena i struja.

Radilo se do 1990. godine a kapacitet je bio 30.000 pilića godišnje od čega je 7000 pilića ostajalo lovištu, a preostalih 23.000 su se prodavale.

Kockarov salaš

Poslije odlaska Gaše Šimunova došlo je do pada proizvodnje a i radnici su se često mijenjali – radio je jedan Danilo, zatim Šerac, pa Jova odžačar, Ivica Kutina... Nitko od njih nije dugo izdržao na tom poslu koji je ipak vrlo specifičan. Kada se zaposlio Marin Krizmanić 1986. godine proizvodnja se počela vraćati na staro. Nakon što je Krizmanić otišao u mirovinu zamijenio ga je Antun Halas.

Sjećanje lovca Antuna Blesića Mališe

„Prve fazane sam donio traktorom iz Ristovače. Bilo je to negdje oko 1979. godine. Pokušavalo se i ranije leći fazane, sićam se da je moj otac koji je takođe bio lovac, donosio jaja kući pa ih metao pod kvočku te bi, kad se izlegnu, nosio u udruženje. U to je vrijeme svaki lovac morao 6 dana godišnje raditi u Fazaneriji ili platiti šest dobrih dnevnic.“

Fazanerija danas (u zakupu Srđana Abadžina)

Volijera

Od prije dvije godine lovačko udruženje „Sombor” iznajmilo je Fazaneriju privatnoj tvrtki „Fazis DO Sombor” Vlasnik tvrtke je Srđan Abadžin, inženjer poljoprivrede.

Fazanerija datira od osamdesetih godina prošlog stoljeća a kako proizvodnja fazana košta ne može se raditi neplanski. Lovačko je udruženje poslovalo s gubitkom i stoga je odlučilo fazaneriju dati u najam.

„Ovo su početci ali smo došli do ekonomski održive razine proizvodnje tako da je zadovoljno udruženje a zadovoljan sam i ja.”, objasnio je Srđan. „Zakupninu plaćam u pilićima a lovačka komisija povremeno obilazi objekte i uzgoj da vide u kakvom su stanju.

Matično jato ima 1.500 fazana a u jatu jedan mužjak ide na 8-9 koka. Krajem ožujka započinje prikupljanje jaja a oko 10. travnja formira se prvo leglo s 35.000 jaja. Proizvodnja se obavlja sukcesivno s 10 legala tako da se tijekom godine izlegne oko 300.000 pilića.

Kada napune 6 tjedana pilići se prodaju a najčešći su kupci lovačka udruženja iz Vojvodine, katkada i iz Srbije. Krajem lipnja

do polovice rujna završava se prodaja. Nakon toga se vrši cijepljenje i selekcija, formira se novo matično jato i vrše se pripreme za novu sezonu.

U fazi reprodukcije fazani se hrane gotovom hranom, a nakon 16 tjedana prelaze na zrnatu hranu: kukuruz, pšenicu, suncokret, ječam. Od minerala uzimaju sol a od zeljastog bilja daje im se lucerna, kupus, repa...”, objašnjava Srđan koji ima ideja i ambicija za razvoj fazanerije. Šumica je divna te bi se, na primjer, moglo napraviti lijepo izletište, a ima uvjeta i za ribnjak. Pčelari su već tu i vremenom će biti još zanimljivih sadržaja.

Alojzije A. Firanj

Azil za pse u Nenadiću

Jedno je sigurno – pas zauzima vrlo važno mjesto u ljudskoj povijesti još od vremena kada je od divlje životinje postao vjeran čovjekov prijatelj i pratilac. U novije vrijeme zlostavljanje i ubijanje životinja smatra se kaznenim djelom, a takav zakon je usvojen je i u Srbiji. Stoga i svaki pas ima pravo na život.

Psi i mačke ne žive na cesti zato što su tako sami odabrali nego zato što ih na ulicu izbace nesavjesni i nehumanji vlasnici. Vlasnici pasa i mačaka u Srbiji nerado steriliziraju svoje ljubimce ali zato rado izbacuju njihove neželjene potomke na ulicu, baš kao i svoje ljubimce kada ostare, razbole ili kada im dosade.

Jedna od velikih ljubiteljica životinja, Gabriela Eberling, ljubav prema životnjama naslijedila je od svojega djeda koji je uvek imao lijepе pse. Njena prva akcija pomoći životnjama počela je prvim školskim danom kada je spasila jednog malog vrapčića. Kasnije je u životu, upravo zbog ljubavi prema životnjama, umjesto svadbenog prstena od supruga na dar dobila psa. Prijatelji su to duhovito komentirali da je za toliki novac koliki su dali za kupovinu psa, mogla kupiti dvije krmače.

Gabriela je u Somboru zajedno s nekoliko prijateljica počela organizirano pomagati napuštenim psima. „Željela sam sve raditi po zakonu. Hvatanje pasa, liječenje, vakcinacija, sterilizacija, čipovanje. To se nije moglo raditi bez dobrog smještaja. Zbog toga sam se odlučila na kupovinu objekta u kojem bih izgradila azil za pse sa svime što je psima potrebno za normalan život.”

Razmotrivši nekoliko opcija na poslijetku se odlučila kupiti salaš na potezu Karakorija u Nenadiću, takozvani Boltin salaš. U rujnu 2005. godine kupili su ga od Tomislava Džabića.

Gabrijela Eberling u azilu za pse

„Započeli smo s adaptacijom zadnjeg dijela salaša i gradnjom bokseva za pse. Azil smo nazvali „Četiri šape” a donacije za pomoć smo dobivali iz Švicarske. Direktor komunalnog preduzeća, Janoš Penzeš, imao je razumijevanje za naš projekt pa smo počeli hvatati i spašavati pse s ulica te smo ih po potrebi odnosili liječiti ili cijepiti, odnosno sterilizirati i čipovati. Za oporavljene bismo životinje nalazili kupce ili domaćine koji bi ih prihvatali. U našem smo smještaju, do sada, imali najviše 96 pasa. Na žalost, ovaj projekt nije naišao na šиру podršku nadležnih te smo poslije višegodišnje borbe morali odustati prodavši salaš Goranu Firanju u travnju 2011. godine. Tako je azil „Četiri šape” prestao postojati.”

Velika je šteta što je azil za pse zatvoren jer su ljudi u Nenadiću dobri i susretrljivi. Azil je odlično surađivao s mnogima, a među

njima su i: Žiga i Ljilja Pletikosić, Đeno i Magda Išpanović, Gašo i Emilka Firanj, Alen i Alena Firanj, Marina i Pavle Matarić, Kristina Čuvardić, Pale Jobađi... i mnogi drugi s kojima smo bili u kontaktu i koji će ostati u lijepom sjećanju. „Nigdje ovakav mir, kakav je bio na salašu, nećemo naći.” završava Gabriela.

Alojzije A. Firanj

SJEĆANJA NA ŽIVOT KROZ GODINU

Godina na salašu⁴⁸

Mart, snig okopnio sv. Josip, proliće. Sunce i kiša se ne-najavljeni i naglo smenuju. Pod pendžerom čiste sobe niču zumbul i tulipan, a raskošan narcis u busenima pozdravlja sunce i novi dan. Na okopu troje jagnjadi trčkaraju za svojim majkama, nazimad rije na drugom kraju, vaške se opružile na suncu prid ulazom u košaru, živina na sve strane. U litnjoj kujni majka Katica, cidi mliko. Špojer, velik, gvozdeni, naložen suvim kočanjicama se još uvik malo dimi dok odžak skroz ne povuče. Na špojeru dvi rerne i kazan za grijanje vode. Dvi mačke se umiljavaju oko majke, savile se u veliki luk kao most, podigle rep i nježno se omotavaju oko njeni nogu. Na astalu kravljaka i veliki plavi lonac, sa malo okrnjenom uškom. Priko polovine lonca je postavita krpa na kojoj je napravljeno udubljenje da se mliko ne razliva. Majka lagano sipa, zagrlila lonac i pridržava krpu da ne upadne. Ostavlja kravljaku i uvrće krpu cideći mliko do zadnje kapi. „Šic mačke i ite loviti miševe, a ne motajte se oko mlika i moji nogu”, ljuti se majka. Ujna Ana u gonku priko parapetne gonka istresa ponjavice. Uja Đena još uvik u klompama lupka po mokroj stazi od raskvaštene ciglje, a za njim povremeno bane poneki brčak blatnjave vode. U livoj i desnoj ruci mu pocinkovani čisti kablovi napunjeni vodom, ide da napoji konje. Mi, dica, nas troje, moja sestra Katica, mali svinjar Jova i ja se zadirkujemo, vijamo i grajimo. „Ne u blato”, grdi me ujna, ali kasno noga mi se otkliznila u baru, čorapa ukvasila, a čak se i pantalone do kolina pokvasile. „Ajde unutra da te uredim”, ljutito će ujna. Pokunjen ulazim u sobu sidam na banak ona me uređuje i grdi. Cutim.

Dida Vranjo ispod čardaka vadi rondavu drvenu kutiju punu stari iskriviljeni klina povadeni ko zna kada i ko zna odakle, uzima čekić koji uvik mora biti metit na isto mjesto, prilazi komadu šine i

48 Kako bi knjiga jednim dijelom zabilježila i sačuvala divan dijalekt hrvatskog jezika kojim govore bunjevački Hrvati, tzv. „bunjevačku ikavicu”, tekst „Sjećanja” donosimo u originalu i nismo ga preveli na hrvatski standardni jezik.

lagano klin po klin ispravlja laganim kuckanjem, šina zvoni, a on ispravljene kline odlaže u stari, odrt, bili, lonac.

Ponosni gusak sa svoje dvi izabranice šeta i sikće. Veliki peto, graoran, najeđe, kao moja šaka svoju, veliku, crvenu krestu, crvene minduše mu pale uz žuti kljun, zamanio krilima, skočio na naslon drvene, bukove, tek oribane stolice, ispruži visoko vrat, raširio krila i pravim altom zakukurika. „Iša”, ljuti se majka i zamane starom, otrcanom korovom metlom. Peto odleti.

Mrak se tiho, uvlači u salaš. Fenjer se pali ujna odlazi u košaru da muze krave. „Žuja naa...”, prilazi kravi, pomiluje je po sapima, veže joj kićanku repa za livu zadnju nogu, iz kablića uzima mlaku vodu, čistom bilom krpom joj pere vime i lagano tepa, krava se opušta, mliko lagano puni emajliranu plavu kravljaku. U košari toplo, jasle od bagremovog stabla, uglancane vratovima, marve. Patos jasala je od dudovine. Pridnja strana jasala je od čamovine na dva mista zakrpljena daskom pomalo nagriženom crvotočinom. Jasle su napunjene kurzovinom. Krave lagano glabaju, a kurzovina se slaže na dnu jasala. Muža je završena. Uja dolazi sa fenjerom, kači ga o klin na dovratku. Sa live strane košare tri krave, a na drugoj strani mala beca, oteljena je pre nedilju dana, a dali smo joj ime Šara, nasisana leži i striže ušima. Na desnoj strani skoro do tavanice naslagano seno. Uja uzima vile, tragače i lagano čisti ispod marve. Čista tek prostrta slama šuška pod nogama životinja. U jasle ubacuje novu kuruzovinu za noć. Marva je namirena, živina zatvorena, jaja pokupljena, mliko podmlaćeno, ostavljeno na kraju špojera da se usiri.

Odlazimo u salaš na večeru i spavanje. Fenjer ostaje upaljen, tinj uvučen, okačen je sa spoljne strane štoka vrata, škilji. Otvaram vrata. Ulazim u sobu sa zemljanim podom, pokrivenim krpama sa poprečnim, crvenim, žutim, bilim, crnim, plavim, šrafama širine dlana, međusobno odvojenih crnim šrafama širine prsta, istkanim od pocipani krpa namotani na klupčad. Na samom ulazu sa live strane, mala porcelanska krstionica, oko nje obišene majkine očenaše sa crnim, od silni molitvi izlizanim zrnima. Iza vrata o zidu uz vrata visi lovačka puška, petlara, šesnaestica sa redenikom i šest puni, dvi prazne patronе i izvlakačom. Ispod puške stara „Singer” mašina sa uvučenim crnim koncom, a na njoj velike makaze i svitak plavog cica sa cvitićima, prilikom krojenja, ujero zasićenim i od muke u odloženim.

Tačno naspram ulaza u dnu sobe je namišten stan za tkanje, a na njemu je osnova za tkanje krpare, sa strane odakaleg se tka, malo iznad zemljjanog patosa su montirane dvi papuče za križanje osnove, iza njih na zemlji leži rolnica od pet namotaja tek započete krpare. Između razdvojene osnove, je ostavljeno do pola potrošeno klupče tranja u plavoj farbi, a isprid pređe je montirano trščano brdo za sabijanje tkanine. Na zidnom čiviluku se uz majkinu sinjavu, suknu i komot, vidi o špargu obišen prazan čunak za tkanje koncom, a na zidu desno od stolice tkalje, na klinu je obišeno rezervno brdo, koje je ujna koristila da od tista za supu isičenog cik-cak dervišom na krupne flekice, pravi frulice, tako što je flekicu u šreh savijala priko brda na debelu, dugačku malo krivu iglu za štrikanje, onda ih skidala ili stresala sa igle, sušila i sa njima zasipala *supu* za božić ili druge važne datume.

Desno od stana je metit šublot sa četiri fijke, sa mesinganim ručkama „sidolom“ osvitlanim, a na njemu bila štirkana, ispeglana salveta, a na njoj ovalna bila porculanska zdila sa kitnjastim uškama, omotanim vinovom lozom sa listovima, oslikana biljnim motivima u plavoj crvenoj i zelenoj farbi. Iznad ulaza, uporno i ravnomirno kuca stari četvrtasti, kitnjasti, zidni sat sa rimskim brojevima i dva tega u obliku klipa kuruza. Na svakih po sata izbija jedared, a cili sat otkucava po broju sati koji pokazuje. Odavno je o desni teg špargom obišena jedna stara, izlizana potkovica, jer nije tio da radi. Livo od ulaza, paorska peć. Moleraj je na njoj ožuljan od kožni pršnjaka, oni bez rukava, što se kopčaju sa tri kožna puceta sa live strane ispod pazuha i sa dva isto taka na livom ramenu i od cvetera domaćina koji su štrikani debelom, sinjavom vunom koja pri dodiru sa kožom žari. Ispred peći je metit banak dobro širi od ujine podlaktice. Banak se sa druge strane peći završava zapećkom na kome mogu komotno spavati dvoje odrasli čeljadi. Na srid zida zapećka ugrađen je pendžer sa širokom kutijom, davno ofarban masnom farbom u tonu slonove kosti, tu i tamo odrt, sa vidnom podlogom od firnajza, sa unutrašnje strane na livom krilu je staklo na polovini nastavljeno, sa rasklimanim tribom, iskrivljenim pomalo zardjanim šarkama i natrulom, popucalom podprozorskom klupicom. Između spoljnih i unutrašnjih krila ujna je metila smotuljak od krpara, da smanji prođuvavanje pendžera od vitra sa gornjaka.

Na peći do pendžera graditelj je od materijala kojim je pravio peć, kao malu pećinu, izgradio stolicu za dicu. Oko stolice smo se

stalno prepirali, gurali i sva ali, jer je sidenje u toj stolici bila posebna privilegija i čast, barem smo tako mislili. Na banku i zapećku su prostrte krpore i crne, bile i šarene jagnjeće kožice, po malo istrošene od sidenja i pomalo umoljčane. U čošku peći, spoljnog zida i banka odma kod ulazni vrata, namišteno je uzglavlje sa malim perjanim jastukom sa navlakom od bilog damasta, na plave plaše, malo zamašćen od kose, sa donje strane mu od četiri končana puceta fale dva, a iz jednog puceta je provirio pocinkovani drot. Ispod jastuka, da uzglavlje bude višje smotana je i podmetita krpara. Na gornjem čošku peći stoji pitrijolska lampa od porculana, na drvenom stalku, sa okruglim ogledalom u limenom ramu, čistog cilindra i rasipa svoju škiljavu svitlost i izgorilog pitrijola. Desno od banka je špajz. Lagano skrećem desno i ulazim u sobu sa velikim astalom pokrivenim šarenim čaršavom sa rojtama koje se u talasu viju oko astala. Na srid astala stoji druga upaljena svića sva od porculana. Visoka obla drška i lipo spremište pitrijola su od porcelana, su ukrašeni i prošarana cvitnim motivima, kad god je imala sinilo, ali je od izan alosti skinito. Zid pod tavanicom ima ranflu od zelene i žute plaše sa gornje i donje strane, a u sridini, mustrom su išarani geometrijski i biljni motivi, zemljanim farbama, u zelenom, oker i farbom trule višnje. U visini višje stranice kreveta druga ranfla sa istim detaljima ali obojeno plavom ružičastom i opet oker zemljanim farbom. Između dvi ranfle gumenom radlom, u grašak zelenom tonu, zemljanim farbom je omolovan blago talasast zid. Majstorica nije mogla ili jednostavno nije bila pažljiva pa se na pojedinim sastavima suviše vidilo, bilim krećom krečene pozadine, a pri plafonu su se redovi moleraja malo razilazili. Za dlan iznad podmazanog zemljjanog patosa je izvučena ranfla ista kao sridnja. Ispod nje je osto bili okrečeni zid. Kada se vrši podmazivanje sobe, perajica dodirne bilinu ispod ranfle, a domaćica sa lakoćom krećom dotira zid kao da ništa nije bilo. Izme u donje dvi ranfle, ponovo moleraj sa istim motivom ali sa tamnjom zelenom farbom. Sva četiri zida su bila ovako obrađena, s tim što su rađene i vertikalne ranfle na svakom zidu u svakom čošku, oko peći, vrata i prozora. Majstorica je i tu imala belaj, jer je pri donjoj ranfli valjak bižo malo ujero. Tavanica je okrečena čistim bilim krećom uz dodak vešplava, zajedno sa vidnim tavanjačama i slimenom. Na sridini livog zida između dvi gornje ranfle je okačena prilika Srce Isusovo sa širokim, braon ramom, a desno od nje raspeće od drveta sa raspetim, obnaženim, klinima i kopljem probodenim Isusom, oborene

glave na prsima, i glavom okrunjenom Isusovom krunicom. Na astalu zelena boca od litre sa šest zelenih čašica u zelenoj staklenoj tacnici koje su uja i ujna dobili u svatovima. Cili masivni stakleni servis je ukrašen geometrijskom ornamentikom. Stakleni začepak na boci je zelen poveći, a izgleda ko petlova kresta. U boci dudovača. Sidamo za astal. Uja sebi naliva čašicu rakije nudi i drugima ali se niko ne privata, nazdravlja, gutljaj zadržava u ustima, čašu drži u visini usta, na čas je zagleda, proguta i komentariše, ala je dobra. Na astalu preostala polovina kruva umotanog u bilu salvetu, ovalna tacna od porculana sa plavom debelom i tankom plašom izvučenom malo ispod vra tacne, puna slanine, kobasicice, sira iz kačice, mekanog da se može mazati, okrajkom žutog šajta, komad putra, i očišćeni bareni jaja. Dida i majka u svojim šarenim laboškama, drobe kruv i sipaju mliko iz male crvene emajlirane kantice sa malo napuklom drvenom drškom, i večeraju. Večera se brzo završava. Skidam se oblačim. flanersku pidžamu.

U sobi četiri razmištena kreveta. Svaki krevet ima slamaricu napunjenu oljuštinom od kuruza. Svaki put pre spavanja ujna rastrese sve slamarice, i prikrije ih žutim ponjavicama popriko prošaranim sa višnja crvenim šrafama širine dlana, oivičene crnim šrafama širine prsta.

Jastuci i dunje su sašiveni od bilog damasta sa plavim sitnim kockicama. Navlake su sa donje strane odakaleg se uvlači pavlaka, na čoškovima za širinu dlana su zašivene, pa onda zakopčane na tačke, u dugim redovima, dobijenim končanim pucadima, kroz rupice ručno opšivene koncom. Ležemo na ko duša mekanu slamaricu, tonemo, bose noge čigljika gruba ponjavica. Pokrivamo se i tonemo u san. Dida mrmlja i traži svoj mali jastuk, nalazi ga čelo nogu i leže. Majka prilazi svići zasloni cilindar rukama, dune i utrne je. Uja i ujna odoše u svoju malu sobu, kiljerac na kraju gonka.

April svom silinom zagrljo, salaše. Vrime leti. Uskrs kuca na vrata. Sa podnožja zidova salaša opalo blato, a kreč se podklobučio. Majka u starom iskriviljenom kablu sa rukohvatom od drota iz podruma vadi žutu zemљu, onu koja se svake godine kopala i u podrumu čuva za opravljanje svih salaških objekata i peći. Odlazi u plivaru, pod miškom u maloj kotarici donosi plive. Na ugaženoj zemljanoj stazi

sitni motikom ilovaču, širi je ka da će misiti rizance, u sridinu sipa plivu ponovo miša, ponovo razastire i sad lagano poliva vodom iz spolja crvenog, iznutra sivog, pri dnu okrnjenog emajliranog bokala. Ponovo bokalom iz kabla grabi vodu i sipa. Motikom ponovo miša. Majka od svog materijala pravi kupu i odlazi da radi druge poslove, ostavljujući blato da se sjedini.

Dida nas zove: „Hajte dico ovamo, pod čardak.” Prilazimo, a on skinio tri košara birani klipova kuruza zubana. Triba da okrunimo rukama ovaj kuruz za sijanje. Dida sidi na kolarskoj bagremovoj šamli sa četiri, blago raspečene okrugle noge, koja sa jedne uže strane ima ugrađen lim za krunjenje kruža, od gore je šamla prošćena za širinu šake da se može prenositi. Ovu šamlicu i danas čuvam, nedavno sam je popravljao kod stolara, koji se čudio, da takva šamla još postoji. Raspoređuje nas oko svog košara, on uzima šilo, veliki klin proboden kroz kočanj, a na glavi klina je omča špagata koji se omotava oko ručnog zglavka da šilo ne ispada iz ruke i pažljivo para klip i ubacuje u košar. Ovaj kuruz ćemo sijati objašnjava dida, zato ga moramo ručno okruniti da se ne bi oštetio. Dida para, para, para, a mi nevešto krunimo klipove dlanovima već ižuljanim i crvenim, od zrna zubana. „Ne tako”, uči nas dida. „U jednu ruku uzmite klip, u drugu ruku uzmite kočanj i sa njim krunite.” Krunjenju nikad kraja, čini nam se da smo okrunili cili čardak, a ono dida sa šinikom jedva napunio jedan džak. Majka zove, užna. Ko iz topa ostavljamo nasmijanog starca i zauzimamo svako svoje mesto na klupi pored golog oribanog astala, gladni. Ruke prati ljuti se ujna iz kujne, nevoljno ustajemo, guramo se oko lavora, veliki komad domaćeg sapuna nam ispada iz ruku, pada na travu, opet grdnja, na kraju ruke čiste, obrisane tkanim kudeljnim peškirom koji sa obadvi uže strane ima po dvi crvene plaše. Guramo se na klupi i radoznalo zagledamo u veliku bilu labošku ukrašenu sa crvenim emajliranim ružama, iz koje se pušila supa. Klupi poslednji prilazi dida, kači na granu ora svoj slameni šešir, supa miriši, mi gladni. Ujna svakom sipa supu u tanjur, a ona žuta, po njoj plivaju zlatne in uve masti i cakle se, rizanci tanki dugi, a mi gladni. „Ajde prikrstite se i sklopite ruke”, kaže majka. Krstimo se, a majka naglas moli očenaš i ispod oka gledi kako se ponašamo. Ovako se ponašalo svaki put kada se sidalo za astal, a to sam zaboravio ispričati za onom večerom. Na astalu opet zelena boca, uja nazdravlja živi bili, a mi već uveliko veslamo,

supa vrila, dušemo, vrtimo po tanjiru, ladimo, prosipamo, opet ujna grdi, polako, di žurite, ne pravite cirkus. Posle supe paradajz sos sa barenim krompirom i mesom iz supe fino osoljenim pa umotanim u brašno, a na plitkoj masti zapečenim, do zlatno žute farbe. Meni batak i meni i meni, polako ima još. Ujna odnosi skoro praznu labošku i donosi u plavoj laboški na ringli u saftu pečeno živinsko meso.

Otvara poklopac, diže se para, meso zapečeno, kožica žuta ko zlato, meso sa donje strane podpečeno u slanom saftu koji se pri vađenju rasteže. Na astalu staklena boca u obliku kupe sa tri zlatne plaše i staklenim začepkom u obliku košnice pletare, puna bilog vina, oko nje šest čaša od deci ukrašenih zlatnim plašama ko boca. Uja i dida, a i majka će: „Uzdravlje, uzdravlje.” U međuvrимenu stiže iznenađenje, linja pita sa kalanim višnjama od lanske godine u duncu sačuvanim. Opet radost.

Užna završena, malo se odmorite kaže dida, pa opet pod čardak. Majka je posle užne uzela stari, veliki, lavor sa probušenim dnom i otišla do blata. Motikom ga promišala nasula u lavor koji je bio na tragačama i pogurala ga na čošak salaša, bliže košari, na ulazu u zimsku kujnu. Pre užne je sva mista koja triba malterisati obila, očistila, a šut odnела i nasula baru čelo pušnice. Uzela je zidarsku kašiku sa naopake strane zagrabilo blato i vešto popravljala manje oderotine, a na više oštećene zidove dodaje i komade polupanog biber cripa. Blato gura na tragačama, a uz njega, stari kabo do pola napunjen vodom i pola kefe perajice. Kada završi malterisanje zamače perajicu u vodu i ravna je. I tako to traje skoro nedilju dana dok ne obide sve objekte na salašu. Za sobom ne ostavlja otpali materijal nego ga kupi, upotrebljivi vraća u lavor, a onaj drugi odnosi.

Vitar, razvigor neprestalno danima duva, kako dani odmiču sve je toplije, blato se suši. „Ano danas ćemo krečiti. Juče si skuvala gra, imamo šta isti.” Majka odlazi u podrum. U zemljanim patosu podruma iskopana jama, a u njoj još od lane u proliće odstojava zagašen kreč. Velikom kašikom kutijačom, koja u kreču stoji ko zna koliko vrimena, grabi kreč i iznosi napolje. Ujna donosi vode, u kablu i staru sirkovu metlu. Počet ćemo od zimske kujne kaže majka. Na tragače natovariše materijal i alat i priđoše zidu. Tragače je ujna gurala po travi, skinila je lavor koji ne curi, a majka je u njega usula kreč. Mišaju kreč i vodu. „Nije dosta gusto triba još malo kreča, e

sad je dobro”, kaže ujna. „Znaš Ano iđi donesi vešplava, neka se bili.” Ujna je donela u štanici vešplav, sitan ko tarana. Majka uzima malo vode u bilom lončiću od po litre sipa vešplav, muti starom varnjačom, koju povremeno izdiže i kaže ujni: „Ajde Ano mišaj kreč, a ja će dodavati vešplav”. Polako kreč postaje bolnički bili. Žene uzimaju perajice i krečenje počinje. Ujna je višlja i kreči kujnu od strije ka dole sve do sokle. Majka za njom kreči soklu koja je najviše malterisana i odma vodom iz kabla pere rasut kreč sa staze i gundža, salaš čuva kreč, za Uskrs i Svisvete mora biti okrečen. Ako ovaj kreč ostavimo nikad ga više nećemo moći oprati. Tako redom, kujna, parapet, južni zabat. Mrak je. Na redu je istočna strana salaša, to je ona koja je cilom dužinom pokrivena trskom. Sutra dan, žene kreče, a jata vrabaca na obližnjim granama ciči živ, živ..., a kako da i ne bi, ispod trske u striji je čitava kolonija njihovih gnijzda.

Dan za danom krečenje je završeno. Ostalo je samo da puštimo kraj. „Ano to ćemo sutra.”

Kuruz za sitvu je okrunjen, dida ga ofarbo. Sledeći dan smo rano ustali doručkovali, a uja ne dozvoljava da ustanemo od astala nego kaže: „Mama, ti i Ana danas još imate krečiti, a strika i ja iđemo sijati kuruz, Jovo tvoja briga su svinji, narani i napoji ih, vodi brigu o ovcama i jagnjadima. „Bato”, obraća se meni, „tvoja su briga krave i živina.” Ustajemo zabrinuti kako će to danas izgledati.

Ujna i majka odlaze da kreče kraj. Zamišale su kreč i dodale malo crvene, zemljane farbe, (ludare), majka miša: „Ano dodaj još malo, dosta.” Perajicom po bilom zidu probaju: „Šta misliš Ano?” „Mama ja mislim da je to baš kako svake godine radimo.” Ujna uzima komad vune dugačak pet šest meteri, umače ga u „ludaru”: „Mama evo uzmite ovaj kraj i stanite na čošak”. Ona uzima drugi kraj vune zateže je i postavlja na misto gornje ivice stare sokle, „Mama dobro zategnite”, ujna desnom rukom drži kraj vune naslonjen na zid, a sa livom rukom zateže vunu ko žicu na tamburi i otpušta. Na zidu ostavlja tanak prav trag po kome će se bojiti sokla. Ujna iđe naprid izvlači ivicu po staroj sokli pravcu od vune, a majka popunjava i za sobom pere kaplje kreča.

„Ano hajde da okrečimo i kujnu.”

Ujutro su okrečile kujnu u bilo, a okrečeni zid su poprskale metlicom tako što su metlicu zamakale u braon-oker farbu, malo je

otresli pa onda desnom rukom u kojoj je bila metlica, vešto udarali u dlan live ruke i prskale sitnim kapljicama zid da ga maskiraju od muvoserina.

Čelo kapija okopa na južnoj strani (gornjaku) do lenije, a isto tako i na severnoj strani (gornjaku), prostire se njihova zemlja oko 150 hvati (nešto manje od tristotine meteri), pa onda lenija, pa njiva na kojoj će sijati kuruz. Uja lagano kočijaši i iđe pored mašine a dida iđe za mašinom i oštrim pogledom kontroliše tegove na civima. Kada su stigli do njive, dida uzima korman, uja spušta civi, još jedared podigne jedan pa drugi poklopac, ruku provuče kroz kuruz, pregleda civi, bože pomozi. Đe i krenuše. „Strika samo lagano, drž te se pravca”, kaže uja. Njiva dobro obrađena, nema većih grudava, ravna ko tepsijsa, a dugačka, nikad kraja. Tako cili dan.

Došli su kući da užnaju malo odanu, odmore, narane i napoje konje pa ponovo.

Jova namiriva svinje i ovce, a ja pazim na marvu. Ožednile krave do oše na valov kod bunara, a on prazan. Prilazim siku dršim stari drveni kabo, obrastao želenom mahovinom vatam za drveni deo i lagano ga guram u bunar, grabim vodu, đeram preuzima teret, a ja sa lakoćom vadim vodu i sipam u valov. Marva piće, a ja ponosan na poso koji sam obavio jedva čekam večeru da se pofalim.

Od Cvetnice do Uskrsa nedilja dana uzbuđenja. U polju se ništa ne radi, sem što se živina i životinje rane i obavlja ono najnužnije. Uja zaklo jagnje, onog malog ovna i usolio ga. Oderanu kožu usolio i metio u drveno bure. Iz odžaka zajedno sa kukom skinuta šunka, majka je oprala topлом vodom. Veliki petak je. Paorska peć je slamom potpaljena, ogrizinama dobro založena, drvenim žaračom dobro raspaljena i užarena. Grnjačom se žar razgurala i naslonila na unutrašnji zid peći. Donešena je velika tepsijsa sa jagnjetom i ugurana u peć. Majka je zemljanim poklopcom zatvorila peć, sidi u gonku na njenoj stolici i strogo pazi na pečenje.

Pored pušnice u katlanki je podložena vatra, loži se ogrizinama, kada je voda sa šunkom provrla u vatru su založene kočanjice, a ujna koja je sve to spremala odlazi u kujnu i pere krompir stavljaju ga pored šunke u katlanku. Šunka je skuvana, vadi je velikom, emajliranom, crvenom citkom iz tučanog kotla, a ona samo što se ne raspadne, grabi kuveni krompir odlaže u veliku plavu labošku. Na mesto šunke i krompira kašikom meće jaja pa i njii posle par minuta vadi, u istu

veliku labošku koju drži na siniji, pored katlanke i uporno vija mačke i vaške.

Posle šunke, ujna farba jaja. Lukovica je već skuvana. Jaja obarena, stavljaju ih u najlon čorape, a prethodno na jaja zavija listove diteline i drugi trava, kašikom ih meće u lukovicu i kuva. U drugom lončiću je skuvala na *pijaci* kupljenu crvenu farbu i u nju dodala sirceta. Sada polako kašikom u farbu spušta jaja, vadi ih i odlaže na stare, požutile novine. Kad su jaja ofarbana, uzima komad slanine, lipo ih sa svih strana namaže i odloži u pletenu kotaricu, obloženu mladom ditelinom. Iz peći uja vadi pečenje i odlaže na astal u zimskoj kuhinji. Dočekali smo i proslavili Uskrs. Za momke i divojke je Vodeni ponедилjak poseban događaj.

Svaki mladić je mogao ući u svaki salaš. Obično su išli u grupama i parovima. To je bio dan kada su se rađale ljubavi. To je bio dan kada su mame, a naručito babe proučavale i mirile svakog momka i birale potencijalnog zeta. To je bio dan kada su mladići bili nuđeni, raznovrsnom ranom, pićem, duncom i kolačima. To je bio dan kada su mladići pokazivali svoju zrilost, umirenost, kada su više popili, i zbog toga izlazili u okop duboko disali, puno šetali da bi se od suvišnog akohola trznili.

Kraj aprila. Sitna čobanska kiša već tri dana neprestalno pada. Kuruz posijan, ječam i žito već do kolina. Dida sidi na klupi pod šupom, naslonio se sa obe ruke na astal, gladi bujne side na gore zavrнуте brkove i zadovoljno mrmlja, bože fala ti na ovom daru, svaka kap je zlata vridna.

Jutros rano sam sa ujom bio na pčelinjaku. Sa leta košnica čele kuljaju. Uja uzima komad krpe zamotava u cigaru stavljaju na stari tanjur, podpaljuje, duva da se uhvati žar i stvori dim. Gleda me dal sam dobro obućen, meni je dao svoj šešir sa tilom, a on sa golim rukama bez zaštite za lice prvo polako podiže gornji poklopac pokriven ter papirom, zavlaci stari štemajzli ispod poklopca društva, zadiže jedan kraj uzima tanjur i dune dim pod poklopac. Začu se zujanje čela koje se povukoše među sače. Podiže cili poklopac, svi jedanaest ulica puni čela, vadi rame, a sa rama se čele pužu u košnicu pološku, uja pronalazi maticu pokazuje mi je, malim makazama joj odsica krila

do polovine, stavlja matičnu rešetku ograničava joj polaganje jaja, sad će agacija.

Drugu maticu vadi, odvaja je sa čelama u poseban sanduk, nukleus i spaja po dva društva u pološki. Vidiš matici sam odrizao krila da se košnica ne izroji i tako redom šest košnica pološki i svih dvanaest društava. Ako matica izleti iz košnice padne prid nju i više se ne može vratiti u košnicu. Prva mlada izležena matica u društvu koje je tribalo da se izroji razvaljuje sve ostale matičnjake i odlazi na parenje. Za to vrime se svo zrelo leglo izleže, a na mesto legla čele unose med. U paši se dodaju satne osnove koje čele krasno izgrade, napune medom i zapečate, med se izvrca, a mlada matica se spari i počne da leže jaja u saću.

Majka kaže ujni: „Ova naša pućka, digod van salaša nosi jaja, ajde malo pripazi.” Posle dva dana ujna iz žita donosi jaja: „Ostavila sam jedno da pućka ne promene mesto.” Dvi guske i tri patke već leže na jajima. Očupale se i napravile sebi na podmetnutoj slami divno, mekano gnijzdo od paperja. Juče je majka preglidala svako guščije jaje na sviću. Iz jednog gnijzda je izvadila jedno jaje (mućak), a iz drugog dva. Patke ustaju sa gnijzda zatravljaju ga paperjem pa odlaze do bare da se razlade i tako razlade jaja. Na svakom salašu postoji bar jedna bara, kopana ljudskom rukom. To je pozajmište zemlje od koje su nabijani zidovi salaša. Digod su te bare pretvorene u đubrišta di se odlagalo stajsko gnojivo, a digod su jednostavno ostale da se plovuše kupaju, a svinji kaljužaju i lade.

Maj. Majka nasaduje kvočke na jaja. Neke su u slami već same zaledle. „Lolo, iđi vрати”, uzbudeno će ujna, ejca, eno crnja tek što je izašla iz bare onako sva mokra i blatnjava, sa uživanjem se češe o tek okrečen čošak salaša. Ker, zalaja i poslušno pojuri crnju ali kasno čošak salaša ostade blatnjav. „E Jovo, Jovo”, ljuti se ujna, a Jova sa ujom popravlja tor za ovce, a ne haje za svinje.

Dani sve duži i topliji. Tek što sam usto, a ono četrnajst guščića, žuto zeleni, paperjasti, nežni, ko pahulje se gegaju i čućkaju. Za guščićima i u dvi ponosne guske, a na kraju gusak podigo glavu kao general. Izašo sam iz gonka radoznalo prišao guščijoj familiji, a onda bež, ssssss... gusak ispružio vrat, zamlataro krilima, gače i vija me. Pačići se tek izlegli, i za svojom majkom prilaze bari, nespretni

pojedinci se izvrću na leđa, mlataraju nogicama, jedva se prevrću na stomak. Pilića pun okop. Pućka je nasađena u kokošnjcu. Ona je posebna majka, koja bi do smrti sidila na jajima, zato je domaćice uredno periodično podižu da jide i da piće vode i za to vrime se ne udaljavaju od nje. Uja se vraća zadovoljan iz atara. Ječam, a pomalo i žito, vlataju. U ovlataloj zobi stočni grašak procvetao svojim sitnim, roznim, mirišljavim cvitovima i ko paučina obgrlijo vlati. Pored zobi muvar ponosno izdigla svoje braon vlati. Kuruz niko već mu se vide redovi. Već tri noći pada sitna kiša, u vazduhu se osića vлага, toplo je, već i emo bosi. Marva je zbrinuta, sve naranjeno i napojeno pozatvarano, samo još morke lete i u gumnu dižu nesnosnu graju.

Pridvečerje je. Majka sidi u molovanom gonku isprid zidne slike, molovane mustrama, sa lovačkim motivima. Na jednoj sliki se sagnijo lovac i po glavi tapše kera koji mu je doneo patku. Miluje drugog, a puška mu priko leđa. Obučen je u lovačko zeleno odilo, sa malim šeširom za kojim je iznad livog uveta zabodeno fazanovo pero. Na drugoj sliki pejzaž, sa jesenjim farbama, a na sridini jelen u zanosu rike i dvi koštute. Na trećoj sliki patke koje u jatu unezvereno poleću iz bare, a za njima trči šareni lovački ker. Iznad dve krajnje slike na lakiranoj grani, izrasloj iz šnite drveta po jedan punjeni fazan, a na sridnjoj orao mišar, raširio krila, izbacio kljun kao da napada plen. Majka sidi u stolici od savijene bukovine braon farbe, u biloj bluzi, sa kratkim rukavima i kvadratnim izrezom ispod vrata. Na porubu oko rukava i oko vrata sitna bila čipka.

Iznad prsa bluza horizontalno zarizana i porubljena, a ispod poruba, a iznad prsa je nacigovana.

Bluzu je upasala u crnu cicovu suknu po kojoj su sivom farbom ofarbani cvitni motivi. Suknja je u pojasu nabранa, a u šluzbajn je uvučena guma. Bose noge popucali peta, sa velikim koščatim zglobovima na palcima, noge je oslonila o na risu poderane kožne papuče. Na prsima je sklopila ruke, između palaca i šaka joj po prsima visi krunica blago je nagnula glavu naprid. Tiho moli.

Majsko večernje se služi u karmeličanskoj crkvi u Somboru. Pored nje sidi dida. Na glavi mu mastan, stari, klopavi šešir. Ogrlica košulje se sa obadvi strane podvila na gore. Na košulji ima tri raskopčana končana puceta, ceclovi su mu podvrnuti na gore, a iznad pozamašnog trbuva je košulja nacigovana ko majkina bluza. Košulja se navlači priko glave, a mogu je nositi ljudi svih konstitucija. Priko

leđa je pribacio iskeženu, rekliju od rebrastog, braon somota već ožuljanog na laktovima i podlakticama. Desni džep mu se malo opro od alata koji je uvik nosio sa sobom.

Čakšire od istog materijala, su na livom kolinu popriko popucale, desna nogavica mu je uspravno sa spoljne strane rasparana, a oko džepova su čakšire ožuljane. Na bosim nogama ima obuvene istrošene, kožne opanke. Na desnom opanku sa unutrašnje strane se opro šivač, pa opanak malo ziva. Naslonio se rukama na višnjovu kuku, pa bradu spuštilo na ruke i zagledo se u patos gonka od izlizanih šestougaonih cigalja. U Zubima mu zapaljena stiva lula sa višnjovim kamišom, bujni sidi od dima požutili brkovi su mu podvijeni na gore, a brada brijana pre dva tri dana. Malo, malo pa promrmlja da, da. Ja sidim na parapetni gonka oslonjen leđima na stupac, u kratkim pantalonama, bos, u atlet majici, desnu nogu sam podvio pod bradu i obgrlio je rukama, a liva nogu mi slobodno klamće i petom udara po zidu parapeta sa unutrašnje strane gonka. Dida od kada ti pušiš na tu lulu pitam? Dida podigne pogled, njegove sive oči odlutaše daleko, daleko, pa mi reče: „E, ova lula je lula moga dide. Kako je lipa”, komentarišem ja. U to se majka prikrsti poljubi križić na očenašima, malo nakrivi glavu na desnu sranu, bradom i desnom rukom namisti svoju crnu maramu i svojim divnim sopranom tiho, milo zapiva: „Marijo svibnja kraljice ti majko...”. Uz majkinu pismu salašom se širi opojni miris rascvetale agacije i zajedno sa pismom upotpunjuje smiraj dana. Meni milo, lipo i drago, sidim i ne mrdam, gledam didu i majku srićan što ih imam.

Ujutru na astalu u biloj porcelanskoj zdili, jezici bilog saća punog bagremovog meda, ruke, brada, i obrazi su nam svima od meda.

Junij. Svi salaši su u euforiji. Kuruz se para. Uja za paračom. Prid njim riđa, Faro. Motikice parača otkovane. Priko desnog ramena, a ispod live miške su mu obmotani prteni kajasi. Čovik i životinja, kao jedan. Ponekad uja opomene konja, a on poslušno ispravlja svoju grešku.

Livada pokošena. Pogledi uprti u nebo. Od kiše se krađe svaki dan. Privrći seno, kupi ga, vozi, sadivaj. Kopa se kukuruz. Motike u šakama, svitle od kopanja. Travnata njiva. „Udrite motiku do ušice u zemlju”, naređuje uja. Njivu su izdilili na prepelice, a na obadva

kraja glazirani keramički koršovi do pola ukopani u zemlju, da se voda ne grije. Uja nagne koršo priko ruke i pije vodu iz grlića, čuje se kako guta, a iz koršova klokoće keramička kugla. Ja pijem vodu iz siska sa drške. Vrućina. Oči uprte u nebo. Malo, malo pa grmi i siva. Stra u duši paora. Ne daj bože leda. Sv. Antun, u polju se ne radi.

Pored kuruza sa live strane ujino žito, bankut. Sa desne strane komšija posijo novu, tek prva godina uvezenu sortu žita, talijanku. Ljudi se kupe oko stare proverene sorte bankuta. Slama visoka, a na njoj vlat sa dugačkim osijama. Vitar duva, žito se povija, a vlati se prilivaju u srebrnim talasima. Prilaze na drugu njivu zasijanu hibridom, odmahuju glacom i komentarišu. Tu neće biti slame, jako je kratka, vidiš vlat nema osija, ta „talijanka” ne može roditi bolje od bankuta. Kod komšije bać Antuna iza salaša procvala, srebrno lisna lipa. Miomiris se uvlači u dušu. Dani dugački. Seno pokupljeno, hajde da u livadi čuvaš krave kaže uja. Ujutro se spakuj pa će te zajedno sa kravama odvesti do livade. Probudili su me ujutro, krave pomužene, zakolenčene, lancom vezane oko rogova, a drugi kraj lanca vezan oko live podkolenice iznad papaka, da ne bi nekontrolisano trčale.

Stiglo lito, najduži dan, a najkraća noć. Ditelina pokošena, seno uveženo i sadito. „Slušaj moraš biti uvik isprid krava”, kaže uja. Naša livada je omeđena sa dvi strane kukuruzom, a sa jedne livadom na kojoj moja komšinica Aranka čuva svoje krave. Uja odlazi, ja bos u plavim šiploznama sa tregerima na leđima prikrštenim, zabrinut ostajem. Stara atlet majica mi landara oko prsa, u ruci imam štap jedini alat koji volari imaju. Sa desnog ramena pod livu mišku mi je okačena šarena tkana torba, a u torbi kruv namazan mašćom, osoljen i posut crvenom, mlivenom, slatkom paprikom. U torbi i staklena boca puna vode. Odma sam bio gladan i pojio doručak, napiio se vode i ulinio. Komad livade, je pod vodom, a obod joj je obrastao trskom sa velikim, debelim, braon pacalama. U bari puno divljih pataka, „gluvara”, liske, a dugonogi vivci uživaju dižući veliku larmu. Livada puna skakavaca, raznih veličina. Leptiri raznih boja i veličina, a najlipši i najbrojniji su mali plavci. Idem bos, da me strnjika trave ne bi bola, tabane vučem kroz travu. Komšija sa jedne strane livade postavio „karme” u zemlju zadio bičaljicu, a na vr popriko kudeljom vezan svežanj slame, to je znak ne pravi štetu.

Dosadno mi je. Vrime sporo prolazi. Zovem Aranku, a moje i njene krave, pripuštene same sebi. Pričamo kad ono krave u kuruzima. Trčimo vraćamo i tako do podna. Uja dolazi po mene, vidi polomljene i izgrižene kukuruze, klima glavom, ali me ne kori i tako svaki dan. Večernja muža. Krave vezane za vorgove na bagremovom stablu na đubretu. Majka muze, a mi svako sa svojim lončićom od po litre, moje je bilo bilo sa crvenim tufnama, stojimo u redu i čekamo. Majka se okreće na stolici podiže kravljaču, a u njoj penušavo toplo mliko. Sipa svakome pun lončić, a mi pijemo i ne skidamo lončice sa usta dok u njemu ima mlika. Posle toga kupanje od glave do pete u velikom lavoru na travi, brisanje tkanim peškirom, večera pa na spavanje. Tako dan za danom.

Juli. Zvizda uprekla, a sva čeljad u poslu, nema odmora. Ječam pokošen složen u krstine, sutra će se voziti i sadivati u kamaru. Četiri velika otvorena, drvena bureta su raspoređena i napunjena vodom na mistima oko buduće kamare. Broj nadničara se povećava. Risari iz Monoštora su pokosili ječam i počeli da kose žito. Žene su pod strašnim pritiskom, peri veš, kuvaj za dvadeset i više duša. Služi ručak, užnu, večeru, peri sude, rani živinu i marvu, muzi krave, pravi sir, peci kruv.

Uja podešava paorska kola za prevoz snopova. Skida osigurač sa livče, pa tuljak, povlači gornji deo točka, uzima kolomast i dobro podmazuje osovinu, vraća svaki komad na svoje mesto i tako sva četiri točka. Rudu zaokreće do kraja u desno pa sa live strane podmazuje peti točak koji omogućuje menjanje pravca kretanja kola. Potom rudu navija na livu stranu pa sa desne strane podmazuje. Proverava da li je sve na svom mistu. Iz šupe vadi pomoćnice koje su tu odložene posle voženja sena. Postavlja prvo pridnju poprečnu pomoćnicu dobro je veže za lotre sa obe strane, rupe na krajevima su vertikalne to vidi po drvenim klinima koji za njegov pedalj vire iznad pomoćnice, a sa donje strane vire oko dva. Postavlja zadnju popričnu pomoćnicu, zatim uzima livu produžnu pomoćnicu, klinom je zabada sa live gornje strane u postavljenu pridnju pomoćnicu i naslanja sa gornje strane na zadnju i zabada drveni klin. Prilazi na drugu stzranu i čini to isto. Dobija pravougaonik od drvenih pomoćnica (bagremova oblica prečnika 10 do 12 cm) pa cili sistem pomera i centririra ga na lotrama. Sada čvrsto štrangama veže zadnju popričnu pomoćnicu za lotre i kola su spremna za prevoz ječma.

Prežu se konji, Uja stoji u kolima, odlaze na gornjak, odma iza prošća strnjika, sa krstinama ječma. Nadničar baca snoplje a uja ga slaže u kolima. Prvo puni prostor izme u lotra, klas na klas, koren na koren. Kad stigne do gornje strane lotra u krug slaže snopove sa korenom snopa na pomoćnicu, a vlati u kola. Posle toga drugi red kao kod zidanja dužinom, opet vlat na vlat i tako do visine koliko čovik može dobaciti. Bacač, u košulji sa zadignutim ceclovima, na kariranoj košulji ni jednog puceta sav razdrljen, a košulja mu, mokra ko voda. Pantalone do kolina podrizane sa fronslama, izlizane masne, a džepovi izvrnuti napolje, kajti mastan, uvrnut mu, ispod pozamašnog trbuva. U čvornovatim šakama mu dvoroge vile sa dugačkim, žuljevitim rukama izlizanim sapištem, zabada ih u snop ispod užeta i baca na kola. Osije, oštare, dugačke, nazubljene ko testera, ispadaju iz snoplja zabadaju se u odiću i tilo, nema se kad ni počešati. Sav crven, izboden nadiže koršov sa vodom i sa grla sipa, pola u usta pola po sebi. Voz je natovaren. Uja traži da mu doda pajvan koji visi na livoj pomoćnici. Namištaju pajvan na sridinu voza po dužini ga razvlače, drvenu dudovu kuku uja dodaje nadničaru on driši štrangu vezanu za osovinu kola, kači je za kuku pajvana, o ruk, zatežu jedared, uja podigne pajvan u sridini o ruk, pajvan se još više zateže. Uja dolazi na kraj voza staje na kuku i iz sve snage cupne na kuki u isto vrime nadničar se svom težinom obisi o kuku, brzo namota štrangu oko kuke i jednim potezom veže u mašliju. Đe, kreće voz, kočijaš visoko, voz se priko razora ljudja. Voz dolazi do kamare, a ona visoka ko voz. Dida sadiva, a ja mu dodajem. Dida u bilim gaćama u četiri pole, svitnjak mu ispaio i visi, opanci na nogama usvitlani od trenja sa snopljem, košulja bila sa plavim križićima, ceclovi zakopčani da ga ne bode na prsima tri otkopčana puceta, a na glavi slameni šešir sa širokim iskrzanim obodom. Ja u crnim klotanim gaćama, bos, sa crvenom znojavom majicom punom osija, noge izbodene samo što ne plačem, ali nema mrdanja mora se raditi. Što nisi poslušo i obukao se kako smo ti rekli. Dida slaže kamaru, kao da zida, vezač, dužnjak pa tako redom, sridinu sve više popunjava klas na klas koren na koren, i sa dva snopa kao krov na kući završava kamaru da ne zakisne i pomera se ka kraju. Voz po voz dva dana, ječam sadiven.

Stojimo na listvama šest metari dugim, od bunarskih motki, sa okruglim bagremovim prečkama, kod donje, sridnje i gornje prečke

žicom, su stegnute motke, da se ne razidu. Silazimo. Ja iz mista skačem u bure sa toplom vodom namenjeno za gašenje požara. Tilo se opušta, ne znam pre gde da se češem.

Svako jutro pre nego što pustimo nazimad tresemo i skupljamo dudove i stavljamo ih u kom. Višnje, kisele, sitne, salašarke, se beru, kalaju, suše i u dunc se meću. Med se vrca u maloj vrcalici za tri rame, od pocinkovanog lima Pčeles se razrojavaju. Lubenice stlige. Bunar pun lubenica, lade se. Svako jutro rano kvrcamo sridnjim prstom po njima, „ova zveči, prođi dalje uva čuti, beri”, iznosimo do spoljne brazde gde ih tovarimo u kola. Lubenice i dinje se prodaju sokakom, vičemo, lubernica... prodaje se i na pijacama u Somboru, Bajmoku pa sve do Jadranskog mora. Podne je svi se vraćaju sa radnih mista. Tila im znojava slana. Peru se u lavorima domaćim sapunom koji štipa oči. Sidaju za astal. Čašice se nalivaju rakijom: „Uzdravlje, uzdravlje, ajdmo još jednu”, kaže uja, niko ne odbija. Ujna donosi užnu. Pečena šunka, sa mandarom (sos od brašna), i u velikoj laboški u kojoj je pečena šunka udarena jaja pa pečena na oko, pa po tom drugu punu labošku zelene salate. Svi grabe, nemilice jidu. Bokal sa bilim hladnim vinom tek nategom izvučenim iz bureta u podrumu. Čašice od deci, male zgodne, one sa dvi zlatne plaše, kako sam već opisao. Ujna donosi ladne vode sa bunara u kanti od pocinkovanog lima, sa dugačkim siskom. Vodu sipa u drugi crven, i emajlirani, pupai bokal. Iz njega ljudi redom pune vodom emajlirani, bili lončić od po litre i ispijaju. Mi, sitni mali, ispod ruku odraslih nalazimo put do dobrog komada šunke, mandaru priskačemo i šunku grizemo i gutamo, a žumanca jaja vijamo po tanjirima, sridinom, mekanog kruva.

Posle užne odmor. Neko lego na travu pod or. Majka Katica zalegla na klupu kako to svaki dan radi. Neko sio na stazu od cigalja i leđima se oslonio na ladan okrečen zid od naboja. Risari, bać Adam, njegova žena Marija, njegov sin Stipa i žena mu Anica sa dva momčića odabiru dudovu ladovinu. Dica ležu bokom na travu, pružili desnu ruku, oslonili glavu na nju i u trenu zaspali. Žene u bilim aljinama sa lilavim pregačama koje pri donjem kraju imaju po dvi crvene plaše, prostrle šarene ponjavke, prilegle, skinule bile marame i gologlave glavu podpočile rukom i drimaju. Na nogama im heklovane žute zepe sa crvenim, plavim i zelenim cvitovima sa

žutim tučkom, podšivene kožom. Bać Stipa isto tako leži i odmara. Malo je nakrivio slameni šešir, u uglu usta mu dugačka travka, čuti, a kapci mu se sklapaju. Mir, tišina. Ovce su se pod velikom, krošnjatom topolom skupile u krug, okrenule glave ka sridini, miruju i planduju, čak im se ni repovi ne miču. Pored njih krave zaledle, preživaju, repom se marvaše i ušima i glavom tiraju muve. Živina se zavukla u prašinu, nazimad i krmača se valjaju po blatu, a bile debele patke zbole glavu u vodu, traže ranu, iznad vode im vire repovi, povremeno uzimaju zrak, pa ponovo. U daljini fatamorgana, lelujava izmaglica, baba tira kozliće. Bać Adam se raskoračio, među noge u zemlju ukuco bagremov, drveni, ovalni klin. Vrat, klina je utegnut vorgovom od okruglog gvožđa. U klin ukuco babicu i otkiva kosu. Čuju se samo ravnomerni poljupci klepca i babice između kojih se tanjila kosa. Bać Adam je kosu zagrlio livom rukom, petu kose položio na babicu, a vr kose ispod miške položio na bos, prašnjav, palac live noge. Bile gaće na obe noge zadigo iznad kolina. Očale sa crnim velikim okvirom opustio na vr nosa u livom čošku usana mu je cigaretla zadivena u kraki crveni višnjovi cigaršpic, nagnio glavu na desno rame da mu dim ne iđe u oči i klepcem tanji kosu. Tri sata popodne, ajdmo ljudi, kaže uja, dižu se svi i opet svako na svoj poso.

Petrovo. Proštenje u Monoštoru. Žito se mora kosit, nema stajanja. Domaćini Šokcima i svima ostalima priređuju primerenu čast. Paprikaš od starih petlova sa mamuzama dugim i debelim ko palac. Paprikaš se kuvo lagano. Na masti je ispržen crni luk, u njega položeno meso od petlova, lagano dinstano, dok se kožica nije malte ne odvojila, dodata je sitna crvena paprika, sve se brzo mišalo, pa se onda dodala voda da paprika ne progorči. Vode je dosuto samo toliko da popline meso. Velika crvena laboška od petnaest litara je na špojeru pomerena u kraj. Lagano se loži vatra, u rerni se peku kolači, a paprikaš samo šapće, poklopljen okrnjenim poklopcom kome je jedan kraj malo otkloplen. Povrimeno ujna uvati krpama labošku za uši i vešto „zavrne” da se meso ne zalipi za dno. Tako se to kuva cielo pre podne. U paorskoj peći, lagano rumeni prase usoljeno pre dva dana. Voda iđe na usta od mirisa moče. Na dugačkom astalu bili čaršavi, tanjiri, kašike, viljuške, noževi.

Rizance je majka razvila od žuti salašarski jaja. Tisto je rasikla u četiri jufke i razvila ih jednu po jednu. Jufke drži pod laboškom da se ne osuše. Kako je jufke razvijala malo ih je prosušila pa namotala na oklagiju, ali tisto nije razrizala po dužini, nego je oklagiju izvukla blago pritisla tisto, savila prste live ruke, a desnom rukom od sebe, ka sridini daske hitro gurala oštar veliki nož, čuje se samo mukli zvuk kad nož prisiće jufku i zarije se u dasku i tako sitno kao šibica izrizala tanke rizance. Kad-kad uzima isičene rizance podiže i razbacava po daski da se suše i ne sjedine.

Slažemo se na klupe jedno do drugoga, malo je tisno, ali нико nije bisan. Popila se rakija. Ujna donosi na astal žutu morčiju supu u zdilama omotanim mokrom kudeljnom krpom, da je ne peče. Supa žuta još vri u bilim porculanskim zdilama. Majka ustaje, prva se krsti, a mi za njom, neko se krsti šakom, neko sa tri prsta, pognuli smo glave, tiho molimo očenaš. Prijatno kaže majka. Dida u pročelju, uzimaju prvo njegov tanjur sipaju pa onda svi redom. Supa, pa meso iz supe i sos od paradajza, tu je i bareni krompir. Dolazi paprikaš razliven u tri jednake bile emajlirane, po obodu iskrzane laboške od osam litara. Paprikaš, crven, po njemu plivaju suve crvene feferone od lanjske berbe. Rizanci koliko široki toliko debeli tek isičeni, skuvani, dobro proprani i stavljeni na mast, fino osoljeni, može ih same isti. Svako prvo vadi rizance, mi ne smimo nama vadi ujna. Paprikaš se za prste lipi i oteže. Malo je ljući. Odrasli kidaju, kuvane feferone, huču, znoje se. Uzdravlje nazdravlja uja, čestitamo vam Sv. Petra i Pavla. Pečeno prase je isičeno, glava je sa jabukom u ustima, donešena bać Adamu. Posle svega vruće krofne, sa lanjskim pekmezom od šipaka, ili prazne, ali su sve kroz citku polivene sitnim šećerom.

Juli odmiče, kamare žita se slažu. Strnjike sve više. „Hajde tirajte svinje na strnjiku da kupe otpalo klasje”, kaže uja. Jova i ja opet bosi, sa nama pulini: „Hejca Lolo idi vрати”, a on pametan, vridan radi tačno šta mu kažemo. Stara guska na čelu kolone sama vodi svoje jato na strnjiku. Oštiri zubi samo cvrče i melju otpalo žito. Sv. Ana u malom vinogradu sazrili prvi grozdovi. Stari čokot crne otele se raširio ispod strije salaša. Muva na sve strane. Risari očli. Čeka se vršalica koja je već dva dana radi kod bać Antuna koji je prvi posijo

talijanku. Njen rod je posebno odvojio i danas je ona na redu da se vrši. Svi iz salaša se skupili da vide kako će hibridno žito platiti. Mašina radi. Džakovi se pune i stavljaju na vagu. Vaga je umirena sa tri kamena na tasu za gviktove. Jedna vaga, druga, treća, četvrta, ima još. Ljudi se čude, glade neobrijane brade, prstom podižu šešire i smisljavaju kako da nagodinu siju talijanku, hibrid koji znatno više rodi nego stari bankut. Ovo su prilomni dani naglih promena na salašima. Mašina za vršenje je stigla. Postavlja se prvo elevator za dizanje slame. Do njega se nagurava, vršalica (dreš) i kači rudom. Sve se povezuje kaišima, i beskonačnim lancima. Onda se namešta traktor. Sićam se plavi Zadrugar. Okreće se ledima drešu. Na dreš nameštaju dugački kožni kajiš i razvlače ga prema traktoru. Na polovini kajiš ukrštaju, odvlače ga do traktora i navlače na pogonski točak. Traktorista traktorom malo zateže kajiš, pod točkove se podbacuju drveni klinovi, da se traktor ne pomera. Sve je spremno. Traktor se pali, snaga se pribacuje na pogonski točak, traktorista dodaje gas, a gravni majstor poteže dugi kajiš, a vršalica počinje da prede, a elevator da razdrndano zveči. Žito se sa kamara vozovima dovozi, sa vozova se baca na vršalicu, na njoj radnici uzimaju snopove na vlatih stave u mašinu rasecaju slamenu užad. Vršilica radi.

Elevator donosi slamu, a trojica sa vilama, sadivaju. Na tri ispusta iz vršalice se kače džakovi. Sa jednog se skida taj se zatvara, jedan je prazan, a treći dopola pun. Četvrti džak sa strane zapet služi da skuplja lomljeno žito i nečistoću. Zlatan rod puni džakove, koji se majstorski vežu, a ljudi se takmiče ko će to brže, lipše i bolje vezati. Žito se odlaže na vagu, sa vase na kola sa kojih su skinute lotre i šarage osto je samo patos kola da se lakše tovari. Žito se odvozi do ambara, gde se zameću na ramena, ljudi se penju na listve i sipaju rod u komoru ambara. Prva komora je puna. Odlazi se do drugog ambara puni se druga komora. Ostalo se nosi listvama na tavan i istresa u sloju do po civanica po cijeloj površini tavana. Žene su opet pod strašnim pritiskom kako sam već opisao. Vršidba je završena. Oblaci prikrili nebo, oluja, kiša lije, uja zadovoljno trlja ruke. Sv. Ilija je za očekivati je i tuču, daleko bilo.

Avgust. Kuruzi u opršivanju, rastu im klipovi, zemlja moli kišu, a kiše nema. Kudelja je u cvatu. Od žutog praha ne možeš oka otvoriti. Fagovi otkovani. Naši stari poznanici Šokci iz Monoštora

zagrle naramak kudelje vešto kako to rade zimi na ledu u siči trske, fagovom siku kudelju polažu je na zemlju i odmah prave snopove. Snoplje na dva mista vezuju i sadivaju u kupe. Kudelja se tovari u vozove, veže se sa dva pajvana unakrst i jednim po sridini. Vozovi se u koloni odvoze u Sombor na kudeljaru.

Dubre se nosi na strnjiku i razbacuje. Opet nadničari, opet težak poso. Rupa u koju se odlaže đubre duboka dno puno vode. Ljudi bosi. Đubre crno ugorilo, peku noge. Oštrim nožom za seno odsicaju šnите đubreta širine zahvata vila i baca se, baca i baca. Đubre je izneto. Konji se prežu u duplir i počinje se sa garenjem. Svako jutro 20 km pešačenja. Ne iđe se kući na doručak nego ga ujna iznosi na njivu. Doručak je ujna upravo donela u pletenoj kotarici sa ručkom, onom što se nosi na pijac. Prostire na travu bilu crvenim prugama kariranu salvetu. Vadi fićok rakije (onaj od deci). Vadi drvenu kutiju sa komadom zrilog šajta, komad kruva, komad kao dlan debele rumene slanine, dvi glavice očišćenog crnog luka, keramički, glazirani koršo pun ladne vode i po litre vina. Nategne uja fićok jedared, malo odmori pa još jedared, dudara miriši, pa treći put i odlaže, prazan fićok u kotaricu. Uja iz futrole sa kajša vadi oštru, tanku bricu sa sedefastim koricama. Između palca i kažiprsta live ruke uzima slaninu, sridnji prst i prstenjak drže kruv, a mali prst o dlan pritisnuo luk. Odsica krupne zalogaje i punim ustima, gleda u uzorani komad i računa kad će biti gotovo. Komad kruva maže šajtom, soli ga, uzima žutu papriko rogu, odgriza dobar komad i huče, pa se kao sa kolačom sa zasladije šajtom. Doručak završen, ujna pakuje ostatke ostavlja donešeni koršo, a prazan vraća. De, konji krenuše brazda se zacrni. Užna se jide na na salašu, kad se konji rane, poje i odmaraju zajedno sa gazdom. Za jauznu ujna ponovo donosi kotaricu.

Septembar. Peče se rakija. U čardacima kuruz pri kraju. Svaki dan se iđe zaperčiti. Uja uzima kosak u ruke ulazi u kukuruz i siče zaperke. Iznosim snopiće zaperaka na strnjiku. Listovi kukuruza, siku gole ruke i noge, vrat i lice, metlica se još uvik praši. Kada se nasiče dosta, kolima dolazimo i tovarimo zaperke i nosimo u salaš. Isprežemo konje, a oni sami odlaze u košaru svako na svoje misto. Uja ih veže, u džagre ubacuje seno. Dolazi kod kola da zajedno

kidamo klipove kukuruza. On ih sicka oštom sikirom na malom bagremovom panju. Šnite kukuruza upadaju u košar. Mliko prska na sve strane. Kada napuni košar on namiriva konje i svinje. Dida od sveže kuruzovine pravi sečku, na sečkarici za ranu marve. Svinje i guske i dalje kupe klasje po strnjikama. Žene ponovo popravljaju lip i kreče salaš i pomoćne objekte. Za Svisvete salaš mora biti okrećen i uređen, jer opet kreč čuva salaš. Strnjike su već od avgusta počele da se kite bilim bosiljkom. Pčele bruje, košnice pune. Vrcamo med. Bašča rodila. Vadi se krompir, zelen. Gra se vije na na vitru. Skuplja se seno diteline. Kukuruz, žuti i zri. Marvenske bundeve se beru i donose. Za njima bile za bundevaru.

Pravo je uživanje viditi konje u košari kada uja doneše bundevu i lupi je o pod, a ona pukne i raspadne se. Na zvuk tupog udarca konji počinju da ržu i igraju. Kada im se stavi u jasle, zavlada mir i čuje se samo krkanje kore bundeva, a konji samo strižu ušima. Tri kišna dana.

Lilo je ko iz kabla. Uja snoto da se može duboko orati. Preže sva tri konja. Riđu, Faru u brazdu, do njega vranicu Damu i mladog dorata, kojega nisam volio ni viditi. Dok je još bio ždribe i puštan u okop da se istrči, volili smo da ga peckamo prutom, a on se vuro. Bio sam nepažljiv i jednoga dana sam ga pecnuo, on se vurijo, pogodio me sa obe noge u prsa, nedilju dana sam ležao u krevetu. Srića, nije me udario svom snagom.

Uja je upregao konje u kolečke, oborio plug na metalni klizač isprid drvene ručice na livoj strani pluga i pošao na njivu. Oro je cili dan. Opet svako katastarsko jutro više od dvadeset kilometra. Ujna opet nosi, doručak i jauznu.

Pridveće se uja pogađa se sa grupovođom Bosanaca ima ih deset, došli su negde iz Bosne da u ris beru za kuruze. Što salašima odgovara, jer se najčešće vršila robna razmena zbog nedostatka novaca i potrebe onih koji vrše uslugu za robom koju obrađuju. Čardak se prazni i čisti. Kola ponovo podmazuju. Vrime okišalo, blato na sve strane, magla se ne diže po tri dana.

Proviri zubato sunce pa opet rđavo vrime.

Počela je berba kuruza. Berači su smišteni, kao i risari u žetvi u marvensku košaru. Spavat će na senu. Obezbeđeni su im pokrovci.

Doneli su puno svojih ogrtača. Ujutro berba počinje. Odlaze peške na njivu u rukama svakog od njih parač dugačak klin sa drškom od drveta ili kočanjice sa njim paraju oljuštinu vade kuruze i bacaju ih na gromile. Kod žena ponovo opsadno stanje. Peci kruv, peri, kuvaj za gladne muškarce. Oni beru, a uja dida, ja i Jova idemo kolima od gomile do gomile i utovaramo kuruze u korpe, a uja ih ubacuje u kola. Na njegovu komandu konji bez kočijaša kreću i staju. Lotre kola su produžene za dasku širine dobrog pedlja, da stane više klipova. Kola su puna. Odlazimo do čardaka. Istovaramo kuruz, a na svaku utovarenu korpu i unešenu u čardak uja izbacuje na posebnu gromilu po jedan klip kuruza, kako bi se znao obračun sa beračima. Berači ustaju rano i siku kuruzovnu i sadivaju u kupe. Kupe stavlju na ugarenu strnjiku, Da se kuruzište može orati.

Održavanje higijene berača u ovim uslovima je svedeno, na umivanje i pranje ruku. Srićom ovaj put nije bilo vaški, što se povrimeđe dešavalо.

Oktobar odmiče. Duboko oranje napreduje. Iz dana u dan se zemljишte sprema. Svaka uzorana njiva se odma, drlja sprema za sitvu i sije, za sijačicom se odmah vlači branom pa valja valjkom. Ove godine će biti zasijana i talijanka odlučio je uja. Prvi mraz je pao već 10. oktobra.

Lišće je počelo uveliko da otpada. Jesen je. Sunce sve milije. U košari uja u livoj ruci drži kefu, a u desnoj češagiju i timari konje. Onda uzima slamu savija u mali jastučić, i lipo ih izgladi.

Planirane površine su posijane taman do prid svih svetih. Unosi se kuruzovina. Oru se strnjike koje nisu uzorane i završene. Oru se i džombare. Opet opšta mobilizacija. Koristi se svaki dan.

Dolaze **Svisveti**. Mraz uveliko pali preostalo zelenilo. Marva je uvedene u košaru i više se ne pušta na pašu. Mala beca Šara, je sada već malo june i dobija svoje mesto prid jaslama. Ovce bez problema podnose ovakvo vrime. Živina pokisla, zavlači se pod šupe, i čardak. Golubovi u svom golubarniku ispod strije čardaka izleću tek da se najidu od zaostalog zrnevlja kuruza isprid čardaka. Svi sveti. Uja, majka i dida idu na groblje. Konji uređeni, repovi im uvezani, griva upletena, a šiške očešljane. Kola opremljena, sicom sa federima za kočijaša i mesto porid njega. Za majku iza sica postavljen veći snop ogrizina, priko njega jagnjećije kože. Svi u zimskim kaputima.

Pokrovce obvili oko nogu i struka. I uđu Sombor. Tamo imamo kuću. U njoj stanuje didina žena Janja, i majka Katicina čer Marija, koja kao ni moj uja nije imala svoje dice. Baba Janja je bila zadužena za trgovinu proizvodima sa salaša. Baba Janja i dida Franja su izrodili petoro dice, a ni jedno nije ostalo živo. Majka Katica je rodila petoro dice od toga su ostali živi moja mater Pavka, uja i teta Marija. Baba Janja i dida Franjo su majka Katicinu dicu čuvali ko svoju. Majka Katicin muž Andrija je nesritno stradao u Požarevcu.

Kada su se vratili raspregli su konje uveli ih u štalu i naranili i napojili. Obukli su čiste aljine i otišli da zapale sviće na grobovima naših najmilijih. Ostat će na misi na dan mrtvih pa će se onda opet svi vratiti na salaš.

Žito je niklo i lipo se razbokorilo. Uja će jedno jutro posle doručka, ajde sada idemo svi na skupljanje džomba sa žita posijanog na džombarama, da risari mogu lako ručno kositи.

Novembar. Već u dva navrata je bilo sniga. Pozna jesen. Magla.

Ranjenici koji se planiraju klati ove godine dobijaju pojačanu ranu. Sada su već teški oko stotinu osamdeset kila, tako šacuju dida i uja.

Dida je bio čovik koji je imao osobinu da mu ruke prave što oči vide. Mene je vodio i uvodio u sve majstor Luke i popravke koje je radio. Ja sam mu bio ko šegrt. Danas znam da je imao veliki uticaj na moj životni put. Posle podne majka loži u paorsku peć. Dica se skupljaju na banku. Igramo se i kartamo sedmica mađaricama.

Ujak je imao završenu veliku maturu. Tribao je ostati u državnom poslu ali su ga povukli na salaš posle smrti oca. Uzeo me je pod „svoje“. Hajde bato tablica množenja. Pa ono čuveno šest puta osam i obratno ili sedam puta devet i obratno. Onda imenice, zamenice, pridevi, glagoli...

Pa onda glagolska vrimena i nastavci na njima. Pa onda padeži ali to sve na književnom jeziku. Naučio me je da igram šah. Dušu mi je vadio, ali sam od toga kasnije imao velike koristi. Svića se rano palila. Poslovi su se brzo završavali.

Naučio me je da punim patronе za pušku. Nakon ispaljivanja patronе se onda nisu bacale nego su ponovo punjene. Kaže vidiš ima dvi vrste kapsli, ova je za ovaj crni barut, a ova je za ovaj jači sivi. Iz ispaljene patronе se izbija kapsla ovom spravicom. Uzmeš

ovu kapslu za crni barut i uguraš je na mesto izbijene. Uzimaš ovu malu čašicu od mesinga, napuniš je ravno sa crnim barutom i sipaš u patronu, onda uzimaš ovaj čep od tankog kartona kružnog oblika i sabiješ sa ovim okruglim drvetom na kome su urizane belege. Kada je barut pokriven poklopcom uzmeš ove jastuke od filca i sabijaš ih u patronu do ove crte, onda ponovo staviš kartonski poklopac pa sad sa ovom punom, većom, mesinganom čašicom sipaš sačmu. Vidi ima više vrsta sačme, na svakoj kutiji piše broj veličine sačme, triba uvik puniti sa osmicom. Onda ponovo uguraš kartonski poklopac i sa ovom drvenom spravom napraviš porub, evo vidiš ovako i na kraju na kartonski poklopac upišeš broj sačme koju si koristio. Sav materijal je uja nabavljaо u puškarskoј radnji majstor „Raiča” u Somboru u Pariskoj ulici priko puta Terekove berbernice, blizu čevabdžinice „Gurman”.

Decembar. Prava zima, sniga napadalo iznad mojih kolina. Periodično uja izlazi da prikontroliše konje i marvu. Uzima fenjer obilazi blago. Vraća se uvlači tinj na fenjeru i kači ga na klin na dovratku vrata sa spoljne strane. Ovu radnju ponavlja tokom cile noći.

Nedilja, materice, dan kad su kod uje uvik karbinje. Pozvani su moj otac Marko mesar i ujnin brat Paja iz Lemeša. Došli su dan ranije. Cilu noć se spavalо sidečki. Divanu nikad kraja.

Ujutro rano dve katlanke ključale vode. Jedan bravac zaklan, oparen pa opaljen slamom i na vratima skinutim sa košare, raskomadan. Prvo izvađena criva, pa odsičena glava, pa odsičene šunke, pa rasičen na dvi pole i odnešen na astale za trančiranje. Iz komšiluka su došle žene da pomognu oko čišćenje criva. Tako sa sva tri bravca. Obarine se kuvaju. Slanina, šunke, rebra i ostalo komanduje uja kako da se kroji. Meso se odma odlaže da se ladi. Meso za kobasicе se melje. Ciganj pečenje u velikoj laboški donešeno i odloženo na siniju. Kruv mekan, a mast fina, pečeni polumasni komadi mesa se skvrčili, dobro osoljeni, a ljudi gladni, mi trčkaramo okolo i obilno jidemo, masne nam ruke, zamazana usta, tiraj dalje. Ne piye se. „Pazite da mrve kruva ne upadnu u obarine i nadive”, opominje majka. Poso napridruje. Snig na zemlji, ciča zima, ljudi zasukanih rukava do lakata rade a sa njih samo kulja para. Tražimo i dobijamo ispražnjene mijure, duvamo ih komadom

već spremljene trske, vežemo ih, šutamo i radujemo se. Obarine su gotove. Emajliranom velikom citkom ih vade na astal. Mi opet trčkaramo i otkidamo čas žlizde čas komade srca, zabadamo ih u so i polu sažvakane, bez kruva gutamo.

„Ano daj tepsiju za gronik. Isicite ga malo”, naređuje uja. „Ano jesи li spremila papriku i bili luk, dobro ajde pospi i nosi u komaru da se ladi”.

Meso sa obarina odvajaju od kostiju, meso vrilo peče prste. Odvaja se meso za švarglu.

Posebno se siće nožom na krupnije komade. Dodaju se začini. Uja košta smišu. Dodaj Marko još malo soli, dodaj i bibera traži uja. Sad je dobro, puni. Puni se puška ona od pocinkovanog lima sa drvenim klipom. Drveni klip braca Marko naslanja priko pregače na stomaku, lagano pritiska, a smiša se uliva u očišćeni želudac, švarglu. Dajte špargu i drveni klin, veže se švargla jedna, pa druga, pa treća i odlažu se na drvena vrata skinuta sa komore. U međuvremenu se obarine melju na mašinu, tu i tamo se u mašini zaglavi kost, vadi se, i sve se odlaže u tri velike vangle, dodaju se začini. „Odlično” konstatiše uja, „puni”. Opeta šparga namotana na kočanjicu, a majstor veže krvavice jednu za drugom, gotovo. Ubacuju ih u supu od obarina, nemojte zaboraviti švargle. „Vatra ne smi biti oštra da ne popucaju”, kaže uja. „Provrla je, izbockajte krvavice i švargle viljuškom još malo pa ih vadite”. Prvo vade švargle odlažu ih na već pripremljene daske u komari, svaki pojedinačno, na svaki stavljuju drugu dasku i dobro pritiskaju gviktom od 10 kilograma. Krvavice se citkom vade na astal da se lade. Čvarci samo što nisu gotovi. Za kuljenje se posebno odvaja meso i melje. Posebno se miša i dodaju začini da budu fino, slani i dovoljno ljuti. „Dobro je”, kaže uja. Crvena mašina za mlivenje, desetka, se rastavlja vadi se nož i šajba, ubacuje se civ. Majstor pravi kugle od mesa ubacuje ih u mašinu i okreće. Drugi drži crivo i lagano ga puni i nježno nabija da ne pukne. Špargu, brzo evo stiže, kulen je vezan. „Daj onu debelu špargu da ga opašem” kaže moj otac – Braca. Šparga stiže kulen se uvezuje tako da kada se obisi teret u kulenu ne nosi crivo nego šparga. „Vidi ga Đeno, ko lutka je. Stavi ga da odleži, pa ga sutra strpaj u najlon čorapu, znaš, već.” Već je mrak. „Donesite fenjere, ali pazite da ne zagade meso. Dajte sada kobasicu ovamo. Đeno probaj, dodajte još malo bibera”, zapovida uja, „evo mišajte, da probam, odlično punite”. Braca kaže

„Čekaj”, vadi iz tople vode očišćeno tanko crivo, u njega zagrabi malo tople vode, a voda u crivo širi i tako ga naniže na civ i kaže: „Vrti”. Kobasica se izvija a braca je umotava u klupko. „Hajde hajde, čekaj”, uzima nož i kuca po civi sa opakom stranom noža da ispušti vazduh. „Može dalje”. „Dajte listve i drva za kobasicu”. Braca ih paruje, rasica i kači na drva.

„Gotovo”, raduju se uglas svi. Skupljaju alat i peru ga u vodi od obarina. Peru velike sude i astale. Iza njih ne smi ostati brlog. Sve je gotovo i odloženo pod ključ. „Ajdmo sada unutra”. Majka podložila peć u dvi tepsi složila rebara, meso sa vrata, krvavice, kobasicice mesnate slanine isečene na češalj. U tepsi je složila i pole krompira. Ujna u kujni kuva paprikaš, a žene peku lakumuće.

Tisto u velikoj biloj vangli naraslo. Ujna šakom rasula brašno po daski, istresla tisto i razvukla. Staru pocinkovanu modlu kojoj je ručka sa jedne strane odvojila umače u brašno i vešto iz tista vadi kolačiće. Majka uzima okruglo tisto malo ga u sridini sridnjim prstima razvuče i spušta u veliku emajliranu labošku punu vrile masti. Kolačići u masti narasli, peku se već sa druge strane, bila plaša ih omotala, a one lagane plivaju, i vade se u crnu limenu, malo vitopernu tepsiju koja sa uže strane ima jednu trouglastu ušku, koja je sa druge strane otpala, u kojoj majka najrađe peče krompiraču, da se malo olade. Komšinica jedan po jedan kolačić puni pekmezom od šipaka i kroz malu citku posipa sitnim šećerom. Iz sobe uja više: „Donesite nam prazni”. Mi smo uvik u centru zbivanja. Svi sidaju za astal. Toči se dudovača, nazdravlja, toplo je skida se odića i baca po čoškovima. Stiže čorba, pa paprikaš. Ljudi vade, dave se od divnog ukusa, cipaju suve feferone, huču, duvaju, znoje se i podlakticom brišu znoj sa čela, vino se toči na veliko.

Odjedared, vaške laju da se pokidaju, buka, čuje se lupa po tepsiama, loncima ili nekom limu. Svi začutaše, otvaraju se vrata, ulaze mačkare, zakrabuljene u džakove, stare tranje, na glava im nikakve krpe sve u fronslama. Udaraju varnjačama po tepsiama, larmaju. Mi pobegosmo pod astal, pomirili smo malo čaršap i gledamo čudo koje nas je snašlo. Mačkare prave komediju, psuju i galame. Od domaćina dobijaju, pića koje piju kroz maske od krpa, kobasicu, mesa, kolačića, još malo traje larma, pripirkla između mačkara i domaćina, dogovorena svađa i grdnja. Odoše mačkare.

Ljudi za astalom nastaviše gde su stali. Mi se iskradosmo ispod astala i ponovo zasidamo na svoja mista i jidemo. Posle paprikaša, majka donosi pečenje. Svi fale, krvavice, kobasicе, meso. Zamaču kruv direktno u slanu mast u tepsiji, za krompir i ne haju. Pije se. Druži se, cilu noć, a ujutro odoše svako na svoju stranu sa cegerima punim čvaraka, kobasicе, krvavice, pečenog i barenog mesa.

Ocevi, pa Badnje veče. U sobe smo uneli slame. Kriskindla je okićena šećerom u srebrnom papiru sa kićankama. Sidamo za posnu večeru. Ujna je skuvala posnog gra. Naišao je jedan Monoštorac i ponudio nam soma. Uja ga je kupio, a ujna ispekla na potkovice. Taman smo sili za astal, kad vaške, laju, laju. Bum bum, lupa niko u vrata. Uja otvara, a ono betlemaši. Jel slobodno pivati (tako su pitali kod katolika, a jel slobodno pevati tako su pitali kod pravoslavnih). Naravno kaže uja, a oni u glas zapivaše: „Oj Betleme grade slavni od Boga...“ Za nas je to bio doživljaj koji će pamtiti do zadnjeg dana svoga života. Uja ih je nagradio, već ne znam sa čim. Na odlasku su nam čestitali Božić i u sobu nam pustili vrapca koji je počeo suludo da leti dok se nije smirio na garnišni firange.

Nova godina. Veselja na sve strane. Kutak u svit je bio samo stari radio na akumulator ili baterije (one četvrtaste od 4,5 V nekoliko komada redno vezanih). Slušalo se veselo veče. Poseban događaj je bio kada se začuje: „Ovde glas Amerike, govori Grga Zlatoper“, tada je morala biti tišina, nismo smili ni kašljati.

Januar. Sniga do pojasa. Kokoši su imale gnjizdo visoko u slami, pa smo ih svaki drugi, treći dan skupljali. Danas kad sam se popo našo sam pet komada, tri popucala, a svih pet smrznutih.

Ogrizinama se peć žari svako popodne. Majka u tepsiji u peć strpala, krompiraču sa rebrima i slaninom iz prisola. Na srid tepsije debela, rascvetala, zapečena krvavica. Sutradan kupus sa dimljenim repovima, papcima i opet slaninom i kobasicom. Dan za danom, klompe na nogama, radi se samo najnužnije. Sobe zagrijane. Majka uzela iz špajza brašna, malo vode i soli, zamisila mekano tisto, rasikla ga na dvi pole. Jednu i drugu polu umisila u lipe glatke jufke i pokrila bilom tkanom salvetom. Veliki astal je razvukla za osam čeljadi. Priko astala je prostrla bili od kudelje tkan, izbiljen čaršap, onda je stala sa duže strane astala, obrašnavila ruke, pa jednu jufku stavila na nadlanice. Rasteže ga i vrti u vazduhu, žonglira ko u cirkusu ispušta rastegnutu jufku na astal, rasteže ga u krug sa

svih strana. Malo zadigne pa zamane sa tistom, na sridini se stvori baburak, mijur. Majka zadovoljno obilazi oko astala zadiže tisto blago tresne, a baburak se povećava, a tisto sve tanje i veće. Jedan kraj uspiva zakačiti za čošak astala, obilazi uspiva još, jedan pa onda i poslidnji. Sada obilazi zateže, a tisto visi priko astala za širinu dva dlana. Majka zakida jedan kraj, i u krug oko astala na desnu šaku namotava debeli kraj i tisto odlaže u kraj. Rastegnuto tisto puni sa oslađenom natrenisanom bundevom i sirom škripavcom malo poprska vodom iz male bile zdilice, pa onda uzima svežanj guščijih pera koncom uvezanih u malu perajicu pa to isto uradi sa otopljenom masti pa tisto čaršapom umotava i siče na dužinu tepsije i jedan po jedan namotaj meće u crnu podmazanu tepsiju. Ovo čini i sa drugom jufkom. Tepsije odnosi u peć, a mi kao golubići čekamo. Tepsije izvađene iz peći, pokrivenе su sa salvetama da se potuze bogu, a onda trenutak istine. Bundeva se razišla, šećer iscurio po ivici tepsije, karamelizovao se. Vade nam na tanjur, meni skraja i meni, kolač se se puši, mi duvamo, grickamo karamel okolo i gledamo ima li još. Prisnac vade odrasli, neko soli neko sladi, ali svi vade, fale i vešto jidu, neko viljuškom, a neko iz ruke.

Ujutro sankama idemo u Sombor. Uja sprema sanke, od dva snopa ogrizina pravi klupe. Majka u peći zagriva osam veliki cigalja. Uja ih slaže na patos gde će nam biti noge. Sidamo na snopove prekrivene, ovčijim kožicama, i pokrovccima. Uja kočijaš, obučen u opakliju, ja do njega u kožuvu, a dida u opakliji i majka u kožuvu sidaju pozadi. Sa desne strane u ogrizine zadivena kandžija, sa višnjovom bičaljicom i kožnom još žutom kožom sa crvenom kićankom. Naslonili smo leđa u leđa, pokrili se do pojasa pokrovccima, krajeve podvili pod sebe. Đe, konji krenuše.

Konji odmorni, dlaka im se caklii, lete!

Sa live strane Dama. Zla kobia, oće da ugrize i da se vuri. Na ustima je tvrda, pa njen oglavnik ima krivu žvalu iz jednog komada. Kad krene savije vrat ko sablja, ispravi se i glavu povije u polje. Desno je Faro, veliki riđa, dobričina, pametan i dobar konj, kao kamen tvrd na ustima. Grivu je uja konjima upleo u pletenice zajedno sa bilim oljuštinama. Repove im podvezo. Šiške su im očešljane, pa se vijore na čelima konja. Konji kasaju, jure sa kopita zvrcaju grudve i pogadaju uju i mene. Na vrude zvono broj pet, resko, veselo zvoni, na njivama pokrivenim snigom zvon zvona se

širi u beskonačnost, a konji nas odvoze na put sa koga se više nikada nećemo vratiti.

Didu sam vrativši se iz svita na postelji positio. Prošaputao je samo: „Marija, daj Jožiki lulu.” Ona je ustala, donela i dala mi je. Majka Katica je otišla u raj nebeski, za astalom sa šoljicom kafe u ruki. Baba Janju su godine odnele. Ujna Anu i teta Mariju je odnela opaka bolest.

Uja je ko osamnajstogodišnjak sa svojim vršnjacima forsirao Dunav kod Batine i dva puta bio kontuzovan. Izgorio mu je stari salaš o kome vam pišem. Kupio je identičan na drugome mjestu i u starosti i kratkoj bolesti napušto ovaj svit. Ostao sam ja i stara lula, uz koju sam sa majkom i didom uživao u majske predvečerje udišući blaženi miris agacije.

Lulu sam sačuvao do današnjeg dana. Ima svoje mesto u vitrini ispred kristala i porculana, sada je držim u rukama, a drage uspomene o kojima sam vam pisao naviru, a ja ih u jednom dahu biležim.

Dragi čitaoci, svaka uspomenu koju sam u vama potaknuo i probudio je namerna.

Većini koja nema salašarskih uspomena, želim da osite život prohujalog vrimena na salašu.

dipl. ing. arh. Josip Parčetić

Sjećanja iz djetinjstva

Da, ja sam se rodio tu u Nenadiću, (u stvari u Somborskoj bolnici) 1947. godine, liti, a to je dvi godine iza Drugog svjetskog rata. S nekoliko svojih vršnjaka sam se sigrao, škulovao, momčio i odrastao. Tog godišta su Šima Raič, Mata Matarić, Janja Fratrić zvana Lipa, Joso Fratrić zvani Pilot, kojeg tako zovu po njegovom ocu bać Peri Pilotu, inače kovaču, koji je služio onu staru vojsku u Mostaru pri avijatiji. Među vršnjacima su još i Antun Periškić zvani Tunčika, te Vinko Matarić maneken u tvornici odjeće Zefir, sad pokojni (umro je 2007. u Riđici), Karla Probojčević.

Nešto starije posliratne generacije su Antun Blesić zvani Mališa, Vranjo Dorotić, Antun Liščević (također pokojni), Franjo Periškić (Šokac), Franjo Gromilović zvani Pele (također pokojni) i drugi. Nešto mlađi su: Klara Karasova (Aki), Marija i Terezija Matarić Tunčine, Marija (Mara) Parčetić Tušćina, Marija Žuljević, moja sestra Marija Aranjoš, zvana Maca, Viktorija (Vita) i Joso Fratrić, braća Astaloši (i stariji i mlađi) te Alojzije Firanj, kojeg se sićam kao ozbiljnog i mirnog, i mnogi drugi.

Posli rata je bilo teško ali je išlo na lakše, tako su nam barem govorili. Sićam se nekakve svjetske pomoći: žutog sira, marmelade u gajbi... Polaskom u škulu, život nas dice postao je sadržajniji i nadasve usmjeren u ondašnjem vrimenu socijalizma. U kući smo se molili Bogu, a u škuli pivali o Titu i, tako, malo po malo sve smo manje molili a više pivali. Istina, išlo se na vironauk u somborsku crkvu kod pope Skenderovića. Sveta pričest je bila u 1. razredu, a krizmanje (potvrda ili firma) u 4. razredu osnovne škole. Rado se sićam tog svečanog dana krizme, svoga kuma Joške Hirca, od kojeg sam dobio na dar ručni sat marke Rula, mislim ruske. A Bože, koje bi druge i moglo biti u ono vrime. Malo je u to vrime bilo satova kod dice, tako su mene u škuli često pitali koliko još ima do kraja sata, na što bih ja vrlo ozbiljno podigao livu ruku i zagledao u skazaljke, i tako sam vremenom postao predmetom šale i podbadanja, što nisam dugo shvaćao.

Ja sam se vrlo radovao škuli iz više razloga. Bila je odmah do našeg salaša a i moja mama je bila spremaćica u škuli koja je bila velika s crvenim cripom pokrivena. Učionica je bila s drvenim patosom, za razliku od mojih salašarskih soba podmazanih glinom. U škuli smo imali i veliku kaljevu peć za razliku od naše furune sa

klupom okolo i zapećkom za malu dicu. Najviše sam volio što se učilo lipo pisanje, računanje i risanje (crtanje). U salašima Nenadića su uglavnom živili Bunjevci, katolici i pisali smo se Hrvati, a tako smo se odrastanjem i osiċali. U škulu smo za Uskrs donosili ofarbana jaja što je učiteljica Katica strogo branila, za razliku od uče Slobodana. Divanilo se ikavicom kod kuće a kad smo pošli u škulu dočekalo nas je ispravljanje na školski jezik, kako smo ga zvali, što je često za neke bila prava muka. Sićam se određenih sklonosti nas đaka prvaka: Mata je imao dara za fudbal, bio je golman, Šima je dobro sigrao šah a moja sklonost je bila crtanje a posebno bojanje. Taj dar sam tijekom škulovanja, kroz starije razrede u osnovnoj škuli „Nikola Vukićević“ u Somboru, potvrdio i tako što sam bio imenovan pridsidnikom likovne sekcije. Vrlo značajnu ulogu u škulovanju je dobijao sport, a to je u prvom redu bio slet, kao manifestacija zdravlja, mladosti i odanosti drugu Titu, u čast njegovog rođendana. Ipak, svi smo više volili nogomet ili, kako smo govorili, fudbal i to zahvaljujući učitelju Čičovačkom. Istina, u prvom razredu više smo provodili vrimena u učionici vježbajući krasnopis s učiteljem Franjom Pavletićem koji je govorio o kurikulumu, športu, hrvatskom jeziku, ali onda je došao fudbal, sletovi, štafete, krosevi i „u zdravom tijelu – zdravi duh“.

Život nas dice u Nenediću svodio se na salašu na čuvanje marve i ostalog blaga, u prvom redu, pa onda na pisanje školske zadaće i odlazak u škulu, kojoj smo se većina radovala. Nediljom smo išli ujutro u crkvu, užinalo se u podne, a jedva se dočekalo poslipodne da se okupimo na školskoj livadi i to samo ako smo zaslužili po mišljenju roditelja. Ovisno o brojnosti i spolu signalo se raznih dičijih sigri od beribečke, vije, žmurke, utrke do omiljenog nogometa. Liti smo odlazili u koćeve, najčeće na ribnjak kod bać Šime Dorotića, na kupanje pa i plivanje. Tako sam se i naučio plivat. U proliće, kad bi ozelenilo, organiziralo se sigranje kauboja i Indijanaca. Za tu zgodu triba reći da smo salaše u Nenadiću, dilili na gornjake i dolnjake, a granica je bila škula, odnosno kapelica. Organizator i vođa za gornjake je bio Mata Matarić a za dolnjake moja malenkost. O ovim sigrama ima se dosta napisati, velika je dičja mašta...

”Faljn Isus i Marija“, kako smo se u salašima javljali i pozdravljali, a u škuli zdravili sa ”zdravo“. Zbogom i zdravo mi ostajte.

dipl. ing. Vinko Aranjoš Katin

Moj listopadski dan na salašu

Danas je moj dan na salašu prošao satkan od ljepote i sjećanja...

Osvanuo je osunčan, blag. Jutro bogato očekivanjima, tiho. Dan počinje razgledanjem i osluškivanjem po avlji. Ima li nešto novo, je li noć nešto promijenila? Pomazila sam svoje kuce, „porazgovarala“ s macama, saslušala ptičice. Živina se razmilila, već čeprka po travi. Sve je mirno najavljivalo spokojan dan, koji se razlivao tiho preko ravnice.

Oktobar je moj mjesec, mjesec rođenja, imendana, važnih prvih susreta koji su obilježili život.

Dan je krenuo a s njim su se pojačavali i žamor ljudi i zvuci mašina s okolnih salaša i njiva. Jesen je. Ubiru se plodovi zemlje i počinju pripreme za sjetvu. Još neobrani kukuruzi se zlate na suncu, kao ljeti žito. Jesen se počela blago šareniti svugdje uokolo dokle god pogled seže. Cvijeće se drži, još polako izdiže rascvjetale glavice, a u vrtu dominira miris mente. Priroda je poprimila boje jeseni i omamljujuće mirise plodova, truda i rada salašara. Polako je, kroz još bogate krošnje drveća, vjetar svirao neku svoju melodiju, tek da upotpuni milinu. Blaga toplina osunčanog dana, pomiješane boje i mirisi učinili su ovaj dan – danom spokoja. A salaš mi je oduvijek budio osjećaj pripadnosti, topline, mira i ljubavi. Opet sam bila u potpunom skladu s prirodom, s mojim sjećanjima, sa samom sobom. I željela sam da taj dan potraje, da ne prestane kao ni moje uspomene. Volim baš ovo vrijeme koje uz neizostavni mir donosi i sjetu, čežnju, sjeća na sve ono što je prošlo, a bilo je lijepo...

Ljepše je bilo jer nas je bilo više, puna kuća, pa brižna osmjehnuta, lica diduške, baće, mame, uz njezin obvezan blagi, pokroviteljski pogled upućen sestri i meni. Činilo se da štiti od svega. Oslonac... I bez obzira na sve prohujalo, još ga osjećam, miluje mi lice... Oni su u mojoj duši zauvijek mladi, zdravi, nasmiješeni i znam da će tako uvijek biti.

Antun Tuno Matarić – osnivač salaša

Uvijek na salašu pokušavam zavarati sebe, zatvaram oči i pokušavam vratiti vrijeme, pa onda vidim sve nas zajedno za stolom uz ručak, koji je uvek bio točno u podne, baš kada u kapeli zazvoni zvono. Ili smo rastrčane nas dvije u igri, diduška uvijek radan, mama u poslovima po kući od jutra do mraka, baća o svemu vodi brigu, da svega imamo... I imali smo, prije svega, ljepotu zajedničkih dana.

A znam da oni sada s nekog drugog, boljeg mesta, motre na nas, čuvaju nas, s nama su. Znam da njihove energije struje oko

nas i naše duše se stapaju u ljubavi koja je neuništiva i vječita. A mene i dalje oduševljavavaju let svake ptice i miris svake jeseni na mojoj salašu. Moja ravnica, pogled daleko, tamo gdje se spajaju njive s nebom, čistina i miris kućnog praga i to što spokoj nadvlada sve, baš sve, na salašu. A kako je ljubav stvorila svijet, tako i meni vječno vjerovanje u nju čini čuda i prekriva suncem sve moje tuge, naročito ovjede. Zato uvijek iznova pokušavam stvoriti čaroliju u duši, upijajući sunce, vjetar i mir.

A tako je bilo i ovoga dana koji je sad već na izmaku. Smiraj još jednog oktobarskog dana. Spora, pomalo melankolična melodija vjetra plovi u rani sumrak. Polako se spuštala noć... U nebu uživam noću... Odmalena vjerujem da svatko od nas ima svoju zvijezdu na nebu koja „brine” o njemu, te da je sve u nama i okolo nas djelič veličanstvenog sklada i uzvišene ljepote. Noćno nebo, zvijezde koje plove, mjesec, odvode me u neslućene visine, tamo gdje ne postoji granica koja deli ovaj svijet od drugoga...

Zato ću se utopliti i dopustiti da noć nametne svoj nježni ritam snova. A ja ću pak poželjeti da u snovima budu svi moji najmiliji, opet na salašu...

Sjećanja svoja ljubomorno čuvam da ne bih izgubila sebe.

Kata i Antun Tunčić s kćerima i unucima 1991. godine

prim. dr. Terezija Matarić

Nit koja spaja

Vjerujem da svaki čovjek u nekom zrelog razdoblju života teži i nastoji da, poštujući svoj bioritam, umanji kretanje i obveze, vratи se u jednostavnije prirodno stanje, da ušuška drage uspomene...

Zajedno smo odrasli, kroz bezbrižna djetinjstva i zajedničke igre. Odgajani smo na istim vrijednostima koje su nam od malena usađene u naše duše i koje su nas zauvijek obilježile. Ono što smo utkali u naše duše, nitko nam kroz život nije mogao oduzeti. Nit koja nikada nije prekidana i uvijek nas je spajala, bez obzira na različite životne puteve kojima smo hodali iz zajedničkog djetinjstva do danas, je naša tradicija, naši običaji, naša vjera u dobro i u bolje. Vremena su se mijenjala, prilagođavali smo se koliko je to život zahtijevao, ali nismo mijenjali svoju suštinu i nismo zaboravljali svoje pretke, poštujući njih i međusobno se poštujući. Vjerujem da smo svojim životima nepokolebljivo svjedočili u prilog dobra, svatko na svoj način, a da zajedno osjećamo da je najljepše na salašu. Kod zajedničkih susreta može nam se ponekad učiniti i da nisu prošle tolike godine od našeg djetinjstva, a vjerujem da nas naše zrele godine nisu puno udaljile od naše suštine. U mladosti smo se prepustili snovima a sada kada svodimo račune hranimo se uspomenama, ali opet zajedno...

„Vrijeme i vjera su moćan par. Uz ljubav i mudrost, мало шта ih može nadmašiti.“

Dužionica, 3. kolovoza 1969. godine

Dužionica, 23. srpnja 2017. godine

Na fotografijama su: Alojzije Firanj, Klara Karas Šolaja, Marija Perčetić Maširević, Stipan Paštrović, Terezija Matarić i Pavle Matarić

prim. dr Terezija Matarić

Klara Karas Šolaja, Marija Parčetić Maširević i Terezija Matarić

Sićanja sa Jozičkih salaša

Omiljene pisme iz dičijih dana na mom salašu u Nenadiću naučene sa tvrdih ploča i gramofona s „trubom”:

Zvoni zvonce, tira čoban ovce,
Sve ptičice iz gore spustile se na more,
Divan je kićeni Srem:
„Alaj nane što je zloba name”

Omiljene poslastice:

Šuhajde, kojim se uživalo za Božić. Za koje ja majka Manda dobila recept u peštanskom Žerbou.

Posebno su bile fine i neponovljive majkine male pogaćice i slane štanglice sa sirom (to se već češće pravilo!).

Pravi engleski čaj iz posebne porculanske šalice...

Omiljene zanimacije na salašu:

Tajno penjanje na visoki tavan uz jako strmo postavljene listve i „culjanje” i „svlačenje” interasantnih stvarčica.

Jozici, 1921. godine

„Plivanje” u kukuruzu na čardaku i spuštanje niz „tobogan” krunjača.

Lutanje do drugih salaša, u komšiluk, priko strnjike; često je bio „dobar pravac, a suprotan smjer”, kad sam tribala da se vratim do zalaska Sunca, na večeru...

Maženje i jahanje dva velika psa („vašaka”) kuvara Lole i bernardinca Kastru koji su me branili od dide i tate kada sam „privrnila sircé”.

Moja „sićanja” na majku Mandu i didu Jociku Jozić

Prošli su kao svi koji su za „onih vrimena skinuti sa postolja”, ali su čuvali svoje korene, išli korak po korak (kao i stari s kraja 17. i kroz 18. vik): u radosti se nisu uzvišavali, niti u nevoljama i zlu ponižavali. Uvik uspravne kičme (ali malo zamišljeno nagnute glave udesno) i uz razgovor ili *divan*, svakog gledali pravo u zenice očiju i dobro čuli i pažljivo saslušali sugovornika – ma ko to bio. Uvik odmerenih *riči*, zavisno s kim su *stajali* – ne zbog prilika u kojima su *živili*, već jednostavno – iz poštovanja prema dotičnom/oj ili – situaciji.

Manda i Josip Jozić, 1925. godine

U mladosti su mnogo putovali, uživali, za vrime rata *holgašovali*, kraj rata dočekali bez sina prvenca Matije-Maćaša i od tada majka je *uvik* nosila crninu a predivnu garderobu i lionske svile porazdavala, posli rata puno radili kao paori a srećni što im drugi sin postao ing. agronomije, snaja vodila računa o čuvanju Jozićkog kao da joj je *didovina* a unuka volila knjigu, bila radosna i prkosna „K'o bog, Estera” i vidilo se da će „na velike škule”.

Kod dide i majke bilo je reda za sve – od doručka do večere, od ustajanja do leganja, od *nedilje* do *ponedeljka*. Najviše sam *volila* da sa majkom za majsko-junske večeri *sidim* na *štenglama*, udišem miris *bilih* i *roznih* ruža, lijandera, ljiljana, zagledana u orahe u okopu i dva kestena isprid baštice – jedan usađen 1924. (za striku Maćaša) a drugi 1926. (za mog oca Simu-Šimu), kada bi komarci zazuјали, zagrnila me svojom crnom vunenom maramom i branila i od njih i *ladnoće* koja dolazi kad sunce zađe, a mjesec se još „ne podigne”; i pričamo, pričamo – šta, ne sićam se, ali često je sat izbijao 12 puta a nas dvi zagrljene još nismo išle u krevet... Dida Jocika baš „nije imo šta baš puno sa curama” ali me je naučio i „zapravo ozbiljno igrao” karte „jača na jaču”, „sedmica” ili smo se u beskraj *lekovali*, a prid spavanje – *uvik* je sebe i mene počastio sa jednim svilenim „jastučastom” bombonom punjenim kremom (iz „Minjona” s Vojvođanske ulice) a u kutiji od „505 sa crtom”... Još puno toga ima. I danas je moj salaš, za mene „kuća živih mirisa”.

Moja sićanja na: Mamu Jagicu i tatu Šimu Jozić (od unuka prozvanih Njanja i Mima)

Mudri, osićajni, pravedni, zahvaljujući i njima, ne zaboravljam svoje korijene, ali gledam *naprid*. Vaspitali su me na svoj „majčinski i očinski način”, ali ne s onim „u naše vrime tako i tako se radilo i vaspitalo”, već nekako korak isprid tadašnjeg vrimena. Dani su im bili ispunjeni radom, mamini kao domaćici, a tati kao agronomu u ZS „Dunav-Tisa-Dunav”, radno vrime je bilo „dok se posao ne završi”. Svaki dan je bio ispunjen muzikom sa radija, potom gramofona, a i TV mi je bio dostupan malo duže kada su bile TV drame ili filmovi. Ljubav ka umjetnostima mi je „došla” upravo od njih. Zajedno su proživili u punoj ljubavi 54 godine, a kada ih je smrt rastavila-mama je još izdržala 11 godina da bi se uvjerila da stvarno mogu i kao „siroče” dalje u životu...

Tata (kog je moja divna koleginica) prozvala „veliki Denis”, je mirno sklopio oči na maminim rukama-siguran da će i zet i čerka i unuk i (tada buduća) snaja-i dalje čuvati sav salaš. A mama Jagica-Njanja mi je pobjegla među zvijezde, ali posljednje što mi je uputila zagledana u Sofijinu sliku je bilo: „Čuvaj mi malu.”...

Bajski sokak (tj. Vojvođanska ulica) i sav Sombor ih pamti kao „elegantan par, lipo odjeven, on mršav, visok, ona malena, pod ruku ga drži i lagano, uzdignute glave šetaju, hodaju ulicom. Uz njih nikad nije bilo dosadno, do poslednjeg daha bili su vrsnog uma i prave riči i/ili priče...

Par riči o Marini Uzelac i Radoslavu Uzelcu.

Do 2009. su kako tako čuvali i očuvali „što se dalo” i koliko se vremenski i financijski moglo, a onda „pridali dalje” sinu Andreju Uzelcu. Prezime nije bunjevačko – ali je zahvaljujući njemu (mislim i na svekra i svekrvu i devera) – ono Jozićko sačuvano! Ali – što je Mima uvik govorio: „Nije nam od Boga, već od rada – dato.”

Izgleda da je suđeno da čuvano čuvamo i idemo dalje.

Par riči o Andreju, Viktoriji i njihovoj Sofiji Uzelac sadašnjim domaćinima salaša.

Što bi moj otac, a Andrejev deda Šima kazao: „Niti šljiva može pod krušku pasti, a tek kruška pod šljivu neće.”

„Redovni su”, i opet: „Od rada im je”. Mnogo, mnogo rade, mnogo žele, mnogo se trude, mnogo nadaju. Zaslužili su sve dobro.

A njihova „mudrica, mangupica, labudica i cesarica” im daje nadu da će i ostvariti svoje snove!

Pouke koje sam od Jozića čula, slušala i zapamtila:

- Na pitanje zašto su svi Jozići mršavi „ko štuke” ili su „očli”, odgovor bi bio: „A gde si video na keru slanine?” A, ako bi upitalac bio dostojan pravog objašnjenja, slijedilo bi: „Dobar ker trči stalno oko kuće i laje da nepoželjni ne bi ušli. I kako onda da se ugoji?”

Ima toga još, ali najvažnije za „malu, finu granu” je dida Jocika uvik podvlačio: „Svi Jozići su se iz ljubavi vinčali!” i „Lumpujte – ali po polako, nek se divi i nek vidi svako...”

mr. pharm. Marina S. Uzelac (rod. Jozić)

Na salašu čukundjeda

Možda i nije tako rijetka pojava kako se čini, no meni je interesantno, da mali Firanji žive na salašu svojeg čukundjeda. Ivan Firanj, Alojzije Firanj, Alojzije A. Firanj, Ivan Firanj moj suprug i Mirjam i Ilija Firanj moja djeca.

Firanjov salaš

Odavno sam maštala o životu izvan grada, ali nisam mogla zamisliti da će salaš u Nenadiću, koji je bio mjesto stanovanja čak pradjede mojeg supruga, toliko voljeti i osjećati kao svoj. Za to dugujem veliku zahvalnost mom svekru Alojziju i svekrvi Ani koji su mi to omogućili dajući širokog srca salaš svom sinu i snahi.

Kada sam upoznala Ivana on je rekao: „Ja ne tražim djevojku već tražim ženu”, pomislila sam gdje je bio tolike godine? Bog je htio da naše upoznavanje preraste u ljubav i nakon šest mjeseci druženja Ivan me je zaprosio. Zauvijek u srcu ostaje taj prizor kako me prosi ispod križa, ispred karmeličanskog samostana. Bilo je minus dvadeset stupnjeva i snijeg do koljena. Za mene je to slika

iz bajke. Kasnije u dogovorima dao mi je mogućnost da odaberem želim li živjeti u gradu ili na salašu. Zašto li sam odabrala salaš bez kupaone, sa starinskim molerajem i čoporom pasa? Vjerovala sam Bogu, da je to njegov plan sa mnom, jer odavno sam vidjela da neke stvari nemaju cijenu i da ljubav može rasti u raznim uvjetima. Zaista, Bogu je bio važan samo moj pristanak, čisto srce, otvoreno za Njegov naum. Samo ta poniznost je bila važna, da sam tog trenutka vjerovala da su za sretan brak potrebbni samo nas dvoje sjedinjeni Duhom Svetim, On – otac koji sve režira i vjera u Njega sa kojim je sve moguće.

Nakon vjenčanja u Karmeličanskoj crkvi uselila sam se u potpuno renoviran salaš s novom kupaonom. A dok pijem kavu na dvorištu mogla sam vidjeti na nekadašnjoj štali crijepljko koji je još čukundjed postavio.

Prije sam griješila, ali muža nisam poznavala do prve bračne noći – zbog obnovljene vjere, iz ljubavi prema Stvoritelju. Bog je dao da začnem baš prve bračne noći, toliko je bio milostiv prema nama. Lagala bih kad bi rekla da me nije bilo strah. Sama trudnoća bila je nešto nepoznato. Onda muž koji je po cio dan tu, a do tada sam živjela samo s majkom. Tko bi mogao znati kako treba izgledati brak? Kuhanje je bio glavni ispit za mene koja sam se čvrsto opirala mami i nisam htjela ni priviriti u kuhinju. Uvijek me je plašila svekrvom koja će nam prebacivati što ja ništa ne znam, a ona me nije naučila. Bog mi je dao i vrijednu svekrvu koja je tog ljeta imala svoj posao u gradu pa nije bila pokraj mojeg špareta. Bog mi je udijelio i svekra s mnogo tolerancije, pa je preživio i moje, iz početka, neuspješno kuhanje. Tog ljeta i jeseni klali smo piliće zajedno, upoznavali se, a onda zajedno i jeli moje jelo. Postali smo pravi prijatelji, dobila sam drugog oca, ali takvog s kojim dijelim i najdublje tajne svojega bića. Najveća muka tada mi je bila autobusom otići do grada i to je, u stvari, bila za mene i jedina teška stvar vezana za život na salašu. Kad se približio porod, opet taj dobri svekar poklonio je svoj auto nama, da mu unuče ima auto, i onda cijelih godinu dana vozio bicikl do salaša da pomogne u poslovima sinu i snahi. Pitala sam se što je

to s tim Firanjima i do koje mjere su spremni dati sebe za drugoga? Čovjek koji nije izlazio iz auta ide pod stare dane bicikлом, ponekad i po kiši, radi svoje unuke Mirjam. Tako nešto se ne smije zaboraviti. A kad je nova snaha došla iz porodilišta kući, na vratima ju je čekala svekrva s novom mašinom za suđe koju je čak i ukrasila mašnom i cvijećem... Ta je dobra žena radila nimalo lak posao kako bih ja imala sve.

Mnogo podrške, utjehe i ohrabrenja pružale su mi Ivanove sestre. Tanja me je zvala svaki čas iz Beograda i uvjeravala da će sve biti dobro a odmah po mom dolasku kući bila je tu i bavila se bebom da mi olakša. Nataša je, znajući sve o djeci, bila pravi oslonac u teškim danima, a bila je neizmjerno sretna što sam prihvatala kompletну opremu za bebu koju je ona godinama čuvala u nadi da će nova snaha htjeti primiti stvari njezine djece. Dobila sam sve do najmanje sitnice. Tanji i Nataši čak niti ne pristaje naziv zaova, jer ih volim od prvog dana kao svoje sestre. Ne smijem izostaviti niti teču Dejana, Natašinog supruga, koji je često čuvao Mirjam kad bi mu došla u goste. Jedno je vrijeme teča bio glavna tema prije spavanja pa bismo bismo pričali Mirjam kako teča već spava jer bi tako i ona brže zaspala.

Kao i na svakom salašu bilo je i kod nas muke. Mraz opustošio voćnjak, pa smo klali piliće i po snijegu, ostavljajući Mirjam samu u kući, takoreći u Božjim rukama. Nakon teške godine došla je još teža. Zaliha nema, voćnjak traži svoje, mala Mirjam svoje, a ja opet u drugom stanju. Ivan je morao raditi za dnevnicu, nismo se mnogo viđali. Mirjam još nije bila prohodala, majka nam više nije bila u punoj snazi i opet dida Lojza i ja s čedom u utrobi u pilićnjaku. Al' dao nam dragi Bog i snage i smijeha i volje, pa je išlo nekako. Ima tu i smiješnih stvari. Didi pukne guma na biciklu, pa ne dođe, ja krenem u grad pa stane Jugo, neće ni da mrdne, trudnica sama na raskrsnici. Kao i ono kad mi je kći taman prohodala pa upala na glavu u kofu s pilićima, i tako – puno doživljaja za pamćenje.

Tanja je imala godišnjega dva tjedna i umjesto da se šeće po Adi u Beogradu, došla je kod nas, pomogla nam oko jabuka, klala s nama

piliće, radila kućne poslove, brinula o Mirjam, ali sve to s osmijehom i ljubavlju, bez prisile ili zamjeranja. Godinama je daleko od obitelji, ali osobine vrijedne divljenja je zadržala. Svi smo tako sudjelovali u odgoju male Mirjam, svatko na svoj način. Dida je često morao unuku voziti u korpi za stvari na biciklu ili je nositi na rukama dok je posao čekao jer je unuka katkad bila uporna i zahtjevna. Najveći joj je doživljaj toga ljeta bio otici s didom u šljivik i ubrati šljivu pa jesti. Nije još ni govorila, samo bi pokazala rukom. Šljivu po šljivu i malo kupanja u bazenčiću pa dođe i kraj ljeta. Dogodiše se i prvi samostalni koraci između majke, dide i mene dok smo pili kavu.

Dolaskom jeseni salaš opet ima svoje čari. Okupi se cijela obitelj pa se ubacuju kukuruzi u čardak. Majka kuva, ja trudna više se namještam nego što ubacujem kukuruze, al' važno je da smo zajedno. Nisam navikla na svakodnevnu gužvu, ali malo po malo počinjem to prihvaćati kao dio života. To je zato što su mi zaove pružile ljubav i podršku i što puno volim Ninu i Nikolu, Natašinu djecu. Nikola nekad provede veći dio raspusta na salašu. Kada je imao zadaću u školi, sastavak na temu Najdraža osoba, bila sam vrlo dirnuta jer je pisao o meni. Njemu je tog trena najdraža osoba bila ujna. Zadivljujuće je to što nisam činila ništa posebno, čak sam znala biti i oštra kad je trebalo, a ipak bila sam najdraža. Tog zimskog raspusta mi je vrlo nedostajao. Čekala sam da rodim Iliju pa su svi praznici prošli u tom isčekivanju. Kada smo došli kući iz porodilišta sjećam se kako su se Nina, Nikola i Mirjam sanjkali. Salaš je bio prekriven snijegom, a sin i ja u toplov i gledamo ih kroz prozor. I to je bilo novo iskustvo. Ivan je imao obvezu a ja sam ostajala sama na salašu s, takoreći, dvije bebe. Kako je došlo toplije vrijeme nisam se osjećala dobro. Pojavio se problem sa štitnom žlijezdom a uz to i napadaji panike. Prestala sam dojiti Iliju i zaista ne znam što bih tog srpnja da mi nije bilo Nikole. I sad mi suze krenu kad se sjetim kako je oko svega pomagao sa samo deset godina. Hranio je Mirjam, presvlačio je, igrao se s njom, čuvao Iliju, ispunjavao želje za doručak svojoj sestrici. Bio mi je desna ruka. Očekivala sam da će reći da mu je preteško i da će otici, ali nije. Dokle god su mu njegove

obveze dopuštale on se vraćao iz grada ponovo na salaš. Znao je čak i meni pripremiti sendvič za doručak. Ima li igdje toliko pažnje za ujnu. Dok ovo pišem, gledam kako sestra Nina gura Iliju u kolicima, a Mirjam trči pokraj njih. Nikola je u gostima dva dana jer raspust je proljetni, a ujni je osmjeh na licu.

Pomislim katkada kakav je to salaš kad sam deci pravila *pizzu* za ručak, suđe je oprala perilica, rublje osušila sušilica, a ja sjedim i pišem? Tako je na salašu čukun djeda Firanja. Kad se rodiš ne dobiješ plišanu igračku i zlato, već nešto na gumb da budućoj snahi bude lakše i da ima vremena za sve. A i punica je bila dobra pa je poklonila auto. Hvala i mama Ceci što će nam dulje „trajati” dida i majka jer dolaze Jugom.

Još jedan važan dan na salašu je proštenje. Nisam ljubitelj većih događaja, al ovaj dan volim, jer je se tada okupi cijela obitelj. Ne radimo, nego se gostimo. Volim taj dan jer ga mogu provesti s Ivanovim sestrama. Svi živimo brzim tempom a proštenje bude dan za nas. Obično je i lijepo vrijeme pa smo veći dio dana vani. Obvezna je šetnja voćnjakom uz žensko časkanje i razmjenu iskustava. Velika stvar je biti u društvu muževljevih sestara a ne osjećati se suvišnom ili uljezom. Tanja mi tepa „snajkice” i obasipa me darovima za koje procjenjuje da su potrebni mladoj modernoj ženi. A kad Nata, po prirodi kritična i stroga, kaže: „Snajka, mi smo zadovoljni tobom, hvala Bogu da si takva.” Ja se izgubim u moru njihove ljubavi i znam da je to što čujem istina jer moji se Firangi ne znaju pretvarati.

Neizostavni dio života na salašu je i misa u kapeli u Nenadiću. Volim nedjeljama otići na misu u kapelu kad god ne idem u grad. Nisam se rodila u Nenadiću, ali se osjećam kao da jesam. Kao da u tu kapelu dolazim odavno i da sam oduvijek trebala biti na salašu. Ima tu toliko pozitivnih osjećaja koje ne umijem ni iskazati. Živim malo manje od četiri godine na salašu čukun djeda svojeg sina i već imam priču. Ako Bog da pa ostanem tu nekoliko desetljeća možda ću imati i knjigu o salašu, o djeci salašarima ili tko zna čemu. Bila bi to knjiga o životu mlađih koji su izvan gradske vreve, izvan buke, jurnjave i trčanja. Uzdam se najviše u Boga i Blaženu Djivicu

Mariju, čiji kip držim u predsoblju, u sredini kuće. Ponekad ispred njega kleknem moleći Nebesku Majku da čuva salaš i voćnjak od nevremena, da čuva nas i naše bližnje, kao i cijeli Nenadić, sve koji žive u njemu. Obveze nalažu pa često idem do grada, al' kad u povratku auto skrene na naš put, gledam salaš iz daljine i kako se približavam, radujem se više, čekam da stanem nogom na svoje sigurno tlo gdje vlada mir, harmonija i Božija milost.

Nataša M. Firanj

E, ti lipi škulski dani

Kad o prošlosti razmišljamo uvik se, najrađe, ditinjstva i škulski dana sićamo. I, ma koliko teško ili tužno ditinjstvo imali, ono nam se ipak čini najlipše i za njim pomalo žalimo. Kako odrastamo, godine prolaze, vrime čini svoje, ali uspomene i sićanja nam niko ne može uzeti, niti izbrisati, osim samog kraja ovog putovanja. I dok vrime prolazi sve se češće prošlog sićamo jer nam se sadašnjost čini sve teža a od budućnosti strepimo jer je nepoznata.

Prisitih se, onih dana, oni lipi škulski dana, komšija, i škulski drugara. Nama, Koćanima, nije bilo lako ići u škulu priko njiva i bara ali kad se mora sve se može a i dica to lakše private od stariji. Redovno se išlo u škulu od ponedeljka do nedelje, a jedamput nedeljno i na virnauk u varoš. Drugi razred za prvu ispovid a treći za prvu svetu pričest. U škulu smo uvik u taški nosili užinu, tako i kad idemo na virnauk. Uvik je bilo bar šest, sedam redovni dice za pričest i koje više za krizmanje jer tada je bilo krizmanje svaki pet šest godina. Kasnije se ustalilo svake godine. Dakle, ujutru priko njiva u škulu pa kad podne odzvoni završi se nastava onda nas jedna mama prid škulom dočeka i idemo polako štrekom peške do Sombora u staru crkvu Svetog Trojstva na virnauk.

Naš učitelj Slobodan Čičovački, bio je lip, mlad čovik kada je došao u Nenadić, oženio se našom učiteljicom Katom Firanj i priuzeo jednu osminu đaka. Na kraju škulskog sata je uvik odredio ko će pozdraviti za razlaz a to je uvik bio dobar đak ko je toga dana zaslužio čast da pozdravi. Ja sam imala vrlo često tu čast i bila sam vrlo ponosna zbog toga. Pozdravljaljalo se: „Za domovinu s Titom!” a odgovaralo: „Napred!”. Mada se u to vrime nije smilo divaniti o virnauku i branilo se ići, ali mi smo, dica katolička, a bilo nas je velika većina, to među sobom znali i šapatom se dogovarali. Naš učitelj je to svakako znao ali je bio dobar i pošten čovik, pa se pravio da ne zna i nije nas nikada o tome pitao. Kada nas ispratio iz učionice i vidi da jedna od mama čeka, samo nam kaže da pijemo vode i pita imamo užinu u taški. Mame su, po dogовору, išle redom jedna sa

nama jer je put bio dalek a i u varoši da se nebi ko izgubio jer tada nisu salaška dica zdravo često išla u varoš, sve dok nisu krećali u više razrede, od petog, kasnije od četvrtog.

U početku smo prugom trčkali od šlipera do šlipera, a kada se malo umorimo onda polako jedno za drugim. Na leđi taška, sunce peče a mi umorni od škule i pešačenja, a i gladni. Uz put pojedemo ono kruva i pekmeza što smo poneli, a onda smo i žedni. Polagano stignemo u varoš pa kod bolnice, priko, stazom kroz kestenje, po ladu a onda dugački Bajski sokak pa prid Gradsku kuću u park. E tu je već bilo dobro. Osvežimo se na fontani koja je bila na sridini (današnji čelavi trg) pa sidnemo na klupu pod ona lipa zelena „okrugla” drva, i malo se odmorimo jer je virnauk počimao u dva sata. Posle virnauka opet polako prugom natrag. Moj komšija Andrija i ja išli smo dva puta sa ostalom dicom i natrag ali smo posle sami išli kroz varoš pa na drugu stranu pa na Čatalinski put, i putom polako kući. Bilo nam je tako draže i bolje neg da idemo sa ostalima do škule pa onda opet kroz njive priko, pogotovo ako je bilo blato ili su već usevi bili veliki pa su nam grebali noge. Ne znam šta je bilo gorje dal kroz visoke kuruze po rosi i blatu ili razorom kroz žito di je uvik bilo najviše korova, bodljive palamide i jagodnjaka. Zimi, kad je visok snig i ladnoća nismo išli na virnauk.

Tako smo, Andrija i ja putom dugačkim bez kraja, išli i divanili o svemu i svačem da nam brže prođe vrime, a onda bi umorni, gladni i žedni stigli kući. Tribalo je još i domaće zadatke naučiti, a kad god, bome, još i svinje do mraka čuvati. Nikada iz škule nismo falili osim u vrime oni dičiji bolesti kao što su: ospice ili zaušnjaci. Male prilade i kašljanje se nije računalo u bolest. Tada su nam majke kuvale čaja od zove ili prženog šećera a u slučaju da boli uvo, kapnule dve tri kapi čuvarkuće i sutra dan opet dobro.

Tako smo odrastali, družili se i signali i sve veće obaveze prihvaćali. Najlipše uspomene iz škulskih dana u škrinjice zatvarali, da bi ih se u starosti sve više sićali i o njima često divanili.

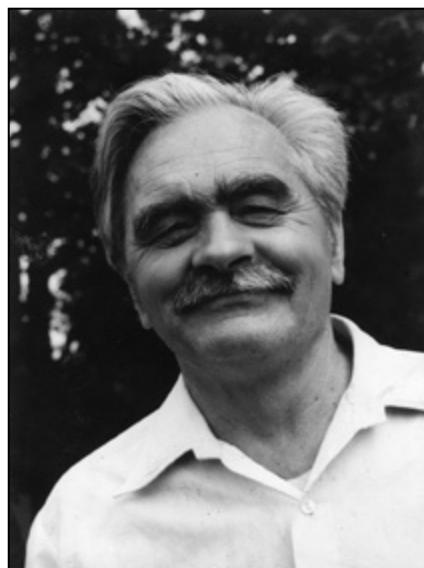
Katarina Firanj

Hvala Vam za svaku riječ, za svaki školski sat...

Najdulji učiteljski staž u Nenadiću imali su supružnici Katica Čičovački, rođena Firanj (od školske 1953./54. do 1976./77. godine) i Slobodan Čičovački (od 1956./57. do 1985./86.). Radili su i stanovali u školi zajedno sa svojom djecom Jelisavetom i Aleksandrom. Više od pola stoljeća njihovog plodnog odgojno-obrazovnog rada ostavilo je neizbrisiv trag u stjecanju znanja velikog broja generacija učenika, kao i na društveni i kulturni život svih stanovnika salaska Nenadić.

*Učiteljica Katica Čičovački
(1932. – 2009.)*

*Učitelj Slobodan Čičovački
(1931. – 2004.)*

Učiteljici Katici Čičovački u spomen

Draga naša Učiteljice, ovo je izvanredan i najtužniji školski sat.
Je li naš rastanak prema Planu i programu?

Nastavna jedinica: Sjećanja.

- Sjećanja na prvi susret s Vama;
- Sjećanja na prvo slovo A;
- Sjećanja na prvi školski sastavak „Moja učiteljica”;

- Sjećanja na prvo ljetovanje na moru, u Rogaču srpnja 1961. godine;
- Sjećanja na susrete, razgovore, zajedničke školske fotografije;
- Sjećanja na prvi planirani, a neostvaren susret učenika svih generacija škole u Nenadiću – 9. svibnja 2009. godine.

Hvala Vam za svaku riječ, za svaki školski sat i topli osmijeh koji će nas zauvijek grijati.

Sombor, 7. ožujka 2009.

Vaši učenici

Zapis i govor profesorice Marije Maširević na dan sprovoda na Velikom katoličkom groblju u Somboru

prof. Marija Maširević

ANEGDOTE O NENADIĆANIMA

Anegdota obično govori o jednoj zgodji iz života neke osobe, zgodji koja je malo poznata a vrijedna je da se pamti i prepričava, jer je neobična, smiješna i poučna. Za ispričanu zgodu se pretpostavlja da je istinita, tako da onaj koji o njoj priča nema razloga odveć „literarizirati“ pa je stoga prenosi u sasvim kratkoj priči.

Kroz opis jednog trena u čovjekovu životu ili događaju, mi sakupljamo deliće života našega naroda i našega vremena. Taj mali posao pravi jednu veliku sliku o nama i našim životima. Bljesak tog trenutka ostaje vječno živjeti ako se zapise.

Bunjevački Hrvati voljeli su se šaliti na svoj račun tako u našem Nenadiću ima puno šaljivih zgoda koje su se prepričavale i uveseljavale ljude. U anegdotama se koriste uobičajena imena mještana toga vremena da bi i njih sačuvali.

Dojadila mi riba

Nekada se na Badnji dan strožije postilo, tek se u novije vrime kod nas počela jisti riba. Teta Vita koja je skromno živila sa svojim dida Mijom jedared će se malo pofalit prid komšincama: „Tako mi je već dojadila ta riba, kako Božić ono riba.“

Dida Nikola

Nikola je bio siromašan živahan starac, a volio je kad god zavirit u tuđe kokošnjce. Tako on zađe u kokošnjac i uzme koji par živine, obično je to bilo prid pijaci dan. Kad bi domaćini ustali vide da im fali živine oma bi posumnjali ali nema dokaza. Kad krenu na pijac sretnu Nikolu već se vraća kući.

„Dida vi tako brzo iz varoši?“

„Ta bio sam na jutarnjoj misi pa eto idem kući.“

A oni šta će pogledaju na pijaci i vide kod preprodavaca svoju živinu.

Majkin tanjur

Komšinica Kata, već divočurak, volila je ići kod komšija, svaki dan je išla po nikoliko puta, ali užnu je ritko propuštala. Jednog dana baka Roza je spremala astal za jilo i nije joj stavila tanjur. Kata je oma opomenu: „Majko vi niste metili sebi tanjur.“

„Evo oma ču samo vi jite,“ rače baka i donese tanjur.

Čestiti momci

Nekada se moral cinio, važno je bilo da te prati dobar glas, naročito ako si za udaju ili ženidbu. Mladi su bili stalno pod budnim okom. Siromašnim divojkama i momcima to je bio lip miraz. Za gazdačkim momcima uvik je bilo nike povike: te išo je kod udovice, te voli vina više neg raditi, onaj voli crvenog keca, onom svirci i po danu sviraju... A Vranjo pošten pa vridan kući dođe čim padne mrak. Divane žene tako dok majka Rozi nije prikipilo pa podvikne: „A kaki će biti siroti momci neg pošteni? Za čega će lumpovati i kartati se!“

Lip momak

Antun je već bio zrio momak, lipota ga baš nije krasila ali imo je duha i stalno se trudio oko cura. Krenio je na bogosloviju ali nešto nije išlo pa je sve napušto i našo se na salašu. Bio je pomalo i pesnički nadaren a stalno je zbijo šale. Jednoga dana on se vrtio oko lipe cure Janje te joj poče divaniti:

„Oćeš Janjo da ti nađem momka, znam jednog vrlo je lip, zgodan, pametan, dosta je bogat,“

ona ga poče slušat, pa se malo i zainteresovala, te zapita:

„A koji je to momak?“

a on odgovori

„Ja sam taj !“

Stipina kuglana

Kuglana je bila omiljeno mesto omladine i mladi ljudi. I Stipo je rado odlazio na kuglanu. Kao friško oženjen spremi se on jedne nedelje pridveče: prisvuče radno odilo, naboksa papuče te tako spremjan krenu. Pridnjega izade mlada supruga pa zapita:

„Kuda ćeš ti Stipo?“

„Iđem se malo kuglat.“

„Ovdje je tvoja kuglana“, reč mlada i pokaza na spavaću sobu.

A Stipo šta će, vrati se natrag i spremi na spavanje.

Roditeljski sastanak

Karlo je u petak otišao u varoš da vidi cine na stočnoj pijaci pa malo da se nađe s ljudima, pod šatrom je bilo svakaki divana pa i oženama: „Kad žena ode na pijac nikad ne znaš s kim će se sresti a o mnogima se moglo čuti svašta, a i švalera ima svuda. Kad se žena dotira i ode od kuće ritko su to čista posla.”

I tako rič po rič čaša po čaša i dođe vrime triba krenit kući. Kad je stigao kući dočeka ga mlada supruga Ana dotirana, nasmijana, cipele naglancala, čeka muža da mu da užnu pa nek malo legne, a ona će u varoš čerki na roditeljski sastanak. Kad je Karlo nju vidoj i čuo udari mu krv u glavu.

„Nećeš ti nikud ići, kaki roditeljski sastanak, ko zna dičeš ti?” Ona se uvridi, ne može da se snađe.

„Moram ići valjda dite ima roditelje profesorica je zvala još prošle nedelje.” A on pobesni još više uze cipele i potopi ih u kabo sa vodom koja se tu nalazio.

„E, sad idи di oćeš.”

Kako da ne svratim, kad mi nusput

Gazda Tuna je bio dobar domaćin, ali pomalo i kicoš volio je popiti u društvu, pa se malo uz špricer i pokartat ili kuglat kad je za čega vrime. Tako se on jednog petka vraća iz varoši vozom, očo je posli podne nikim manjim poslom. Pa je na polak jedanajst uveče stigo na stanicu na Nenadić. Krenio je kući kad ono vidi on iz zadruge svitli sijalica sve vuče sebi.

„Mora biti da su svi tamo, tribo bi otić makar da ji vidim”, misli on u sebi.

Tako razmišljajući došao je do kuće, gleda kući gleda sijalicu, pa ipak produži do doma. Kad se pojavio u domu Mato oma vikne:

„Evo nam Tune! Otkud ti?”

„Iđem iz varoši! Pa došo da vas vidim, kako da ne svratim kad mi je nusput”.

Kad Ćira časti

Ćira je bilo narodno ime za veleposednika Falciona. Pored toga što je bio veleposednik on je bio i velik huncut. Volio je zbijati šalu sa svima. Tako je pozvao Stipana prid svoj podrum pa ga pita:
„Stipane jesи li doručkovo?”

Ovaj računa ima dobrog vina pa će malo probati te odgovara:
„Jesam gospodaru.”

„Šteta imam dobru rakiju,” odgovorio bi Ćiro.

Jednom se gazda Joso vraća iz varoši sa kolima pored njegovog imanja Ćiro ga zaustavi:

„Ajde da probaš moju rakiju!”

Joso je volio popiti a znao je da ovaj ima dobru rakiju te svrati. Ćiro mu nasu jednu veliku čašu koja je imala duplo dno, te u nju nije stalo više od 0,2 deci te mu reče:

„A sada brzo kući jer ćeš ga biti pijana.”

Ovaj krenu kola i poče gundati:

„Oca mu Švapskog baš je đubre.”

Iskren čovik

Gašo je bio poznat domaćin vridan duhovit i uvik rado viđen u društvu. Jedared tako, kad su malo više zasili u gostima domaćica pita:

„Možel Gašo još jedna čaša?”

„Može kako nebi mogla, kako da kažem da ne možem kad možem.”

Prosidba

U stara vrimena roditelji su dolazili proziti mladu. Tako jedared petkom banu prosci kod Andrije. Bać Andrija došo sa pijace malo kasnije pa je oma večero, žena je u vanglu počela prat sude kad evo prosaca.

„Faljen Isus i Marija, evo mi došli u prosidbu.”

„Uvik faljen bio, sidite saćemo mi,” i spreme oni pretelje za astal.

Tad će Andrija ženi: „Jago daj tu vanglu da operem noge.”

„Dićeš čovče u toj masnoj vodi od sudi prat noge?”

„Ta nije to tako masno od asafrcke je a voda je još mlaka.”

I tako on lipo opere noge pa onda pogleda i kaže:

„Mogo bi se ja i malo i umiti.”

Te se tako lipo uredi i side kod pretelja da divane.

Papuče

Petak je bio pijačni dan u Somboru, tada su žitelji salaša odlazili u varoš prodati svoje proizvode, i kupiti šta im triba iz dućana ili od zanatlija. Bać Stipan je rešio u proliće kupiti nove kožne papuče.

Cim je došo pod šatru oma je probio papuče koje su mu se svidile i počeo se pogadat, ali majstor slabo spušta cinu, silom je skinijo za nekoliko dinara al više ni makac. Stipan je imo malu nogu pa je uzeo najmanji broj. Kad je video da ne može jeftinije on pita trgovca:

„A pošto su one najveće?”

„Jednaka je cina.”

„Kako jednaka, pa tamo idě više matrijala.”

„Ti uzmi one, meni je svedno.”

„E kad je svedno, a ti meni daj najveće.”

I tako je naš bać Stipan kupio najveće papuče pa ajd kući.

Uvik budan

Bać Stipan je bio omanjeg rasta ali veoma živahan čovik. Bio je principijelan i energičan u raspravama. Jednom se u salašima dogodi krađa, lopovi su sa jednog salaša odneli šunke i slaninu. Ljudi su žalili domaćina jer je ostao bez hrane. Stipan se žustro umiša u razgovor:

„Krunu mu dragu, kaki je to domaćin kad mu lopovi uđu u špajz, a on ne čuje?”

„Ta valjda je čovik spavao, bila je noć,” reći će neko.

„To nije nikaki domaćin kad tako spava da ne ositi lopove”, opet će bać Stipan.

„Ta valjda i vi nekad spavate pa nečujete što se napolju događa.”

„Nikad ja uvik ositim ako neko dolazi i ako spavam.”

„Mora da i vi nekad tvrdo spavate pa i ne znate”, uporan je bio Pero,

„Pravi lopov svakog može naći na spavanju.”

„Mene ne može.” Bać Stipan nije popušto i tako se završila rasprava.

Bać Stipan je imao isprid kuće jednu mladu krušku koju je kako volio ponela je prvi rod, bilo je svega nikoliko komada za koštati. On ju je svaki dan negovao i obilazio. Pero je pored kuće prolazio svaki dan te ga je i ker poznavao. Jednoga dana posle rasprave gazda je legao u podne da malo odnori. Pero je prolazeći tuda iskoristio to i neprimetno obrao kruške. Posle odmora gazda je malo prošetao po avlijii i došao da obide krušku, kada je video da je obrana spopade ga strašan bes, nije mogao da se suzdrži uzeo je sekiru i odseko mlado stablo rekavši:

„Neću te ja negovati, a drugi da te bere.”

Dobar putnik

Volio je Andrija koju više popiti a novaca nije bilo baš puno. A kad popije onda ma krenu razne vragolije. Tako se on petkom malo duže zadržao u varoši, peške mu se nije išlo a za voz nije imo novaca, ali se on lipo dositio. Sidne u voz i ozbiljno gleda kroz prozor. Konduktor pregledajući karte dolazi do njega:

„Dokle putujete?”

„Do Riđice,” to je bila poslednja stanica.

„Kartu molim.”

„Nemam kartu.”

„Onda morate na prvoj stanici dole.”

„Neću, ja putujem do Riđice.”

Kada je voz stao na Nenadić stanici konduktor pozva kolegu te ga pošto je bio omanji čovek iznesoše iz voza.

Čuvar pruge Žarko na stanici ga pozdravi:

„Faljen Bog bać Andrija štaje to s vama?”

„Eto vidiš dobre putnike iznose iz voza, da ne silaze peške.”

„Ti ga poznaješ?” Zbunjeni upitaše konduktori kolegu.

„Kako ne! On je tu iz komšiluka!”

„Uh, ala nas je nasamario, što ga nismo odneli u Riđicu!”

Gazda Stipan

Stipan je bio domaćin koji je imao nikolilo jutara zemlje, kukuruzom je imao zasijano dva jutra ali je imao svoje sigurne nadničare. On je nadničare dobio uvik u dan koji je tio. Ključ je bila dobra šunka za ručak, pivčiji paprikaš i bili kruv za užnu, naravno i dobra dudovača, a gazdarica je zamisila gibanicu s makom. Jednog proličnog dana u vrime kopnje kukuruza nadničari su rekli svom gazdi Mati koji je imao trideset jutara kukuruza.

„Mi sutra moramo ići kod bać Stipana u nadnicu.”

Kada je to čula gazdarica besno je podviknila:

„Kaki bać Stipan! A ko će pojistiti ovaj kukuzni kruv, šest tepsija sam ispekla?!”

Pretelji

Opretelji se krojač iz varoši sa jednim Nenadićkim paorom. Dođe on na salaš obilazi imanje, ali sve to njega ne zanima. Ajde pogleda svinje pa kaže:

„Imate lipe velike svinje.”

A pretelj odgovori: „Ta manite ji sve nika đubrad, sve sami šnajderi, nemaju ni sto kila.”

Šnajderima su salašari zvali zakržljale svinje. Pretelj se samo nakašlje i produži dalje.

Pravi gazda

Dida Mato je bio već vrimešan starčić ali je još uvik volio popit koju više i malo se keriti. Njegova dica, svršeni ljudi, strepili su za gazdinstvo i nagovarali su didu da piše na njih skromno imanje. On je uvidio da je već vrime da se prida dicama, dogovorili su se i rešili kad će ići kod advokata. Ali u zadnji čas dida se pridomisli, te će njima:

„Neću, nema ništa od pisanja! Ta kaki mi je to čovik koji ne može prodati koje jutarce zamlje?”

Velika recesija

Velika Američka recesija 30. godina prošlog vika nije zaobišla ni Nenadić. Mato mlad čovik krenio je trbuвom za kruvom put Amerike. Obitelj je skupila novaca za put kupio je on karte za brod i krenio na rad u pečalbu. Kad je stigo u Ameriku posla nigdi, teško doć do rane, čovik nezna ni kud će ni šta će zlo na sve strane štrajkovi, bune nemiri...

Mato je malo razmislio pa sijo i napiso pismo:

„Dragi moji! Ako očete da me vidite živog, pošaljite novaca da se vratim kući. Jer ja odavde ne možem doć dok se more ne osuši.”

Kukuruz

Kada su se na salašima počele uvoditi agrotehničke mire u poljoprivredi, domaćini su u početku bili nepovirljivi i teško ih prihvaćali. Dobili su za svog savitnika niskog i mršavog mladog agronoma Mirka koji se svojski trudio da unapridi proizvodnju. Zalago se da uvede nove hibridne sorte simena, korišćenje veštaka zatim traktora i mehanizacije u obradi zamlje. Žiga je prihvatio novo sime i posijo za probu dva jutra, on se krećo dosta među ljudima, a i u bircuzu je bio više nego na njivi. Ujesen prid berbu Mirko će ga u upitati:

„Čika Žiga kaki su vam kukuruzi?”

A ovaj će spremno ko iz topa: „Bać Mirko – agronom, Bog je baš stari ali on još nije vidio ovake kukuruze!”

Mirko se samo nasmišio, dobio je lip odgovor, a Žigini kukuruzi kaki su taki su...

Dobra sorta

Žiga je prvi put posijo sortno sime kukuruza „Kanzas” s njim je bio tako zadovoljan da se moro u punom bircuzu pofalit:

„Ljudi moji što je to dobar kuruz to nikad nisam vidijo! Okrunim ja jedan košar klipova i dobijem uzvr košara zrna silom je stalo.”

Iznenadio se

Žiga je volio u bircuzu divanit o poslu. Jednom prilikom on se iznenađeno obrati ljudima koji su bili u bircuzu: „Evo sad idem sa njive gledo sam kukuruze ima dosta trave, sve nemogu da virujem – oni tamo priko pruge te sam mislio kopati a one do kanala te nisam ni mislio i zamislite potpuno su jednaki.”

Dobro je brašno

Uvik je problem sa prihvatanjem novi stvari, tako su i simena novih sorti žita bila teško prihvaćana. A kako i nebi kad je dobro domaće žito bilo veliko ko sridnji čovik a nova sorta Talijanke čoviku do kolina. Pravile su zadruge sastanke za seljake ubedivali ljude al je teško išlo, jeste da ona rodi više neg duplo ali ipak:

„Ko zna jel to brašno dobro, možda od njega nemože ni ispeć kruv?” zapito se Đeno.

„Jeste dobro je, moja žena je pekla kruv odnjeg”, posvidočio je Karla. „U peći je samun tako narasto da ga nismo mogli izvuć kroz vrata. Već smo ga sikli na komade i tako izvadili!”

Sirotica i krompir

Žiga je bio jako liporičan, sve je znao lipo ispričivat tako da znate kao da ste bili tamo, kao da gledate svojim očima. Na poslu nije uvik bio baš taki ali je zato sve to divanom nadoknadio. Jadnom se požalio u bircuzu kako je prošo na pijaci:

„Odem ja na pijac prodavat krompir. Kupuju ljudi, iđe nikako. Kad, jednom dođe nika sirotica pa onako tiho: ,Dajte mi jednu kilu krompira.’ ,Ženo Božija pa oću l ja tebi sić krompir za jednu kilu?! Evo ti jedan najmanji pa nek bude kila.’ Šta ćeš sa sirotinjom nema novaca a i ona bi jila...”

Mora biti polovica

Između pruge i puta bio je pašnjak na kom su meštani čuvali stoku i svinje. Jozip je često bio na livadi a pošto je bio komunikativan upoznao je mnogo ljudi koji su tuda prolazili. Neki službenici iz ciglane u Gakovu išli su iz Sombora biciklom na posao upoznali su Jozipa. U to vreme neko se dositio pa kupi polovica cigle na kubni metar što je bilo mnogo jeftinije, a moglo se upotrebiti, na taj način se počelo sa kupovinom cigle na salašima. Jedno jutro zaustavi Jozip upravnika ciglane i pita:

„Đuro imate li polovica cigle, kupio bi dva kubika?”

„Jozipe za tebe mora biti, ako nema nalupaćemo.”, našali se upravnik.

Učitelj teča

Žiga je bio uzoran domaćin i napridan seljak. Poslove je uvik na vreme obavljaо, i naravno imao dobre prinose. No ko i svaki čovik i on je imo svoj porok volio je kartu više neg ma šta. Kartaši su ga zvali Teča. Jednog lita Vranjo i Vinko su mu ovršili žito kombajnom, gazda zadovoljan oma ih pozove da plati oni kažu ima vrimena platiće kasnije, iđu oni dalje radit.

„A ne, reče on, ja sam stari možem umrit pa ko zna očel vam neko platiti a tako ste mi lipo uradili, ajte vi na pivo i da ja vam oma platim”. Kombajneri šta će teško žabu natirat u vodu sili u ladovinu uzeli pivo pa će onako šeretski:

„Jel Tečo kad je smrt tako blizu, očete li vi nas naučiti malo oni trikova iz karata da se to ne zaboravi.”

Žiga je odma živnuo nasmije se i kaže: „O, pa da, kako vas ne bi naučio! Samo vi ponesite novaca pa dođite svašta ču ja vas naučiti.”

Dida i unuci

Dobio je dida Alojzija četvrtounuče, častijo je prijatelje i nije krio zadovoljstvo, voli dida svojuunučad. U divanu zapita ga Aranka:

„Dida jel ti je drago sigrat se sa unučićima?”

„Kako da nije, evo da ti lipo kažem sve po redu.”

„Kad sam s jednim unučetom to je prava radost, kad sam sa dvoje onda nikako nemožem da ji zadovoljim, kad su troje onda bi nikog tuko – neznam ni ja. A kako će biti sa četvoro sam Bog dragi zna.”

Red

U opuštenoj atmosferi u salašarskom bircuzu ljudi su uz piće razgovarali o svemu, pa su se tako sitili svog kolege Pere koji je nedavno umro.

„Šta možemo, ko se rodi taj mora i umrit,” reče pomirljivo Stipan.

„Tako je”, složi se Joso, „ali je najvažnije da iđe po redu, to je dobro i za obitelj i za pokojnika.” Svi su se složili da je tako najbolje.

Jedino Tuno koji je bio i najstariji među njima zaključi: „Lipo je kad iđe po redu, ali nije lipo biti prvi na redu.”

Poseta bolesniku

Pero je sa svojom ženom Stanom kosio žito u Karakoriji, kada iznenada naiđe litnji pljusak te on onako oznojen i pokisne. Oma je on od gore obuko rekliju ali košulja je bila mokra i on se teško razboli. Čuvši to Jozip njegov komšija i dobar kolega uzme jednu litnju jabuku i dođe da ga vidi:

„Pero, kako si?”

„Au... ništa ne valja bolestan sam zdravo.”

„Bogam Pero ti zdravo rđavo izgledaš, ti nešeš dočekat Božić.”

Pero je smo spušto glavu i začutio.

Veliki medved

Mato se u kafani falio kako je na vašaru video velikog medveda:

„To je najveći medved što sam do sada video, velik je eto tako ko... ko moj baćo.”

A baćo će:

„Ta valda je ko ti, ti si veći.”

Đuka poludio

Vranjo je služio kod Đuke na salašu, na poslu nije bio baš pažljiv, više je volio sigrat se i dangubit nego radit. Jednon je pušto josag u kukuruz te su napravili veliku štetu dok ih on nije istiro. Kad je to video gazda oma ga je istuko i otiro sa salaša.

Vranjo iđe kući i misli kako da se osveti gazdi i brzo se dositi:
„Bać Pero jeste čuli šte ima novo?”

„Nisam, šta ima?”

„Gazda Đuka poludio!”

„Kako malo pre sam ga video, pa šta radi?”

„Tuče se!”

„Pa koga tuče?”

„Mene.”

„Pa onda i nije tako lud”, reče Pero i nastavi put.

Na proštenju

Proštenje u Nenadiću je prilika kada domaćin okupi goste, pa ujedno malo da se pokaže prid salašarima kaku ko ima rodbinu i goste. Gazda Pajo je na proštenje pozvo svećenika koji je držo misu, okupio je rodbinu, a te godine je gost na proštenju prvi put bio i novi zet Joso. Mlad, lip, liporičan ima državni poso, sve zna šta se u varoši dešava, lipo je s njim divanit. Starac ga ponosno metne do svećenika da malo divane i upoznadu se. Prošla je užna u veseloj atmosferi, gosti veseli, vino dobro, divanu nikad kraja, pa tako sve do pridveče. Tada će domaćin:

„Župniče dragi gosti! Vrime je večeri davno je bilo podne!”

Gosti su se složili.

„Ali”, opet će domaćin, „al kako se može večerat na vino!
Ajdemo mi prisić sa rakijom pre jila.”

„Može domaćine nek nam je nazdravlje”, reče župnik.

I tako svećenik i zet prisiku jednu pa još koji put divani se tu i smije jedared se Josi smrači prid očima pa kaže.

„Au gospodine! Neka đavo nosi i vas i vaše prisicanje!”

Popo i domaćin su se pogledali malo nakašljali pa nastavili divan. A Joso je izašao napolje malo da se proluftira.

Dobro da niko nije video

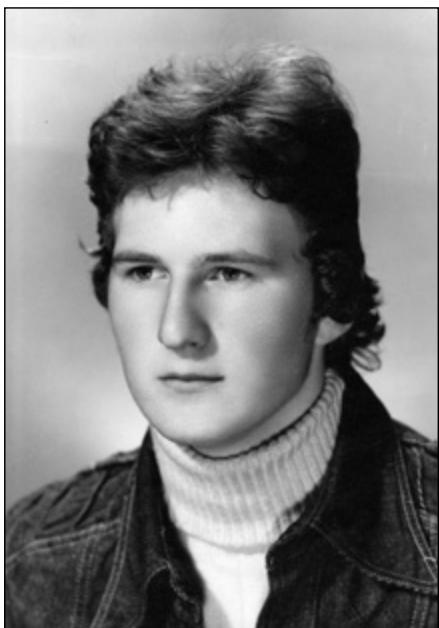
Gazda Joso bio već u godinama, volio je siditi u ladu pod dudom i pijuckajući vino gledati ko prolazi. A volio je i zbijati šale sa prolaznicima. Jednom prilikom Đeno je upregao ome sa kobilom pa će ga učiti da pride priko čuprije. Ome se uplaši dasaka na čupriji te gurne kobilu i kola te svi padaju u kanal. Đeno besan psuje grdi, a Joso će kroz smeh:

„Dobro je da niko nije video.“

Đeno još bešnji poviće: „Dosta je kad si ti video!“

Joso se tek onda poče grohotom smijati.

Alojzije A. Firanj

Šima Karas
Maturant Gimnazije, svibanj 1976. godine

ŠIMA K. KARAS

1. 1. 1958. – 19. 10. 1981.

Milovo sam garave i plave
Dosta cura za života svog
Al, ko tebe još nijednu tako
Curo draga, iz sokaka mog.

Zbog tebe sam tarabe preskako
Po baštenski skriva se kuti
I kad jasmin i kad dunja miri
I kad lišće opada i žuti.

*stihovi pjesme „Milovo sam“
pjesnik Ivan Kozarac*

LITERARNI KUTAK

Bili salaš

Još se salaš bili
Čukundidin živi.
Na šupi je biber crip
još ondašnje gradnje tip.

I drvena ograda
što vrimenom propada.
Velik kesten goste dočekuje
baš kako i dida očekuje.

Na pendžeru kujne para miri,
Gibanice majkine miris širi.
Bio bi to stari salaš,
da nije nas mladih danas.

Po avliji prašina se diže,
trči braco, sestricu stiže.
Na svaki pet koraka,
stoji igračka svakojaka.

Svatovi

Nit je bilo, nit će ikad biti
Lipše slike ni milije dike.
Ko kad mama, boćo žene sina
I naprave svatove velike.

Bili salaš na suncu se sija
Bagrem grane od miline svija.
Po avliji sve se miris širi
Od mladog vina i od ruzmarina.
Kasom stižu konji nalickani
Fijakeri sjaje naglancani,
Au njima podvikuju sele
Žene brata, zdravo su vesele.

Uvik cika uvik graja,
nikad mira nikad kraja.
Tek kad dica usniju,
čujem žablju vragoliju.

Ujutro me ptica budi,
ustaj snajo vridna budi.
Pas zalaje kako neće,
kad u njivi žagor kreće.

Sve moderno i na dugme,
od kad mi stavismo burme.
Ja uživam u salašu,
dok ne dignem dicu našu.

A onda ču samo gledit,
ak mi salaš ružan bude,
nesmim se ni jedit.

Nataša M. Firanj

Dida stari šešir nakrivio
Pa uživa što tambura svira
Pocupkuje cila familija
U velikom kolu kao avlija.

Đuvegiji srce uzdrhtalo
Pod prslukom, stegnuto još malo
Ispuniće skoro svoju želju
Nani, baći kad dovede snaju.

Nadlitaće golubovi bili
Iznad krova staroga salaša
U sićanju nikad umrit neće
Ni salaši a ni pisma naša.

Katarina Firanj

Didina soba

Bio je salaš mali
Debelog trščanog krova.
U sridini kujna, otvorenog ognjišta
A livo i desno po jedna soba.

Desno je bila – čista soba
Tako su je oduvik zvali
A livo velika stajaća-
U njoj zajedno stari i mladi.

U čistoj sobi siromaškoj
Bili su kreveti puni perja,
U ormariću stakleni sudi
I jedan il dva šifonera.

Tu se čuvala i zimnica,
Obuća i odića svečana,
U njoj su spavali samo gosti
Za vrime zimski prelanja.

Al pravu toplinu još osićam
Kad se velike sobe sitim
Pa oko srca mi milina
I sve po redu jasno vidim:

Na čelu, između mali pendžera
Visi velika sveta prilika
Na drugom zidu, iznad kreveta
Još puno mali i veći slika.

Priki pendžer na drugoj strani
Ana njemu u kutiji igle i konci,
Pa didin češalj i ogledalo
Pribor za brijanje i duvana malo.

Veliki šublot sa fijokama
A sve se znalo čija je koja
U svakoj bilo poredano:
Sve uštirkano i opeglano.

A na šublotu, na šlingu bilom
Veliki veker sate broji
U košaru od bilog pruća
Krv pod peškirom, pokriven stoji.

Tu je i fićok rakije
Kukurzovnom začepljena
A u criprenom bokalu voda
Okruglim šlingom pokrivena.

Onda šifonjer s fijokama dole
U njemu didino i majkino ruvo,
A gore jabuke i gunje poredane
Miriše i zlati im lišće suvo.

Još taj steri didin krevet
Pokriven čaršapom, na kocke velike,
A namistit sam do polovine
Da može u podne da se prilegne.

Na srid sobe astal veliki
Š naslonom klupe sa obe strane,
Cupica sa cvičom na sridini
A čaršap šlingani na grane.

Drugi je krevet majkin bio
I dite je jedno s njom spavalova,
A onda daske, sve do banka
Di se u zimu lipo grijalo.

Na daščicama, na slamici
Prvo suknena ponjava tkana,
A ozgo velika opaklja
S kožom u boji, išaranja.

Na kraju u čošku, paorska peć,
A na vrpećku kruv se susi,
Na jednom čošku lampa i šibica
Na drugom pegla tučena.

Do banka klupica oko peći
Kad bi samo kazati znala:
Koliko je kudeljnog konca
Mamina ruka tu isprela?

Koliko se čarapa izštrikalo,
Peškira i čaršapa našlingalo?
Koliko prelaša vinom napilo,
Koliko pisama ispivalo?

Koliko se promrzli nogu ugrijalo?
Koliko kolvki u noći njihalo?
Koliko molitvi šaputalo,
I koliko suza u krilo isplakalo?

I zamišljam didu, u sobi sidi,
Obrazi rumeni, brkovi bili,
Otrese pepo, nakašlje se
I ko da priču početi želi.

Katarina Firanj

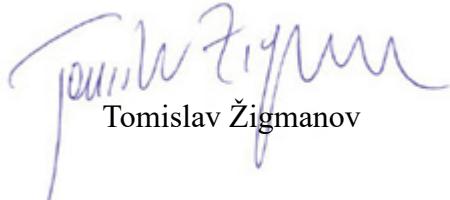
Mjesna monografija vrijedna pažnje

Moj Nenadić monografska je publikacija koja višestранo i iz pera šesnaest autora tematizira jedno salaško naselje kraj Sombora – Nenadić, salaško naselje u kojem od samoga nastanka žive bunjevački Hrvati. U nakladničkoj praksi Hrvata u Vojvodini vrlo su rijetka djela koja smjeraju na cjelovite prikaze mjesta, njihove povijesti, života ljudi u njemu, tradicijskim elementima kulture, graditeljstvu, društvenoga i političkog života, prosvjete i kulturnog rada... naselja koja pripadaju toponimiji Hrvata u Vojvodini, što zacijelo Nenadić jest. U tom smislu može se reći da je pothvat nakladnika „Hrvatskog kulturno-umjetničkog društva Vladimir Nazor“ iz Sombora i više nego vrijedan.

Građa u monografiji *Moj Nenadić* podijeljena je u četiri veće cjeline. U knjizi je najprije riječ o povijesti Nenadića – u ovom dijelu objavljeno je 10 radnji, od kojih vjerojatno najviše pozornosti privlače povijesne studije dr. sc. Maria Bare „Od dinarskog krša do Podunavlja – preci današnjih Hrvata u Nenadiću“ te „Nenadić: prostor, ljudi, identitet“ u kojima se ne samo pouzdano govori o migracijama i povijesti ovog mjesta, nego se donosi i cijeli niz novih povijesnih podataka. Naravno, i druge zastupljene radnje u ovom dijelu su interesantne, jer govore o do sada nepoznatim segmentima društvenoga života Nenadića – gospodarskom razvoju ovog naselja, poljoprivredi, stanovanju, odijevanju, stanovništvu te o rijeci Mostongi, koja protjeće kroz atar Nenadića. Posebni kuriozitet priloga o navedenim aspektima povijesti i društvenoga života jest u činjenici da su svi autori podrijetlom iz Nenadića, čime je vjerdostojnost napisanoga, čini se, najbolje posvjedočena.

U drugom dijelu knjige, čiji su autori također mještani Nenadića, zastupljeni su radovi o povijesti školstva, zatim političkog organiziranja i vjerskog života, uz naglasak na blagdane i običaje koji se osobito slave na Nenadiću, a posebni je tekst posvećen i obilježavanju stote obljetnice Karmela u Somboru. Treći dio ove monografije donosi radnje o kulturnom i zabavnom životu u Nenadiću, zatim o glazbenom životu, uz podatke o mjesnim orkestrima i sviračima, slobodno vrijeme je prikazano kroz kartanje, a spor kroz povijest nogometa, kuglanja i trkačih konja. Na koncu ovoga dijela objavljeni su i prilozi o jedinoj „rakijdžinci“ na Nenadiću, zatim o lovcima i fazaneriji te o azilu za pse iz najnovijeg doba.

Posljednji, četvrti dio, naslovljen „Sjećanja na život kroz godinu“ govori o svakodnevnom životu na nenadićkim salašima tijekom godine, o uspomenama na nj – od djetinjstva, preko dogadaja vezanih uz godišnja doba, o školskim danima, priopijedanja o zgodama zabilježenim u anegdotama te nekoliko pjesama tematskih vezane uz Nenadić mjesnih autora. Još je važno istaknuti da je knjiga bogato ilustrirana brojnim fotografijama, čime ova monografija dobiva na većoj vrijednosti pouzdanoga dokumentiranog štiva. Također treba napomenuti kako se i o svim zastupljenim autorima donose kratki životopisi, što držim također korisnim dijelom sadržaja ove vrijedne monografije.

Tomislav Žigmanov

Iznovjavanje neponovljivosti

„Godina 2018. proglašena je Europskom godinom kulturne baštine. Među posebnim je ciljevima istaknuto ne samo istraživati baštinu nego ju i razumjeti i štititi i slaviti. Slaviti možemo samo ono do čega nam je stalo, prema čemu imamo poseban emotivan odnos i što za nas ima trajnu vrijednost . To je ključ za prebogatu šokačku i bunjevačku baštinu, koje povezuje hrvatske etničke skupine u različitim državnim granicama i čini važan dio europske kulturne raznolikosti“ (prof.dr.sc.Ružica Pšihistal) Međunarodni znanstveno-stručni skup Urbani Šokci u Osijeku 5.svibnja 2018.)

Knjiga MOJ NENADIĆ napisana je srecem i snagom duha njezinih autora.Njima u čast i pišem i ovaj panegirik, a ne samo recenziju. Ova knjiga ima posebno nacionalno i društveno značenje jer svjedoči o subetničkoj skupini Bunjevaca Hrvata koja je stoljećima sačuvala svoju nacionalnu svijest. Svoju povijest, svoje emocije žitelji Nenadića pokazali su zapisanim dokumentima i sjećanjima iz života svojih predaka od dolaska na današnje tlo ispričavši tako zapravo i svoj životni put. Stoljetno životno ponavljanje u različitim povjesnim, društveno-ekonomskim prilikama štitili su i štite svoju hrvatsko/bunjevačku baštinsku kulturu od zaborava. Iz svakog tekstuialno opisanog „redka“ očitava se emotivan odnos prema svojoj baštinskoj prošlosti koje se sjećaju, prepričavaju, zapisuju i slave poznatim običajima koji su duboko ukorijenjeni u bunjevačku dušu. Upravo salašari Nenadića pokazali su svojim razmišljanjem i pisanjem o svojem porijeklu i svom životu ne znajući što „misli Europa“ ali znajući sebe, svoja osjećanja i život svojih predaka, njihovog rada i svojih običaja. Naslijedujemo osim prezimena, nacionalnosti i vjere i način življenja, stanovanja, rada, jela koje spravljamo, odjeće koju su naši preci i sami svojom rukom nekada radili, običajima, način na koji slavimo Boga, naše obrazovanje, i sve ono napisano što nas je oblikovalo da postanemo što jesmo. Kada se iščitava o salašarima Nenadića, uglavnom se govori o Hrvatima Bunjevcima ili kako to kaže Aranjoš Vinko u „Sjećajima iz djetinjstva: U salašima Nenadića su uglavnom živili Bunjevcii, katolici i pisali smo se Hrvatima, a tako smo s odrastanjem i osićali.“ (str.452.). Zaljubljenici smo u ono naše hrvatsko, što je u nama i s nama. Nisam Bunjevka, nego ponosna šokačkim porijeklom više od tristo godina i zadivljena kazivanjem i pokazivanjem svega što volimo i nosimo u sebi i Bunjevcii i Šokci.

Sesnaest autora iz Nenadića, ujedno i članova HKUD „V.Nazor“ Sombor (ur. Alojzije A.Firanj, predsjednik Mato Matarić i dr.) potpisuju sadržaje knjige MOJ NENADIĆ koju izdaju povodom osamdesete obljetnice rada i djelovanja Društva jer kako navode želete svojim pokoljenjima ostaviti ono „ neizbrisivo, zapamćeno što nosimo u sebi.“ Upravo iz Nenadića su i osnivači ovog Hrvatskog-kulturno-umjetničkog društva 1936.godine, a to su: predsjednik Antun Matarić, Šima Karas, Stipan Lukić, Stipan Matarić. „Nenadićani su ponosno svjedočili svoj nacionalni identitet u različitim vremenima i političkim sustavima i oduvijek su prednjaciili u očuvanju kulture i tradicije svoga naroda. Tomu i danas svjedoči sastav aktivnog članstva HKUD „Vladimir Nazor“ koje znatnim dijelom čine upravo Nenadićani. U Nenadiću su rođeni, ili su imali posjede te su životom vezani za Nenadić: Antun Matarić

stariji (1899. - 1984.), Antun Matarić mladi (1921. - 1996.), Mata Matarić (r. 1947.), Šima Raič (r. 1947.), Alojzije Firanj (r. 1952.) i drugi.“ (M.Bara,str. 43)

Moj Nenadić je knjiga zajedništva, timskog rada šesnaest autora, članova HKUD „V.Nazor“ Sombor. Vrijedan je to doprinos spoznaji o Bunjevcima/Hrvatima koji stoljećima čuvaju svoje dostojanstvo. Nakladnik ove knjige HKUD „V.Nazor“ Sombor odlučio se za “tim ljudi koji može odgovoriti na brojna pitanja postavljena o Nenadiću, o njegovoj prošlosti i sadašnjosti.“ Tako je u impresumu i zapisano svih šesnaest autora i urednik knjige je Alojzije A. Firanj. Knjiga ima 508 stranica i obiluje slikovnim materijalima koji joj daju vjerodostojnost napisanog.

Urednik Alojzije A.Firanj navodi pet cjelina ove monografije koje imaju logičan sljed življenja Bunjevaca u Nenadiću. : Nenadić kroz povijest ; Obrazovni, politički i vjerski život; Društveno-kulturni život; Sjećanja na život kroz godinu; O autorima ove knjige.

Nenadić kroz povijest

Prvi naslovi povjesne teme nose nazine : Od dinarskog krša do Podunavlja preci današnjih Hrvata u Nenadiću;Prostor, ljudi, identitet.(piše doc. dr.sc.Mario Bara). Žnanstveno povjesničarski obrađeni sadržaji. Opisana je migracijska prošlost Hrvata, prije svega Bunjevaca,navodeći i podatak da je Još u 18.st. zapisano je da je Nenadić pustara dosta dana za 50 seljačkih gospodarstava. No osim stočarstvom doseljeni se bave i poljodjelstvom, jer „,Zemlja je postala središnja gospodarska vrijednost. Stanovnici se od vremena naseljavanja na pustare i danas još uvijek najviše bave poljodjelstvom, a zbog rubnosti i izdvojenosti Nenadića u odnosu na Sombor naselje je sačuvalo dosta od tradicije te strukturu stanovništva pa se i danas prepoznaje kao bunjevačko“. (Bara ,str.27) Druga tema kao što naslov i govori piše o identitetu Bunjevaca. Podaci govore i o nekadašnjim članovima „Bunjevačkog kola“ i osnivanje 1936. HKD Miroljuba “ ali i otvorenim priznavanjem hrvatstva Bunjevaca. (str.45). Autor piše sveobuhvatno o zadanim temama, koristeći znanstveno stručne instrumentarije, te relevantnu povjesnu, lingvističku, etnografsku literaturu, koju u cijelosti i evidentira.

Od pustare do ekonomije (Klara Šolaja Karas,dipl.oec.) navodi: Nenadićani nisu sijepo trčali za novinama.Čuvali su svoju zemlju i imovinu, svoje ime i običaje... svoje odnose, davno uvedeni na temelju životnog iskustva i tako sve do sr.20.st.. Naši preci donijeli su u sebi živu vjeru i prema njoj oblikovali mentalitet i opće ponašanje svojih potomaka. I danas se kroz čitavu godinu živi po vjerskom kalendaru, a svaki posao ili putovanje počinje „Bože pomozi“(str.53) Vremena su se mijenjala, načini proizvodnje, sredstva za rad, potrebe ljudi :izgradnja pruge još 1895., ceste 1958, uvođene struje 1960.god. te telefoni, kasnije i plin i na kraju 2012. biciklističke staze. (str.57).

Pavle (Gašparov) Matarić svojim kazivanjem o Poljoprivrednoj proizvodnji na salašima upotpunjue sliku novog salašarskog života i navodi tablične prikaze proizvodnje i nazine novih sorti pšenice, ječma, kukuruza, suncokreta i priznanja Nenadićanima za njihove povećane poljoprivredne prinose. No ne zaboravlja i najznačajnije priznanje Nenadiću. Naime Ministarstvo poljoprivrede Jugoslavije ugostilo je, početkom sedamdesetih godina

20. stoljeća, svoje kolege iz Japana. Između ostalih mjesta u Vojvodini, posjetili su u Nenadiću salaš Antuna Matarića -Tunče koji je bio priznati rekorder u proizvodnji žita, kukuruza i uzgoju stoke, na saveznoj razini. Goste iz Japana dočekao je na salašu divan dan kasnog ljeta i bogata trpeza, koju je priredila domaćica Kata.“ I danas pamtim oduševljenje gostiju onim što su na salašu vidjeli i doživjeli, širokim prostranstvom oko salaša, uređenim njivama, bogatim zelenilom, zrelim voćem koje su sami brali po avlji i odmah probali, gostoprivstvom... Prema sjećanju Terezija, kćeri Antuna Matarića, u znak sjećanja domaćinu su poklonili nakit s japanskim biserima (privjesak za lančić i šnalu za kravatu od bijelog zlata) (str.69)

No nije Pavle (Gašparov) Matarić pisao samo o poljoprivredi nego i o Sportu: nogometu i kuglanju (399-404), te dogodovštinama mlađih na Mostangu- Rijeka koja je nestala.(str.257).

Tradicijska baština i etnokulturni identitet podun. Hrvata Bunjevaca izražen je i u sadržaju Kuće, gospodarstvo „gradnja (77-99)“ autora dipl. arh. Josipa Parčetića koji svoje znanje i umijeće prenosi „salašarima.“ Salaši su građeni blizu njive, a autor je sačinio nacrte i legende slike makro lokacije salaša, (slika oko 1960.g.) od stambenog objekta pod br.1 do broja 41 kamare neovršenog žita.Zatim piše i analize salaša po duljini istok- zapad i gonak okrenut na južnu stranu i dr. te prikaz tehničkih karakteristika salaša s pripadajućim gospodarskim objektima. Sigurno poučno za one koji će poželjeti izgraditi novi salaš i sve njegove prateće objekte. Njegova sintagma „salašar-zaštitnik životnog okoliša“ najbolje govori o očuvanju prirode i okoliša koje naši ljudi znaju poštivati.

Logičnim sljedom navedeno je Stanovanje, prehrana, voda, bolesti (str.101-110) iz pera prim. dr. Terezije A.Matarić .Priložene slike svoga salaša, bunar s đermom sada je kako kaže „nostalgična slika“, kao i pad nataliteta kojeg spominje. I kada dr.Terezija Matarić stručno kao liječnik objašnjava vrijednosti i prednosti postojanja salaša, salašarske hrane i vode iz bunara o kojem itekako moramo brinuti, piše „najvažnije je da salaši postoje, da se održe u životu da mlađi naraštaji čuvaju njihovu ljepotu, pa neka ih prilagode sebi i vremenu.Najtužniji prizor za mene su salaši koji se ruše i zarastaju u korov, napušteni...“

Kultura odijevanja (111-129) napisale su Marija Maširević, prof. i Klara Šolaja Karas, dipl.oec. Baštinjena narodna nošnja i svečana ruva (slika sedam ruva) opravdavaju svoje postojanje i vrjednuju se prikazivanjem u određenim prigodama kao što su crkvene svečanosti, prela, dužionice. Na mladima je da ih ponosno odjenu i nose te na taj način čuvaju tradiciju. Fotografije najbolje pokazuju kako su se odijevale djevojke i žene Nenadića.

Kuće i pučanstvo(str.130) popis svih prezimena u Nenadiću, piše urednik Alojzije A.Firanj navodeći da su najbrojnija prezmena: Firanj, Fratrić, Jozić, Komušanac .

Slike, popis, rodoslov (str.133-253) napisao i priredio Alojzije A.Firanj. Prema navedenim podacima Nenadić je udaljen 5 km od Sombora, duljina naselja je 3.3 km i to kuće su u tri reda: kuće pokraj želj. pruge, pokraj ceste i pokraj kanala Mostonga. Ukupno 141 kuća i vikendica od toga nenastanjeno 36. Uz fotografije svih salaša u Nenadiću i njihovih kućnih brojeva, napisan je i popis svih domaćina i svih ukućana Nenadića. Ideja, način obrade podataka

napravljen i profesionalno i hvale-vrijedno. Mislim da bi se i drugi salašari Vojvodine radovali kada bi svi njihovi salaši bili na ovaj način evidentirani.

Obrazovni, politički i vjerski život

Škole u Nenadiću i školovanje mještana .(259-292). Napisala Marija Maširević,prof. Za ovu temu korištena je obilna arhivska građa, literatura i fotografije. Na kraju teksta je i popis deset Nenadićana, učenika ove škole koji su završili višu ili visoku školu. U Somboru se spominje Narodna škola još 1699. godine, no u samom Nenadiću je obrazovanje započelo 1861. godine u Bunjevačkoj školi koju je pohađalo 25. djece, „u škuli na Jozićevoj zemlji“. Prvi učitelj bio je Alojzije Vidaković. Sadašnja školska zgrada datira iz 1928. godine na poklonjenoj zemlji veleposjednika Karla Loga. Škola je imala i Knjižnicu i čitaonicu osnovanu 1930. Od 1959. Uprava salaških škola obuhvaća sedamnaest salaških škola. Od 1977/78. godine je jednosmjenski rad s jednim učiteljem. Naročito spominjana učiteljica Katica Firanj Čičovački koja je aktivno sudjelovala u životu Nenadića cijeli svoj radni vijek zajedno sa suprugom Slobodanom Čičovački. Održavanje nastave u Nenadiću završava 31.kolovoza 1998.godine. Tada završava u Nenadiću i rad učiteljica Ane Knežević. 1.rujna 1998/99. upisalo je u školu „Bratstvo jedinstvo“ Sombor iz Nenadića od 1. Razr. do 4.razr. 21 učenik.

Politički život , piše ing. Mato Matarić (293-295 str.) Obuhvaćen je period od 1926. god. i vremena Bunjevačko-šokačke stranke koja 1926. prelazi u HSS, a na čelu je Antun Matarić. Godina 1926. obilježena je i dolaskom prvaka HSS-a u Sombor: Stjepana i Pavla Radića, Stjepana Basaričeka, Ivan Pernar, i dr., koji su prespavali kod Roze i Šime Karas. Upravo promijene u politici izazvale su osnivanje HKD Miroljuba. Nenadić i HKD Miroljub će privući veliki dio nekadašnjih članova „Bunjevačkog kola.“ Za predsjednika društva izabran je Antun Matarić istaknuti kulturni i politički djelatnik Hrvata Nenadića i Sombora. (45 str. Bara) Drugi svj. rat, vojnici Crvene armije smješteni i u Nenadiću. Nakon Oslobođenja 8.07.1945. Šima Karas postaje član NOO-a, a Antun Tunča Matarić i Antun Firanj uključeni u rad SSRN. Član Veća Grada bio je Šima Raič. Sada je naš predstavnik u Savjetu mladi zemljoradnik Ivan Jozić ističe M. Matarić (str.296) Uvođenjem višestranačja organizira se i DSHV, podružnica Sombor, koju vode Antun Tuna Matarić, predsjednik, te članovi Šima Raič, Maja Matarić i Stipan Pekanović. Kao kandidat za NR Srbiju bio je i Mato Matarić. Nakon toga kao kandidat DSHV na listi Demokratske stranke 2008. godine ulazi u Skupštinu Sombora, a 2009. vijećnik u Vijeću Grada.; 2012. ponovo izabran u APV na listi DSHV-a u koaliciji DS-a. Kao manjinski zastupnik zastupao interes Hrvata iz Sombora i prigradskih naselja. Kako navodi vlada nezainteresiranost za polit.život jer se ne rješavaju strateški problemi kao što je vodovodna mreža , vrtić, društveni dom.

Vjerski život (301-327) napisao Alojzije A.Firanj. Žitelji Nenadića, većinom Hrvati oduvijek su bili dobri vjernici , vrijedni paori i miroljubivi susjedi. Živjeli su uvijek po crkvenom kalendaru, a crkva je uvijek bila sa svojim narodom u dobru i zlu. Običaji i pučke vrednote vezane za različite vjerske svetkovine redovito su se održavale i zato kažemo da je to „živa baština“

koja se održava i slavi iz iz godine u godinu. U Nenadiću 1929.sazidana je i posvećena kapela Ime Marijino (12.09), no Nenadićani odlaze i u crkvu Presvetog trojstva u Somboru a kod Karmelićana su odlazili na čašćenje Karmelske gospe.

Proslava 100-te obljetnice Karmelskog samostana u Somboru 2005. godine (329-369) napisala je oec. Maja Matarić. Već je 13. i 14.07.2004. godine održan Međunarodni znanstveni skup u Somboru Hrvatskom domu povodom 100-obljetnice Karmela (Sombor 1904.- 2004.). Svi nazočni ovog Međunarodnog znanstvenog skupa ručali su na salašu Maje i Mate Matarića. Velika svečanost Provincije Karmela Sombora održana je 16.srpnja 2005. godine. Za sve uzvanika tada je bio ručak na salašu Maje i Mate Matarića u nazоčnosti oko 450 gostiju. „Naši eminentni gosti bili su ugodno iznenadeni ljepotom krajobraza bačkih salaša, gostoprimstvom, bogatim ponudama jela, pića i slastica te izvedbom glazbenih sadržaja naših domaćih tamburaša“ (str. 366). O. Mato Miloš, dalje kaže „Sombor do sada nije imao ovako veličanstvenu proslavu s toliko crkvenih velikodostojnika, veleposlanika država i drugih stranaca i domaćih gostiju.“ (366) Priložene fotografije i svi opisi najbolje svjedoče o privrženosti vjerskoj tradiciji naših domaćina Maje i Mate Matarića, njihovih obitelji ali i svih Nenadićana koji su se uključili u ovo slavlje.Zahvale domaćinima svjedoče o uspješnom ugošćavanju domaćina Maje i Mate Matarić. U blagoslovu pape Benedikta XVI našli su se i Nenadićani.Dokument potpisao Angelo Kardinal i Sodano, državni tajnik, Iz Vatikana, 22.lipnja 2005.(str.369)

Društveno-kulturni život

Kulturno- zabavni život (371-384) Šima Raič. Do Drug.svj.rata bio je organiziran na salašima . Spominju se druženja i igranke u kući veleposjednika Šime i Pere Jozić.Tridesetih godina veleposjednik Karlo Logo formira grupu „Mali svirači.“ Od 1954. Godine u Domu kulture u jesen i zimu organiziraju se igranke.Zimi pred Pepelnici igranke su u Hrvatskom domu Sombora. Spominje se aktivnost učiteljice Katice Firanj Čičovački i njezine dramske grupe s izvođenjem Zlobe, Polivači(1966). Uvođenjem struje u Dom 24.12.1960. poboljšan je ugodaj druženja.Slavilo se i organiziralo za Proštenje Nenadića (12.09.) , Dužioniku, koja je crkveno-društveni običaj kod Bačkih Hrvata (srpanj), Blagdani sv.Franje 4. 10., koji je i „Divojački vašar“ kad cure i momci biraju svoje životne suputnike.(str.382). Agacija, kavana. Od 1991. Godine nema više ni igranki ni balova, nema ni Dužionice po salašima ali su nam zato mlađi u kafićima.(383) . Glazbeni život(385 str.) Navode se glazbeni sastavi: Fijaker stari, sastav koji je gostovao po bivšoj Jugoslaviji, pa Đuvegije. Najuspješniji tamburaš Josip Pekanović (str.389) najuspješniji na harmonici Petar Žuljević (391), Bojan Šop, prva harmonika Vojvodine 2015. godine. Kartanje u Nenadiću. (395 str.)Piše Alojzije A.Firanj „da kartaši nisu zanemarili svoj posao i kuće“; Sport: Nogomet, kuglanje (str.397) piše Pavle Gašparov Matarić; Trkači konji u obitelji Jozić (405 str.) napisao Alojzije A.Firanj; Jozićeva pecara (407) napisala Terezija Pašti,rođ.Bošnjak ; Lovci u Nenadiću (str.409-412);Fazanerija (str.413); Azil za pse (414-417) napisao Alojzije A.Firanj.

Sjećanje na život kroz godine

Godina na salašu (421-450) napisao dipl.arh. Josip Parčetić

Ovom svojom pričom na bunjevačkoj ikavici, doživljenu u djetinjstvu na salašu ujaka i ispričao „cijelu“ tradicijsku baštinu i etnokulturalni identitet ne samo svojih predaka nego svih podunavskih Bunjevac. Započeo je s martom, mjesecom buđenja prirode i počecima rada u polju. Podsjetio nas je na salaš, na veliku sobu, na stan za tkanje , singericu, na veliki astal s porculanskim svićom, s krevetima sa slamaricama u kojima spavaju dica i stari a mladi ujak i ujna odlaze u kiljerac na kraju gonka. I tako redom iz mjeseca u mjesec, navodeći sve dane rada, svetkovine, spravljanje jela ali i jasno razlučene poslove muškaraca, žena i djece. Sjeća se i Monostorskih risara, Bosanaca nadničara...Na kraju autor nam poručuje „Dragi čitaoci, svaka uspomena koju sam u Vama potaknuo, probudio je namerna. Većini koja nema salašarskih uspomena želim da osite život prohujalog vrimena na salašu. Josip Parčetić“(str.450)

Sjećanja iz djetinjstva (451-452) autora Vinka Aranjoša. Vinko Katin kako su ga zvali. Rođen u Nenadiću i sjeća se da su se pozdravljali sa „ Faljen Isus i Marija „kako su se na salašima pozdravljali, a u škuli sa „zdravo“ „Zbogom i zdravo mi ostajte“, završava Vinko.

Moj listopadski dan na salašu (str.453-454) napisala prim.dr.Terezija Matarić.Koliko emocija nosi u sebi najbolje svjedoče ove rečenice.“ Imali smo ljepotu zajedničkih dana.. Danas je moj dan na salašu prošao satkan od ljepote i sjećanja“ i dr.(453)

Nit koja spaja (457-458) autorica prim. dr. Terezija Matarić nam kaže „u mladosti smo se prepustili snovima, a sada kada svodimo račune hranimo se uspomenama ali opet zajedno“.Fotografije svjedoče zajedništvo Nenadića na.

Sićanja sa Jozičkih salaša,(459-462) autorice mr.pharm Marina Uzelac, rođ.Jozić, s emocijama se sjeća salaša i kaže „I danas je moj salaš, za mene kuća živih mirisa“ Prisjeća se razgovora s bakom Mandom i didakom Jocikom Jozić. Spominje i svoje roditelje mamu Jagicu i oca Šime Jozića. S ponosom isitće da su se svi Jozići iz ljubavi vinčali. Sada je taj salaš s novim stanarima sinom Andrejom, snahom Viktorijom i unukom Sofijom.

Na salašu čukundjeda, (463-468)autorice Nataše Firanj. Dobra pozitivna priča življenja na salašu, uživanje u onome što čovjek ima, s puno ljubavi ne samo prema djeci i mužu, nego zajedništvo s muževljevom obitelji.

E ti lipi škulski dani, (469-470) Katarine Firanj, priča salašarskog djeteta, učenika, dugog puta do škole, a pogotovo do vjeronauka u Somboru ali ne i „ljutita“ zbog toga nego se upravo s radošću sjeća zajedništva na putu.

Hvala Vam za svaku riječ, za svaki školski sat, (471-472)zapisu prof. Marije Maširević. Riječi upućene na Katoličkom groblju Sombora učiteljici Katici Firanj Čičovački koja je cijeli radni vijek učiteljice zajedno sa svojim suprugom Slobodanom provela u Nenadiću.

Angdote o Nenadićima (473-484) napisao Alojzije A.Firanj. Urednik je nastojao sačuvati od zaborava anegdote svojih Nenadićana.

Šima Karas (str.484) Uz ovo ime umrlog mladića ispisani su stihovi pjesme Milovo sam. vinkovačkog pjesnika Ivana Kozarca .

Literarni kutak , (485-486) ali nikako manje značajno su tri pjesme: Bili salaš autorice Nataše M.Firanj i Svatovi i Didina soba, autorice Katarine Firanj.

O autorima ove monografije (489- 507) koji su doprinijeli da se ova monografija napiše: Alojzije A. Firanj, urednik; ing.Mata Matarić, predsjednik HKUD „V.Nazor“; doc.dr.sc.Mario Bara; dipl.ing.arh.Josip Parčetić; prim. dr.Terezija Matarić; prof.Marija Maširević; dipl.ing. Vinko Aranjoš; dipl.oec. Klara Solaja Karas; Pavle G.Matarić; Šima Raič; oec.Maja Matarić; o.Mao Miloš OCD; mr.pharm.Marina Uzelac; Katarina Firanj; Nataša M.Firanj; Terenzija Pašti rod.Bošnjak.

„Voljeli bismo da ova monografija bude više od spomenara samih autora te da je prisvoje svi koji je pročitaju a mnogi će u njoj i prepoznati sebe, svoje susjede,rođake, pretke, navodi Mata Matarić, predsjednik HKUD „V.Nazor“Sombor.

Knjiga MOJ NENADIĆ je dokumentarij jednog vremena i življenja, ali i spomenar emocija autora pohranjenih u retke ove knjige. Čestitam! Vera Erl, Osijek, 15. Svibnja 2018.

Mr.sc. Vera Erl,
počasna predsjednica Šokacke grane Osijek

O AUTORIMA OVE KNJIGE

dipl. ing. Vinko Aranjoš

Rođen je 13. srpnja 1947. u Somboru, od oca Ivana i majke Kate, rođene Petreš iz Lemeša. Osnovnu je školu do četvrtog razreda završio u Nenadiću a do osmog razreda u Somboru (škola „Nikola Vukićević“). Odlični uspjeh pružio mu je priliku za prijamni ispit i upis u Srednju tehničku školu koju je završio 1966. godine. Sa zvanjem strojarskog tehničara i državnom stipendijom upisuje Strojarski fakultet u Zagrebu i stječe zvanje diplomiranog inženjera strojarstva, a kroz poslijediplomski studij specijalizira vojnu tehniku. Radni vijek proveo je u struci radeći u nekoliko tvornica kao inženjer ili direktor.

Oženio se iz Hercegovine 1971. godine, s suprugom Ivom, dipl. occ. Imaju dvoje djece, Zlatka i Helenu i troje unučadi.

doc. dr. sc. Mario Bara

Mario Bara rođen je 1977. u Somboru. Osnovno i srednje obrazovanje završio je u Somboru. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu upisao je akademске 2002./2003. godine dvopredmetni studij sociologije i povijesti na kojem je diplomirao 2007. godine. Dobitnik je Rektorove nagrade Sveučilišta u Zagrebu 2006. godine. Na istom Sveučilištu doktorirao je iz područja društvenih znanosti, polje sociologija 2014. Od 2008. do 2015. zaposlen je u Institutu za migracije i narodnosti u Zagrebu. Od 2014. radi kao vanjski suradnik, a od 2015 kao zaposlenik u statusu docenta na Odjelu sociologije na Hrvatskom katoličkom sveučilištu u Zagrebu. Predaje na kolegijima Klasične sociološke teorije, Sociologija hrvatskog društva I. i II., Uvod u Sociologiju politike, Javne politike i Hrvatsko iseljeništvo i manjine. Objavio je dvije knjige (jednu iz područja sociologije i demografije te jednu iz popularne znanosti), desetak stručnih i znanstvenih radova, samostalno ili u ko-autorstvima te veći broj leksikografskih članaka. Izlagao je na više domaćih i međunarodnih znanstvenih i stručnih konferencija.

Alojzije A. Firanj

Rođen je 26. travnja 1952. godine u Somboru, u prigradskom salaškom naselju Nenadić. Na imanju njegovih predaka i roditelja (oca Alojzija i majke Klare) stječe prva životna iskustva. Po završetku osnovne škole uključuje se u poljoprivrednu djelatnost sa svojim roditeljima. Nakon odsluženja vojnoga roka nastavlja stručnu naobrazbu i stječe diplomu strojarskog tehničara. Svoj radni vijek provodi u „Somboledu”, koji je već desetljećima uspješno i danas poznato poduzeće. Sukladno stručnoj kvalifikaciji obavljao je poslove vezane za održavanje strojeva i rashladnih uređaja. U mirovini je od 2015. godine.

Dugogodišnji je član uprave HKUD-a „Vladimir Nazor”, šest godina je obnašao dužnost predsjednika, sada je glavni i odgovorni urednik lista „Miroljub”.

Oženjen je Anom Firanj, rođenom Serenčeš. Ima djecu Natašu, Tanju i Ivana, i četvoro unučadi Nikolu, Ninu, Mirjam i Iliju.

Katarina Firanj

Rođena je 16. listopada 1950. godine na Čatalinskom putu, u naselju Nenadić. U mirovini je, majka je dvoje djece i baka šestero unučadi. Osnovno obrazovanje stječe kroz četiri razreda u Nenadiću a završava u školi „21. oktobar“. Po želji roditelja napušta školovanje i ostaje raditi na salašu.

Od malena je pisala pjesme a u mladosti i kazališne komade. Svoje radove objavljivala je u kalendaru „Subotička Danica“, u listovima „Zvonik“ i „Miroljub“, te u knjigama „Somborske žetvene svečanosti“ (Sombor 1996.), „Raspleteni snovi“ (Rešetari 2000.), „Lira naiva“. Objavila je samostalno dvije knjige.

Nataša M. Firanj

Rođena je 2. kolovoza 1984. godine u Somboru, od majke Cecilije Momčilović, rođene Hornjak, i oca Dušana. Osnovnu i srednju medicinsku školu završila je u Somboru. Živjela je u roditeljskoj kući s mamom do dvadeset šeste godine, do kršćanskog braka koji je sklopila sa suprugom Ivanom Firanjem, kada se i doselila u Nenadić i ostvarila želju da živi na salašu. Ivan i Nataša imaju dvoje djece, Mirjam ima 5 godina a Ilija ima 3 godine. Domaćica je i studira na Teološko katehetskom institutu u Subotici za vjeroučitelja. Povremeno piše priče u „Subotičkoj Danici” i „Zvoniku”.

**dipl. oec.
Klara Šolaja Karas**

Rođena je na salašu u Nenadiću, 6. ožujka 1952. godine. Roditelji su joj Ana Karas, rođene Beretić (1932. godine) i Karlo Karas (1926. – 2010. godine). Brat, Šima Karas, rođen je 1. siječnja 1958. godine i umro je mlađ, 19. listopada 1981. godine. S njima je živjela baka Roza Karas, rođena Firanj (1903. – 1975.). Prva četiri razreda osnovne škole pohađala je u Nenadiću kod učiteljice Katice Čičovački, a osmogodišnje školovanje završila u OŠ „Nikola Vukićević“ u Somboru. Posle završene Srednje ekonomske škole u Somboru, upisala se na Ekonomski fakultet u Subotici i diplomirala 5. prosinca 1975. godine kao sedma od oko 700 studenata upisanih na prvu godinu 1971. godine. Zaposlila se 29. prosinca 1975. godine u Vojvođansku banku u Somboru u kojoj je provela svoj radni vijek. U mirovini je od 2010. godine. Godine 1976. udala se za Radoslava Šolaju (1953. – 1983. godine) ekonomskog tehničara i rodila dva sina, Darka, 1978. godine i Damira, 1979. godine. Ima dva unuka, Radoslava (2005.) i Marka (2007.).

ing. Mata Matarić

Rođen je na salašu u Nenadiću 21. rujna. 1947. godine od oca Gašpara i majke Mande rođene Karas.

Osnovnu školu od 1. do 4. razreda je završio u školi u Nenadiću gdje je u prva tri razreda imao predmet hrvatski jezik. Osnovnu školu je nastavio u OŠ „Nikola Vukićević“ u Somboru, Srednju Mašinsko tehničku školu je završio u Somboru. Višu školu Organizacije rada je završio u Novom Sadu i stekao zvanje inženjera. Radno iskustvo je započeo u „Brodoremontu“ u Monoštoru, a zatim u „Panonija“ DTD Sombor gdje je 4 godine bio direktor tvrtke, poslije čega je u Novom Sadu radio u „Danubija“, na mjestu savjetnika za riječnu privredu. Istovremeno je obnašao funkciju predsjednika Saveznog odbora za međunarodnu suradnju u prometu, Savezne Privredne komore Jugoslavije.

Po povratku u Sombor, bio je stečajni upravitelj, a zatim direktor RO „Metalac“, Sombor sve do ratnih 90. godina kada je pod pritiscima zbog nacionalne pripadnosti, morao napustiti tu organizaciju. Nakon toga je osnovao vlastitu firmu u Somboru, a 1995 godine je počeo raditi u obiteljskoj firmi u Mohaču u Mađarskoj, do 2007. godine kada je umirovljen. Od tada živi na rodnom salašu u Nenadiću. Aktivan je 50-ak godina u HKUD-u „Vladimir Nazor“ i trenutno obnaša treći mandat predsjednika. Od osnivanja DSHV-a u Somboru 4. studenog 1990. bio je član te političke organizacije u Srbiji, da bi nakon 23 godine aktivnog zalaganja za interesе naše manjinske zajednice, i nakon ogromnih pritisaka i ugroze po život obitelji iz 90. godine bio isključen iz stranke, zbog razmimoilaženja u stavovima oko budućnosti političkog djelovanja Hrvata u Srbiji.

Za vrijeme aktivnog bavljenja politikom obavljao je sljedeće dužnosti:

Predsjednika Podružnice Sombor, dopredsjednika stranke, Odbornika u Skupštini Sombor – 2 mandata, člana Gradskog vijeća, Zastupnika u Skupštini APV-a od 2012. do 2016. godine, član nekoliko skupštinskih Odbora, Skupštine APV-a i predsjednik skupštinskog Odbora za privatizaciju i dopredsjednik Programskog vijeća RTV-a. Vijećnik je HNV-a u drugom mandatu.

oc. Marija F. Matarić

Rođena je na Malu Gospu 8. rujna 1952. godine u Osijeku. Od oca Franje Džinića i majke Rozike, rođene Fekete.

Prve tri godine života provela je u Širokom Polju, 25 km od Osijeka prema Đakovu.

Njen dida Martin Džinić, vratio se 1955. godine, sa cijelom obitelji u Sombor, u Beogradsku ulicu. Zabavište, osnovnu školu „Avram Mrazović”, i Srednju ekonomsku školu, pohađala je u Somboru.

Uz rad je završila Višu Ekonomsku školu u Vukovaru.

Udala se 1969. godine za Matu Matarića i imaju kćerku Martinu i sina Martina, te 5 unučadi u godinama od 24 do 12.

Radila je, školovala se i napredovala u struci, pa je po završetku višeg obrazovanja radila u somborskoj Tekstilnoj industriji na mjestu šefice računovodstva – 8 godina, a posljednje radno mjesto u društvenom sektoru bilo joj je u Službi društvenog knjigovodstva (SDK), gdje je 10 godina radila na mjestu financijskog inspektora. U periodu od 1984 do 1989 god. bila je predsjednica Društva računovodstveno financiskih radnika za Općine, Sombor, Kula, Odžaci i Apatin.

Radila je 13 godina u obiteljskoj firmi u Mađarskoj i stekla iskustva u vanjskotrgovinskim poslovima.

Iz obiteljske tvrtke je ostvarila mirovinu 2008. godine. U Nenadić se nastanila 2008. godine i nastavila raditi u vlastitoj tvrtki na vanjskotrgovinskim poslovima do danas. Pored maternjeg hrvatskog jezika : govori i piše engleski jezik i razumjevam i služi se madjarskim jezikom.

Osnivač je Podružnice DSHV-a Sombor, 04.11.1990, i član prvog Upravnog Odbora te stranke.

Pavle Matarić

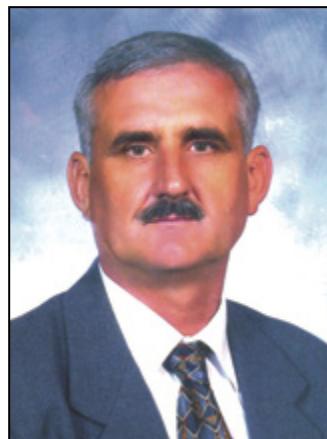
Rođen je 12. listopada 1952. godine od oca Gašpara i majke Mande Matarić, rođene Karas, u Nenadiću gde sa starijim bratom Matom provodi djetinjstvo.

Četiri razreda osnovne škole pohađa u Nenadiću kod učiteljice Katice Čičovački. Starije razrede osnovne škole ide u gradsku osnovnu školu „Nikola Vukićević“. U Somboru završava srednju poljoprivrednu školu, ratarski smjer.

Cijeli radni vijek je proveo u Zemljoradničkoj zadruzi „Kooperacija Sombor“ na mjestu referenta ratarske proizvodnje na individualnim gazdinstvima proizvodača iz 16 salašarskih naselja oko Sombora.

U HKUD „Vladimir Nazor“ u Somboru aktivan je od mladosti. Trenutačno je član Izvršnog odbora i pročelnik sportske sekcije društva.

Oženjen je Stanom, rođenom Parčetić, ima troje dece i zasad šestero unučadi.

**prim. dr.
Terezija A. Matarić**

Rođena je na salašu, u Nenadiću 11. listopada 1951. godine od majke Kate Matarić, rođene Antunić (1931. – 2015.) i oca Antuna Tunče Matarić (1921. – 1996.). Sestru Mariju je dobila 1. svibnja 1955. godine. Djetinjstvo na salašu obilježio je njen *diduška* (Antun 1899. – 1984.)

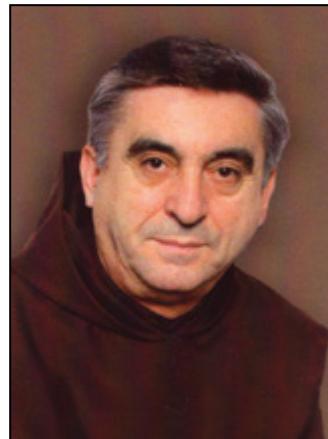
Prva četiri razreda osnovne škole završila je na salašu a potom dalje u osnovnoj školi „21. oktobar“ u Somboru. Gimnaziju je završila s odličnim uspjehom 1970. godine. Studirala je i diplomirala na Medicinskom fakultetu 1976. godine u Beogradu. Radila je kao liječnik opće medicine u selima, Stanišiću i Svetozaru Miletiću. Specijalizirala je i užu specijalizaciju – internističku onkologiju u Novom Sadu, a 1981. godine osnovala je Onkološki dispanzer i bila načelnik onkološke službe u Zdravstvenom (Medicinskom) centru u Somboru, do umirovljenja 2013. godine.

Bila je udana za Mirka Bursača (1947. – 2011.). Živi kao udovica u Somboru.

o. Mato Miloš OCD

Otar Mato Miloš, rođen je u hrvatskoj katoličkoj obitelji Mate Miloš i majke Janje, rođene Domić, 28. travnja 1947. u Sonti. Osnovnu školu pohađao je u Sonti, a gimnaziju u Zagrebu od 1962. do 1966, kao karmeličanski sjemeništarac. Novicijat je završio u karmeličanskom samostanu Somboru od 1964. do 1965. Studij filozofije i teologije pohađa na KBF-u Svetišta u Zagrebu. Za svećenika je zaređen u zagrebačkoj prvostolnici 24. lipnja 1973. po rukama zagrebačkog nadbiskupa Franje Kuharića. Od 1974. do 1978. obavlja službu kapelana u župi Uznesenja BDM u Remetama. U isto vrijeme obavlja duhovne vježbe raznim redovničkim zajednicama. Godine 1978. premještan je u samostan u Somboru kao zamjenik poglavara i orguljaš u samostanskoj crkvi. Od 1979. do 1982. studira na papinskom sveučilištu „Teresianum“ u Rimu gdje postiže magisterij iz teologije i duhovnosti. Paralelno studira na Kongregaciji za proglašenje Svetih u Rimu. Kada je 1985. pokrenut Postupak za proglašenje sluge Božjeg o. Gerarda Tome Stantića, skupa s o. Antonom Stantićem izabran je za vicepostulara kauze o. Gerarda „aequo jure“. U Somboru je vršio službu priora više mandata. Službu Delegata za redovnike i redovnice na području subotičke biskupije vrši od 1989. do 2006. U to vrijeme obavlja duhovne vježbe raznim redovničkim zajednicama kako u domovini tako i u Italiji, Austriji i Njemačkoj. Godine 2006. premješten je u karmeličanski samostan Zagreb-Remete gdje vrši službu vicepostulatora kauze o. Gerarda, i vodi duhovne vježbe raznim redovničkim zajednicama. Na provincijalnim kapitulima više puta je biran za Povjerenika karmelskih misija u Hrvatskoj karmelskoj provinciji sv. o. Josipa. Od godine 1986 sve do danas dopisnik je u katoličkom mjesečniku „Zvonik“ u Subotici, u kojem vodi rubriku različitih tema iz područja teologije duhovnosti i rubrika „Govori vam sluga Božji o. Garard Tomo Stantić, OCD“. Godine 2004. – 2005., izabran je za Povjerenika organizacijskih poslova 100. godišnjice osnutka samostana u Somboru. Bila je to veličanstvena proslava u kojoj su sudjelovali: papinski nuncij u Beogradu msgr. Sbarbaro, kardinali iz Zagreba i Budimpešte, 12 biskupa i nadbiskupa, grkokatolički biskup iz Novog Sada, biskupi reformatorskih crkavi, novosadski vladika Irenej Bulović s pratnjom, trojica veleposlanika i brojni drugi gosti kako stoji u ovoj knjizi.

**prof. Marija Ž. Maširević,
rođena Parčetić.**

Rođena je 21. veljače 1950. godine na salašu u Nenadiću. Njeni roditelji su Estera Parčetić, rođena Đurković (1924. – 1995.) i Ivan Žiga Parčetić (1923. – 2002.). Njen brat Stipan Parčetić rođen je 1956. godine u Nenadiću. Živjeli su i radili na salašu.

Prva četiri razreda osnovne škole pohađala je u Nenadiću do 1961. godine kod učiteljice Katice Čičovački, a 1965. godine završila je OŠ „21. oktobar“ u Somboru. Maturirala je u Ekonomskoj školi u Somboru 1969. godine. Tijekom osnovnog i srednjeg obrazovanja bila je odlična učenica. Diplomirala je na Ekonomskom fakultetu u Subotici 1974. godine. Svoj profesorski radni vijek provela je u Ekonomskoj školi u Somboru (od 1974. do 2009.) gdje je predavala stručne predmete – računovodstvo i statistiku.

U braku je s Nikolom Maširevićem, profesorom književnosti. Imaju dva sina – Bojana (1985.) i Stevana (1987). Stanuju u Somboru. U mirovini je od 2009. godine.

**dipl. ing. arh.
Josip Parčetić**

Josip Parčetić je rođen 1950. godine u Somboru od oca Marka, i majke Pauline, rođene Matarić. Osnovnu školu je završio u Somboru, Srednju građevinsku školu u Subotici, a Arhitektonsko urbanistički fakultet u Sarajevu i ima zvanje diplomirani inženjer arhitekture. Posjeduje Licencu Odgovornog projektanta i Odgovornog izvođača radova izdanu od strane

Inženjerske komore Srbije. Posjeduje i Rješenje za sudskog vještaka u oblasti arhitekture, uža specijalnost procjena tržišne i građevinske vrijednosti nepokretnosti, izdane od strane Ministarstva pravde Republike Srbije.

Ima četrdeset godina radnog iskustva u različitim oblastima svoje struke. U građevinskoj operativi u visokogradnji je prošao sva radna mjesta od tehničara do direktora. U tјelu uprave Općine Sombor je radio na radnom mjestu tajnika za komunalno stambene poslove, urbanizam i zaštitu čovjekovog okoliša i po funkciji je bio član Izvršnog vijeća Sombora. Sada radi na poslovima projektiranja i nadzora objekata visokogradnje.

Oženjen je i ima kćer, zeta i tri unuke.

Terezija Pašti, rođena Bošnjak

Rođena je 1953. godine u Nenadiću, od roditelja Đene (1923. – 1980.) i Vite Bošnjak, rođene Jozić (1929. – 2012.). Otac joj je iz Sombora, a mama iz Nenadića.

Uvijek kaže da je prava salašarka – Nenadičanka jer je rođena na salašu br. 142 u „sridnjoj“ sobi. Kad je imala dvije godine preselili smo u varoš (Sombor), gdje je završila osnovno i srednje obrazovanje 1972. godine. Godine 1973. sklopila je brak s Ištvandom Paštijem iz Apatina, rođenim u Doroslovu. Iste godine se zapošljava u fabrici automobila „Zastava“ odjelu za dostavna vozila. Kako su suprug i ona radili kao konstruktori specijalnih alata, jer su oboje mašinci, nastavili su školovanje uz rad kao izvaredni studenti. Godine 1976. rodio im se sin Eugen, a 1983. Viktor. Život je tekao svojim tijekom, ali u skladu s nastalim vremenom i događanjima u društvu, osnovali su obiteljsku tvrtku „TIP“ d.o.o. U njoj su se nakon završenog školovanja zaposlili i njihovi sinovi i danas je oni vode. Objekti tvrtke su izgrađeni u Nenadiću na zemlji njezinog dide Đene Jozića (zvali su ga Dugački Đena). Budući da su sinovi osnovali svoje obitelji, u Nenadiću je, pokraj tvrtke, i životni prostor obitelji sina Eugena, a obitelj sina Viktora je u Somboru.

Suprug i ona su danas u mirovini i mirno provode dane ”jeseni života“ i uživaju u darovima koje su im podarili sinovi i snahe.

„Živim s osjećajem i zadovoljstvom da sam se ipak, na ovaj način vratila u mjesto svojeg rođenja – u Nenadić.“

Šima Raič

Rođen je 15. veljače 1947. godine u Somboru, u prigradskom salaškom naselju Nenadić, od oca Antuna i majke Katice, rođene Fratrić, gdje živi s obitelji kao uzorni domaćin na svom poljoprivrednom gospodarstvu. Sa suprugom Jolikom ima sina Zlatka, kćerku Elizabetu i četvero unučadi. Završio je osmogodišnju školu i dve godine poljoprivredne škole.

Sa 15 godina postaje član HKUD-a „Vladimir Nazor” u Somboru i folklorne sekcije u kojoj djeluje punih 20 godina. Obnašao je razne funkcije u društvu, a predsjednik udruge bio je u dva mandata od 2002. do 2010. godine.

Bio je društveno i politički aktivnan. Bio je predsjednik Upravnog odbora te predsjednik Skupštine Zemljoradničke zadruge „Sombor”. Bio je aktivan u Mjesnoj zajednici Gornja Varoš, izaslanik zapodružnicu Nenadić, te članom vijeća Mjesne zajednice. A od 1986 do 1990 bio je i vijećnik u Skupštini općine Sombor. Jedan je od osnivača DSHV-a a u dva mandata bio je i vijećnik u Hrvatskom nacionalnom vijeću (od 2002. do 2010.).

**mr. pharm.
Marina S. Uzelac,
rođena Jozić**

Rođena je 1953. godine u Somboru. Maturirala je u somborskoj gimnaziji „Veljko Petrović“ 1972. godine na prirodno-matematičkom smjeru (s odličnim uspjehom). Diplomirala je 1976. godine na Farmaceutskom fakultetu univerziteta u Beogradu (kao jedna od najboljih studentica). Od 1977. do 2012. radila je u državnoj ZU „Apoteka narodna“ Sombor. Tijekom tih lijepih 35 godina izrade magistralnih i galenskih, te pružanja farmaceutske zdravstvene zaštite, završila je specijalizaciju iz farmaceutske tehnologije (od 1987. do 1990.) i u sklopu ZU osnovala i rukovodila Galenskom laboratorijom za izradu lijekova i pomoćnih ljekovitih preparata te obučila brojni kadar. U Srednjoj Medinciskoj školi „Dr Ružica Rip“ kao profesorica stručnih predmeta vodila je teorijsku i praktičnu nastavu i „izvela“ 18 generacija uspješnih i ne samo zdravstvenih radnika. Aktivna je članica Farmaceutskog društva Srbije.

Od 2012. je u „aktivnoj“ mirovini, tj. i dalje zainteresirana za zdravstvo i prosvjetu, ali i za sve lijepo za što ranije nije bilo dovoljno vremena. Privatno (uskoro već pola stoljeća s Radoslavom) ponosna na supruga, sina, snahu i veliku malu Sofiju čija je duša a i kičma „grana mala al, je fina“ i – čuvarna!

SADRŽAJ

Predgovor	5
Uvod	7
NENADIĆ KROZ POVIJEST	9
Od dinarskog krša do Podunavlja	
Preci današnjih Hrvata u Nenadiću	9
NENADIĆ: PROSTOR, LJUDI, IDENTITET	31
Uvod – Prirodno geografska obilježja	31
OD PUSTARE DO EKONOMIJE	49
POLJOPRIVREDNA PROIZVODNJA NA SALAŠIMA	59
Kooperacija	59
Stočarstvo	73
KUĆE, GOSPODARSTVO GRADNJA	77
Stanovanje	103
Voda	106
Prehrana	108
Bolesti	110
KULTURA ODIJEVANJA U NENADIĆU	113
KUĆE I PUČANSTVO	135
STANOVNIŠTVO NENADIĆA	137
SALAŠI PREKO PRUGE	139
SALAŠI POKRAJ CESTE	177
SALAŠI POKRAJ MOSTONGE	219
Koćevi salaši	253
MOSTONGA, RIJEKA KOJA JE NESTALA	259
OBRAZOVNI, POLITIČKI I VJERSKI ŽIVOT	263
Škole u Nenadiću i školovanje mještana	263
POLITIČKI ŽIVOT	299

VJERSKI ŽIVOT NENADIĆANA	305
BLAGDANI I OBIČAJI KOJI SE SLAVE U NENADIĆU	309
PROSLAVA 100. OBLJETNICE KARMELSKOG SAMOSTANA U SOMBORU 2005. GODINE	333
DRUŠTVENO-KULTURNI ŽIVOT	375
Kulturno-zabavni život u Nenadiću	375
Glazbeni život	389
Orkestri i svirači u Nenadiću	389
Kartanje u Nenadiću	399
Sport: nogomet, kuglanje	403
Trkači konji u obitelji Jozić	409
Jozićeva Rakijdžinca – pecara	411
Lovačka priča	413
Lovci u Nenadiću	413
Fazanerija	417
Azil za pse	421
SJEĆANJA NA ŽIVOT KROZ GODINU	425
Godina na salašu	425
Sjećanja iz djetinjstva	455
Moj listopadski dan na salašu	457
Nit koja spaja	461
Sićanja sa Jozićkih salaša	463
Na salašu čukundjeda	467
E, ti lipi škulski dani	473
Hvala Vam za svaku reč, za svaki – školski sat	475
ANEGDOTE O NENADIĆANIMA	477
Šima K. Karas	488
LITERARNI KUTAK	489
Bili salaš	489
Svatovi (pjesma)	489
Didina soba (pjesma)	490

O AUTORIMA OVE KNJIGE 501

dipl. ing. Vinko Aranjoš
doc. dr. sc. Mario Bara
Alojzije A. Firanj
Katarina Firanj
Nataša M. Firanj
dipl. oec. Klara Šolaja Karas
ing. Mata Matarić
oec. Marija F. Matarić

Pavle Matarić
prim. dr. Terezija Matarić
o. Mato Miloš
prof. Marija Maširević
dipl. ing. arh. Josip Parčetić
Terezija Pašti, rođena Jozić
Šima Raič
mr. pharm. Marina S. Uzelac

Autori knjige na proslavi godišnjice Društva 2017. godine

IZDAVANJE KNJIGE „MOJ NENADIĆ“ POMOGLI SU:

1. MINISTARSTVO KULTURE I INFORMISANJA REPUBLIKE SRBIJE
2. GRAD SOMBOR
3. POKRAJINSKO TAJNIŠTVO ZA OBRAZOVANJE, PROPISE, UPRAVU I NACIONALNE MANJINE-NACIONALNE ZAJEDNICE
4. VELEPOSLANSTVO REPUBLIKE HRVATSKE U REPUBLICI SRBIJI
5. SREDIŠNJI DRŽAVNI URED ZA HRVATE IZVAN REPUBLIKE HRVATSKE
6. GRAD OBROVAC - REPUBLIKA HRVATSKA
7. ZAVOD ZA KULTURU VOJVODANSKIH HRVATA
8. ČLANOVI HKUD-a "VLADIMIR NAZOR" SOMBOR

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

908(497.113 Nenadić)
821.163.42(497.11)-94(082.2)

MOJ Nenadić / uredio Alojzije A. Firanj. - Sombor :
Hrvatsko kulturno-umjetničko društvo "Vladimir Nazor", 2017
(Lukovo : Galaksijanis). - 520 str. : ilustr. ; 24 cm

Tiraž 500. - O autorima ove knjige: str. 501--516. - Bibliografija.

ISBN 978-86-916155-1-2

1. Firanj, Alojzije [уредник]

а) Ненадић

COBISS.SR-ID 320649735